

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Ústav pro archeologii

obor Historické vědy – Pravěká a středověká archeologie

DISERTAČNÍ PRÁCE

Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku

Early Mediaeval Cultural Contacts between Bavaria and Bohemia

PhDr. Tomáš Klír, PhD.
školitel

Mgr. Jan Hasil
doktorand

Praha 2016

Klíčová slova

raný středověk; archeologie; Čechy; Bavorsko; Chebsko; interdisciplinarita; Nová kulturní historie; regionalistika; dějiny historiografie

Keywords

Early Middle Ages; Archaeology; Bohemia; Bavaria; Cheb region (Egerland); The New Cultural History; Regional science; History of historiography

Prohlášení k původnosti práce

Autor práce prohlašuje, že

- *vypracoval práci samostatně*
- *všechny použité prameny a literatura jsou v práci řádně citovány*
- *práce nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

V Praze dne 6. 4. 2016

Obsah

	Úvod: Vymezení tématu a formulace obecného záměru práce	7
1.	Vyprávět počátky Chebska: temný věk či <i>aurea aetas</i>?	11
2.	Kritické poznávání nejstarších dějin Chebska	17
2.1	Heinrich Gradl a jeho odkaz	17
2.2	1895–1945: světla a stíny německé nacionální regionalistiky	21
2.3	Česká medievistika po roce 1945: když dva dělají totéž...	29
3.	Bilance a východiska	37
3.1	<i>Historické Chebsko</i> aneb <i>Co se s tím dá dělat?</i>	37
3.2	Charakteristika pramenné báze	39
3.3	Výpovědní kompetence: několik teoretických poznámek	44
4.	Horní Poohří jako vnitřní periferie raně středověké Evropy	53
4.1	Prolog: franská východní expanze a <i>limes sorabicus</i>	53
4.2	Moinvinidi, Radanzvinidi a Naabavinidi	59
4.3	Raně středověké osídlení severovýchodního Bavorska	68
4.4	Christianizace severovýchodního Bavorska	82
4.5	Kde zůstaly elity?	85
5.	Chebsko v době merovejské, karolinské a otonské	97
5.1	Poznámka k chronologii raně středověké hmotné kultury horního Poohří	97
5.2	Katalog archeologických lokalit	114
	kat. č. 1 Cetnov, okr. Cheb	115
	kat. č. 2 Dlouhé Mosty, okr. Cheb	125
	kat. č. 3 Dolnice, okr. Cheb	127
	kat. č. 4 Dolní Lomany, okr. Cheb	127
	kat. č. 5 Dřenice, okr. Cheb	131
	kat. č. 6 Františkovy Lázně, okr. Cheb	131
	kat. č. 7 Gross Waldstein, Ldkr. Hof	132
	kat. č. 8 Hohenberg an der Eger, Ldkr. Arzberg	133
	kat. č. 9 Horní Lomany, okr. Cheb	134
	kat. č. 10 Hradiště u Chebu, okr. Cheb	137
	kat. č. 11 Cheb, okr. Cheb	137
	kat. č. 12 Chocovice, okr. Cheb	160
	kat. č. 13 Jindřichov, okr. Cheb	161
	kat. č. 14 Klášter Teplá, okr. Cheb	176
	kat. č. 15 Kynšperk nad Ohří, okr. Cheb	178
	kat. č. 16 Libá, okr. Cheb	179
	kat. č. 17 Libavské údolí, okr. Cheb	180
	kat. č. 18 Locket, okr. Sokolov	181
	kat. č. 19 Mlýnek, okr. Cheb	185
	kat. č. 20 Münchenreuth, Ldkr. Tirschenreuth	186
	kat. č. 21 Neudürrias, Ldkr. Wunsiedel	187
	kat. č. 22 Pechbrunn, Ldkr. Tirschenreuth	187
	kat. č. 23 Střížov, okr. Cheb	187
	kat. č. 24 Tašovice, okr. Karlovy Vary	189
	kat. č. 25 Třebeň, okr. Cheb	191
5.3	Chebsko v merovejském období	193
5.4	Karolinské a otonské období: Chebská raně středověká sídelní komora	196
6.	<i>Tempora mutantur</i> – vrcholně středověká transformace	207
7.	Závěrem: <i>Dějiny nepatří nám, nýbrž my patříme dějinám!</i>	225
8.	Seznam zkratek	231
9.	Prameny a literatura	233
10.	Souhrn/Summary	259

ÚVOD: VYMEZENÍ TÉMATU A FORMULACE ZÁMĚRU PRÁCE

Disertační práce na téma *Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku* byla zadána v roce 2010 s cílem rozvinutí autorovy diplomové práce, chápané jako jistá sonda do pramenné báze a programová studie,¹ do podoby prvního uceleného monografického zpracování této doposud oborově i regionálně roztržité problematiky. Podle zadání práce bylo tedy prvotním úkolem „rozhodnout, zda existuje objektivní historický význam tohoto pojmu, nebo jestli (a jakým způsobem) se smysl tohoto termínu posouval a jakým způsobem je třeba v připravované práci s tímto dědictvím zacházet“. Dále pak byla definována pětice materiálově orientovaných témat, které měly celkový teoretický koncept testovat na výsečích jinak nezvládnutelně obsáhlé pramenné báze: (i) studie k výpovědním možnostem lang saxu v kontextu řadových pohřebišť, (ii) pokus o datování esovité záušnice sídelněhistorickým kontextem, (iii) revize nálezového fondu z Chebského hradu, (iv) kapitola k problematice elit raně středověkého severovýchodního Bavorska a konečně (v) diskuse s dosavadními koncepcemi toponomastického bádání o fenoménu Slovanstva na česko-bavorském pomezí. Celkem tak byla definována šestice základních problémových okruhů, k jejich řešení se má předkládaná práce vyslovit.

Výzkumné aktivity se soustředily zejména okolo projektů GA UK „*Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku (1)*“² a navazujícího záměru „*Česko-bavorské kulturní kontakty 2*“,³ vnitřního výzkumného záměru FF UK „*Komunikační souvislosti vybraných mikroregionů na česko-bavorském pomezí*“⁴ a okrajově též projektu GA ČR „*Archeologie přemyslovských Čech*“.⁵ Zároveň bylo potřebné zorientovat připravovanou studii v širších souvislostech současné jihoněmecké a rakouské archeologie; výsledkem tohoto úsilí je tak konvolut recenzí na stránkách periodika *Archeologické rozhledy*,⁶ které se snažily reflektovat nejrelevantnější tituly z nově publikované odborné literatury. Pro řešení teoretických aspektů studie bylo výrazným mezníkem setkání se současnou vídeňskou medievistikou, především možnost externí spolupráce s IMAFO ÖAW vedeného profesorem W. Pohlem. Rozhodující impuls, který významným způsobem rozhodl o tematické stavbě textu i jeho formální podobě, pak přišel na

---

¹ HASIL 2010C.

² HASIL 2010A; týž 2010B.

³ HASIL 2013A; týž 2013B; týž 2014A; týž 2014B; týž/V TISKU/A; týž /V TISKU/B; BERÁNEK/HASIL 2014; tíž /V PŘÍPRAVĚ/.

⁴ BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014; HASIL 2014C; týž 2014D.

⁵ HASIL 2011A.

⁶ HASIL 2011B; týž 2012; týž 2013B; týž 2015; týž 2016; LORENČIČ/HASIL 2014.

jaře roku 2014 ze strany profesora P. Sommera a Nakladatelství Lidové noviny, s.r.o., a to v podobě nabídky publikace v edici *Archeologica*.

Výsledkem rozvahy o podobě připravovaného souhrnného textu byl záměr formulovat dosažené badatelské výsledky jako širěji založený komparativní text, který by však byl orientován na jediný (mikro)region, na Chebsko. Jak totiž ukázaly praktické zkušenosti spojené s uvedením výstavy *Archäologie ohne Grenzen - Slawen in der Oberpfalz und im Egerland* českému publiku,⁷ i konkrétní příklad disertační práce předložené na obdobné téma,⁸ není doposud český a německý veřejný ani odborný diskurz natolik kompatibilní, aby bylo smysluplné podobné téma pojmut frontálně. Případová studie zaměřená intenzivně na region, k němuž jako jedinému mají obě badatelské tradice vybudovaný dlouhodobý vztah, naopak dává naději, že v budoucnu bude možno i k extenzivnímu uchopení problematiky česko-bavorských raně středověkých vztahů smysluplně přistoupit. Dílčí proponovaná materiálová témata, vesměs samostatně publikovaná v podobě přípravných studií či alespoň k publikaci předložená, tak nejsou v předloženém textu situována „souřadně“ a v prvním plánu, nýbrž jako součásti kapitol reflektujících konkrétní aspekty problematiky vývoje raně středověkého Chebska.

Předkládaná práce tedy odpovídá dílčím způsobem redakčně upravenému rukopisu studie *Chebsko v raném středověku: archeologie střeoevropského regionu v 7. – 12. století*. Vyjmuto bylo pouze rozsáhlejší německojazyčné shrnutí, jehož zařazení vylučuje *reglement* pro předkládané disertační práce platné na FF UK platné v době předložení práce, doplněno bylo naopak stručné obligátní resumé anglické; rovněž obrazové přílohy byly redukovány o ilustrativní vyobrazení, které jistě mají své místo v obecněji orientované publikaci, ale které primárně nesouvisejí s odborným obsahem textu, a naopak rozšířeny o ty barevné předlohy (zvláště RTG snímky), jimž nebude možno dát v připravované publikaci prostor.

Za četné inspirující a erudované podněty slohové i formální podobě textu co nejsrdečněji děkuji redaktoru NLN, s.r.o., Mgr. Jiřímu Knapovi. Dlouhý výčet těch, kteří mi pomáhali mnoha hodinami konzultací a diskusí nad jednotlivými segmenty zpracovávaného tématu, zdobí jména profesorek Marie Bláhové a Lenky Bobkové, profesorů Ivana Hlaváčka, Jiřího Slámy, Josefa Žemličky, Jana Klápště, Waltera Pohla a Erika Szameita, docentů Marka Sankeho a zejména Hanse Loserta. Jemu patří zcela zvláštní poděkování za to, že mě v uplynulých letech systematicky uváděl do problematiky slovanského osídlení severovýchodního Bavorska a v neposlední řadě mu děkuji za to, že mě přijal do okruhu svých bamberských žáků a přátel. V této souvislosti nemohu nepoděkovat za zanícené diskuse všem členům

---

⁷ V rámci výstavy byly prezentovány též dílčí výsledky disertace, resp. souvisejících badatelských aktivit. Výstava byla uvedena v letech 2011 (Neustadt am Kulm), 2012 (Historisches Museum der Stadt Regensburg), 2013 (Regionální muzeum v Kolíně – Muzeum Kouřimska v Kouřimi) a 2014 (Muzeum Cheb).

⁸ SCHEJBALOVÁ 2013.

losertovské stolní společnosti pravidelně se scházející v zimním semestru 2009-2010 vždy o čtvrtčních večerech pod starodávnou klenbou magické Schlenkerla. O nic méně inspirativní bylo setkání s Tomášem Klírem; on to byl, kdo mě k problematice středověkého Chebska přivedl, a dlouhá léta neúnavně sledoval a korigoval mé dílčí kroky. V průběhu mého zájmu o raně středověké Chebsko se pak po můj bok postavil Michal Beránek, dnes archeolog chebského muzea. Zvláště v době dokončování předkládané studie byl ochoten poskytnout mi druhý pár očí a především rukou při dokončování evidence a dokumentace nálezového fondu z Chebska.

Stejně důležitou složkou publikace, jako je samotný text, jsou samozřejmě vyobrazení a fotografie; za profesionální a vstřícnou spolupráci v této záležitosti co nejsrdečněji děkuji Lucii Raslové, ing. arch. Martinu Plevnému, dr. Ondřeji Malinovi a především MgA. Zuzaně Kačerové. Za poskytnutí obrazových podkladů a reprodukčních práv pak děkuji Muzeu Cheb, SOKA Cheb, Museen der Stadt Regensburg, Muzeu Sokolov, ARUP, ÚAM FF MU, společnosti Vertical Images, Ostrov nad Ohří, a Georgu Miedelovi, Neustadt am Kulm.

Bylo by velmi obtížné vzpomenout všechny, kteří formovali mé názory v uplynulých letech, k Nelo Lohwasser, Anje Heidenreich, Ivaně Boháčové, Pavlíně Rychterové, Martinu Kunovi, Davidu Kalhousovi, Andreasi Boosovi, Tomáši Veličkovi, Hauke Kenzlerovi, Martinu Obenausovi, Stefanu Eichertovi, Wolfgangu Breibertovi, Franku Bierovi a Romanu Grabollemu by jistě musela přibýt celá řada dalších jmen. Předně chci ale poděkovat svým „učitelům na škole (archeologického) života“, Ivoši Štefanovi a Davidu Novákovi. Knihovnicím a knihovníkům Ústavu pro archeologii FF UK, Historického kabinetu FF UK a Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v.v.i., děkuji za umožnění studia literatury ve velmi, velmi benevolentním režimu a zajišťování nákupu zahraničních titulů. Upřímné díky pak náleží mým nejbližším, a to za všestrannou podporu a trpělivost, s níž snášeli mé – myšlenkové i skutečné – toulky krásnou krajinou česko-bavorského pomezí.

1. VYPRÁVĚT POČÁTKY CHEBSKA: TEMNÝ VĚK ČI *AUREA AETAS*?

*Nejprve zlatý věk a zlaté smrtelné plémě
stvořili nesmrtelní, co bydlí v olympských sídlech;
oni žili v ten čas, kdy na nebi kraloval Kronos;
nejinak žili než bozi a neměli starostí v srdci,
bez práce, bez protivenství a béd; ani starobu vetchou
neznali; věčně ruce i nohy majíce stejné,
z hojnosti všeho se těšili, zlo se jich nedotklo žádné;
mřeli tak lehko, jako když usne; na dosah měli
všecko dobré a sklizeň jim dávala plodivost země
od sebe sama, a hojnou a bujnou; oni se chutě
dělili o dílo v klidu v tom nadbytku všelikých darů,
bohati na stáda bravu a milí blaženým bohům.*

HÉSIODOS, *Práce a dni*, přebásnila Julie Nováková

Jedním z předpokladů ustavení komunitní identity libovolné skupiny lidí je existence vyprávění, které vysvětluje její vznik a počátky jejího vnitřního ustrojení.⁹ Tyto narativy jsou součástí prakticky všech známých kultur a v rámci evropské civilizace lze sledovat několik základních archetypů, jejichž kombinace a variace daly a dávají vzniknout rozličným podáním vzniku lidstva, kmenů, národů, dynastií i lokálních komunit. Již tento výčet naznačuje, že jde o skutečně pestrou paletu motivů, která jen namátkou zahrnuje příběhy vyhnání z ráje, legendárních vládců – oráčů či reků a králů – polobohů, stavbu babylonské věže, postavy praotců vedoucích svůj lid na cestě do země zaslíbené, snění o zlatém věku lidstva či naopak tajemno temných staletí.

Poznávání tohoto fenoménu představuje již po několik desetiletí jedno z velkých témat kulturní historie a mnohé z příslušných studií lze již dnes označit přídomkem „klasický“.¹⁰ Poznávání narativů „o počátcích a původu“ má totiž význam nejen fenomenologický, nýbrž i hermeneutický; pochopení recepce těchto archetypů v umění, slovesnosti či odborném diskurzu představuje jen část tohoto studia, jejíž komplementárním doplňkem je rozeznávání momentů, kdy tato líčení

---

⁹ Viz BRATHER 2004, zejm. 97–104, tamtéž odkazy na další etnografickou a sociologickou literaturu.

¹⁰ Srov. např. BORST 1957–1963; BANASZKIEWICZ 1982, 65–86; či z novějších studií PLASSMANN 2006; STEINACHER 2015.

formovala rozumění komunit sobě samým. Líčení „počátku a původu“¹¹ se tak dostává do pozice *master narrativu*. S tímto termínem vystoupil v 70. letech francouzský filosof dekonstrukce J.-F. Lyotard, když zavedl termín *grand récit*, tj. velké vyprávění, vůdčí narativ, který označuje transhistorické líčení ukotvené v kolektivní znalosti nositelů určité kultury, které významově propojuje a determinuje dílčí povědomí a narace, která v konkrétní kultuře rezonují.¹² Přestože s vyprávěním počátků kmenů a národů se zpravidla pojí motivy velmi staré, jejichž nejstarší známé fenotypy lze vesměs nacházet v klasické či biblické literární materii, zůstávají vůdčí narativy trvalou součástí myšlenkové výbavy jednotlivých komunit a jejich intelektuálních elit, které je i v moderní době průběžně aktualizují a dále reprodukují.¹³

Nejinak tomu bylo i v případě chebské lokálněpatriotické komunity, která zcela přirozeně rovněž tíhla k ustavení *master narrativu* svého původu. Z oblasti českohornofalckého pomezí, které v mladším středověku představovalo jeviště komplikovaného politického a společenského utváření,¹⁴ postrádáme původní středověké historické líčení, které by se vztahovalo ke světským komunitám. Chebské společenské elity, tedy městský patriciát a v jeho rámci i někdejší ministeriální rody, v této době odvozovaly své historické ukotvení soliterně od „svého erbu“ a pohyb v rámci politických struktur městského státu kombinovaly se správou vlastních majetků v širším regionu. Teprve šestnácté století spojené s „krizí“ chebského patriciátu,¹⁵ sjednotilo identitu Chebských a jejich komunitní uvažování „pod jediným erbem“ – městským znakem. Proto nepřekvapí, že v této době vzniklo první vylíčení dějin města Chebu, které vytvořil v období bezprostředně před rokem 1560 nižší chebský městský úředník **Pankraz Engelhart von Haselbach** († okolo 1580). Jak konstatoval H. Gradl, editor Haselbachovy kroniky, vycházel její autor zejména z ústní tradice a v zásadě nevyužil bohatého zdroje v podobě četného aktového materiálu, k němuž jako městský notář měl prokazatelně přístup.¹⁶ i proto jsou starší období v jeho díle co do rozsahu výrazně podreprezentovaná a těžiště jeho díla se vztahuje k obdobím, s jejichž pamětníky se mohl Haselbach v době svého chebského působení (od roku 1538) osobně potkat. Text nejranější známé chebské kroniky tak není pro nejstarší dějiny horního Poohří přínosný ve faktografické rovině, poskytuje zato velmi cenný pohled na historickou sebereflexi komunity chebských měšťanů po polovině 16. století.

---

¹¹ Srov. souhrnně POHL (ED.) 2004.

¹² LYOTARD 1984.

¹³ Srov. ke Kosmovu *master narrativu* nejstarších českých dějin a jeho další recepci: BAK/HASIL/VAN RENSSOUDE/Rychterová 2017.

¹⁴ Viz např. BOSL 1971; STURM 1964, zvl. s. 16–35, s. 101–118; KUBŮ 1997; 2006.

¹⁵ KUBŮ 2006, 65.

¹⁶ CHSE, XIII–XIV, srov. TOŠNEROVÁ 2010, s. 87–98.

Pro Pankraze Engelharta von Haselbach představovala příslušnost k městské obci a stavu stěžejní moment jeho sociální identifikace, předmětem jeho kronikářského zájmu proto byl Cheb jako říšské město. Události chronologicky předcházející jeho existenci tak představovaly pro prvního chebského kronikáře určité bezčasí, jehož trvání zkrátka nebylo možné rytmizovat plynutím konkrétního historického dění. První záchytný bod dějinné dynamiky Chebska tak měl představovat až sňatek Fridricha I. Barbarossy s Adlétou z Vohburku, který Haselbach „opozdil“ o celá tři desetiletí a spojil jej až s říšským sněmem roku 1179, který měl zároveň rozhodnout o povýšení Chebu na svobodné říšské město.¹⁷ Pro předcházející období, vylíčená v podobě statické fresky nepřiliš zjevných kontur, čerpal Pankraz Engelhart podle svých vlastních slov z německy vydaného výtahu z dějin Bavorů Johanna Aventina, tedy z nejkvalitnějšího a nejaktuálnějšího soudobého zdroje; formální a stylistická spřízněnost obou děl je ostatně více než zjevná. Spolu s Aventinem konstatuje, že horní Poohří bývalo součástí území „starých Narisků“ a z Aventinova díla rovněž dovozuje, že Chebsko mělo být hrabstvím prastarého rodu Vohburků, kteří se rovněž zasloužili o vznik města Chebu a waldsassenského cisterciáckého kláštera.¹⁸ Na každý pád však dějiny Chebu před tím, než se v jeho očích stal historickým subjektem, tedy říšským městem, podává Haselbach v intencích archetypu líčení temného období, z jehož chaosu je město i s obyvateli vyvedeno teprve vstupem do říšských politických struktur.

Přestože chebská společnost raného novověku vyprodukovala celou řadu historických děl,¹⁹ k tématu nejstarších dějin se po Haselbachovi až o dvě a půl století později, na samém sklonku 18. století, vrátil další z městských „úředníků“ – poslední chebský kat a soukromý učenec **Karl Huss** (1761–1838, **obr. 1**).²⁰ Ve své čtyřsvazkové kronice věnoval „temnému“ období chebských dějin celý úvodní oddíl první knihy, v němž na základě tehdy běžně čtených klasických děl (s Tacitovým popisem Germánie se jistě seznámil již při svém studiu na mosteckém gymnáziu), aventinovského

Obr. 1: Karl Huss (1761–1836).
Podle ROSENSTRAUCH 2012.

¹⁷ CHSE, s. 10.

¹⁸ Nástup Vohburků na Chebsku a založení Waldsassenského kláštera klade ovšem Haselbach již do 30. let 10. století – viz CHSE, s. 7–9.

¹⁹ Souhrn podává H. Gradl, CHSE, s. V.

²⁰ K jeho osobnosti nejnověji ROSENSTRAUCH 2012. Hussova kronika doposud nebyla vydána a je uložena v knihovně zámku Kynžvart pod sign. 29-C-1. Digitální faksimile je dostupná na http://www.manuscriptorium.com/apps/main/mns_direct.php?docId=set031101set1100 (přístup 10.03.2016).

dějepisectví, ale i Hájkovy kroniky zpracoval počátky Chebu, etymologii jména města i regionu a nakonec nejstarší fáze jeho výstavby. Počátky Chebska tak byly spojeny s „*teutonskými*“ kmeny, a to buď s Bavyry (zde vycházel Huss z díla Aventinova epigona Phillipa Hartanga), nebo s Bóji a Markomany (podle Václava Hájka z Libočan). Počátky dějin horního Poohří tak v podání K. Husa spadaly do nebyvale širokého období let 795 př. Kr. až 590 po Kr. Tehdejší Germáni sice podle autorit, jichž se Huss dovolával, neměli sídlit v kamenných městech, nýbrž obývat pouze dočasná sídliště, nicméně Huss sebevědomě zařadil Cheb mezi nejstarší města v Germánii (svým stářím by tak snad mohl konkurovat i samotnému Římu, jehož vznik je tradičně kladen k roku 753 př. Kr.), přestože připouštěl, že zpočátku mohl být Cheb pouze *malé a špatné místo*, které postrádalo opevnění. Výrazným mezníkem, který definitivně ukončil počáteční chaos a „artefaktuálně“ vyjádřil vznik městské obce, bylo pro popravčího Husa vztyčení šibenice a obsazení městské katovny. Tyto civilizační vymoženosti pak měly ruku v ruce s přijetím křesťanské víry (K. Huss je spojuje s jedním z bavorských apoštolů, sv. Rupertem²¹) a stavbou kostelíka sv. Jana²² umožnit další rozvoj města, jehož hmotným odrazem se měla stát výstavba hradeb. Pro chronologické ukotvení tohoto procesu postrádal Huss bližší opory, předpokládal však jeho završení před první třetinou 10. století, kdy měl být podle Aventinovy genealogie instalován Jindřichem I. Ptáčníkem historicky nedoložený Theobald z Vohburku do markraběcího úřadu, a jako *defensor limitis* převzít moc nad Chebem a Chebskem coby nedílnou součástí otonské říše.

Zatímco Huss formuloval svou kroniku v intencích osvícenského vidění světa a jako výraz chebského zemského patriotismu, poslední z velkých chebských kronikářů **Vincenz Pröckl** (1804–1887, **obr. 2**) sepsal své podání počátků Chebska v první polovině 40. let 19. století již v duchu ryze dobového nacionalismu. V jeho podání²³ mělo být horní Poohří osídleno *německým* kmenem Narisků, jejichž sídla Pröckl hledal v souladu s dobovými představami na obou stranách českých pohraničních hor, tedy v Čechách i bavorském Podunají. Tehdejší obyvatelé Chebska byli jen omezenou měrou svázáni s půdou, takže obývali pouze dočasné příbytky a nepříliš trvalá sídla, která často podle své libosti a potřeb přesouvali. Byli tedy osobně svobodní, pokud ovšem svou svobodu nepropili, neprohráli v hazardních hrách, či jí nebyli zbaveni v důsledku jiných špatných činů. V boji měli být *Norici Egrenses* udatní a do té míry nepřemožitelní, že jim nebylo třeba budovat opevnění a kamenných staveb, jakkoliv si toto umění, jakož zřejmě

---

²¹ K této nebulózní postavě viz WOLFRAM 1987, s. 122–124.

²² K topografii nejstaršíchsakrálních objektů viz nejnověji ŠEBESTA 2013, 291–308.

²³ Uceleně PRÖCKL 1845, 1–7. Pröcklovo pojetí počátků Chebu jako říšského města do značné míry reflektuje DRIWOK 1875. Jelikož se však nejedná o dílo, které by dosáhlo výraznějšího impaktu, protože bylo již záhy po svém vydání pokládáno po metodické i tematické stránce za antikvované (viz mínění H. Gradla, CHSE, s. IV), nebude mu v této stati věnována další pozornost.

Obr. 2: Vincenz Pröckl (1804–1887). Podle PRÖCKL 1835, frontispis.

i jiné dovednosti, měli postupně osvojovat v rámci kontaktů s pozdně antickou civilizací. Pröckl si ostatně – jako mnozí jeho současníci²⁴ – pohrával i s myšlenkou přítomnosti římských vojsk na horní Ohři, nenašel pro ni však jednoznačné argumenty a proto ji vyslovil jako pouhou hypotézu. Na rozdíl od svých předchůdců měl již nacionálně orientovaný Pröckl možnost sebeidentifikace s nejstaršími, jeho prameny doložitelnými obyvateli Chebska, respektive s tehdy obecně akceptovaným obrazem germánství. Přestože tedy vycházel z obdobných pramenů jako Haselbach a Huss, „předhistorické“ Chebsko již pro jeho generaci není většinou *temným*, nýbrž *zlatým*, jehož idylické a ahistorické plynutí ukončuje tentýž moment, které dosavadní chebské dějepisectví naopak vyzdvihovalo jako moment zrodu vlastní komunity – v případě Pröcklova pojetí jde o vybudování Chebu jako kamenného hradu vohburských falckrabat.

Cheb tak měl vzniknout v oblasti *Germania slavica* v době budování systému marek na východním okraji říše, tedy v čase maďarských vpádů. Tím, že Chebu byla Vohburky coby představiteli rodící se *nobility* (Pröcklem chápáné jako antiteze dosavadní egalitární starogermánské společnosti) vnucena podoba stabilního kamenného sídla vybudovaného po vzoru římských staveb, muselo se podle Pröckla změnit i jeho sociální ustrojení. *Pandořina skříňka* se tak otevřela. *Zlatý věk*²⁵ tak někdy v 10. či 11. století skončil a v horním Poohří se rozpoutala běžná lidská hoře a bědy: Cheb nastoupil svou cestu dějinami, jak ji Pröcklovi začaly od 11. století osvětlovat stále konkrétnější a hojnější prameny. Na prahu moderní doby se tak chebská společnost propracovala k narativu osvětlujícímu její počátky. Vyvinul se jako specifický fenotyp Hésiodem poprvé fixovaného archetypálního líčení *zlatého věku*:²⁶ období, kdy lidské pokolení žilo v harmonii s přírodou, která bez lopotné práce zajišťovala hojnost obživy, doba, kdy lidstvo

²⁴ Úvahy o přítomnosti římských vojsk v prostoru Chebska představovaly pro chebskou společnost 19. století zásadní prestižní otázku (přehled teorií podávají PLESL/PROŠEK 1958, 6–7); jejich oporou byly jednak zřejmě recentně zavlečené předměty (viz ALBERTI 1933, 92), některá tendenčně interpretovaná místní jména (např. *Rommersreuth*, dnes Skalka, *Triesenhof* [Drusenhof], dnes Střížov – viz zejm. UNGER 1841) a dokonce i samotná Černá věž Chebského hradu (srov. GRUBER 1863, 3–8.).

²⁵ Literární rozbor této motiviky zpracoval GATZ 1967; k jeho recepci v mimoklasickém prostředí viz zejm. 208–215; k topické úloze této motiviky v širokém časovém rozpětí (pozdně) středověké literatury viz fenomenální stať GRAUS 1988, 187–223.

²⁶ Nástin kontinuity tohoto literárního motivu od pozdní antiky až po (zejm. německou) romantickou literaturu podává MÄHL 1965.

neznalo hoře a rozpory (a např. války buď vůbec nebyly známy, nebo nezpůsobovaly strádání a „pouze“ prověřovaly kvality hrdinů²⁷), lidé nestárli a fyzicky nestrádali. *Master narrative* počátků Chebska vznikl v dobách, kdy nebyla k dispozici žádná přímá pramenná evidence vztahující se k protohistorickému vývoji tohoto regionu. Zároveň je možno konstatovat, že líčení „zlatých“ počátků Chebska dosáhlo – moderně řečeno – výrazného impaktu v dobové společnosti a dodnes nebylo nahrazeno alternativním narativním rámcem, jak dokládá pozoruhodný příběh kritického studia raně středověkého Chebu a Chebska, které toto prisma po několik generací národnostně německých i českých badatelů důsledně přejímalo.

---

²⁷ V některých genotypech líčení zlatého věku splývá tato éra s Hésiodovým čtvrtým, tzv. heroickým obdobím lidstva GATZ 1967, 36–37.

2. KRITICKÉ POZNÁVÁNÍ RANĚ STŘEDOVĚKÉHO CHEBSKA

2.1 Heinrich Gradl a jeho odkaz

Dějiny chebské historické regionalistiky představují velmi dlouhý příběh, který by sám o sobě zřejmě vydal látku na rozsáhlou samostatnou studii.²⁸ Z hlediska této práce je pak podstatná ta jeho část, která směřuje k dosavadnímu poznávání a výkladu nejstarších dějin Chebska, *temného období* či *zlatého věku* mezi počátkem středověku²⁹ a jeho vrcholnou periodou. První výraznou osobnost, nad jejímž odkazem je nezbytné se zastavit, představuje zakladatel moderní kritické chebské historiografie, **Heinrich Gradl (1842–1895, obr. 3).**³⁰ Mezi hlavní zásluhy tohoto historika a lingvisty, který byl roku 1878 povolán na místo prvního profesionálního chebského archiváře, patří bezesporu shrnutí podstatné části písemné pramenné báze k dějinám Chebska v letech 805–1322 v rámci edičního počínu *Monumenta Egrana* (ME) a návazně zpracování této látky v rozsáhlé studii *Geschichte des Egerlandes*. Snad každý absolvent českého gymnázia pak alespoň

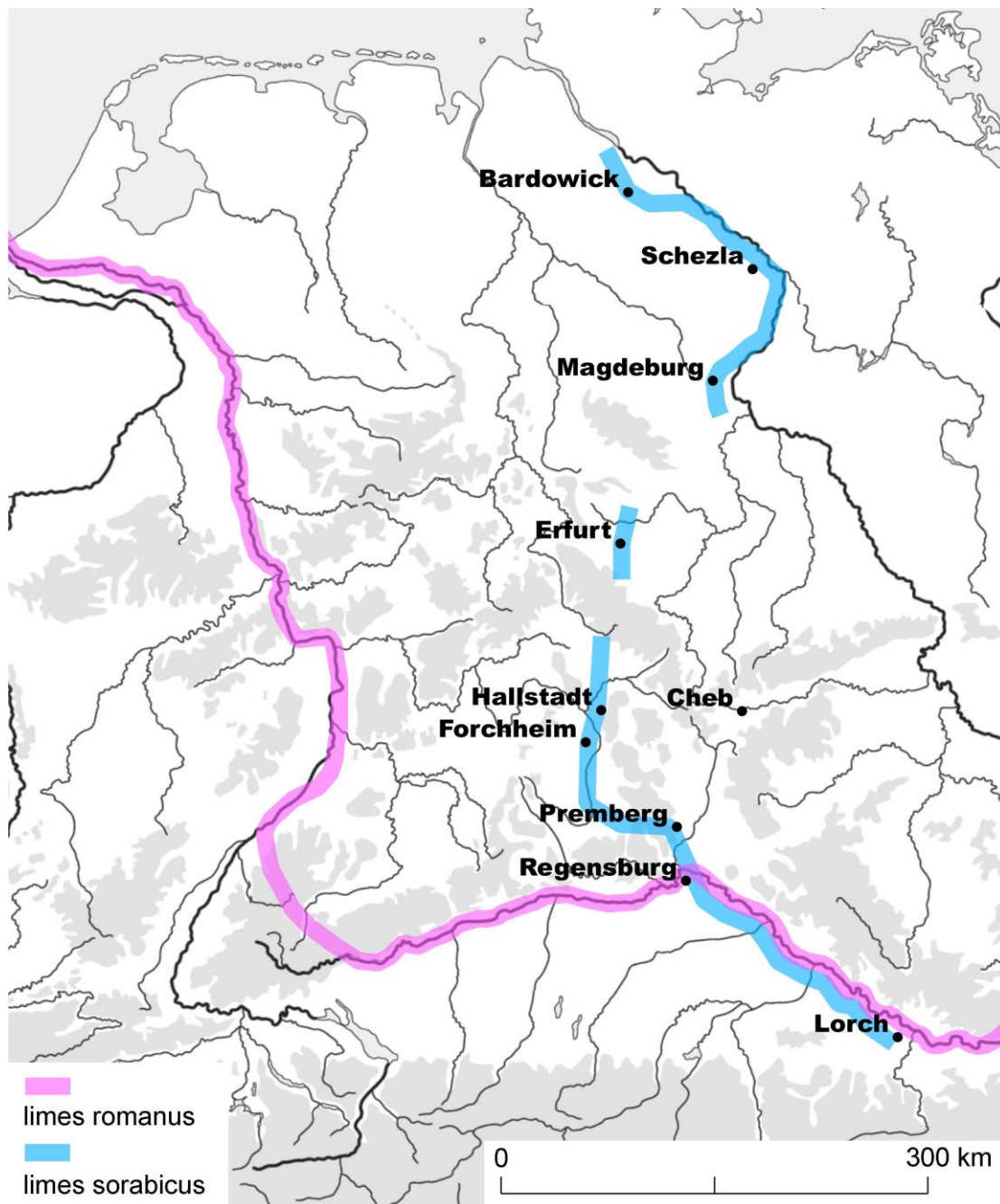
Obr. 3: Heinrich Gradl (1842–1895), zakladatel kritické chebské historiografie. Podle EGERER JAHRBUCH 26/1896.

²⁸ Nástin chebské historiografie podává HLAVÁČEK I. 1997, s. 132–140, přičemž je třeba konstatovat, že zde vyslovený desiderát rozsáhlejšího zpracování této problematiky a sestavení souhrnné bibliografie nebyl doposud splněn. Klíčová tak nadále zůstává úloha dílčích zpracování životních osudů významných badatelských osobností, která jsou citována dále v této stati. K dějinám archeologického bádání v regionu je klíčovým pramenem elaborát R. Hiersche vzniklý v druhé polovině 40. let (*Zur Findchronologie des Egerlandes*, SOkA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb, kart. 1, inv. č. 1) hojněji využíván však bývá český výtah z tohoto textu (*Postup pravěkých nálezů na Chebsku*, ARUP C-TX-197804000), který vznikl zřejmě jako podklad pro monografii E. Šimka (ŠIMEK E. 1955, zde obsírně k dějinám archeologického bádání na Chebsku zejm. s. 53–65), který ale Hirscheho podíl na publikaci zamlčel. Šimkovo podání v některých detailech doplňují PLESL/PROŠEK 1958, s. 5–32.

²⁹ Chebská regionální archeologie však samozřejmě zahrnuje i témata spadající do starších období. Nejstaršímu osídlení Chebska, které lze datovat do starší doby kamenné – (středního paleolitu) – se věnovali zejména amatérští sběratelé; v meziválečném období dr. O. Steidl, v 60. letech potom V. Vajs (blíže viz EIGNER 2013, s. 22). Stálíci chebské pravěké archeologie pak představují nálezy z františkolázeňského Mooru, jež lze datovat do doby staršího zemědělského pravěku, jimž věnoval jako první svou pozornost A. Czernicky a především A. Gnirs (GNIRS 1927B, s. 77–87; nejnověji ERNÉE 2008, s. 27–30). Neméně významným tématem chebské pravěké archeologie je tzv. chebská skupina popelnicových polí; fundament pramenné báze položil již v meziválečném období J. G. Hiersche zejm. výzkumem sídliště a pohřebiště v Žirovicích, v 50. letech pak na jeho práci navázal E. Plesl (souhrnně PLESL 1961). Moderní souhrnné zpracování problematiky pravěkého vývoje Chebska doposud chybí (naposledy souhrnně PLESL / PROŠEK 1958, s. 5–32; doplňuje ŠEBESTA 2002B), synteticky doposud nebyl překonán REINECKE 1931, s. 26–38.

³⁰ Osobnosti H. Gradla se doposud nejobsáhleji věnoval KUBŮ 1983, s. 83–85.

zahlédl v rámci středoškolské výuky dějepisu obrys tzv. *historického Chebska*, který koluje českou i německou literaturou již od 80. let 19. století³¹ a jehož tvůrcem je právě H. Gradl. Charakteristická trojúhelníková silueta zdomácněla jak na stránkách učebnic a historických atlasů, tak i přehledových prací k českým dějinám i odborné regionalistické literatury, a lze ji nepochybně pokládat za nejživotnější součást Gradlova badatelského odkazu.

Obr. 4: *Limes romanus* a *Limes sorabicus* ve střední Evropě. Podle RGA; HÜBENER 1989.

Pro chebskou společnost druhé poloviny 19. století je charakteristický vzestup lokálního patriotismu, který je ve specifických státoprávních podmínkách

³¹ Poprvé byl publikován roku 1886 (*Historische Übersichtskarte des alten Egerlandes*, in: MEG, viz obr. 4.

Chebska možno vnímat jako derivát celoevropsky se vzrnající vlny nacionalismu v regionu, jenž musel hledat svou identitu jak v rámci česko-německých nacionálních konfliktů uvnitř Českého království, tak na rozhraní dvou významných středoevropských mocností, jimiž bylo bachovské a posléze konstitucionalizované Rakousko, resp. Rakousko-Uhersko na straně jedné, a bismarckovsko-vilémovské sjednocující se a posléze sjednocené Německo na straně druhé. To s sebou přineslo mimo jiné zvýšený zájem o Chebskou minulost a tradice, na níž odpověděla dobová elita v regionu jednak zřizováním tiskových i kamenných institucí zabývajících se historiografií a národopisem,³² jednak agilní badatelskou činností jednotlivců. Jeden ze základních problémů, které moderní chebská historiografie musela vyřešit, byla problematika vzniku historického území, které sehrálo pozoruhodnou úlohu v dějinách východního pomezí říše v 11.–13. století a které bylo od roku 1322 natrvalo připoutáno k české koruně.

Datem *ante quem* pro vznik Chebska byla pro H. Gradla tzv. otnantova donace Jindřicha IV. z roku 1061, ve které figuruje *uia, que procedit egire*.³³ Obecným problémem, na který je na tomto místě třeba upozornit, je značná nejednoznačnost nejstarších písemných zpráv o Chebu a Chebsku, které se v principu mohou vztahovat k Chebu jako sídlu, jeho zázemí (tj. k Chebsku jako antropogeografickému celku), ale také k řece Ohři a jejímu povodí (tj. k oblasti horní Ohře v geografickém významu). V tomto smyslu je třeba obezřetně přistupovat k dalším zmínkám o Chebsku z let 1135 (*Regio Egeri*)³⁴ a 1182 (*pagus, qui dicitur Egere*).³⁵ Chebsko v právním či správním významu, o které šlo H. Gradlovi a chebským patriotům především, vystupuje v písemných pramenech zcela jednoznačně teprve k roku 1218 (*iudex et ministeriales in provincia egrensis constituti*), *nota bene* celých patnáct let po první výslovné zmínce o Chebu – městu.³⁶ To vše ale nebylo pro H. Gradla a jeho současníky podstatné. Vzhledem k tomu, že raně středověké Chebsko představovalo skutečnou vnitřní periferii střední Evropy (viz **obr. 4**), bylo velmi těžké ztotožnit či konsekvntně provázat jeho vznik s některým z historických procesů, který by byl osvětlen písemnými prameny. Prakticky jediným východiskem k tematizaci nejstarší regionalizace horního Poohří, kterého však H. Gradl bezesbytku využil, zůstal vznik druhé vrstvy diecézí na říšském jihovýchodě.

Jedním z doprovodných jevů šíření franského vlivu v 8. století dále jihovýchodním směrem do oblastí osídlených Bajuvary a Slovany, tj. do Pomohání

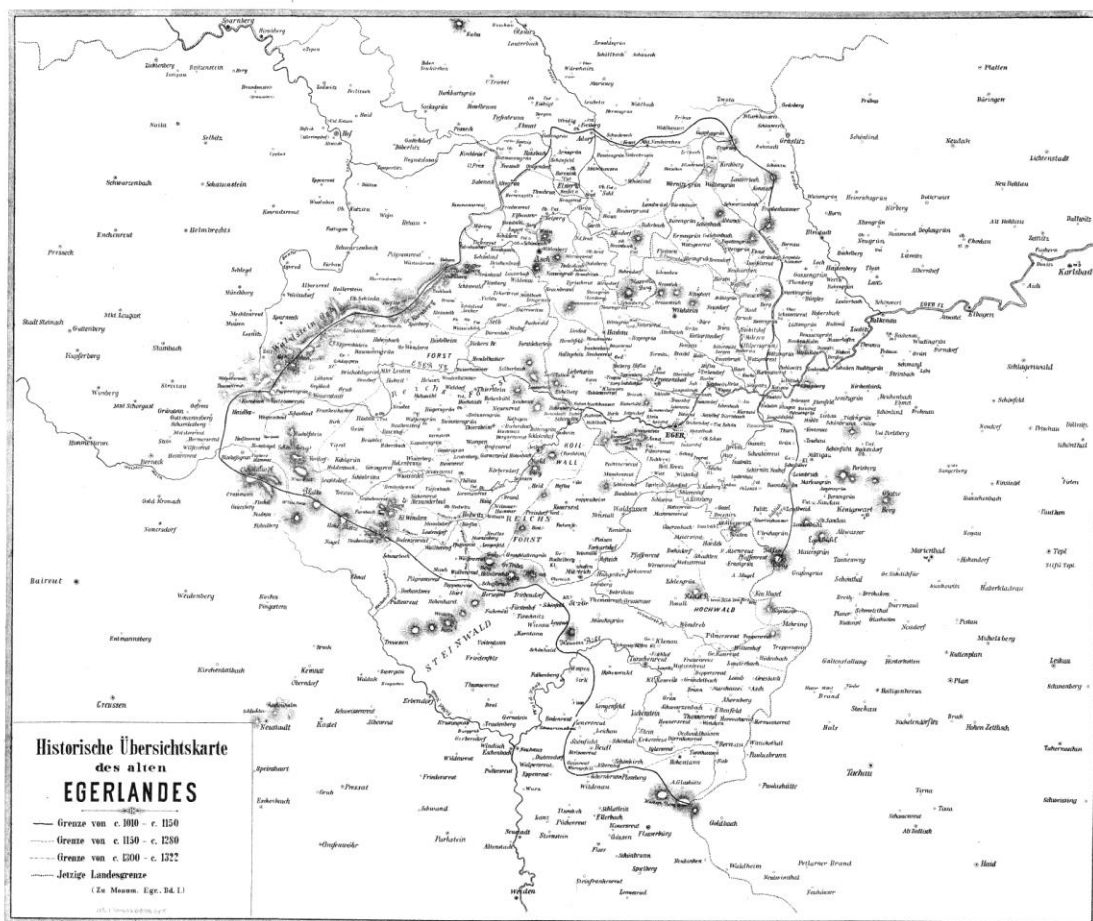
³² Městské muzeum v Chebu bylo založeno roku 1873 a františkolázeňské roku 1912 (viz STURM 1935), chebský, zpočátku městský archiv se profesionalizoval nástupem H. Gradla roku 1878. Nejdůležitější regionalistické periodikum – *Egerer Jahrbuch* – začalo vycházet roku 1871, od roku 1897 jej pak doplnila ještě vlastivědná revue *Unser Egerland*.

³³ DD Hiv, č. 69, s. 89–90.

³⁴ MEG, č. 53, s. 17.

³⁵ MEG, č. 93, s. 31–32.

³⁶ MEG, č. 145, s. 50–51; č. 119, s. 41.

Obr. 5: První publikované vymapování historického Chebska – příloha Gradlovy pramenné edice Monumenta Egrana (MEG) z roku 1883.

a Podunají, bylo i zřizování nových církevních institucí, a to často v rámci velkorysých misijních počínů.³⁷ Nejvýznamnějším z nich však nepochybně bylo založení osmi diecézí na jihovýchodě tehdejší říše papežským legátem a pozdějším světcem Bonifácem v polovině 8. století. Toto uspořádání zůstalo v zásadě zachováno až do přelomu 10. a 11. století, kdy došlo k zakládání dalších biskupství, přičemž samozřejmě došlo k rozsáhlým úpravám dosavadních hranic diecézí.³⁸ V bezprostředním okolí Chebu se díky tomu setkaly hranice čtyř biskupství, a sice řezenské (náležející ještě k první bonifáciovské vrstvě), pražské (973/974), bamberské (1007) a naumburské (1037/1038) diecéze.³⁹ H. Gradl si proto představoval, že východní, severní a západní hranice Chebska, které až do roku 1787 spadalo do pravomoci řezenského biskupa, je dochována v negativu hranic biskupství, které se vydělily ze starší řezenské diecéze. Jižní hranici potom H. Gradl doplnil podle majetků kláštera Waldsassen, když tento historický region – *Stiftland*

³⁷ viz BERGMANN ET AL. 2008, s. 178–181; Wolfram 1987, s. 125–126; BEDNAŘIKOVÁ 2009, s. 236–236.

³⁸ BERGMANN ET AL. 2008, s. 182; mapuje LOSERT 2005, s. 107–118, obr. 2.

³⁹ Souhrnně BÜNZ 2004/05.

– pokládal za součást původního *historického Chebska*. Přesné vymapování se potom přidrželo hranic novověkých farností (viz **obr. 5**).

Takto vymezený region, který v jeho nejstarší fázi H. Gradl označoval jako *Egergau*,⁴⁰ tedy měl podle svého tvůrce vzniknout někdy na přelomu 10. a 11. století a celých sto let se vyvíjet prakticky bez zásahů z vnějšku, pouze jako společenství svobodných – jistěže ke germánskému etniku náležejících – obyvatel. Snaha chebské společnosti doložit svou dlouhou tradici, výlučnost a někdejší autonomii – a legitimizovat tím své současné nároky – došla svého naplnění. *Egergau* – chápáná H. Gradlem jako „oblast v Poohří“, nikoliv jako správní celek – zároveň přejímala hlavní rysy narativu *zlatého věku Chebska*, jak jej stvořila starší chebská kronikářská tradice: její územní rozloha představovala zdánlivě maximální rozsah historického regionu, dále pak již následovalo pouze jeho *umensňování*, v chebské regionalistice často označované termínem *Minderung*;⁴¹ tehdejší obyvatelstvo pak bylo svobodné, nezatížené složitou společenskou konstitucí a zabývalo se – opět v intencích archetypu *zlatého věku* – převážně orbou a lovem. Počátky dané konfigurace poměrů na Horní Ohři, jež postrádaly historickou dynamiku, nebyly samozřejmě podstatné a H. Gradl se na základě svých pramenů ani nemohl pokusit k této problematice vyjádřit (čímž se opět přibližuje vizi ideálního ahistorického počátečního stavu společnosti a světa); úlohu pověstného jablka, jež uvrhlo Chebsko do turbulentní reality dějin, pak sehráli až říšští panovníci a nobilita, kteří se začali v pramenech v souvislosti s oblastí Chebska vyskytovat v pokročilém 11. století.

2.2 1895–1945: světla a stíny německé nacionální regionalistiky

Nešťastný pád ze žebříku ukončil 3. března 1895 život prvního z trojice velkých chebských archivářů a historiografů. Pro Chebský archiv, který v uvedeném období představoval jediné a tedy klíčové badatelské pracoviště v regionu (chebské muzeum v tomto období ještě nebylo zázemím pro soustavnou profesionální badatelskou práci), se tak otevřela téměř čtyři dekády trvající éra **Karla Sigla** (1851–1943, penzionován 1934, **obr. 6**), na kterou navázalo dvanáctileté působení významného medievisty **Heriberta Sturma** (1904–1981, **obr. 7**), který musel Cheb a ČSR opustit roku 1946.⁴²

Toto půlstoletí chebské regionalistiky se neslo především ve znamení třídění pramenné báze. Pro K. Sigla i H. Sturma bylo charakteristické, že rozpracovávali dílčí témata z vrcholně- a pozdněstředověkého období, a to zpravidla v rámci materiálově orientovaných prací. Nejstarších dějin Chebska se dotýkali jen okrajově, zpravidla zcela v gradlovských intencích, v rámci

⁴⁰ GRADL 1893, s. 19–23.

⁴¹ Ke genezi pojmu viz GRADL 1883, s. 1–89.

⁴² Dějiny chebského archivu v první polovině 20. století podává v rámci biografie H. Sturma HLAVÁČEK P. 2004, s. 381–392.

Obr. 6: Julius Ernst Jonas (1878–1965) a Karl Siegl (1851–1943) při výzkumu Chebského hradu v létě 1911 (repro M Cheb, N 4210).

popularizačních a jiných obecněji laděných statí. Zejména rozpoznání raně středověkých památek a zintenzivnění terénní práce, jež v první polovině 20. století vedlo k objevu většiny klíčových lokalit tohoto období, znamenalo zásadní posun v poznání počátků Chebska.

První významnou postavu chebské archeologie představuje františkolázeňský lékárník a podnikatel (mimořádně spoluzakladatele podniku na balenou minerální vodu Heinricha Mattoniho), **Adolf Czernicky** (1846–1908), který byl pro své výzkumy pravěkých situací ve františkolázeňské slatině lokální společností obdivně přezdíván jako *Moorkönig*.⁴³ Jeho nejrozsáhlejší a z hlediska této práce nejdůležitější výzkum však představuje odkrytí řadového pohřebiště severně od Horních Loman (kat. č. 9) již v letech 1879 až 1881, které představovalo první známou raně středověkou lokalitu na Chebsku, byť byla

Obr. 7: Heribert Sturm (1904–1981) přednáší o dějinách Chebska vyhnaným krajanům, 60. léta 20. století. Podle STURM 1964, frontispis.

⁴³ K Czernického osobnosti viz JOHN 1908, s. 87.

korektně kulturně a chronologicky zařazena teprve se zpožděním až na počátku 20. století. Czernického přístup však tkvěl svými kořeny hluboko ve starožitnické fázi dějin archeologie; nálezce si naprosto nebyl vědom významu uchování celistvosti nálezového fondu, jehož podstatnou část rozdal jako pozornost svým přátelům, antropologický materiál pak patrně sbíral pouze v podobě vzorků a neusiloval o jakoukoliv terénní dokumentaci a vyhodnocení svých nálezů.⁴⁴

Mnohem lepší odbornou výchozí pozici než „král slatiny“ Czernický měl berlínský architekt **Julius Ernst Jonas** (1878–1965, obr. 6),⁴⁵ který jako pravidelný františkolázeňský rekreant přijal nabídku *Německého spolku pro uměnovědu* (*Deutscher Verein für Kunstwissenschaft*), aby zdokumentoval stavební vývoj chebské falce, a to v rámci širšího projektu vedeného Paulem Clemenem. Třebaže šlo o první a zároveň poslední archeologický výzkum J. E. Jonase, je nutno konstatovat, že hlavní požadovaný výstup celého projektu, tj. dokumentace pozůstatků falce včetně odkrytí reliktních případných dalších budov v areálu, byl odborné veřejnosti v náležitě podobě předložen.

Výzkum J. E. Jonase však vznikl v nacionálně vypjaté éře nedlouho před začátkem první světové války a v poměrně komplikovaných politickospolečenských souvislostech; Cheb v této době platil za jednu z hlavních opor velkoněmectví v Čechách a potažmo v celé monarchii,⁴⁶ takže bylo pro rakouský státní aparát neúnosné, aby výzkum proběhl pod hlavičkou říšskoněmecké instituce, už s ohledem na symbolickou hodnotu objektu bádání. Proto se (kromě města Chebu) stala hlavním investorem akce c. k. Ústřední komise pro památkovou péči, kterou – v zásadě pouze formálně – reprezentovali krajští konzervátoři A. John a F. Wilhelm, a v jejímž periodiku své výsledky roku 1912 J. E. Jonas publikoval.⁴⁷ Situace ještě více zkomplikoval nikým nepředpokládaný objev pohřebiště před a pod hradní kaplí, které neslo znaky, jež jej řadily do oblasti slovanského kulturního okruhu. Pro tuto eventualitu teoreticky nepřipravený architekt Jonas získal odbornou oporu v osobě **Josefa Szombathyho** (1853–1943),⁴⁸ zakladatele prehistorického oddělení vídeňského Přírodovědného muzea (povolání českého badatele by bylo patrně politicky neúnosné),⁴⁹ jehož stanoviska ve své práci – v podstatě místo svých – reprodukuje. Szombathy jako první

---

⁴⁴ Výjimku představuje krátká zpráva v denníku *Bohemia* z 16. května 1879 věnovaná právě objevu hornolomanského pohřebiště.

⁴⁵ K osobnosti J. E. Jonase viz ŠEBESTA 2005, s. 246–247.

⁴⁶ Srov. nejnověji ODSTRČIL 2015.

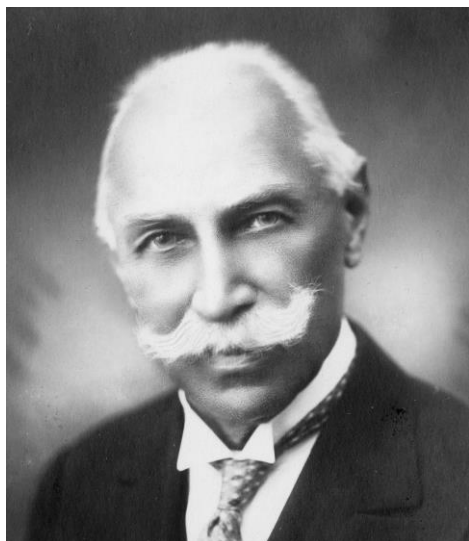
⁴⁷ JONAS 1912. Potřeba lokální society prezentovat výsledky chebského výzumu ještě před J. E. Jonasem, jehož zaštiťovala vídeňská centrální instituce, patrně vedla ke dvojí předběžné a výkopcem zjevně neautorizované publikaci: WILHELM 1911, s. 103–106, 128–132; SIEGL 1912, s. 358–372.

⁴⁸ K osobnosti J. Szombathyho (mj. též k jeho vazbám k dobové české archeologii) viz přínosnou studii HEINRICH 2003, s. 2–45.

⁴⁹ Česká národní archeologická věda věnovala výzkumu jen zcela okrajovou pozornost; v Památkách archeologických za rok 1913 vyšla na s. 186 stručná anotace Jonasovy studie signovaná iniciálami Z. W. (patrně Zikmund Wintř), která však nález raně středověkého pohřebiště v podstatě ignoruje.

rozpoznal v materiálu z hornolomanské a chebské nekropole prvky tradičně spojované se slovanským etnikem a – jakkoliv dosavadní literatura tuto jeho zásluhu víceméně přehlížela – byl to právě on, kdo pojmenoval základní charakteristiky (kulturní příslušnost, chronologický rámec) raně středověkého osídlení Chebska, třebaže se v řešení této problematiky osobně dále neangažoval.

Skutečný mezník v archeologickém poznávání regionu pak představují 20. léta 20. století, kdy penzionovaný profesor kreslení na Chebské reálce, **Josef Gustav Hiersche** (1864–1944, **obr. 8**), jako první zahájil soustavný archeologický

Obr. 8: Josef Gustav Hiersche (1864–1944). SOKA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb.

průzkum Chebské kotliny. Díky tomu se mohl v následujících letech stát objevitelem, resp. zachráncem materiálu (terénním pozorováním a dokumentací se Hiersche většinou nezabýval) z pěti – tedy téměř poloviny všech dodnes známých – raně středověkých lokalit v regionu (Dolní Lomany, Chocovice, Jindřichov, Střížov, Třebeň). Primárně se ovšem věnoval především otázce mlado- až pozdněbronzového osídlení Chebska. Hierscheho analytické schopnosti, nemluvě o syntetických, však bohužel dosahovaly pouze zlomku jeho terénní erudice. Hiersche s výjimkou žurnalistických zpráv o aktuálních výzkumech v regionálním či spolkovém tisku⁵⁰

v principu nepublikoval a ani jeho osobní pozůstalost uložená v SOKA Cheb neobsahuje žádné rukopisy odborných textů; svůj materiál (např. z Jindřichova, Střížova a Třebně) však poskytoval ke studiu profesionálním badatelům.

Důležitou „institucí“, která představovala pomyslnou osu archeologické aktivity na Chebsku v meziválečném období, představovala Hierscheho soukromá sbírka,⁵¹ v níž byly zahrnuty všechny jeho nálezy a akvizice, a tak se zde soustředila hlavní část raně středověkého materiálu z Chebska (chybělo zde pouze torzo nálezů A. Czernického z Horních Loman uložené ve františkolázeňském muzeu, a J. E. Jonase získaný materiál uložený v chebském muzeu). Svou sbírku J. G. Hiersche veřejně prezentoval v druhé polovině 30. let v krátkodobé výstavce,⁵²

⁵⁰ Např. HIERSCHE 1932, s. 105; HIERSCHE ET AL. 1932.

⁵¹ Hierscheho sbírka přečkala konec války za patrně dramatických, leč ne zcela zřejmých okolností péčí Hierscheho syna Richarda, který později optoval pro československé občanství a na přelomu 40. a 50. let pomyslně „předal“ odkaz německé archeologie Chebska československé vědě (o plánovitosti této činnosti svědčí její rozvrh připojený k pozůstalosti J. G. Hierscheho a soupis jeho sbírky – SOKA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb, kart. 4, inv. č. 24). Budiž na tomto místě poznamenáno, že tento klíčový informační zdroj zejména k pravěkému osídlení Chebska doposud nebyl náležitě badatelsky zhodnocen.

⁵² Fotografie z této expozice jsou uloženy v SOKA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb, kart. 4, inv.

první tematické expozici k problematice archeologie v Chebu. Zřetelný popularizační a vlastivědný akcent Hierscheho činnosti pak dokumentuje jeho aktivita v rámci *Spolku pro získání a zachování popelnicového pole v Žirovicích (Verein zur Erwerbung und Erhaltung des Urnenfeldes bei Sirmitz)*,⁵³ který se v letech 1931–1939 zasloužil o vykoupení příslušných pozemků a jejich přeměnu v muzeum pod otevřeným nebem, jež existuje dodnes.

Obecně je tedy možno konstatovat, že chebská regionalistika se v prvních třech dekádách 20. století jen pozvolna vymaňovala ze svého pozitivisticko-starovědného období, což nejlépe dokládá absence jakéhokoliv pokusu o nové zpracování nejstarších dějin Chebska. Situace se začala pozvolna měnit teprve v pokročilých třicátých a na počátku let čtyřicátých, kdy lze sledovat vlnu zájmu o středověké Chebsko jako takové, a tedy i o jeho počátky. Pro toto pomyslné hnutí je signifikantní, že jeho protagonisty byli převážně mladí badatelé, kteří z regionu nepocházeli a dlouhodobě zde nepůsobili, a kteří byli přinejmenším konformní – a mnohdy otevřeně angažovaní – se soudobým vypjatě nacionalistickým diskurzem. Z historiků, resp. sídelních historiků a toponomastiků lze jmenovat H. Brauna, R. Käublera, E. Ettela a R. Fischera.⁵⁴ Ti si zpravidla zvolili jako referenční území svého zájmu H. Gradlem definované *historické Chebsko*, v jehož rámci rozehrávali nacionálně schematicky postulované hypotézy o vzájemném poměru slovanského a germánského osídlení v oblasti, přičemž se vesměs snažili (na základě písemných pramenů, plužinných forem i toponomastického materiálu) legitimizovat německé nároky na danou oblast, třeba i příklonem k tezi B. Bretholze o kontinuitě markomanského osídlení v Čechách a na Moravě. Výjimku v této generaci badatelů představoval pouze H. Sturm, který s Chebem přímo spojil dvanáct let své kariéry a jenž se na rozdíl od svých generačních soupeřů k chebské tématice celoživotně vracel. Ve svých pozdějších textech dokázal prezentovat dodnes aktuální komparativní pohled na chebské regionální dějiny.⁵⁵ Nejintenzivnější pozornost raně středověkému vývoji však samozřejmě věnovali archeologové.

V rámci svého bádání o raném středověku severovýchodního Bavorska věnoval pozornost hornolomanskému pohřebišti **Paul Reinecke** (1872–1958). Ten ve svých teritoriálně široce pojatých studiích otevřel problematiku významu tzv. slovanského osídlení v povodí Náby a horního Mohanu, přičemž je nutno říci, že otázkami, jež si kladl, daleko překročil soudobé horizonty. Ve své studii

---

č. sine. První archeologickou expozici na Chebsku představoval *Vorgeschichtliches Zimmer* františkolázeňského městského muzea, v níž ale patrně nebyl prezentován žádný raně středověký materiál (STURM 1935, zejm. s. 7–10).

⁵³ PLESL/PROŠEK 1958, s. 8.

⁵⁴ BRAUN 1938; FISCHER 1940; KÄUBLER 1935.

⁵⁵ Srov. zejm. výbor statí a přednášek STURM 1964.

věnované problematice osídlení severního Bavorska⁵⁶ provedl velmi pozoruhodný rozbor toponomastických pramenů, všímá si specifik, která charakterizují osídlení připisované Slovanům – Venedům a rozlišuje v rámci sledovaného území slovanskou sídelní oblast osídlenou již v 6. století, která měla být nezávislá ještě hluboko v éře Karlovců, zatímco západnější oblast⁵⁷ měla být osídlena později, přičemž slovanský živel, toponomasticky i kulturně prý evidentně přítomný, zde měl být od počátku v podřízeném sociálním postavení. Reinecke ve svých textech hovořil o *merovejské kultuře*, v principu ideologickém konceptu, v jehož rámci se setkávaly prvky zjevně západního i východního původu, ačkoliv ještě v období před první světovou válkou se vyslovil „pozitivisticky“ pro jejich příslušnost k západoslovanskému kulturnímu okruhu;⁵⁸ soudobé hledisko postavené na moderních nacionálních konceptech však jiné pojetí, k jehož věcnému jádru se v současné době bádání pozvolna vrací,⁵⁹ prakticky neumožňovalo. Pro dějiny osídlení vlastního Chebska je ovšem co do metody i závěrů stěžejní Reineckeho text věnovaný západním hranicím prehistorického osídlení Čech z roku 1931.⁶⁰ V něm jsou analyzovány přírodní podmínky a vývoj osídlení severovýchodního Bavorska a západního českého pohraničí mezi labskou průrvou a Šumavou od zemědělského pravěku až po dobu římskou a raný středověk. Reinecke zde rozpoznává neosídlená pásma (*Urwaldgürtel* – české pohraniční hory; komplex Smrčin, Franského

Obr. 9: Anton Gnirs (1873–1933) v rozhovoru s T. G. Masarykem při výzkumu římské stanice Mušov na jižní Moravě. ARUP, sine.

⁵⁶ REINECKE 1927/1928, s. 17–37.

⁵⁷ Sem implicitně – třebaže to Reinecke výslovně neuvádí – má spadat i Chebsko (REINECKE 1927–1928, s. 25–26).

⁵⁸ Charakteristicky REINECKE 1928, s. 268–279. Obšírně se vývojem stanovisek P. Reineckeho zabývá PÖLLATH 2002 1, s. 18–23). Do jím načrtnutého obrazu Reineckeho na přelomu 20. a 30. let signifikantně zapadá, že – s ohledem na jindy dokonalou znalost regionální literatury nepochybně záměrně – ve své studii k raně středověkým nekropolím v severovýchodním Bavorsku mlčí o hrobových nálezích z Chebského hradu, které by jeho tehdejší stanoviska výraznou měrou podkopávaly. Lapidárně pak charakterizoval Reineckeho obrat H. Losert: *také nejvýznamnější jihoněmecký archeolog první poloviny 20. století se nemohl zcela vyhnout nedobrému duchu doby* (LOSERT 2007/08, s. 303).

⁵⁹ KLÍR 2014; HASIL 2014B; Kat. č. 13.

⁶⁰ REINECKE 1931, s. 26–38.

a Durynského lesa), skrz která procházejí dálkové trasy, na nichž vznikají izolované sídelní ostrovy (*Siedlunginsel*); jako příklad sídelního ostrova uvádí Reinecke ve zvláštním exkurzu právě nálezy z Chebské kotliny (zejm. františkolázeňskou Slatinu, Žírovice). Z raně středověkých lokalit reflektuje opět pouze hornolomanské pohřebiště, které (podobně jako ve svých starších textech) připisuje merovejskému kulturnímu okruhu. Jak ukáží závěry této studie, nejedna z myšlenek P. Reineckeho vztahujících se k osídlení českobavorského pomezí předběhla – třeba i intuitivně – svou dobu a poválečnou koncepcí *slovanského Chebska* v zásadě nebyla překonána. Proto je velmi politováníhodné, že čeští badatelé dodnes, snad z důvodů Reineckeho nacionální angažovanosti, jeho závěry vesměs pomíjejí.

Nejvýraznější postavu meziválečné archeologie horního Poohří však jednoznačně představoval **Anton Gnirs** (1873–1933, **obr. 9**).⁶¹ Gnirsova odborná průprava (studium germanistiky, historie a geografie na pražské německé univerzitě) byla plně srovnatelná s většinou soudobých archeologů, terénní zkušenost pak byla mimořádná díky Gnirsovu působení na istrijském pobřeží před první světovou válkou a v jejím průběhu, kde prováděl vykopávky na antických lokalitách. Po první světové válce se usadil ve svém rodném podkrušnohorském kraji (od roku 1919 až do nástupu dlouhodobé studijní dovolené v roce 1925 zastával místo profesora na Státní reálce v Lokti) a jako badatel plně lojální Československé republiky byl pověřen výzkumy na římských lokalitách Mušov a Stupava na jižní Moravě. Dlouhodobé studijní volno, kdy *de facto* fungoval jako korespondující člen StAÚ, věnoval A. Gnirs neobyčejně tematicky pestré publikační činnosti, která se vztahovala dílem ještě k jeho jadranskému působení, ale především k vlastivědě západních Čech v nejširším slova smyslu.⁶² Do tohoto schématu zapadá i Gnirsův výzkum na Chebském hradě, který však pro svůj náhlý sklon na sklonku roku 1933 již nestačil dokončit a publikovat. Lze jen litovat, že spolu s ne zcela zdokumentovanými sondami v prostoru před chebskou hradní kaplí⁶³ v prosinci 1933 osiřel též poměrně pokročilý rukopis syntézy dějin osídlení Chebska v pravěku a raném středověku.⁶⁴

---

⁶¹ K osobnosti A. Gnirse a jeho působení v západních Čechách viz HORČIČKA (ED). 2003.

⁶² Gnirsův přínos vlastivědě dnešního Karlovarského kraje shrnuje BURACHOVIČ 2003, s. 22–28.

⁶³ Dokumentaci otevřených sond dokončil technický pracovník StAÚ A. Knor (ARUP C-TX-193302547), jenž se tak stal prvním českým archeologem, který v regionu působil. Výsledky Gnirsova výzkumu na Chebském hradě pak zahrnul do svých dodnes relevantních stavebněhistorických studií O. Schürer, který projevoval o Chebský hrad – a zejména jeho štaufskou fází – dlouhodobý zájem; z korespondence A. Gnirse (ARÚP, Archiv náleзовých zpráv, nezpracovaná pozůstalost A. Gnirse) vysvítá, že byl zřejmě i iniciátorem výzkumu v letech 1932–1933.

⁶⁴ A. Hejna ve svých studiích opakovaně odkazuje na blíže nespecifikovaný text A. Gnirse uložený v Archeologickém ústavu ČSAV v Praze. Zda lze tento Hejnov pramen ztotožnit s Gnirsovým rukopisem *Vor- und Frühgeschichtliche Siedlungen und Wallenanlagen im oberen Egergebiet*, který měl být v rozsahu 168 stran předán po Gnirsově smrti právě do pražského StAÚ (BURACHOVIČ 2003, s. 25.), není jasné. Patrně se jedná materiál totožný s pokročilým strojepisem *Vorgeschichte*

Smrt A. Gnirse zastihla paradoxně ve stejném roce, kdy se za německou hranicí, vzdálenou pouhých 6 km od ostrohu Chebského hradu, chopili moci nacisté. Výkladu nejstarších dějin Chebska a zejména interpretace nálezů J. G. Hiersche se pak ujali tehdejší pražský ordinář **Leonhard Franz** (1895–1974) a pozdější nestor korutanské historiografie **Karl Dinklage** (1907–1987); jestliže lze říci, že v Siglově textu z roku 1912 věnovaném objevu nekropole na Chebském hradě probleskuje specifický „egerländerský“ nacionalismus a Reineckeho studie z přelomu 20. a 30. let jsou zřetelně nacionálně zabarvené, pak se K. Dinklage na přelomu 30. a 40. let aktivisticky postavil zcela do služeb nacistického světového názoru,⁶⁵ přičemž nelze nezaznamenat značnou míru politického oportunismu v jeho tehdejších formulacích. L. Franz rovněž podlehl *nedobrému duchu doby*,⁶⁶ uznával však slavinitu např. nálezů z třebeňské nekropole, které pak alespoň interpretoval (na základě pochybného výkladu toponyma *Třebeň/Trebendorf*, jehož vztah s vlastním pohřebišťem je ostatně nedoložitelný) jako doklad toho, že zde německé obyvatelstvo založilo osadu pro Slované, kteří se na Chebsko přistěhovali kvůli lesním, tedy podřadným, pracím.⁶⁷ Konvolut časopiseckých studií, které K. Dinklage a L. Franz na přelomu 30. a 40. let vyprodukovali, dává tušit přípravu k rozsáhlejšímu zpracování látky, kterému ovšem zabránil dějinný vývoj ve 40. letech 20. století.

V první polovině 20. století, přesněji v letech 1895–1945, které v rámci historické regionalistiky Chebska znamenaly obecně období významných pokroků zejména v třídění a (v případě archeologie získávání) pramenné báze, nevznikl žádný svébytný narativ raně středověkého vývoje Chebska. V intencích otevírání se chebské historiografie širšímu odbornému fóru a proměn společenského diskurzu tak docházelo pouze k aktualizacím Gradlova pojetí; *Egergau* byla zapomenuta, protože lokální societa již chápala svou identitu prizmatem velkoněmectví. *Aurea aetas*, to byl nyní věk raně německých (*frühdeutscher*) populací a velkých panovníků merovejské a karlovské říše. Neuralgický moment, vztah k Čechům a později československému státu, jako by nacházel svůj dávný protipól ve zpočátku šokujícím zjištění přítomnosti raně středověkých nositelů slovanského jazyka a slovanské hmotné kultury na horní Ohři, s nímž bylo nezbytné se v rámci aktualizace narativu vyrovnat. Není bez zajímavosti na tomto místě poukázat na naprosto odlišný vztah, který k tomuto fenoménu zaujaly lokální komunity v nedaleké Horní Falci. V prostředí kulturně vyspělého, ale hospodářsky a mocensky slabšího jihu Německa je

---

des Egerlandes, který je uložen v ARÚP, Archiv nálezových zpráv, nezpracovaná pozůstalost A. Gnirse.

⁶⁵ DINKLAGE 1938, s. 329–336.

⁶⁶ Jeho text věnovaný jindřichovskému nálezu (Franz 1939, s. 76–79.) byl publikován ve sborníku *Kultur und Rasse* k počtě rasistického antropologa a etnologa O. Recheho, který se mj. podílel na vývoji pseudovědeckých metod k naplňování tzv. norimberských rasových zákonů (viz GEISENHAINER 2002).

⁶⁷ FRANZ 1941, zvl. 72.

možno od poslední čtvrtiny 19. století pozorovat *tradiční slovanofilní ideje*⁶⁸ coby svého druhu formu rezistence vůči centralizaci vycházející z popruštělého severu a středu rodícího se německého národního státu. Výsledkem je až kuriózní skutečnost, že raně středověký vývoj jednoho historického regionu se v jediném časovém horizontu stal objektem dvou protichůdných diskursů, které oddělovala jen pozdější zemská a státní hranice. Severobavorští regionalisté přelomu 19. a 20. století užívali někdejší přítomnost slovanského osídlení jako doklad kulturní imanence Horních Frank a Horní Falce, zatímco specifická *egerländerská* kombinace lokálního patriotismu a velkoněmeckého nacionalismu naopak (zpočátku podvědomě – K. Siegel, finálně až z politického hlediska oportunisticky – K. Dinklage a L. Franz) vedla k hledání takové interpretace – a nejlépe odmítnutí – slovanské přítomnosti na Chebsku, jež by neohrožovala německá práva primátu k oblasti Chebska.⁶⁹ První polovina 20. století tak transformovala Gradlovu *Egergau* v *(před)štaufské Chebsko*, které zdědilo její kartografické vymezení i nimbus *zlatého věku*, jenž byl nyní dán zdánlivě jednoznačným ukotvením tohoto území v okruhu rodícího se němectví a sociálních struktur říše.

2.3 Česká medievistika po roce 1945: když dva dělají totéž...

Výsledky druhé světové války vnesly do výzkumu raného středověku Chebské kotliny bezmála totální diskontinuitu.⁷⁰ Historiografická a archeologická práce na Chebsku se stala doménou československých vědců, pro nejstarší období zejména **Jaroslava R. Slavíka** (1902–1982), **Rudolfa Turka** (1910–1991, **obr. 11**) a **Emanuela Šimka** (1883–1963, **obr. 10**). Pro tuto generaci je signifikantní, že bez jakékoliv předchozí práce v regionu (a tudíž bez nových terénních zjištění) vyprodukovala tři rozsáhlé studie, které jako první samostatně tematizovaly nejstarší dějiny regionu. Horečná syntetická aktivita jakoby se snažila překrýt výsledky politicky kompromitovaných německých badatelů interpretacemi, které ovšem nebyly nacionalismem zatíženy o nic méně.⁷¹ Bylo by jistě pozoruhodné

---

⁶⁸ LOSERT 1993A, s. 20. Zde není možno věnovat tomuto fenoménu větší pozornost, jako ilustrativní příklad může posloužit např. zpráva o shromáždění severobavorských antropologů a prehistoriků v Norimberku 30. května 1896 (SEYLER 1896, s. 12–14.), stejně jako jeho pravidelná shrnutí prehistorického bádání v regionu, která vycházela v 90. letech 19. století každoročně na stránkách jednoho z páteřních periodik tohoto regionalistického hnutí (*Archiv für Geschichte und Alterthumskunde Oberfranken*), který vycházel již od roku 1867.

⁶⁹ Srov. srovnatelné vývojové tendence zachycené případovou studií k fenoménu nacionalismu v německé archeologii (WEGER 2011, s. 696–711.) a obecnou teoretickou studií shrnující základní fáze vývoje diskurzu německé nacionalistické archeologie (WIWJORRA 1996, s. 164–188.).

⁷⁰ Připomenout je možno prakticky pouze dva momenty kontinuity; H. Sturm, který vysídil do Bavorska, pokračoval v archivní službě a ve svých pracích se k problematice Chebska vracel až do své smrti. R. Hiersche, který za dramatických okolností přežil konec války, se vrátil do Chebu, optoval pro československé občanství, a jak dokládají posteriora přiřazená k pozůstalosti jeho otce uložená v SOKA Cheb, coby spolupracovník chebského muzea vedeného M. Mladějovskou znovushromáždil a inventoval sbírku J. G. Hiersche.

⁷¹ Dozvukem tohoto diskurzu jsou stanoviska J. Eisnera ještě z poloviny 60. let – EISNER 1966, s.

zjistit, do jaké míry tyto práce vystihují skutečné mínění svých autorů (což bude zřejmě případ J. Slavíka), případně jak výrazná je úlitba dané době (např. díky J. V. Stalinovi za navrácení Chebu Slovanstvu v předmluvě Šimkovy studie)⁷² či zda šlo o přímé politicky motivované badatelské zadání, o kterém lze nejspíše uvažovat v případě Turkova textu. Archivní materiály, které měl autor této publikace k dispozici, jej žádným způsobem nedokládají.⁷³ Avšak z konvolutu korespondence vedení ArÚ ČSAV s ministerstvem školství o způsobu využití výsledků výzkumu chebského městského jádra A. Hejnou v 60. letech nejen z hlediska vědeckého, ale též kulturně politického⁷⁴ je patrné, že ještě v první polovině 60. let bylo poznávání nejstarších dějin Chebska žhavým politikem.

Kvantita byla ovšem na úkor kvality: pomineme-li víceméně diletantské dílo J. Slavíka,⁷⁵ „dělnického kádru“ na postu ředitele chebského okresního archivu, a široce pojatou, avšak silně nacionálně angažovanou práci Šimkovu,⁷⁶

Obr. 10: Emanuel Šimek (1883–1963).
ÚAM FF MU.

zůstane dodnes hodnotná pouze analytická studie R. Turka.⁷⁷ Nepochybným přínosem R. Turka bylo shromáždění všech relevantních pramenů, a to jak hmotných, tak toponomastických a písemných. Klíčový význam mají ty pasáže jeho studie, které podrobně dokumentují veškeré hmotné prameny; jednalo se o první shrnutí kompletního nálezového fondu po zániku německé archeologie na československém území a význam Turkovy práce tak v tomto ohledu nepoklesl ani dnes. Za slabinu Turkova příspěvku je v první řadě nutno pokládat absenci snahy o vzájemnou komparaci výpovědí všech tří výše zmíněných skupin pramenů.

210–213.

⁷² Nepřímý náznak politického zadání E. Šimkovi obsahuje dopis ředitele Městské školy v Habartově z dubna 1948 vedení StAÚ – ARUP C-TX-194802880.

⁷³ Jistým způsobem by tak bylo možno interpretovat zřízení kulturní ceny chebského MNV v roce 1947, jež byla dotována částkou 50 000 Kčs pro *nejlepší vědeckou práci, osvětlující a prokazující prvotní slovanské osídlení města Chebu a chebského kraje vůbec*. – viz RIEGEROVÁ 2012, s. 39. Cenou byly poctěny mj. příslušné studie J. Slavíka a E. Šimka.

⁷⁴ ARUP C-TX-196303731, s. 2. Viz též Hejnův příspěvek *Co nového přinesl archeologický výzkum v Chebu v Rudém právu* ze dne 15. ledna 1964.

⁷⁵ SLAVÍK 1949. Agitační ambice tohoto soustružníka na postu ředitele chebského archivu mnohonásobně převážily víceméně vlastivědný odborný přínos – srov. dále SLAVÍK 1948; týž 1950.

⁷⁶ ŠIMEK E. 1955.

⁷⁷ TUREK 1950, s. 401–440.

Druhá světová válka však tvrdě zasáhla i do fyzické podstaty samotného Chebu, který byl postižen několika ničivými nálety zejména v dubnu 1945 a nadto dlouhodobým chátráním opuštěných budov po vysídleném německém obyvatelstvu. Neudržitelnou situaci (viz **obr. 12**) měla řešit asanace chebského městského jádra, jejíž řízení převzala chebská pobočka pražského Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, tzv. SÚRPMO, která byla zřízená usnesením vlády č. 576 ze dne 7. března 1956. Na přelomu 50. a 60. let tak vzniká pod vedením architektů J. Čiháka a V. Slavíka rozsáhlý analytickoprojektový materiál,⁷⁸ jehož realizace si v první polovině 60. let vyžádala i poměrně

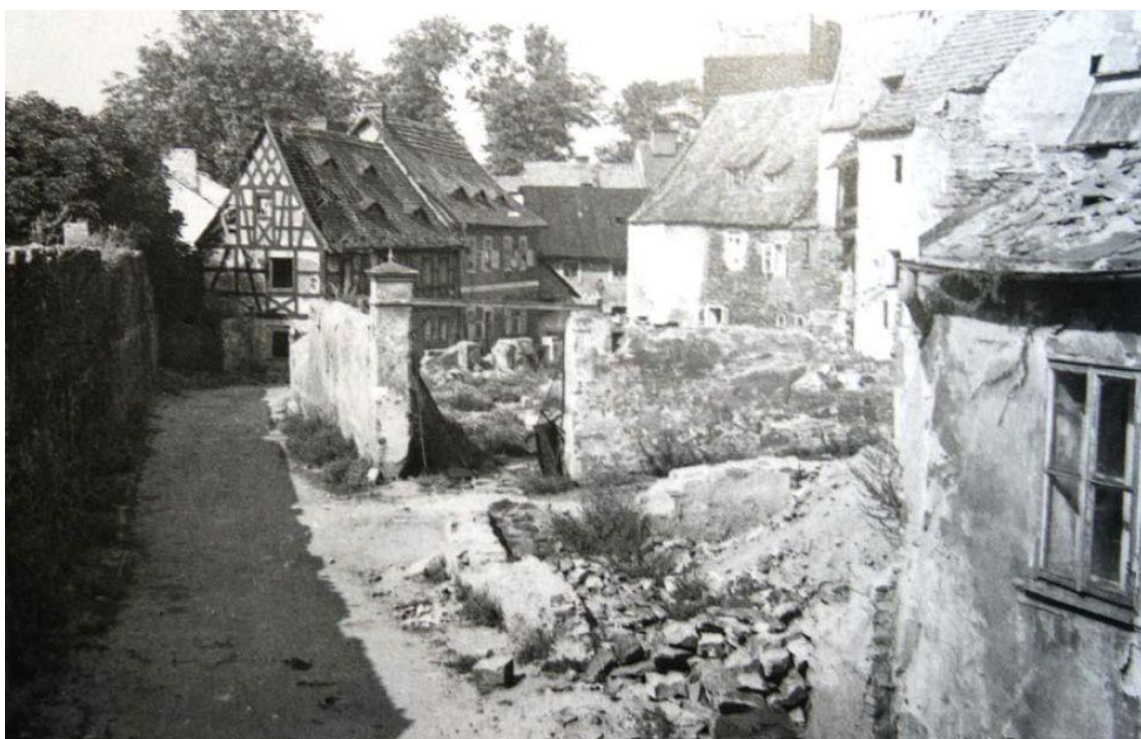

rozsáhlý záchranný archeologický výzkum. Pozice archeologa v chebském muzeu však v 50. a první polovině 60. let nebyla zřízena, realizace výzkumu se proto ujal ArÚ ČSAV, v jehož rámci byla provedením výzkumu pověřena výrazná osobnost české archeologie středověku, **Antonín Hejna (1920–1986, obr. 11)**.

Výzkum A. Hejny v chebském městském jádře představoval skutečný přelom. Pomineme-li spíše vlastivědná než archeologická pozorování J. Slavíka a R. Hiersche z počátku 50. let, inicioval Hejna po téměř dvaceti letech návrat k terénní práci v regionu na středověkých lokalitách a přestože musel paralelně s rozsáhlým výzkumem a jeho vyhodnocením řešit i jiné úkoly, byl schopen nalézt prostor i pro rozsáhlou revizi staršího nálezového fondu. Jejím výsledkem je dvojdílná

Obr. 11: Antonín Hejna (1920–1986, vlevo) a Rudolf Turek (1910–1991), nedatovaný společný snímek hlavních protagonistů diskurzu *slovanského Chebska* (ARUP C-FJ-000000822).

⁷⁸ Písemná pozůstalost chebské pobočky SÚRPMO je uložena v SOKA Cheb, f. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů Praha - pobočka Cheb. K problematice politickospolečenských aspektů asanace chebského městského jádra viz RIEGEROVÁ 2012, s. 44–51.

Obr. 12: Zdevastované chebské staré město před asanací, v pozadí Černá věž. 50. léta 20. století. Podle RIEGEROVÁ 2012.

časopisecká monografie věnovaná Chebsku v 7.–13. století.⁷⁹ Výsledek Hejnova sedmiletého badatelského úsilí lze shrnout jeho vlastními slovy: *Historické Chebsko se nám jeví v období před nástupem německé kolonizace jako sídlištní oblast vcelku jednotná, s větší hustotou osídlení ve vlastní chebské kotlině, tj. ve vnitřním Chebsku (...). Osídlení, které je možno podle charakteru nálezů označit jako slovanské, je doloženo nejdříve a jen s určitou pravděpodobností od přelomu 5. a 6. století (Dolní Lomany), převážně však v časovém rozpjetí od 8. do sklonku 11. století, s možným přesahem do počátku 12. věku, kdy se překrývá s první vrstvou kolonizačního horizontu. Nepochybný kulturní vztah k českému zázemí, zvláště k nejbližším kmenovým oblastem na západě Čech, je vyvažován úzkým vztahem k oblasti durynsko-saské, zvláště patrným od 10. století, především však vztahem k oblasti severobavorské a tím také určitým poměrem k francké oblasti, jejíž vlivy jsou i na Chebsku přímo či nepřímo patrné.*⁸⁰ Jak je patrné, A. Hejna v mnohém kultivoval závěry poválečných badatelů, v zásadě se však neposunul z půdorysu konceptu *slovanského Chebska*. Dokázal však reflektovat širší kontext regionu, byť je z citované literatury zřejmé, že jeho přístup k nejnovější literatuře západní provenience byl negativně ovlivněn dobovými poměry. Nelze však klást A. Hejnovi za vinu, že jeho subtilní odbornou argumentací protkaný text proto byl a je chápán velmi zjednodušeně a vlastně jako potvrzení tezí E. Šimka a R. Turka.⁸¹

⁷⁹ HEJNA 1967A, s. 169–271; týž 1971, s. 488–550. A. Hejna své výsledky prezentoval i na interdisciplinárním (HEJNA 1967B) a mezinárodním (HEJNA 1968) fóru.

⁸⁰ HEJNA 1971, s. 522 (citováno včetně odchylek od pravopisné normy).

⁸¹ Např. KUBŮ 1997, s. 19; ŠEBESTA 2002A, s. 208.

Z archeologů působících na Chebsku v 60. letech 20. století je třeba zmínit ještě dalšího z pracovníků ArÚ ČSAV v Praze **Evžena Plesla** (1930–2014, **obr. 13**),

Obr. 13: Evžen Plesl (1930–2014, v kravatě a vysokých rybářských botách) na unikátním snímku pracovníků výzkumu ArÚ ve františkolázeňské slatině roku 1959. ARUP C-FT-00002231A.

jenž se ovšem orientoval převážně na problematiku pravěkého osídlení,⁸² který spolu s **Karlem Slepíčkou** (1900–1986) a právě A. Hejnou suplovali až do poloviny 60. let absenci regionální badatelské instituce, která by byla schopná zajistit náležitou archeologickou památkovou péči v nejzápadnější části Západočeského kraje. Z hlediska raně středověké archeologie

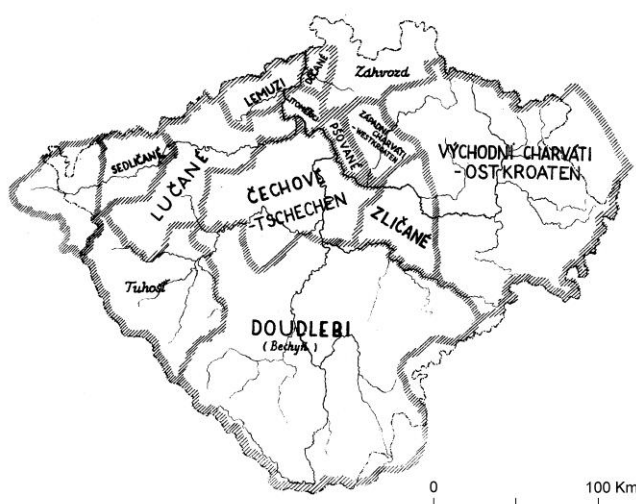
je největší zásluhou E. Plesla první katalogizace archeologického materiálu uloženého v chebském muzeu, a záchranná terénní akce roku 1961 při regulaci Slatinného potoka, při které byl zjištěn první nově objevený raně středověký materiál na Chebsku po roce 1945 (viz kat. č. 2). Místo archeologa v chebském muzeu bylo obsazeno od roku 1967, prvním profesionálním regionálním archeologem Chebska se stala **Olga Pospíchalová**, která během svého dvouletého působení v Chebu provedla dva revizní/předstihové výzkumy na již známých raně středověkých lokalitách v Horních Lomanech a na Chebském hradě. V letech 1972–2009 působil v chebském muzeu **Pavel Šebesta**, kterého kastelologický zájem a setrvalý tlak stavebních aktivit přivedl k celé řadě drobnějších výzkumů v areálu chebského opevněného sídliště, jež jsou však prozatím publikovány pouze předběžně.⁸³

Vzhledem k tomu, že poválečné badatelské generaci z dobře srozumitelných důvodů chyběla vůle otevřeně navazovat na výsledky nacismem ovlivněných autorů, došlo k návratu ke starším pracím – a především tedy opět k jedinému akceptovatelnému syntetickému narativu, tj. k dílu H. Gradla. Kartograficky znázorněné *historické Chebsko* se takto dostalo opět do centra zájmu, a to v 50. letech především přičiněním československých archeologů, kteří bohužel neprojevili dostatečně kritického ducha ve způsobu jeho zformulování. Chybné pochopení korelace mezi vymezením Gradlovy *Egergau* a rozšířením toponym se

⁸² K činnosti E. Plesla na Chebsku a Karlovarsku viz ŠEBESTA 1999B, s. 64–66, a zvláště nekrolog BERÁNEK 2014, s. 308–310.

⁸³ K osobnosti viz FRÝDA 2014, s. 7–10, tamtéž uvedena jeho úplná bibliografie za léta 1969–2014 vztahující se zejména k jeho dlouholetému působení na Chebsku.

slovanským základem způsobilo její projekci do období, o kterém měl samotný tvůrce minimální představu, tj. hluboko před rok 1000. Tento omyl v následujících šesti desetiletích negativně ovlivnil poznávání raně středověké periody dějin Chebska. Germanizace tohoto osídlení potom má být výsledkem jazykově německé kolonizace vedené z prostoru vlastní říše. Tím, že se k tomuto konceptu přihlásila většina badatelů, kteří se problematiky Chebska po druhé světové válce dotkli (naposledy F. Kubů, P. Šebesta, K. Halla a Š. K. Odstrčil), došlo k naprosté petrifikaci bizarního vzájemného propojení dvou protichůdných nacionalistických konceptů, jež lapidárně ilustruje titulní strana Slavíkovy publikace, kde je graficky propojena Gradlova linie s charakteristickým prvkem slovanské hmotné kultury, s esovitými záušnicemi – viz **obr. 15**. Novými momenty v přístupu k látce, které poválečná generace přinesla, je zejména soustředění pozornosti na celé území tzv. historického Chebska a odklon od výkladu dějinných a sídelněhistorických souvislostí; objektem veškeré nadregionální komparace se stala výhradně hmotná kultura. Výrazně se také posunulo datování počátků slovanského osídlení, když v nálezech vrcholně středověkých technologických nádob pro vaření téru (viz kat. č. 4 a 12) byl chybně spatřován tzv. pražský typ, keramika přisuzována nejstarším nositelům slovanské hmotné kultury ve střední Evropě. Silueta *historického Chebska* se tak opět ocitla v epoše, k níž se tentokrát československá společnost upínala jako ke svému *zlatému věku*. Oblast horního Poohří se tím stala součástí rozsáhlého prostoru střední, jižní a východní Evropy, které měli osídlit Slované šafaříkovského stříhu. Zároveň se mělo stát jedním z českých kmenových území, které obývali – v pramenech samozřejmě nijak nezachycení – „Hbané“.⁸⁴ Líčení nejstarších dějin Chebska se tak zdánlivě propojilo s počátky českých dějin, a gradlovská linie se opět stala kartografickým instrumentem tohoto spojení (viz **obr. 14**).

Obr. 14: Gradlova *Egergau* jako vymezení kmenového území fiktivních (a nejmenovaných) „Hbanů“. Podle TUREK 1957.

⁸⁴ Poprvé TUREK 1957. Jediný, značně problematický doklad této teorie měla představovat osada Chbany, okr. Chomutov, jejíž jméno má mít souvislost s fenoménem tzv. přesídlených lidí – viz SLÁMA 1985, zejm. s. 335–337, obr. 1.

R. J. SLAVÍK

Slované

NA CHEBSKU

DÍLO POCTĚNO CENOU MÍSTNÍHO NÁRODNÍHO VÝBORU V CHEBU

Obr. 14: Titulní strana publikace J. R. Slavíka *Slované na Chebsku* (SLAVÍK 1949). Hranice historického Chebska, která měla vyjadřovat svébytnost chebské society závěru 19. století, je zde graficky spojována s charakteristickou součástí slovanské hmotné kultury, esovitými záušnicemi.

3. BILANCE a VÝCHODISKA

3.1 *Historické Chebsko aneb Co se s tím dá dělat?*

Přiznejme hned na úvod, že zdánlivě banální otázka v záhlaví této stati je vypůjčená od Jana Klápště. Pokud v diskusi z jeho strany padne, indikuje velmi spolehlivě moment, kdy dosavadní pojetí diskutovaného tématu je již vyčerpáno a nezbyvá, než hledat pro daný problém *nové nasvícení*, tedy jiný diskurzivní rámec, který by dovolil rozvíjet badatelské úsilí alternativními směry.

Jak ukázala předcházející kapitola, Gradlova *Egergau*, zbavená původního interpretačního obsahu, se stala petrifikovaným axiomem, který opakovaně posloužil tématizaci počátků Chebska i pro taková pojetí, jejichž ideové jádro bylo v přímém rozporu s původní Gradlovou koncepcí. Vznikl tak vnitřně rozporný, jakkoliv navenek zdánlivě ucelený rozvoj narativu nejstarších dějin Chebska, která pod vlivem aktuálních společenských podnětů dala vzniknout dvěma základním koncepcím a jejich četným varietám, které jsou vůči Gradlově pojetí v postavení genotypu; rámcově se jedná se o vizi *(před)štaufského* Chebska, která je spojena se „státoprávnickým“ pojetím přelomu 19. a 20. století, a ke které se zejm. historikové na obou stranách hranice hlásili a hlásí i v nedávné době, a o tzv. *slovanské Chebsko*, s nímž přišla po druhé světové válce česká archeologie a vlastivěda, když neorganicky nahradila germánské momenty Gradlova pojetí prvky slovanství. Společným znakem obou těchto skupin je pak i projekce gradlovské hranice Chebska do mladších i starších období (s čímž ostatně nepočítal ani samotný H. Gradl), i jejich značná gravitační síla vzhledem k příbuzným oborům, kdy *historické Chebsko* v jeho maximálním rozsahu bylo přejímáno lingvisty, historickými geografy a dalšími obory jako validní vymezení referenčního území pro další výzkum. Přestože meritorní diskuse s těmito koncepcemi představuje podstatnou část náplně tohoto svazku, bude namísto v krátkosti poukázat na nemožnost těchto řešení *ex definitio*.⁸⁵

Termínem Chebsko je zřejmě bez větší kontroverze možno označit antropogeografický celek, jehož centrum představuje Cheb. Toto tvrzení by mělo být všeobecně platné za podmínky trvalého osídlení centra a jeho zázemí, tj. nejpozději od poloviny 9. století, kdy vzniklo první opevnění Chebu, až do dnešních dní. Oba použité pojmy, *centrum* a *zázemí*, mají již své pevné místo a ustálené významy v rámci tzv. studia centrality (něm. *Zentralitätforschung*), do kterého se – vedle jiných hospodářských a společenských disciplín – již několik desetiletí zapojují i vědy historické.⁸⁶ Podle definice, která je obsažena v již

⁸⁵ Viz HASIL 2013A; týž 2014A. K problematice vymezení a vnímání historických regionů z obecného hlediska viz SEMOTANOVÁ 2008.

⁸⁶ Obecný přehled vývoje výzkumu centrality podává SCHÖLLER 1970, s. IX–XXI; z hlediska středoevropské historické vědy problematiku shrnuje KLÁPŠTĚ 2005, s. 322–330 a nejnověji ETTTEL/WERTHER (EDS.) 2013.

klasickém díle W. Christallera,⁸⁷ charakterizuje *centrální místa* produkce, resp. poskytování *zboží a služeb centrálního významu*, které jsou konzumovány v rámci *zázemí* těchto center. Z hlediska poznávacích možností archeologie definoval na základě studia vzniku městské sítě ve východních Pomořanech a v Uckermarku pět základních okruhů těchto faktorů E. Gringmuth-Dallmer.⁸⁸ Čtyři z nich – správní a obrannou funkci, centrální úlohu v rámci obchodní výměny a kultu – lze na základě archeologických zjištění víceméně bezpečně připsat Chebu v raném středověku (cca pol. 9.–11. století) a kolonizační periodě (12. – první polovina 13. století). Faktor pátý, neagrární výroba a její centrální funkce, nebyl archeologicky doposud postižen, vyloučit jej však zřejmě nelze⁸⁹ a této hypotéze plně dává za pravdu mladší situace zachycená již v písemných pramenech.⁹⁰

Geografická podstata středověkého Chebu – strategicky výhodná ostrožna nad přirozeným přechodem přes Ohři v ústřední části Chebské kotliny – však v raně středověkém, kolonizačním i vrcholně středověkém období souvisela se zcela odlišnými sídelními formami, které se vázaly na odlišné sociální struktury. Vnější odrazem těchto změn byly příslušné proměny centrální lokality – raně středověké fortifikované sídliště, rezidence v kraji hegemonního šlechtického rodu (tj. vohburský hrad a štaufská falc) a konečně výstavné vrcholně až pozdně středověké město, sídlo vlivného městského patriciátu. Takto naznačený vývoj samotného Chebu coby centra regionu je dlouhodobě v zásadě přijímán, něco obdobného však zdaleka neplatí o chápání dobového zázemí Chebu, tedy právě pro území označovaného jako *historické Chebsko*. Zde je možno i u nejnovějších prací pozorovat až úpornou snahu vnímat jej optikou v čase statické, ahistorické hranice, což samo o sobě dokládá – i bez hlubšího vstupu do problematiky – její neplatnost. S výše uvedenou definicí je totiž jednoznačně neslučitelné, aby se změna funkcí centrální lokality (a samozřejmě i dynamika vývoje jiných center v širším regionu) neodrazila na podobě jejího zázemí. Příběh této problematické linie, jejíž přetrvávání na stránkách odborné literatury je možno nejpozději od roku 1945 označit za brzdu dalšího poznávání středověkých dějin Chebska, se však již stal svébytnou epizodou dějin historiografie střední Evropy, která kopíruje i ilustruje obecné dějiny Chebska posledního půldruhého století.

Obnovený nárůst zájmu o raně středověké dějiny Chebska a tendence k překonání pomyslné kletby, jíž koncept *historického Chebska* dnes již nepochybně představuje, lze sledovat po roce 2000, přičemž jmenujme dva základní faktory, které tento pozitivní proces nastartovaly a nadále jej podporují. Jedná se především o inspirativní pokroky mediévistiky v rámci poznávání

---

⁸⁷ CHRISTALLER 1968, s. 21–33.

⁸⁸ GRINGMUTH-DALLMER 1989, s. 61–77; týž 1999, s. 9–20.

⁸⁹ Srov. obdobné modely v případě jiných protohistorických lokalit – např. raně středověkého hradiště Libice nad Cidlinou (MAŘÍK 2009) či oppida České Lhotice (DANIELISOVÁ 2010).

⁹⁰ Situaci vrcholněstředověkého města Chebu detailně postihuje SIEGL 1909.

Chebska v mladších obdobích středověku, jejichž společným jmenovatelem je komparativní přístup k látce a hledání nadregionálních souvislostí tam, kde starší bádání dobrovolně či nuceně zůstávalo uzavřeno v mikrokosmu horního Poohří. Jmenovat lze na tomto místě sídelněhistorický výzkum T. Klíra a H. Kenzlera či celou řadu závažných kastelologických příspěvků T. Karla a V. Knolla;⁹¹ mimořádného uznání v rámci české i mezinárodní badatelské obce pak dosáhl především F. Kubů, a to svou disertační prací k problematice chebské ministeriality a monografií věnovanou Chebskému městskému státu.⁹² Neméně podstatný je též význam spolupráce s německými a rakouskými medievisty v rámci konkrétních badatelských, výstavních a networkingových projektů, která v uplynulém desetiletí koordinovaly zejména IADK OFU v Bambergu a ÚPA FF UK v Praze.⁹³

Cílem následujících stránek proto nebude nalézání sevřené definice – tedy spíše redefinice – pojmu (*historické*) *Chebsko*, naopak, po vzoru F. Kubů bude hlavním úkolem hledání širšího rámce, ke kterému je možné často jen velmi sporné pramenné doklady vývoje Chebska od 7. do 12. století vztahovat. Již z geografické polohy sledovaného regionu a širě vycíleného časového intervalu je zřejmé, že nebude možné si vystačit s jediným oborovým a tematickým okruhem. Významné pokroky zejména jihoněmecké medievistiky v posledních desetiletích, a to jak metodické, tak i interpretační a materiálové, představují otevřenou výzvu k novému pohledu na prameny a znalosti, které k problematice počátků Chebska získaly generace německých a českých badatelů. Zároveň je ale zřejmé, že tyto nové podněty a interpretační alternativy pozmění půdorys otázek, které je možné v souvislosti s raně středověkým vývojem Chebské kotliny formulovat i zodpovídat. Toto úsilí by však bylo marné bez revize dostupné pramenné báze, jejíž aktualizované uchopení musí představovat východisko při hledání nového pojetí raně středověkého vývoje v horním Poohří.

3.2 Charakteristika pramenné báze

Jak již naznačily předcházející stránky, pramenná základna k raně středověkému vývoji horního Poohří se rozpadá do tří základních kategorií pramenů, tj. na prameny písemné, toponomastické a hmotné. Písemné prameny přímo z prostředí raně středověkého Chebska až do 12. století v zásadě

---

⁹¹ KLÍR/KENZLER 2009, s. 657–680; KLÍR 2010, s. 373–391; KAREL/KNOLL 2000, s. 15–22; TÍŽ 2004, s. 27–62.

⁹² KUBŮ 1997; TÍŽ 2006.

⁹³ Jedná se o projekty podporované GA UK (*Srovnávací studium areálů zaniklých středověkých vesnic na základě fosfátových analýz a jejich interpretační možnosti* – vedoucí T. Klír, *Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku I a II* – vedoucí J. Hasil), společný projekt IADK OFU a Universität Wien (*Flednitz und seine Nachbarregionen im Mittelalter* – vedoucí H. Losert a E. Szameit) a projekt Euregio Egrensis *Archäologie ohne Grenzen* realizovaný městem Neustadt am Kulm ve spolupráci s IADK OFU a Museen der Stadt Regensburg (vědeckí vedoucí H. Losert a A. Boos).

postrádáme. Dosavadní bádání na tomto poli vycházelo zejména z diplomatického materiálu 11.–13. století, jehož svědectví se snažilo aplikovat na období starší,⁹⁴ dlužno podotknout, že bez zásadnějšího přínosu. Prostorově poměrně úzké vnímání problematiky tak ukrylo pozornosti jinou skupinu pramenů, časově současnou, byť regionálně – ovšem pouze zdánlivě – nepříslušnou, jíž jsou rozmanité písemné památky narativní povahy z prostředí franského a východofranského. K franské analistice se upnula badatelská pozornost v přímé souvislosti s Chebskem jen jedinkrát, Gnirsova snaha o lokalizaci Vogastisburku však nedopadla příliš šťastně. Obecněji tohoto typu pramene při studiu fenoménu slovanského osídlení severovýchodního Bavorska využila ve 20. letech M. Bachmannová.⁹⁵ Po druhé světové válce se však franská analistika dostávala stále výrazněji za obzor badatelů a přestala být v souvislosti s vývojem horního Poohří předmětem odborné analýzy.⁹⁶ Ve využití těchto pramenů tak vznikl výrazný deficit, který – má-li být problematika raně středověkého Chebska studována nadregionálním komparativním způsobem – bude muset být na následujících stránkách vyrovnán.

Mladší diplomatický materiál (rámcově 12.–14. století) v sobě skrývá druhou kategorii pramenů k nejstarším dějinám Chebska, jímž je onomastické svědectví. Z jeho jednotlivých částí (toponyma, hydronyma a antroponyma) bylo doposud využíváno zejména toponym slovanského a smíšeného původu pro sledování krajinného rozšíření raně středověkého osídlení. Tento přístup byl vlastní zejména reprezentantům poválečné badatelské generace (tj. „českým nacionalistům“). Po roce 1960, kdy E. Schwarz publikoval svou rozsáhlou studii k toponomastice a dějinám osídlení severovýchodního Bavorska,⁹⁷ převzala tento postup i německá medievistika, v jejímž rámci dodnes představuje nikoliv nevýznamnou součást metodické výzbroje – často ovšem pouze ve své rudimentární podobě.⁹⁸ V současné době probíhá soustavné zpracování korpusu místních a osobních jmen v oblasti německoslovanského jazykového kontaktu,

---

⁹⁴ Výsadní postavení zaujímá v této souvislosti listina Jindřicha IV. z roku 1061 o obdarování ministeriála Otnanta (CDB I, č. 58, s. 60–61), která zmiňuje cestu vycházející z Chebu. Zvláště pro badatele druhé poloviny 20. století představuje častou inspiraci k více či méně podloženým spekulacím o postavení Chebu a Chebska na přelomu raně středověké a kolonizační periody (STURM 1964, s. 87–100; NEUBAUER/THIESER 2001, s. 71–76; tíž 2002, s. 20–33; ŠEBESTA 2002A, s. 204–210. Vzhledem k problematice východní hranice Chebska pak má podobné postavení tzv. listina pražského biskupství Jindřicha IV. z roku 1086 (CDB I, č. 86, s. 92–95.) V přímé souvislosti se sledovanou problematikou se otázky právního aktu z dubna 1086 naposledy dotkly následující studie: KUNSTMANN 1994, zejm. s. 45–47; KNOLL/KAREL (EDS.) V TISKU.

⁹⁵ GNIRS 1995, s. 113–117; BACHMANN 1925.

⁹⁶ Uvedené tvrzení je platné jak pro německou, tak českou literaturu; v dílech A. Stroha, R. Pöllatha, K. Schwarze, R. Turka, A. Hejny a dalších je problematika franské analistiky rozebírána vesměs na základ sekundární literatury, bez pokusů o hlubší rozbor a pochopitelně též bez výraznějšího přínosu. Nejnovější a nejkompaktnější shrnutí tohoto druhu podává LOSERT 2007/08, s. 306–315.

⁹⁷ SCHWARZ E. 1960.

⁹⁸ Např. KUNSTMANN 1994, zejm. s. 45–47; JANKA 2008, s. 95–106.

kteří iniciovalo novou vlnu diskuse o metodice vyhodnocování tohoto bohatého pramenného tezauru.⁹⁹

Česká lingvistika doposud na tuto novou výzvu k mezinárodní a mezioborové spolupráci nedokázala reagovat,¹⁰⁰ v souvislosti s oblastí Chebska se tak v poslední době k této pramenné materii vrací archeolog a historik T. Klír,¹⁰¹ jehož studie k hydronymii Chebska a severovýchodního Bavorska se zdají zpochybňovat zdánlivě zažitou představu, že překrytí krajiny severovýchodního Bavorska a tedy i Chebska (viz **obr. 16**) dokládá primát slovanského osídlení této oblasti a jeho víceméně plošné rozšíření. Odhlédneme-li na tomto místě od otázky, do jaké míry jsou podobně formulované otázky pro sledované období vůbec validní (pozornost bude tomuto problému věnována v zápětí), lze proti obdobnému nakládání s toponomastickým svědectvím argumentovat hned dvojím způsobem: první zásadní slabinu představuje skutečnost, že ve většině výchozích prostorů kolonizace Chebska patrně panovaly v raném středověku obdobné jazykové poměry jako na Chebsku samotném,¹⁰² takže lze předpokládat, že mapa toponym i antroponym se utvářela v celém širším regionu na základě obdobných procesů až do završení procesu kolonizace ve 12./13. století, přičemž je zřejmé, že v širokém období 7.–12. století se zde prokazatelně vyskytovaly komunity užívající oba jazyky, namnoze patrně paralelně.¹⁰³ Oporu pro tuto tezi představují například místní názvy Tobiessenreuth, Hartessenreuth a Watzkenreuth (Dobrošov, Hartoušov a Vackov), jež zjevně vznikala již jako toponyma německá (přípona *-reuth*, s níž jsou všechna tato toponyma poprvé doložena, v podobě *waczkenruth* již k r. 1154), ale současně byla odvozena od slovanských osobních jmen (snad lokátorů). Kolonizační původ těchto místních jmen přiznal již R. Turek, třebaže 12. století pokládal za dobu jejich poněmčení a nikoliv vzniku.¹⁰⁴

---

⁹⁹ Pro sledovanou oblast jsou nejvýznamnější soupisové svazky v rámci ediční řady *Beiträge zur slavisch – deutschen Sprachkontaktforschung* založené Ernstem Eichlerem. Problematikou česko-německého jazykového korpusu se pak naposledy zabýval projekt A. Greule a A. Brachmanna *Atlas der historischen deutschen Mundarten auf dem Gebiet der Tschechischen Republik* realizovaný na řezenské univerzitě.

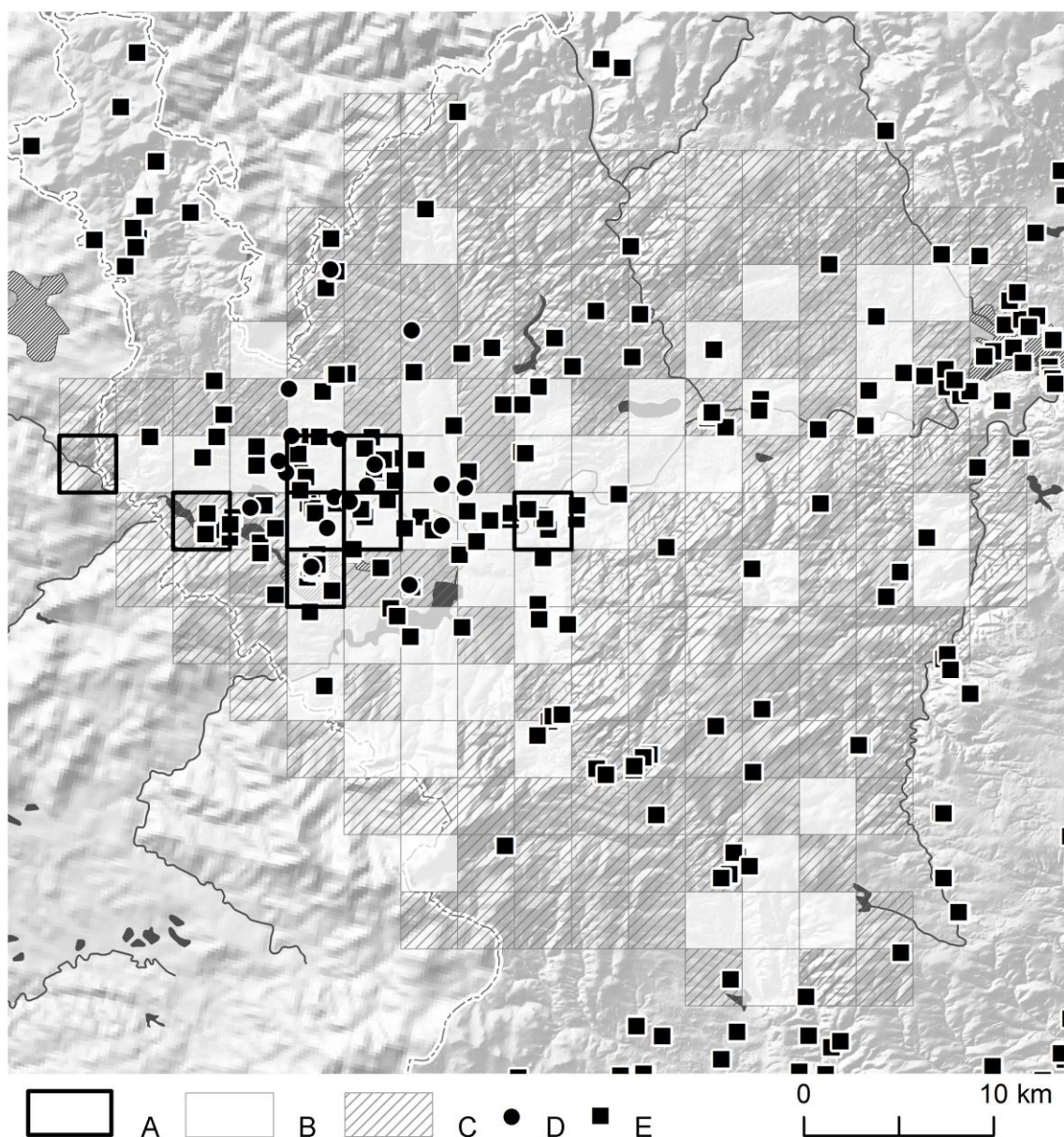
¹⁰⁰ Dodnes se nelze opřít o modernější kompendia, než jsou již klasické práce SCHWARZ E. 1931 a zejm. ŠMILAUER 1960.

¹⁰¹ KLÍR 2014.

¹⁰² Srov. STURM 1964, s. 102–103; KUBŮ 1997.

¹⁰³ Viz MĚG, č. 74, s. 23–24. V diplomatickém materiálu 11.–13. stol. s přímým vztahem k Chebsku tato hypotéza nenachází – právě vedle smíšených místních a osobních jmen – žádnou výslovnou oporu. Ovšem v oblasti bezprostředně sousedícího regionu, hornofalcké Flednitz, která ve sledovaném období vykazovala v mnohém obdobný vývoj, jsou vícenásobně doloženi ještě po polovině 13. století příslušníci nižší elity, kteří ke své dobově běžné intulaci přidávali i titul *soppanus* – přinejmenším titulárně se tedy odkazovali k alternativní společenské struktuře, v níž hráli roli župani, vládnoucí snad slovansky hovořícími komunitami – blíže viz NEUBAUER/THIESER 1998, zejm. s. 53–54, obdobné příklady z jiných oblastí severovýchodního Bavorska uvádí JACOB 1982, s. 13–20.

¹⁰⁴ TUREK 1950, s. 404 Ke stejnému závěru dospěl ve své disertaci věnované místním jménům na Chebsku i R. Fischer. Jeho historická interpretace je však zcela poplatná dobovým poměrům (FISCHER 1940).

Obr. 16: Bývalý politický okres Cheb, rastrové vyjádření plošné distribuce raně středověkých nálezů a slovanských toponym (čtverec 3x3 km); a bodové vymapování archeologické terénní aktivity. A – přítomnost raně středověkých nálezů; B – přítomnost toponym se slovanským základem (podle FISCHER 1940); C – bez evidence toponym se slovanským základem; D – lokalizace záznamu v soupisu sbírky J. G. Hiersche; E – lokalizace akce AMČR.

Neméně významným argumentem proti využití onomastického materiálu k vymezení osídlení horního Poohří v 7.–12. století je potom zcela zjevný rozpor prostorové distribuce zdánlivě „předkOLONIZAČNÍCH“ toponym a archeologických lokalit raně středověkého stáří v regionu. Omezíme-li se nadále pouze na území vlastní chebské pánve, zjistíme, že plocha výskytu slovanských toponym uzavírá prakticky celou tuto oblast (361,5 km²), zatímco území vymezené archeologickým svědectvím má plochu pouze 32,5 km², tj. jedenáctkrát menší (viz **obr. 16**).

Zcela přirozenou protiargumentací by v daném případě mohlo být tvrzení, že tento zřetelný nepoměr je způsoben nedostatečným stavem archeologického poznání regionu. Přistoupíme-li však nyní ke třetí pramenné skupině, tedy

k pramenům hmotným, a přihlédneme-li ke způsobu vzniku archeologického fondu z oblasti Chebska, bude možno úvahy o nedostatečné pozornosti věnované ze strany archeologů tomuto regionu přinejmenším vážně zpochybnit. O široké aktivitě meziválečné svědčí již zmíněný unikátní pramen, jímž je soupis sbírky J. G. Hierscheho, který (podle klíče, jenž zjevně vychází z jednotlivých terénních akcí, příp. akvizicí) sestavil na konci 40. let 20. století Richard Hiersche.¹⁰⁵ Tento soupis, který v rozsahu 75 rukopisných fólií přináší informace o několika stovkách terénních zjištění a akcí, dokládá živou archeologickou aktivitu v regionu, jejíž těžiště se sice nalézalo v bezprostředním okolí Chebu, ale která se pouze na toto území rozhodně neomezovala. Hierscheho terénní aktivita se vedle shromažďování náhodně učiněných nálezů soustřeďovala především na záchranu přímo ohrožených památek, zejména v četných pískovných při okraji nivy Ohře, případně i při jiných terénních zásazích. Výzkumy, které by bylo možno označit za systematické a badatelské, probíhaly na Chebsku v předválečném období velmi omezenou měrou, se soustředily především na samotný areál Chebského hradu (kampaně J. E. Jonase z let 1911 a A. Gnirse 1932–33). Jedinou výjimku představuje Hierscheho dlouhodobé působení na mlado- až pozdněbronzové lokalitě Žírovice. Je tedy možno tvrdit, že portfolio terénních aktivit na Chebsku před druhou světovou válkou mělo poměrně „moderní“ složení, které odpovídá vývoji po roce 1945, podchyceném v AMČR, spravované Oddělením informačních zdrojů ARUP (viz **obr. 16**). I zde je možno zjistit převahu náhodných nálezů a záchranných akcí, i zde představuje dominantní lokalitu Chebský hrad, k němuž se ovšem od 70. let 20. století připojil poměrně rozsáhlý kastelologický výzkum dalších opevněných sídel Chebské kotliny.¹⁰⁶ Vývoj přírůstku archeologických lokalit na Chebsku prezentuje **obr. 17**.

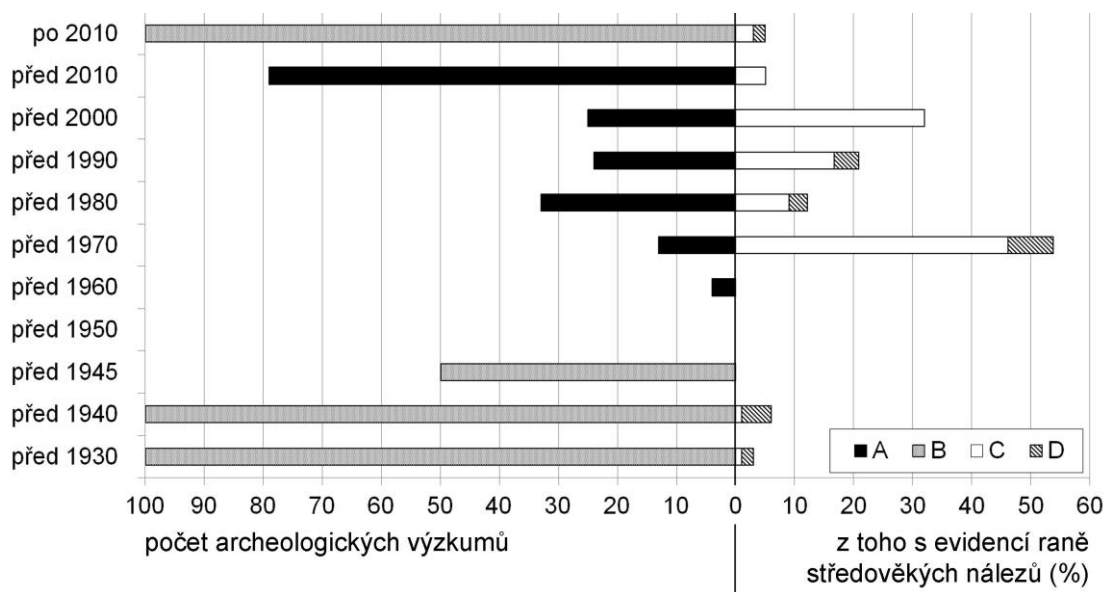
Co se týče kvality terénní informace k raně středověkému vývoji Chebska, je na tomto místě bohužel třeba konstatovat, že je vesměs podprůměrná ve srovnání s oborovými standardy v Čechách i v severovýchodním Bavorsku. Značná část lokalit byla objevena, zkoumána a zničena, či přinejmenším těžce poškozena odborně neškolenými výkopci, kteří ještě nevěnovali pozornost tak zásadním předpokladům pramenné kritiky jako je dokumentace terénní situace či evidence hrobových celků. Bohužel je třeba předpokládat, že některé archeologické lokality, včetně těch s raně středověkou chronologickou komponentou, byly bez dokumentace zničeny ve druhé polovině 20. století v důsledku chybějící či nedostatečně vykonávané archeologické památkové péče. Značné nedostatky je třeba konstatovat i v případě dokumentace (a její archivace) takové lokality, jako je Chebský hrad. V posledních desetiletích pak jsou – podobně jako v jiných oblastech

---

¹⁰⁵ SOkA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb, kart. 4, inv. č. 24.

¹⁰⁶ Z hlediska vývoje archeologické památkové péče o kastelologicky zajímavé objekty je dodnes podstatný nárys celkové situace, který podává ŠEBESTA 1981, s. 79–88; soupis těchto objektů přináší ÚLOVEC 1998A.

– archeologická naleziště na Chebsku ohrožena ilegálními výzkumy pomocí detektoru kovů.¹⁰⁷ Přesto je třeba konstatovat, že jsou to zejména hmotné prameny, které poskytují základní autentickou výpověď o raně středověkém osídlení Chebska.

Obr. 17: Vývoj archeologického výzkumu okresu Cheb. A – archeologické výzkumy podle AMČR; B – odhadovaný počet archeologických výzkumů; C – z toho % s evidencí raně středověkých nálezů v Chebu; D – z toho % s evidencí raně středověkých nálezů mimo Cheb. Podle dat AMČR a M Cheb.

3.3 Výpovědní kompetence: několik teoretických poznámek

Náčrt dějin bádání i charakteristika pramenné báze na mnoha místech naznačily, že problematika vývoje horního Poohří v 7.–12. století se protíná s několika významnými metodickými otázkami, s nimiž je konfrontována současná medievistika, resp. historická archeologie. Má-li být cílem této publikace nadregionální a komparativní pohled na raně středověké Chebsko, není možné tyto významné otázky pominout, například důsledným pohybem v intencích starších narativů. Naopak je třeba zvážit a jednoznačně deklarovat, do jaké míry je současná historická věda schopna validním způsobem zodpovídat na základě konkrétních pramenů některé otázky, které si historiografie v souvislosti s nejstarším vývojem Chebska v minulosti položila a jež si klade i současná společnost, resp. do jaké míry jsou v intencích současných paradigmat tyto otázky vůbec relevantní. Je tedy na místě se ptát po výpovědní kompetenci pramenné báze, již máme k dispozici, a na naše vlastní limity této výpovědi porozumět.

¹⁰⁷ Podobně jako v jiných regionech ČR bylo na Chebsku toto akutní nebezpečí pro archeologické památkové dědictví ignorováno jako společenský fenomén, který nebyl adekvátně přestupkově či trestně postihován, ani ze strany organizací oprávněných k archeologickým výzkumům kanalizován do přijatelného rozsahu a k odborně podstatným lokalitám. K významné proměně dochází teprve v posledních letech, kdy po nástupu M. Beránka byla navázána efektivní spolupráce s tzv. hledači (viz BERÁNEK (ED.) 2015), resp. byly zahájeny i preemptivní detektorové výzkumy, které již přinesly i poznatky k raně středověkému období (BERÁNEK/HASIL 2014, s. 83–91).

Prvním významným metodickým problémem je již mnohokrát vyslovená otázka vzájemného vztahu a interpretační interakce písemných a hmotných pramenů.¹⁰⁸ Škála variet tohoto problému je samozřejmě velmi pestrá, zejména v závislosti na studovaném období či kulturním prostředí. Pro období raného středověku ve východní části střední Evropy je pak v této souvislosti charakteristické, že písemné, vesměs narativní prameny, postihují zejména elitní vrstvy společnosti (vládce, jejich družiníky a klérus), události výjimečné, dramatické, ba i zázračné (panovnická gesta, válečná tažení či zázraky světců), a místa s těmito osobami a ději spojená. Zároveň je charakteristické, že líčení raně středověkých dějin slovanskogermánského rozmezí je po dlouhou dobu velmi jednostranné, neboť hluboko do 10. století bylo dějepiscectví výhradní doménou vzdělavců z řad církevních odchovců, kteří – též díky obdobnému společenskému stavu a vzdělání – v základních rysech velmi podobně popisovali realitu, ve které sami nežili, vůči které postrádali nezbytnou empatii, a která jim byla velmi vzdálená (geograficky a někdy i chronologicky) a známá často jen zprostředkovaně.¹⁰⁹ Přesto však zejména dobové historiografické literární památky již ze své podstaty nabízejí ucelené a dodnes pro rozličná publika atraktivní narativy, přestože jsou podle týchž děl opakovány již po generace.

Archeologická evidence oproti tomu každoročně narůstá o nemalá množství dílčích zjištění, která se z valné části dotýkají „každodennosti“ života i smrti nejširšího spektra tehdejší společnosti. Celé generace badatelů se sice úporně snažily a snaží odkrýt a přednostně vyhodnotit zejména místa a situace, která by bylo možné propojit právě s osobami a událostmi zachycenými v písemných pramenech, je však třeba přiznat, že úspěch takového počínání je velmi vzácný a přes veškeré úsilí a rozvoj poznávacích postupů musí v tomto případě může *Clio* přispěchat na pomoc bohyně *Fortuna*: pokud okolnostem výrazně nepřeje mimořádně šťastná nálezová situace, archeologie se se svými poznatky jen vzácně uplatní přímo v rámci historické narace. Archeologická pozorování a nálezy pocházející i z písemně dobře podchycených lokalit pak nedovedou mnohdy více, než ilustrovat historické líčení, přestože svou autentičností mají k hledané minulé realitě mnohem blíže, než texty literátů píšících s velkým časovým odstupem v cizích zemích. Prostá empirie pak ukazuje, že archeologie dosahuje kvalitnějších a zejména trvalejších výsledků, pokud přijímá postupy a dialektiku popisných disciplín, jako je geografie, etnologie či rozmanité přírodní vědy.

---

¹⁰⁸ Z české literatury výběrově TŘEŠTÍK 2001B; KLÁPŠTĚ 2003; PROFANTOVÁ/ PROFANT 2003 a zejména vynikající starší případovou studii GRAUS1957. Ze zahraniční literatury viz zejm. programový text IRSIGLER 1995 a rozsáhlou studii o archeologii jako o historické vědě: FROMMER 2007.

¹⁰⁹ Jako *pars pro toto* viz analýzu informačních zdrojů tak zvaného Fredegara o poměrech a událostech mimo hranice merovejské říše – COLLINS 2007, s. 46–55. Srov. dále BARFORD 2011, s. 72–77.

Otázku provázanosti výkladu písemných a hmotných pramenů není však v dlouhodobé perspektivě možné jako nepohodlnou obejít.¹¹⁰ Vzájemná interakce historických a archeologických přístupů k poznání je oboustranně obohacující pro spektrum kladených otázek, a to zejména z toho důvodu, že historie je – zdánlivě paradoxně – ze všech oborů, které jsou archeologii tak či onak blízké, zřejmě nejúžeji provázána s problémy a otázkami současné society; alespoň na rovině akademicky provozovaného dějepisceví tedy může archeologické bádání činit aktuálním a přirozeně naznačuje směr k poznávání těch aspektů minulých společností, které jsou podstatné pro tu současnou. Nadto existuje celá řada dlouhodobě vyprofilovaných témat, mezi která, jak bylo ukázáno výše, náleží i počátky středověku v horním Poohří, jež dnes již není možno uzavřít zpět do *pandořiny skříňky*, ale která nejsou pramenně podložena tak, aby je bylo možno řešit jednostranně či paralelně podle dostupných pramenných kategorií. Nezbyvá tedy, než začít hledat průnik mezi Kantovou *vědou rozumějící* a *vědou chápající*, tedy oborem popisujícím a oborem vyprávějícím, na jehož základě bude možno směřovat k metodicky stabilizované *totální*, resp. *komplexní medievistice*,¹¹¹ resp. k *historické antropologii středověku*.¹¹² Společným jmenovatelem zde může být pouze taková entita, která sama je událostí či jejím odrazem, nese konkrétní význam, není závislá na médiu a je jednoznačně identifikovatelná každou svou částí; tímto společným jmenovatelem je *diskurz*, jak jej chápe postmoderní hermeneutika.¹¹³

Praktická aplikace filozofie M. Heideggera, H.-G. Gadamera, P. Ricoeura a zejména M. Foucaulta na poli historických věd je doménou tzv. *nové kulturní historie*.¹¹⁴ Tento historiografický směr se zrodil v 70. letech v anglo- a frankofonním prostředí a v jednoduchosti jej lze stručně charakterizovat jako hledání významu jevů v rámci jedné či více kultur.¹¹⁵ Tímto způsobem je možno uchopit – právě coby *diskurz* či vyšší celek, *diskurzivní směr* – shodným metodickým postupem i takové fenomény, jež povahou pramenů, které je postihovaly, doposud zůstávaly vyhrazeny jednomu či druhému oboru, protože diskurz může být vyjádřen i archeologickou událostí (např. vybudováním či modernizací opevnění),¹¹⁶ průběžné užívání areálu funerálních aktivit pak reprezentuje diskurzivní směr včetně jeho případných proměn.¹¹⁷ Paradigma *nové*

---

¹¹⁰ Srov. odlišné stanovisko procesuální archeologie: NEUSTUPNÝ 2007A, s. 195; týž 2007B, zvl. s. 21.

¹¹¹ K pojmu viz SMETÁNKA 2015, s. 510.

¹¹² KLÁPŠTĚ 1994, s. 10.

¹¹³ Z rozsáhlé literatury viz zejm. FOUCAULT 2002; RICOEUR 1981; týž 1997.

¹¹⁴ K pojmu viz BURKE 2005; týž 2011; DANIEL 2005.

¹¹⁵ Pozoruhodný je postřeh M. Křížové, že o pozitivní definici *nové kulturní historie* se nepokusil ani P. Burke, který raději hovoří o množině tradic a vypočítává a na konkrétních případech demonstruje širokou škálu užívaných postupů – KŘÍŽOVÁ 2011, s. 44.

¹¹⁶ Definuje NEUSTUPNÝ 2007A, s. 188–191; týž 2007B, s. 18, příklad komplikovaného artefaktualizovaného diskurzu prezentují HASILOVÁ/HASIL 2015.

¹¹⁷ Teorii diskurzivních regularit a diskurzivních formací rozpracoval FOUCAULT 2002, zvláště s. 35–

kulturní historie tak vedle sebe umožňuje položit např. fenomény karolinské politiky vůči slovanským jazykem hovořícím populacím při východním okraji říše (materiálově reprezentovaný např. záznamem fuldského analisty Ruodolfa o křtu čtrnácti z *duces Bohemanorum* roku 845) a průběžného postupu christianizace těchto komunit vyjádřený na základě archeologických dokladů nejstarších svatostánků (k nimž snad patřil i starší předchůdce patrové kaple na Chebském hradě). Výsledkem podobné analýzy samozřejmě nebude zodpovězení v jádru spekulativní a senzacechtivé otázky, zda stavitelem nejstaršího chebského kostela byl jeden z této čtrnáctky, jak se nedávno pokusil vyargumentovat P. Šebesta,¹¹⁸ nýbrž definice diskurzivního rámce křtu i kostela a následné hledání eventuálního *diskurzivního směru*, jehož součástí by mohly oba *dílčí diskurzy* být. Cílem je tedy v obou případech směřovat od konkrétního k obecnému, hledání možných společných i rozdílných významů historické a archeologické události, možností jejich rozumění současníky i pozdějšími generacemi, a v důsledku vybudování složitého, multikauzálního interpretačního modelu, který je schopen se věrněji přiblížit historické realitě, než jednosměrně kauzálně uvažující (post)pozitivistická historiografie. Řečeno s jemnou ironií P. Burkeho, nestora *nové kulturní historie*, „*starší sestra, intelektuální historie, je serióznější a přesnější, zatímco mladší sestra [nova kulturní historie –pozn. aut.] je vágnější, leč více zapojuje fantazii*“.¹¹⁹

V předcházejících odstavcích již byl několikrát zmíněn pojem slavinity/slovanství, který představuje součást širší metodické otázky, jež je v současné době zpravidla označována jako problematika *etnické interpretace v protohistorických obobích*.¹²⁰ Uvedené označení je poněkud zavádějící či přesněji řečeno zjednodušující, neboť celý problém sestává z několika svébytných segmentů, které vzájemně spojuje mnohem více minulá i současná badatelská optika než samotná historická skutečnost. Historické bádání věnované pozdně antickým a raně středověkým dějinám těch částí Evropy, které se nacházely mimo rámec latinskořeckého kulturního okruhu, tradičně přistupovalo k problémům událostních dějin takřka výhradně etnicky podmíněnou optikou, neboť pozdně antická a raně středověká literární manýra žádnou jinou perspektivu v podstatě neumožňuje, takže psané dějiny těchto období vždy budou vyprávěním příběhů jednotlivých *gentes*, pro které česká medievistika tradičně používá ne zcela šťastný, ale již zavedený pojem *kmeny*.¹²¹ Jejich historický obraz je zpravidla

---

64.

¹¹⁸ ŠEBESTA 2013, s. 291–308.

¹¹⁹ BURKE 2011, s. 69.

¹²⁰ Problematika etnické interpretace a identit minulých komunit obecně představuje v současné době v evropském měřítku velmi exponované téma – srov. POHL/DIESENBERGER (EDS.) 2002; POHL/MEHOFER (EDS.) 2010; JARNUT 2004, s. 353–362; CURTA 2007, s. 159–185; BRATHER 2011, s. 161–172.

¹²¹ Jak upozornil D. Třeštík, chápe české bádání tyto komunity zejména jako politické jednotky – TŘEŠTÍK 1997, s. 54–63.

formován komunitním povědomím autora pramene, tj. na myšlenkové ose „my a oni“, přičemž je často rozvíjen nad rámec historické reality aplikací literárních topoi. Tento literární obraz slovanství v dílech řeckých a latinských pramenů doposud nejkomplexněji analyzoval F. Curta,¹²² obecně je potom toto metodické směřování charakteristické zejména pro vídeňský badatelský okruh.¹²³

Pokusy o přímé provázání takto koncipované literární narace s výpovědí hmotných pramenů jsou snad již v současné době definitivně překonány, třebaže proslulý *lex Kossina – ostře ohraničené archeologické kulturní provincie se ve všech dobách překrývají se zcela konkrétními národy nebo národními kmeny*.¹²⁴ – je v určité latentní formě dodnes zakořeněn v myšlení celé řady badatelů.¹²⁵ S komplexním pokusem o alternativní řešení vystoupil na přelomu 20. a 21. století S. Brather,¹²⁶ pro kterého jsou charakteristická – zcela v intencích tradic freiburské teoretické školy – zejména sociologická východiska; klíčovou se stává otázka identity, již je možno vnímat jako *osobní* (není závislá na vůli jedince, charakteristicky např. pohlaví a věk), *personální* (je ovlivnitelná samotným svým nositelem, např. sociální status) a *kolektivní* (skupinová identita vzniká jako průsečík či naopak determinant více personálních identit – viz **obr. 18**). Tam, kde postpozitivističtí badatelé generace G. Kossiny, J. Kostrzewského nebo G. V. Childea, vzděláním zpravidla historici, usilovali o to, aby archeologicky rozpoznali předchůdce moderních národů a namnoze tak extrapolovali své soudobé společenské problémy do protohistorického období, požaduje Brather vědomou sebeidentifikaci jednotlivce či kolektivu s určitou skupinovou identitou (např. krojem, transcendentální představou či narativem počátků komunity). Nejpádňější Bratherův argument představuje skutečnost, že archeologická kultura představuje interpretační konstrukt, stejně jako jej představuje i *kolektivní identita*, je-li zpětně definovaná historickým bádáním.¹²⁷ Rovnítko položené mezi etnicitu a hmotnou kulturu tak má bez dalšího představovat definici kruhem, pakliže ovšem za onen akt sebeidentifikace nelze pokládat produkci a užívání určité součásti (*nota bene* archeologizované) hmotné kultury, o čemž však Brather na jiném místě vyslovil svou pochybnost.¹²⁸

---

¹²² CURTA 2001.

¹²³ Vedle zakladatelských osobností H. Wolframa či W. Pohla je třeba na tomto místě zmínit zejm. osobnost R. Steinachera, reprezentujícího „druhou“ generaci tohoto badatelského směru, která podtrhuje význam narativů jako klíčových diskurzivních formativů kolektivních identit – viz např. STEINACHER 2012, s. 73–123; týž 2015.

¹²⁴ Orig. *scharf umgegrenzte archäologische Kulturprovinzen decken sich zu allen Zeiten mit ganz bestimtmten Völkern oder Völkerstämmen*. Parafraze G. Kossiny podle BRATHER 2008A, s. 45.

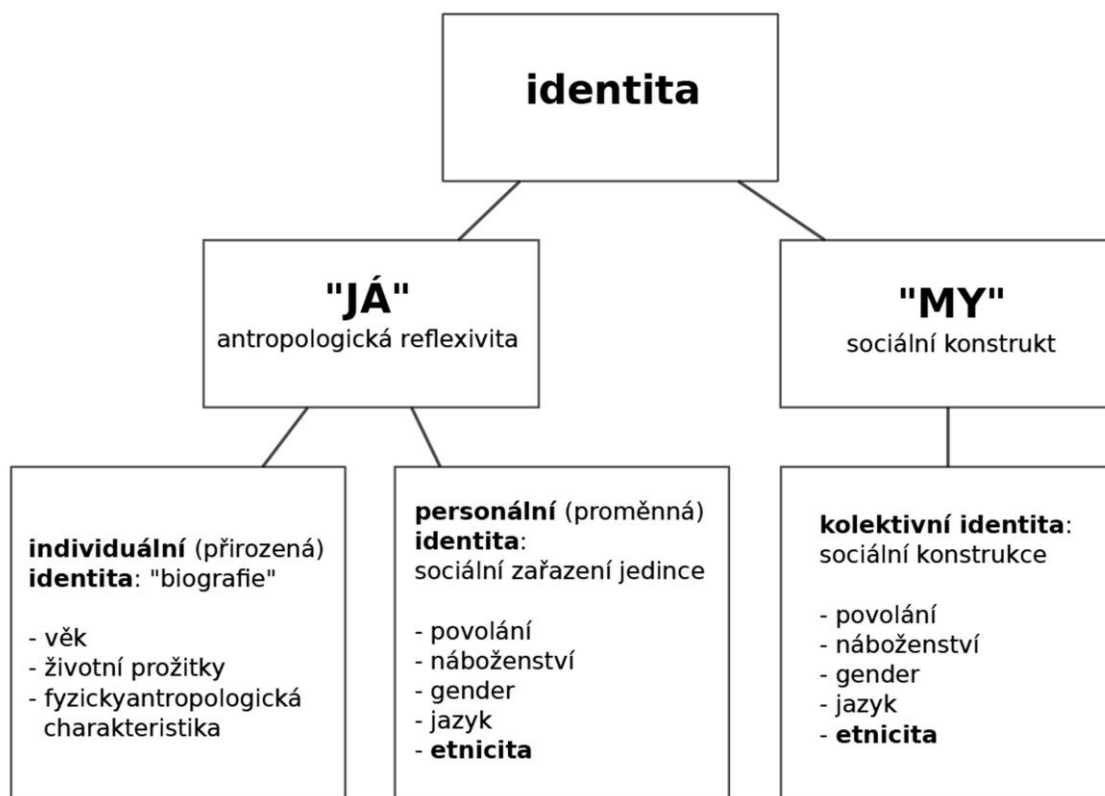
¹²⁵ Vystopovat jej lze ve všech příspěvcích do diskuse okolo textu F. Curty k počátkům slovanského osídlení Čech (CURTA 2008, s. 643–694; BIERMANN 2009, s. 337–349; PLETERSKI 2009, s. 331–336.), třebaže Curtovi oponenti se výslovně zaklínají odeznělou “démoničností” tohoto “kostlivce” – PROFANTOVÁ 2009, s. 304.

¹²⁶ Souhrnně zejm. BRATHER 2004; týž 2008A; týž 2008C.

¹²⁷ BRATHER 2004, s. 99–100.

¹²⁸ Tak BRATHER 2008B; srov. odlišné stanovisko, jež vyjádřil BIERBAUER 2004, s. 45–84.

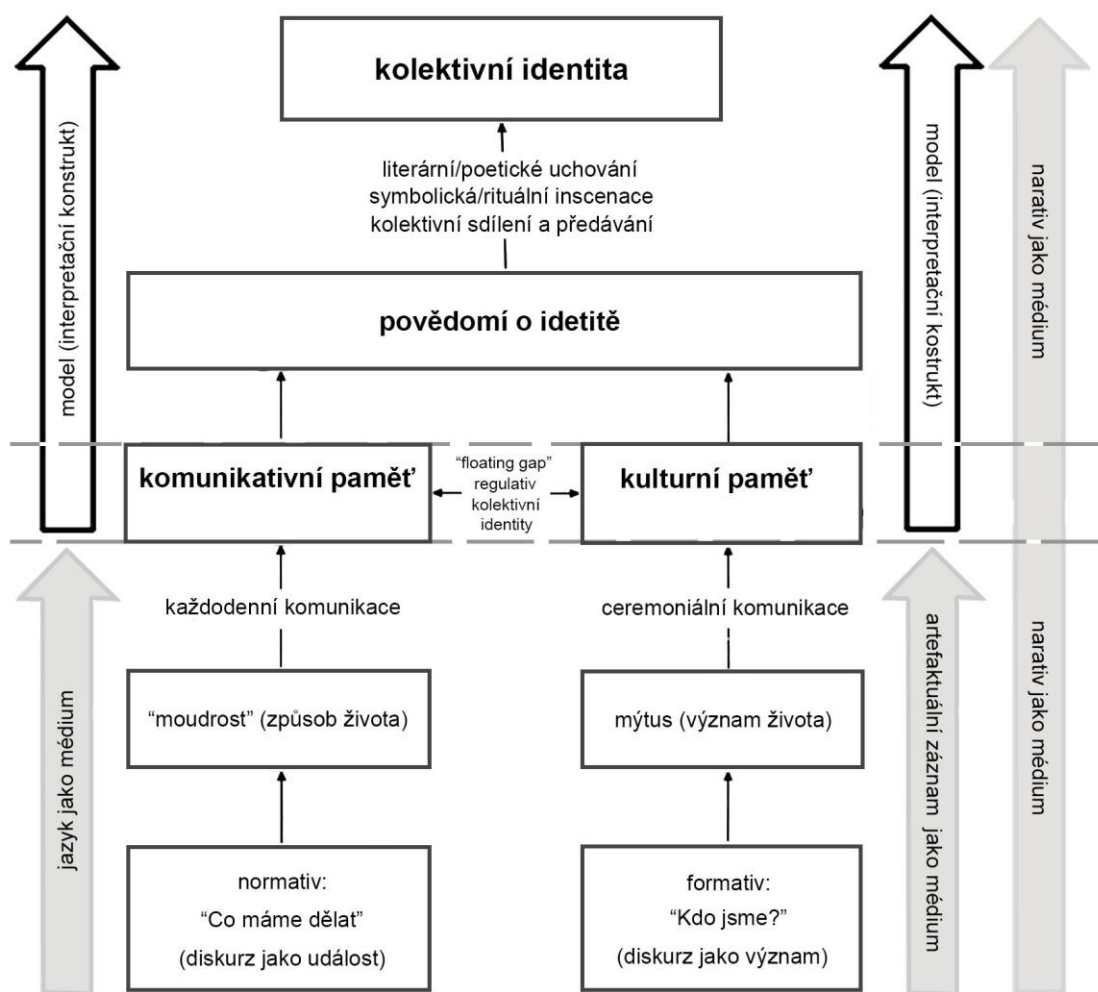
Obr. 18: Schéma *individuální, personální a kolektivní identity*. Podle J. Assmanna a S. Brathera.

Zastánci tradičních přístupů k problematice etnické interpretace často vedou protiargumentaci tím způsobem, že poukazují na sotva oddiskutovatelný fakt, že obě výše uvedená metodická řešení jsou plně svázána se specifickou pramennou kategorií, takže neposkytují plnohodnotnou – tedy srovnatelně komplexní – náhradu za „starý řád“ reprezentovaný např. tradičním chápáním slavnosti¹²⁹ či germánských kmenových oblastí charakterizovaných údajně typickým krojem.¹³⁰ Ve skutečnosti tím však narážíme na obecně daný limit, neboť vnímání komunitních identit nemusí být ani pro konkrétního jedince v čase a sociálním prostoru konstattní. To znamená, že např. autor písemného (literárního) pramene či nositel určité hmotné kultury tímto způsobem aktivně vyjadřuje či nebo pasivně reflektuje určitý konkrétní, v okamžiku vzniku pramene či archeologické situace platný *diskurz*, který teprve může být objektem rozumění a poznávání.

¹²⁹ Výstižným způsobem jej charakterizuje ŠTEFAN 2011B, s. 103–110.

¹³⁰ Srov. kontraargumentaci proti tradičnímu vnímání typologie germánských raně středověkých spon a dalších součástí kroje in: LOSERT/PLETESKI 2003.

Slavinita/slovanství a odvozené pojmy, jakož i analogická označení vycházející z jiných etnonym, budou proto nadále v této studii užívány coby označení konkrétních kulturních okruhů, které jsou chápány jako výraz *diskurzů*, které lze v rovině písemné či hmotné kultury, stejně tak v rovině symbolické, chápat jako moderní interpretační konstrukt, který z tohoto důvodu je nezbytně odlišný od dobových konstruktů sociálních.¹³¹ Nelze jej zaměňovat s tradičně chápanou *archeologickou kulturou*, neboť bazíruje i na jiných pramenných kategoriích, než je hmotná kultura. To samozřejmě neznamená, že není účelné sledovat regionalizaci hmotné kultury. Je však třeba v ní spatřovat spíše doklad distribučních okruhů a směrů, které samozřejmě mohou nějakou měrou reflektovat např. symbolické vyjádření kolektivní identity (ta ale nemusí být nutně založená pouze etnicky), ale nadto i jiné výseče historické reality, např.

Obr. 19: Formování skupinové identity a jeho vztah k jednotlivým pramenným kategoriím. Podle J. Assmanna a S. Brathera, doplněno.

¹³¹ Viz GEARY 1983, s. 15–26.

geopolitické uspořádání krajiny, regionální specifika socioekonomického modelu či například situování center a komunikací.

Nastíněné východisko samozřejmě má své limity, v konkrétním případě českobavorského pomezí je však třeba přiznat, že se patrně jedná o maximum, které lze z pramenné základny vytěžit. V rámci všech tří základních pramenných kategorií lze pro tuto oblast doložit kontakt dvou bazálních kulturních celků, které ale nejsou „historicky jednajícími“ entitami. Jejich jediným objektivním jednotícím prvkem totiž mohou být pouze nepřímé doklady užívání dialektu náležejícího do germánské či slovanské jazykové rodiny, které ovšem dokládají pouze užití konkrétního média v rámci – byť i symbolické – komunikace, avšak nikoliv jeho význam.¹³² Uvedené doklady tedy nezakládají *diskurz* (jsou zvislé na médiu, přesněji jsou samy tímto médiem, ale nemají významový obsah) a z hlediska uplatněného paradigmatu tedy nezprostředkovávají zkoumatelný jev.

V intencích *nové kulturní historie* je tedy třeba dostupné pramenné doklady chápat jako dnes již jistě značně neúplný katalog jevů, které lze na základě dostupné pramenné báze pozorovat. Tyto jednotlivé fenomény tvořily dílčí segmenty charakteristik různých komunit. Trvaly, vznikaly a zanikaly v důsledku známých či dnes již nijak nedoložitelných historických procesů (*diskurzivní směry*, *diskurzivní formativy*), resp. byly coby součásti konkrétních komunitních identit přijímány, transformovány nebo odkládány (*diskurzivní formativy*, *diskurzivní regulativy*, *tabu*).¹³³ Patrně již nepřekonatelný problém však představuje skutečnost, že v rámci pramenné báze nejen v rámci horního Poohří či severovýchodního Bavorska, ale prakticky celé východní části střední Evropy 8.–9./10. století lze na základě regionalizované rozmanitosti složité vnitřní členění západoslovanského kulturního prostoru spolehlivě demonstrovat. Ale až do nastolení (proto)státní organizace v tomto prostoru nelze jednotlivé komunity, resp. *diskursy*, které spoluutvářely jejich skupinové identity, popsat jako konkrétní jednotky.

S bipolárním, lingvistickým „slovansko-germánským“, archeologickým „západoslovansko-merovejsko-karolinským“ či nacionálněhistorickým „slovansko(česko)-východofranským“ chápáním těchto komunit nelze vystačit;¹³⁴ představují nejvýše v jádru minimálně pravděpodobný referenční model. Zároveň však nelze smysluplně uvažovat o vytvoření jakékoliv alternativní „etnické“ či „politické“ mapy střední Evropy na rozhraní obou rámcových kulturních celků, a to z důvodů absence narativních pramenů vzniklých v rámci těchto komunit. Ostatní pramenné kategorie tento deficit nahradit nemohou, neboť v rámci modelové výstavby komunitní identity podle S. Brathera nejsou schopny tento proces

---

¹³² Srov. komparativní text k archeologické a toponomastické evidenci GREULE 2004, s. 687–696.

¹³³ K těmto pojmům viz FOUCAULT 2002, s. 35–117.

¹³⁴ Srov. souhrnnou kritiku těchto přístupů – BARFORD 2011.

plnovýznamově zprostředkovat – viz **obr. 19** – do té míry, aby byl sebeidentifikující narativ rekonstruovatelný jako jednoznačně identifikovaný *diskurz*. Uplatnit nelze ani přístup procesuální archeologie, který jazykový systém chápe jako artefakt svého druhu, který konkrétní společenské skupiny (zpravidla elity) cíleně užívají jako „nástroj“ sociálních vztahů,¹³⁵ neboť v případě raných (snad) slovansky hovořících komunit ve střední Evropě je problematika společenské stratifikace stejně mlhavá, jako jiné (např. jazykové) členění.¹³⁶ Nezbyvá tedy, než nadále obracet pozornost právě k těmto sekundárním symptomům, které nám pramenná báze dovoluje jednoznačně uchopit, a využít je jako objekty kompozice při tvorbě *portrétu doby*, jak též definoval úsilí kulturní historie P. Burke.¹³⁷

---

¹³⁵ Esenciálně RENFREW 1987.

¹³⁶ Srov. KARWOWSKI/SALAČ/SIEVERS (EDS.) 2015.

¹³⁷ BURKE 2011, s. 16.

4. HORNÍ POOHŘÍ JAKO VNITŘNÍ PERIFERIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ STŘEDNÍ EVROPY

4.1 Prolog: franská východní expanze a *limes sorabicus*

Vznikem mocné říše franských Karlovců ve druhé polovině 8. století byl završen přes tři století trvající historický proces, který vedl od pádu západořímské říše přes jeden z „temných věků“ – totiž stěhování národů – ke vzniku nové západní velmoci, která s sebou přinesla mimo jiné první z *renesancí* latinské kultury a nakonec i právní restauraci západního císařství. Současná medievistika v zásadě nepochybuje o stěžejním významu římského dědictví pro formování hospodářské, kulturní, sociální i právní struktury útvary, který je tradičně, byť poněkud zjednodušeně označován jako Franská říše.¹³⁸ Oblast někdejších římských provincií je ostatně dějištěm převážné části příběhu tohoto státního útvary od jeho vzniku v polovině 5. věku i po celé následující století. Vzrůstající politická moc a kulturní vliv franského prostředí měl zjevný gravitační efekt na okolní oblasti, takže na počátku 7. století hranice franského impéria překročila v oblasti střední Evropy někdejší římský vojenský a kulturní limit, čímž začalo docházet k interakci Franků s etnicko-kulturními poměry ustavenými tzv. stěhováními národů v oblasti severně od horního toku Dunaje a ve středním Německu.¹³⁹

Zde v této době dominovaly bajuvarské a durynské elity, které na základě rozličného etnického substrátu vybudovaly dva mocenské celky, bavorské vévodství a tzv. durynskou říši, jejichž vůdčí vrstvy se prezentovaly hmotnou kulturou „germánského“ rázu a i dochovaná osobní a místní jména svědčí o dominanci germánského jazyka v těchto oblastech; nevýznamná samozřejmě nebyla ani románská kulturní tradice. Pronikání franského vlivu do Bavorska a Durynska mělo mnoho podob a přímá mocenská integrace těchto území do merovejské, resp. karlovské říše byla jen jednou z nich. Pestrost tohoto procesu dobře dokládá diametrálně odlišný model inkorporace obou regionů. Durynské království¹⁴⁰ ztratilo svou gentilní dynastii již roku 531 po bitvě u Unstruty a durynská nobilita poměrně záhy našla své místo v rámci sociálních a politických struktur Franské říše. K formálnímu začlenění Durynska do merovejské říše jmenováním franského vévody Radulfa však došlo víceméně evoluční cestou až o celé století později za vlády Dagoberta I. Oproti tomu bavorské agilolofské vévodství se vyvíjelo zcela samostatně a bylo ovládnuto Karlem Velikým teprve

---

¹³⁸ Z dnes již klasických prací k tomuto tématu viz např. ANDERSON 1974 či WICKHAM 2009, v české literatuře naposledy BEDNAŘÍKOVÁ 2009, s. 108–132; s. 160.

¹³⁹ Shrnuje BUTZEN 1989.

¹⁴⁰ K nejstarším dějinám Durynska viz nejnověji CASTRITIUS ET AL. 2009.

roku 788,¹⁴¹ přičemž připojení Bavorska k říši znamenalo výraznou diskontinuitu správy Bavorska, vznik úřadu bavorského *prefekta* a jemu podřízených *missi*.¹⁴²

Z jiného úhlu dokládá pestrost poměrů na fransko-bavorsko-durynském pomezí proces christianizace této oblasti v 7. a 8. století. Prvními věrozvěsty a zakladateli církevních institucí v jihovýchodním a středním Německu byli iroskotští a poté anglosaští misionáři. K první z těchto misií, která směřovala do oblasti Dolních Frank a zejména okolí Würzburgu, disponujeme pouze pozdním a hagiograficky schématickým pramenem, jímž je větší a menší legenda *Passio sanctorum martyrum Kiliiani et sociorum eius*.¹⁴³ Z té se dovídáme, že misionáři iroskotské tradice Koloman (Kolnát), Donát (Totnant) a (budoucí svatý) Kilián doputovali v rámci své peregrinace ke dvoru würzburgského vévody Gozberta, syna Hetana I., zakladatele rodu Hedenů,¹⁴⁴ pod jehož ochranou úspěšně christianizovali obyvatelstvo okolní krajiny. Po splnění tohoto úkolu se sv. Kilián odebral do Říma, kde mu bylo papežem Kononem, jehož relativně krátký pontifikát od 21. října 686 do 21. září 687¹⁴⁵ představuje jediné pevné historické datum v celém legendistickém líčení, uděleno biskupské svěcení a pověření k dalším misijním úkolům v oblasti Frank a Durynska. Po návratu do Würzburgu však měl být – kvůli kritice Gozbertova nekanonického sňatku – ubit i se svými druhy sluhy Gozbertovy konkubíny. Druhá vlna christianizace Středních Frank, která je již pramenně podložena podstatně lépe, započala v prvních letech 8. století. Vůdčí osobnosti představovali sv. Wilibrord a Gotzbertův syn Hetan II., v pozadí je možno tušit vliv karlovského majordoma Pipina II. Zatímco po iroskotských misionářích nezůstal prakticky žádný odkaz,¹⁴⁶ trvalým úspěchem druhé, nyní již anglosaské misijní vlny zůstalo založení několika církevních staveb a institucí, především mariánského kostela na würzburgském dominantním návrší Festungsberg (písemně doložen k roku 706, archeologické doklady dosud chybí) a hedenského domovního kláštera Marienberg.

Rovněž při řezenském agilolofském dvoře působili v 7. století původem anglosaští misionáři, mezi nimiž vynikl – opět asi především díky svému „druhému“ životu světce – Jimram (Emmeram, + 652). Budoucí patron řezenské diecéze náležel podobně jako sv. Wilibrord (a později sv. Bonifác) k putujícím biskupům, kteří se rozhodli šířit víru u doposud nepokřtěných národů. Příběh jeho mučednictví – pokud ovšem lze soudit z jediného dostupného pramene, jímž je

---

¹⁴¹ Viz např. BECHER 1998.

¹⁴² MITTERAUER 1963, s. 1–8; WOLFRAM 1987, s. 187; srov. LOSERT 2007/08, s. 309.

¹⁴³ SS RER. MEROV. V, s. 711–728; viz též ERICHSEN 1989, srov. GRAUS 1965, s. 380.

¹⁴⁴ K rodu Hedenů viz ROSENSTOCK 1992.

¹⁴⁵ Podle BLÁHOVÁ 2001, s. 772, v literatuře se lze setkat i s alternativními daty.

¹⁴⁶ Bádání si dokonce klade veskrze legitimní otázku, z jakého pramene vzešla v polovině 8. století sv. Bonifácem založená tradice svatokiliánského kultu a zda se nakonec celkově nejedná o fabulaci – srov. BERGMANN ET AL. 2008, 290.

opět relativně pozdní legenda Arbea Freisingského vzniklá v 70. letech 8. století¹⁴⁷ – v hlavních konturách připomíná osudy sv. Kiliána a jeho druhů. Rovněž sv. Jimram nejprve s podporou vládnoucího rodu údajně úspěšně šířil víru mezi doposud jen formálně christianizovaným lidem. Nelze dnes již však říci, jaké byly konkrétní výsledky jeho úsilí; byly-li totiž nějaké, nedočkaly se podobně jako v případě sv. Kiliána ani vzniku hagiografického zpracování světcova života. Ostatně i Jimram se ve své svaté prostotě nechtěně zapletl do jisté, v jádru galantní dvorské aférky, za což zaplatil svým mužstvím a životem, přičemž jeho vrahové měli opět pocházet z okruhu elity, která jinak podporovala jeho misijní působení.

Christianizace jihovýchodního Německa pak byla završena působením posledního z trojice světců – misionářů, sv. Bonifáce,¹⁴⁸ který na přelomu 30. a 40. let 8. století inicioval v oblasti jihovýchodního Německa vznik celé struktury diecézí,¹⁴⁹ ke které náleželo Řezno (založeno 739), Pasov (739), Freising, Eichstätt (740), Würzburg (741), Erfurt (742, zaniká již 755) a především diecéze (739) a záhy (od roku 798) i arcidiecéze salzburská, která nesla i významné misijní poslání.¹⁵⁰

Lze tedy konstatovat, že když o Vánocích roku 800 Karel Veliký obdržel císařskou korunu, došlo v dnešní jihoněmecké oblasti k završení formálního obnovení diskurzů pozdněantické světské i církevní správy. Říše Franků však na rozdíl od někdejšího západního císařství byla na prahu 9. století připravena tento limit svým vlivem překročit. Již na sklonku 80. let 8. století zahájil Karel novou vlnu východní expanze, jejímž hlavním prostředkem byla tentokrát vojenská síla. Ta se samozřejmě uplatňovala ve sledovaném prostoru i v merovejském období, nějakým způsobem se jej musela dotknout například i trestná výprava Dagoberta I. proti Slovanům a jejich franskému vůdci jménem Sámó roku 631, která měla pro Franky skončit zdrcující porážkou u legendárního Wogastisburgu. Karlova východní tažení, jež se tentokrát odehrávala v širokém operačním prostoru od labského ústí po Panonskou nížinu, ale představovala zcela novou kvalitu. Ve velmi krátké době necelých dvou dekád zásadním způsobem překreslila střeoevropskou politickou mapu. Z hlediska této publikace nejsou jednotlivé události let 788–807 zcela podstatné, zásadní jsou však jejich výsledky, z nichž je třeba zdůraznit následující tři:

Ovládnutím Bavorska roku 788 a eliminací avarského kaganátu jako mocenského faktoru byl vytvořen základ prostoru kulturní (tedy mimo jiné i politické či jazykové) interakce, který je možno označit jako *říšský jihovýchod*.

---

¹⁴⁷ SS RER. MEROV. IV, s. 452–524, srov. rozbor a překlad J. Förstera a J. Hošny – ŽUJ.

¹⁴⁸ Souhrnně BERGMANN ET AL. 2008, zvl. s. 114–130. Z české literatury viz k jeho významu zejm. SUCHÁNEK/DRŠKA 2013, s. 238–141.

¹⁴⁹ K problematice christianizace regnitzsko-mohanské oblasti viz LENSSEN/WAMSER (ED.) 1992 a nejnověji BERGMANN ET AL. 2008, k počátkům řezenského biskupství zejm. FREUND 1995.

¹⁵⁰ CBC, s. 3–8; TŘEŠTÍK 2001A, s. 38–41.

Tento pojem je instrumentem tradičního diskurzu středoevropských společenských věd, tzv. *Südostforschung* (výzkumem regionů položených jihovýchodně od Německa a Rakouska). Po roce 1945 došlo v důsledku jeho zneužití nacistickou vědou k omezení jeho obecného významu, nicméně v prostředí jihoněmeckých, zvláště mnichovských badatelských institucí (mj. i bohemikálně orientovaného Collegia Carolina) představuje dodnes se rozvíjející badatelský směr.¹⁵¹ K *říšskému jihovýchodu* náležela vedle vlastní oblasti bavorského vévodství i jeho východní marka,¹⁵² tj. oblast rakouských zemí, a dále několik regionů, jejichž obyvatelstvo lze přiřadit k západoslovanskému kulturnímu a jazykovému okruhu; jednalo se o pozdější bavorskou severní marku,¹⁵³ rámcově tedy o prostor Horních Frank a Horní Falce, oblast osídlenou komunitami, které si franské prameny zvykly označovat jako *Boemanos* – Čechové,¹⁵⁴ dále o rodící se Velkou Moravu¹⁵⁵ a zařadit sem lze i oblast Korutan¹⁵⁶ či blatnohradské knížectví.¹⁵⁷

Z hlediska právně-správního však *říšský jihovýchod* nepředstavoval a ani neměl představovat jediný celek, nýbrž byl rozdělen na území pod přímou franskou správou a na oblasti poplatné, stojící nicméně pod vládou autonomních gentilních elit. Nová východní hranice říše byla vymezena roku 805 tzv. diedenhofenským kapitulářem Karla Velikého.¹⁵⁸ Tento unikátní pramen definuje řetěz celních míst, který se táhne v severojižním směru napříč střední Evropou. Východiskem tohoto tzv. limitu sorabicu byl hornorakouský Lorch (někdejší tábor římských legií *Lauriacum*), další celní místo pak představovalo Řezno (opět někdejší římský opěrný bod *Ratisbona*), za ním se linie hraničních míst již odpoutává od Dunaje (a někdejšího římského limitu) a pokračuje severozápadním směrem do Prembergu v Horní Falci a dále míří přes hornofalcký Pfreimd a hornofranský Forchheim¹⁵⁹ a Hallstadt¹⁶⁰ zřejmě k jižním svahům Franského lesa. Severně od něho, tj. již v prostoru sálských a labských Slovanů, pokračoval karolinský limit přes Erfurt a Magdeburg k Bardowicku, který již leží nedaleko od ústí Labe do vod Severního moře. Vojenskou obranou a plněním správních úkolů na této hranici a mj. dohledem nad embargem na vývoz zbraní a zbroje ke

¹⁵¹ K politické diskreditaci pojmu *Südostforschung*, který do 40. let nebyl doménou pouze německé vědy, viz BEER/SEEWANN (EDS.) 2004. K bilanci poválečnému vývoje tohoto diskurzu viz např. GOTTAS 1997/98.

¹⁵² STIELDORF 2012, s. 133–145.

¹⁵³ Moderní souhrnné zpracování vývoje tohoto správního útvaru prozatím chybí, ze starších prací doposud nebyl komplexitou zpracování překonán DOEBERL 1894. Nejnovější literaturu pak shrnuje Stieldorf 2012, zejm. s. 146–150.

¹⁵⁴ HASIL 2011A.

¹⁵⁵ TŘEŠTÍK 2001A.

¹⁵⁶ EICHERT 2012, s. 325–338.

¹⁵⁷ ŠTIH 1994.

¹⁵⁸ CAPIT. I, viz HÜBENER 1989, BRACHMANN 1991, HARDT 2000, týž 2001.

¹⁵⁹ Archeologické pátrání po této lokalitě zůstalo doposud bez jednoznačných výsledků (viz AMMON (ED.) 1992), ve franské analistice 9. století však lokalita pravidelně figuruje jako dějiště jednání Karlovců či jejich zmocněnců se slovanskými elitami.

¹⁶⁰ K archeologickému obrazu lokality viz HABERSTROH J. 2001.

„*Slovanům a Avarům*“¹⁶¹ byli pověřeni vybraní příslušníci franské správy, což se odráží i v jejich titulatuře, neboť jsou na rozdíl od ostatních karlovských úředníků (*comites*) označováni zpravidla jako *duces*.¹⁶² *Limes sorabicus*, tato politická a kulturní hranice, je na mapě Bavorska dobře zřetelná i archeologicky. Signifikantní je nerovnoměrnost ve výskytu karolinsko-otonských hradů;¹⁶³ zatímco západně od dolního toku řeky Regnitz, tj. ve vlastní říši uvnitř *limitu sorabici*, je doloženo několik desítek takovýchto lokalit, východně od této linie, tedy již na území tzv. *terra slavorum*, se vyskytuje pouze asi 20 km hluboká severojižní linie pouhých tří opěrných bodů. Neméně výrazně se potom v archeologickém záznamu průběh *limitu sorabici* coby kulturní hranice negativně odráží v podobě kostrových pohřebišť závěru 8. až 10. století. Zde je zcela zřetelná koncentrace pohřebišť s typickým, tradičně Slovanům připisovaným inventářem při vnější straně říšské hranice,¹⁶⁴ zatímco na území vlastní říše je v této době zvyk kostrových řadových pohřebišť již opuštěn (viz **obr. 20**).

Třetím z nejvýznamnějších důsledků Karlových východních tažení bylo uvalení tributární závislosti na slovanské kmeny východně od *limitu sorabici*. Karlův životopisec Einhard uvádí, že se jednalo o „*Welety, Srby, Obodrity, a Čechy - s nimi se totiž střetl ve válce*“,¹⁶⁵ z nichž jsou pro sledovanou oblast Horního Poohří zásadní samozřejmě srbské a především české kmeny. Hned na úvod je možno konstatovat, že další vývoj obou těchto etnických konglomerátů v průběhu 9. století byl značně odlišný – zatímco Srbové, tj. slovanské obyvatelstvo v oblasti Posálí, či přesněji řečeno lokální elity, dokázaly záhy sladit své zájmy s franskou východní politikou a v průběhu 9. století zde docházelo ke konfliktům s karlovskou mocí jen v omezené míře,¹⁶⁶ situace v Čechách byla poznamenána hned dvěma rozsáhlými konflikty (846–857, 872–874), v nichž dokázali „*vůdcové mužů z Čech*“, tedy *duces Bo(h)emanorum*, dosáhnout vojenských i diplomatických úspěchů.¹⁶⁷ Jak je z uvedené formulace jasné, na počátku a ani v průběhu 9. století nepředstavovala oblast Čech politický, ani etnický celek, přesto však lokální elity dokázaly kooperovat v klíčových momentech, jako byly vnější války s Franky

---

¹⁶¹ CAPIT. I, s. 122–123.

¹⁶² Viz např. HASIL 2011A, HAUBRICHS 2009.

¹⁶³ Na tuto skutečnost poukázal ve své popularizační syntetické práci k prehistorickým dějinám Horních Frank B. U. Abels (ABELS 1986, 94, viz též HASIL 2008, obr. 1). Podobné i u sálských Slovanů. BRACHMANN 1991, zejm. Abb. 1.

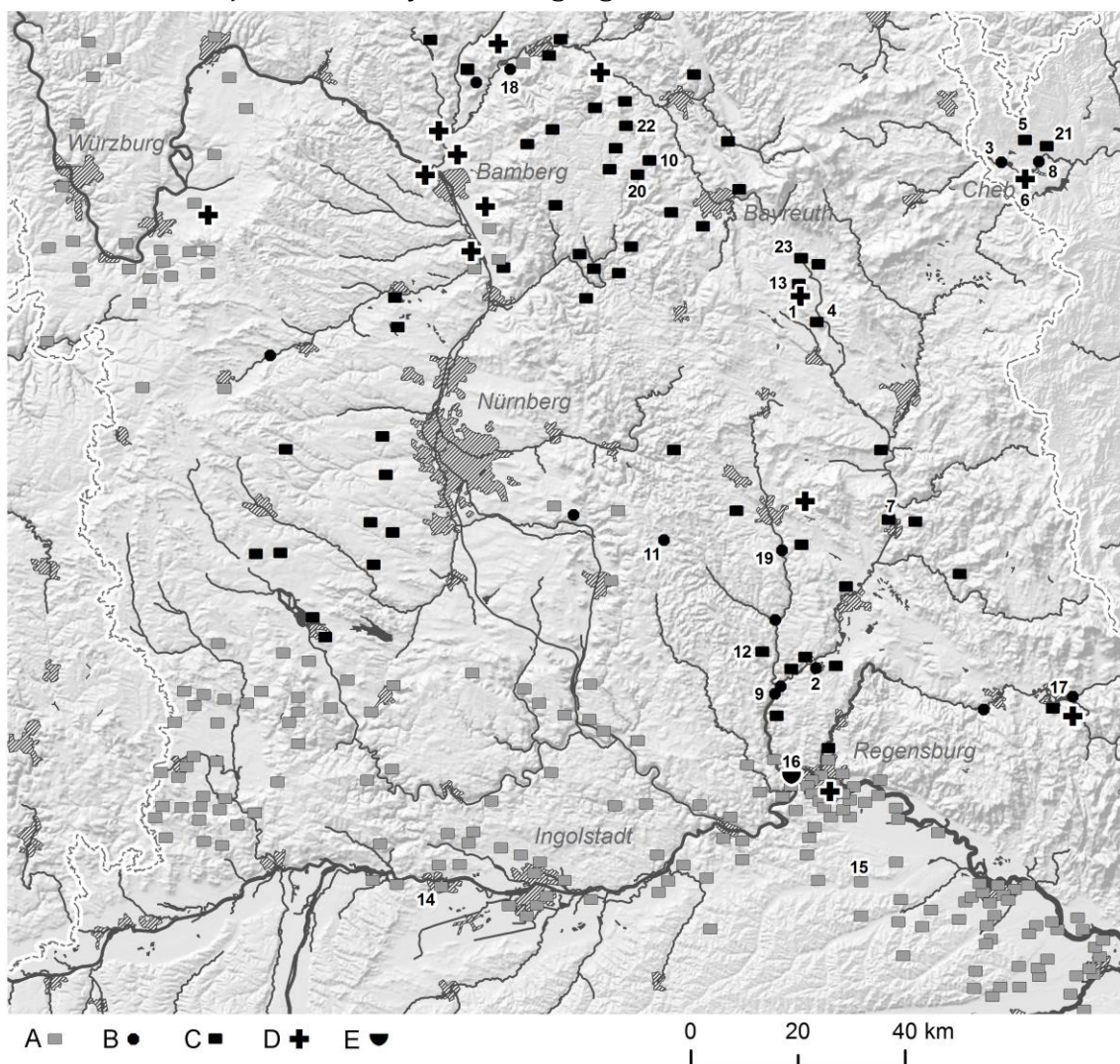
¹⁶⁴ Srov. HABERSTROH J. 2000D, Abb. 459; PÖLLATH 1998, s. 355–356. I v Labsko-sálské oblasti je průběh *limitu* stejně dobře zřetelný ostrým oddělením konkrétního typu archeologických památek, konkrétně opět rázem pohřebišť, ale i typy nížinných opevněných center – viz BRACHMANN 1991, zejm. Abb. 8 a 1.

¹⁶⁵ Orig. „*Weletabi, Sorabi, Abodriti, Boemani - cum his namque bello confligit.*“ SS RER. GERM. XXV, s. 18.

¹⁶⁶ Srov. zejm. povstání komunit v Posálí po smrti vévody Thaculfa roku 873, na které museli již počátkem roku 874 reagovat vojenskou silou mohučský arcibiskup Luitbert a Thakulfův nástupce Ratolf – SS RER. GERM. VII, s. 81.

¹⁶⁷ Viz např. NOVOTNÝ 1912, s. 271–284, s. 291–311; ŽEMLIČKA 1989.

v letech 805–806, 846–857 či 872, přičemž nezanedbatelným sjednocujícím faktorem jistě byla geografická uzavřenost Čech

Obr. 20: Raně středověká pohřebiště v oblasti severovýchodního Bavorska a Chebska. Podle LOSERT 2009, PÖLLATH 2002, doplněno. A – řadové pohřebiště merovejského horizontu; B – řadé vpohřebiště horizontu Lauterhofen – Krachenhausen; C – řadové pohřebiště karolinsko-otonského horizontu; D – nejstarší kostelní hřbitovy; E – žárové pohřebiště.

1 – Barbaraberg; 2 – Burglengenfeld; 3 – Cetnov; 4 – Eichelberg; 5 – Horní Lomany; 6 – Chebský hrad; 7 – Iffelsdorf; 8 – Jindřichov; 9 – Kallmünz; 10 – Kletzhöfe; 11 – Lauterhofen; 12 – Matzhausen; 13 – Mockersdorf; 14 – Neuburg an der Donau; 15 – Pfakofen; 16 – Regensburg – Grossprüfening; 17 – Satzdorf; 18 – Staffelstein; 19 – Theuern; 20 – Thurnau – Alladorf; 21 – Třebeň; 22 – Wirbenz; 23 – Weismain.

Z franského hlediska tedy bylo možno oblast Čech vnímat jako jediný antropogeografický celek a jako takový jej učinit poplatným, což samozřejmě neznamená, že v konkrétních situacích nebyli Franští vládci a jejich úředníci schopni rozlišovat v detailnějším měřítku.¹⁶⁸ Karlovi Velikému a jeho nástupcům se tak zřejmě bezděčně podařilo nastartovat a podněcovat integrační a posléze

¹⁶⁸ Srov. např. konkrétní osudy mužů jako Vistrach (SLÁMA 1973) či Vitizla (ŽEMLIČKA 1989), zápletku příběhu o legendárním Stojmírovi (TŘEŠTÍK 1997, s. 331–334) a konečně i osudy jednotlivých moravských vládců z Mojzírova rodu.

etatizační proces v Čechách, který vyvrcholil ve druhé třetině 10. století vznikem raného přemyslovského státu Boleslava I.

Oblast *říšského jihovýchodu* tedy představovala od přelomu 8. s 9. století prostor intenzivní kulturní výměny, ne nepodobné interakci někdejších římských provincií s barbarikem, která jako množina vytvářela rámcové kulturní klima, ale ve specifických regionálních kombinacích i ne jeden svébytný mikrokosmos. Stála tak vedle sebe i proti sobě teze tradičních náboženských a transcendentálních představ i jejich antiteze nesená klérem misijních biskupství. Možná mnohdy jen podvědomá pozdněantická tradice stála u znovuzrození karlovského správního modelu, který se otiskl ve fyzickém i sociálním prostoru podobným limitem, jako byl někdejší římský, zatímco z opačné strany stále působilo charisma a mnohdy i vojenská moc tradičních elit. Výsledkem této interakce pak byl proces, na jehož konci nalezneme mojmírovskou či ranou přemyslovskou „státnost“, ale i říší důsledně akulturované a integrované komunity v dnes německy hovořícím Podunají. Rovněž v rovině artefaktuálního vyjádření „sebe sama“ komunitami i jednotlivci lze pozorovat nekonečnou škálu variability, zřetelnou jak v honosných pohřebních výbavách „knížat“, tak na pohřebištích běžné populace či v prázdných hrobech při hřbitovech vedle křesťanských svatostánků. Horní Poohří představovalo v raném středověku již pro svůj omezený celkový význam a zvláště geografickou polohu (je vzdáleno od obou velkých *limitů* západu, ale i od významných center v prosotru Čech – viz **obr. 4**) skutečnou vnitřní periferii tehdejší střední Evropy; zároveň však bylo její integrální součástí.

4.2 Moinvinidi, Radanzvinidi a Naabavinidi

“Čára, která dělila v VIII. století Slovanstvo od národů německých (...), počavši se na severozápadu ústím řeky Trávy (...) táhla se odtud přímo k Labi nad Hamburkem (...), pak Labem samým nahoru až po vtok Zály, odtud Zálou až k pramenům jejím ve Smrčinách, odtud přeskočivši na Šumavu, asi v témže směru, jako i dnes, dělila Čechy od Bavor a Rakous. Přebývali sice Slované i na západu čáry této (...), na řekách Mohanu a Radnici, na hořejší Nábě, Koubě a Řeznu (...): ale že ti všickni pod německou vrchní vládou živi byli, země jejich nepovažovány tehdy za slovanské.”¹⁶⁹ Takto jednoduše, na základě pozitivního přehledu pramenných zmínek 8. – 10. století, shrnul již roku 1836 ve svých *Dějínách národu Českého* František Palacký široké téma raně středověké přítomnosti slovanského fenoménu západně od moderních národů hovořících slovanskými jazyky, na území tehdejšího i dnešního Německa. Snad to byl právě tento poněkud stigmatizující Palackého postulát, který způsobil, že v obecně přijímaném narativu českých dějin – a v české historiografii obecně – nemají „pogermánštlí“ severovýchodobavorští Slované prakticky žádné místo a česká historická věda jim věnuje pouze marginální

---

¹⁶⁹ PALACKÝ 1939, s. 75

a nesoustavnou pozornost.¹⁷⁰ Zvláště v případě raně středověké archeologie je až zarážející nepoměr mezi hojnou komparací jednotlivých jevů mezi Čechami a Moravou, a malou pozorností věnovanou obdobně rozsáhlé sídelní a kulturní oikumeně v severovýchodním Bavorsku. V případě poznávání raně středověkého Chebska však není možné tuto pozoruhodnou kapitolu dějin střední Evropy pominout.

Severovýchodní Bavorsko (rámcově oblast historických území Horních Frank a Horní Falce) představovalo v období pokročilého 7. až první poloviny 11. století svéráznou kulturní oblast osídlenou populací, jíž je možné na základě obvyklé triády historických zpráv, onomastického obrazu i specifického hmotného projevu rámcově zařadit k západoslovanskému kulturnímu okruhu. Tento pohled však nebyl vždy samozřejmý a prošel v uplynulých dvou stoletích mnoha proměnami, které byly závislé na širším společenském vývoji.¹⁷¹ V zásadě možno hovořit o třech diskurzech, které dočasně nabývaly převahy nad ostatními. První z nich přiznává severovýchodu dnešního Bavorska a jeho obyvatelstvu specifické autonomní postavení. Historický a archeologický zájem o tzv. slovanské osídlení Horní Falce a Horních Frank vyšel z lokální regionalistické tradice a patriotičtí badatelé viděli v tomto fenoménu doklad svébytnosti Horních Frank a Horní Falce v době bismarkovského sjednocování Německa, takže je dokonce v tomto regionu možno hovořit o „tradičních slovanofilních ideích“.¹⁷² Odborná úroveň tohoto vlastivědného bádání však po celé generace zůstávala na nízké úrovni a teprve v době vyznívání tohoto diskurzu na přelomu 20. a 30. let 20. století začaly vznikat studie, které svou kvalitou odpovídaly dobovému standardu.¹⁷³ Opoziční diskurz oproti tomu úporně argumentoval pro jednotu kulturní, politickou i etnickou s jádrem říše, tedy s tzv. *starou sídelní oblastí*. Ve výstižné zkratce řečeno, od pokročilých 20. let „slovanská hmotná kultura byla nyní germánská, archeologické bádání se podřídilo německému nacionalistickému smýšlení“.¹⁷⁴ Období vzestupu vyhraněného nacionalistického a později nacistického diskurzu v německé vědě i společnosti znamenalo na straně jedné kategorické a ideologicky podmíněné odmítnutí specifík regionu, na straně druhé však přinášelo profesionalizaci bádání.¹⁷⁵

Dodnes živým zůstává diskurz ustavený po druhé světové válce, u jehož počátků stojí publikace A. Stroha k hornofalckým řadovým nekropolím z roku

---

¹⁷⁰ Není obtížné zde všechny významné příspěvky vyjmenovat (NIEDERLE 1909, DOBIÁŠ 1963, NOVÝ 1968 a z archeologického hlediska zejména VÁŇA 1959 a JUSTOVÁ 1990).

¹⁷¹ Dějiny bádání nejobsáhleji podává PÖLLATH 2002, s. 14–39, základní vývojové trendy a mezníky pro území Horní Falce ve výstižné zkratce nejlépe postihuje LOSERT 2007/08, s. 301–304; týž 2009, s. 219–221.

¹⁷² LOSERT 1993A, s. 203.

¹⁷³ BACHMANN 1925; EIDAM 1931.

¹⁷⁴ LOSERT 2007/08, s. 304.

¹⁷⁵ Srov. vývoj postojů P. Reineckeho, který se v této době problematice archeologie podunajských Slovanů intenzivně věnoval (PÖLLATH 2002, s. 18–23)

1954, která akceptuje kulturní, jazyková i dějinná specifika regionu, ale zároveň předpokládá určitou formu integrace obyvatelstva, které sídlilo východně od *limitu sorabiku*, jižně od Smrčin a západně od komplexu Šumavy a Českého Lesa, do kulturních i mocenských struktur říše.¹⁷⁶ „Slovanská archeologie“ v severovýchodním Bavorsku však i nadále zůstávala okrajovým tématem, jehož se sice dotkla většina významných badatelů druhé poloviny 20. století,¹⁷⁷ jemuž však zároveň chyběla jakákoliv soustavnost i institucionální zázemí. Zlomovým se proto stal rok 1993, kdy byla publikována disertační práce H. Loserta i jeho programová přednáška z archeologických dní v Deggendorfu.¹⁷⁸ Vytčený program plní zejména Losertovo domovské pracoviště na IADK OFU Bamberg, kde vznikají kvalitní materiálové studie¹⁷⁹ i komplexně pojaté syntetické texty k problematice.¹⁸⁰

Všem těmto diskursům, které jsou v jádru vybudované okolo výsledků historického bádání, paradoxně činilo a činí potíže se vymezit vůči dikci samotných historických pramenů (významy typu *venedský, srbský, franský*¹⁸¹) i od významů, které pojmem *slovanský a germánský* přikládá v rámci své analýzy na základě lingvistické taxonomie historická toponomastika.¹⁸² Následující řádky se proto zaměří na písemné a lingvistické prameny vztahující se k problematice komunitních identit v oblasti severovýchodního Bavorska a horního Poohří rámcově v 8. až 11. století (archeologické doklady osídlení budou následně pojednány zvlášť). Písemné zmínky o přítomnosti „Slovanů“, jimž autoři zpráv, kteří vesměs sami sebe identifikovali s franským *gens*, lze rozdělit v zásadě do dvou skupin.¹⁸³ První z nich jsou zprávy o celých skupinách, jež lze zaznamenat zejména v pramenech narativní či normativní povahy, které zpravidla reflektují mezikomunitní rozrůzněnost v oblasti severovýchodního Bavorska. Poukazují tedy nejčastěji na mocenskou, náboženskou či alespoň na kulturně-geografickou diferenciaci. Naopak druhá skupina pramenů, v nichž vystupují zpravidla jednotlivé osoby, jejichž individuální identita má zahrnovat slovanskou komponentu (zpravidla však nelze dovodit, zda na bázi původu, jazyka, náboženství či jiné), tedy prameny diplomatického či memoriálního charakteru, ukazuje vysokou míru osobní integrace těchto jedinců do právních

---

¹⁷⁶ STROH 1954.

¹⁷⁷ Srov. studie SCHWARZ E. 1960; SCHWARZ K. 1984; HERRMANN 1965; týž 1968; GELDNER 1986; HÜBENER 1989.

¹⁷⁸ LOSERT 1993A; týž 1993B.

¹⁷⁹ Např. BRUNDKE 2013; HABERSTROH C. 2004; HEIDENREICH 1998.

¹⁸⁰ LOSERT 2007/08; týž 2009.

¹⁸¹ Srov. STEINACHER 2004.

¹⁸² Specifický interpretační problém, který z jiného úhlu dále interpretačně přetěžuje etnonyma, a jehož přínos může být značně diskutabilní, představují výsledky fyzickoantropologické analýzy kosterních pozůstatků, které jsou zaměřeny i na otázky s etnicitou úzce související. Klíčovou osobou tohoto diskurzu je Olav Röhrer-Ertl (srov. HABERSTROH C. 2004, s. 23–25, s. 90–92; RÖHRER-ERTL 2002 A především týž 1999).

¹⁸³ Přehled písemných zmínek podává např. BACHMANN 1925, s. 9–17 a naposledy LOSERT 2009, s. 223–235.

a společenských struktur v regionu. Dosavadní bádání, které těmto zmínkám přikládalo významy odvozené z moderního chápání národních identit,¹⁸⁴ v nich spatřovalo především doklady teritorializace těchto komunit v rovině geografické a vydělení ve smyslu společenském. Charakteristická je v tomto směru otázka M. Bachmannové, jež se tázala, zda termín *terra slavorum*, jež se často vyskytuje v písemnostech franské proveniencí k dějinám raně středověkého severovýchodního Bavorska, „rozlišuje slovanskou sídelní oblast od navazující franské“, když se vedle něho analogický pojem *terra francorum* v pramenech nevyskytuje.¹⁸⁵ Vykročení z obdobného diskurzivního rámce pak pochopitelně jen málo usnadňují pravidelně publikované přehledy těchto zmínek, jež jsou sestavované zpravidla chronologicky, a které nesměřují k jinému cíli, než prokázat existenci fenoménu slavnosti v daném prostoru.¹⁸⁶ S přihlédnutím k výše nastíněnému modelu skladby individuální a kolektivní identity je však možno zformovat dvojici otázek: první, zaměřenou na prameny postihující celé komunity, spočívá ve vymezení chronologického intervalu, kdy komunitní identity (části) severovýchodobavorské populace vykazovaly takové znaky odlišnosti, že je soudobí franští literáti charakterizovali mnohovýznamovým přívlastkem „slovanské“. Druhá pak spočívá ve stanovení časového vymezení období, ve kterém se vyskytují osoby participující na „veřejném“ společenském a právním životě, jež si podržely – či spíše jim byla přiřknuta – charakteristika Slovana. Nepodstatné v této souvislosti samozřejmě nebude ani portfolio typů událostí, jež příslušné pramenné zmínky popisují.

Vůbec nejstarší možný doklad komunitní diferenciací v severovýchodním Bavorsku přinášejí již prameny doby merovejské, tedy 6. a 7. století. Bohužel však jejich lokalizace zůstává značně problematická. To platí o bajuvarsko-slovanských střetech po roce 590, jež však většina autorů situuje na místo do naddunajských částí Bavorska spíše do oblasti východoalpských Korutan,¹⁸⁷ nebo o proslulý problém lokalizace Sámova kmenového svazu a zejména Vogastisburku právě do severovýchodního Bavorska.¹⁸⁸ Kapitola o Sámově říši je ostatně takřka obligátní součástí historických úvodů většiny novějších publikací k problematice raně středověké archeologie, které vznikají v jižním Německu a Rakousku¹⁸⁹ a představovala důležitou otázku i pro poválečné německé historické bádání.¹⁹⁰ Ve všech případech těchto zmínek se jedná o zprávy mapující konflikty *gentes* usazených v oblasti říšského jihovýchodu.

---

¹⁸⁴ Srov. URBAŇCZYK (ED.) 2011.

¹⁸⁵ BACHMANN 1925, s. 13.

¹⁸⁶ Naposledy LOSERT 2007/08; týž 2009.

¹⁸⁷ Viz např. TŘEŠTÍK 2001A, s. 41–48.

¹⁸⁸ LUTOVSKÝ/PROFANTOVÁ 1995, s. 51–56, s. 75–82, obr. 20.

¹⁸⁹ Srov. příslušné pasáže ve studiích FRIESINGER 1976; SCHWARZ K. 1984; H. LOSERT 1993A; PÖLLATH 2002 či EICHERT 2010.

¹⁹⁰ Např. SCHWARZ E. 1967; KUNSTMANN 1983.

Výraznější proměnu pohledu na slovanské oblasti a populace přináší teprve 8. století a počátek agilolofsko-karlovského soupeření o oblast Bavorska, které vyústilo roku 788 v ingelheimský rozsudek nad posledním bavorským vévodou Tassilem III. V této době počíná neustávající proud zpráv o slovanských bojovnících, kteří mimo jiné bojovali roku 743 na Lechu po boku Bavorů proti austrasijskému majordomu Karlomanovi a neustrijskému Pipinovi III.¹⁹¹ Zároveň se však snad již k roku 741 vztahuje věcné jádro zprávy, že nově založené würzburgské biskupství bylo obdarováno desátkem „z oblasti východních Franků jakož i Slovanů“.¹⁹² Nastává tak nová situace, kdy Slované v prostoru zejména naddunajského Bavorska již nejsou chápáni jako protivná entita, nýbrž stávají se součástí společenské ústavy říše. Tento stav pak zcela převládne po roce 805 a ustavení *limitu sorabici*. Pakliže se nadále franské posádky ze severovýchodního Bavorska s někým střetávají, jsou to vesměs *Bohemani*, eventuálně *Beowinidi*. Pod tímto zvláštním etnonymem se opět skrývají „Venedové z Čech“,¹⁹³ jak v rámci bavorské tradice tvorby umělých názvů pro sousedící antropogeografické celky charakterizoval zřejmě informátor autora *Historie Langobardorum Codicis Gothani*, účastník tažení Pipina, syna Karla Velikého do Čech roku 806.¹⁹⁴ Někteří badatelé se s rozličnou motivací několikrát pokusili ztotožnit tyto „Bohemany“ právě s podunajskými Slovany sídlícími mimo prstenec českých pohraničních hor,¹⁹⁵ přičemž nejčastěji se jejich argumentace opírají o křest čtrnácti z českých knížat a jejich družin roku 845 v Řezně¹⁹⁶ a údaj tzv. *Geografa Bavorského* o patnácti *civitates* v oblasti *Beheimare*.¹⁹⁷ Podobné interpretace se však nikdy neobešly bez zjevných rozporů, na něž nejuceleněji poukázal D. Třeštík,¹⁹⁸ a proto nezbývá než za *Bohemany* franských análů 9. století spatřovat obyvatele a elity pocházející z České kotliny.

Slované jako skupinové označení však v 9. století ze severovýchodního Bavorska rozhodně nevymizeli, setkáváme se však s nimi v jiném kontextu, a sice v normativních textech se vztahem k církevnímu prostředí a otázkám christianizace. „*Moinvinidi et Radanzvinidi*“ jsou zmiňováni zřejmě již v nedochovaném příkazu Karla Velikého würzburgskému biskupu k založení čtrnácti misijních kostelů, jimž bude věnována hlubší pozornost v kapitole věnované právě počátkům křesťanství v severovýchodním Bavorsku.¹⁹⁹ Ovšem ještě počátkem 10. století, na sklonku panování východofranského krále Konráda

---

¹⁹¹ HERRMANN 1965, s. 52–55.

¹⁹² DD ARN., č. 69, s. 104, další literaturu uvádí LOSERT 2009, s. 225.

¹⁹³ SS RER GERM. L, s. 11.

¹⁹⁴ K výpravě viz TŘEŠTÍK 1997, s. 71.

¹⁹⁵ Např. STEJSKAL 1918, zejm. s. 11–17; VANĚČEK 1949; NOVÝ 1968 a nejnověji s opatrností též LOSERT 2009, s. 230.

¹⁹⁶ SS RER GERM. VII, s. 35.

¹⁹⁷ MMFH III, s. 285–291.

¹⁹⁸ TŘEŠTÍK 1997, s. 80. Své stanovisko ostatně později revidoval i R Nový (Nový 1990).

¹⁹⁹ FORM, č. 40, s. 317.

I., tedy někdy krátce před rokem 918, po více než jednom století intenzivní misijní činnosti, se lze ve würzburgské diecézi stále setkat s fenoménem pohanství. Tehdy je ustanoven tzv. würzburgský synodální soud, jehož úkolem bylo potlačovat paganismus, při němž měli zůstat „*Slované a jiné národy*“, jež se měly definovat buď rodem (*gens*), nebo národem (*natio*) či jazykem (*lingua*).²⁰⁰ Trestem mělo pak být zabavení majetku, konfiskace statků a nebo exkomunikace. V principu tedy byla akceptována rodová, kulturní i jazyková odlišnost, která neovlivňovala možnost účasti na komunitním životě, majetkovou držbu a zřejmě ani fiskální povinnosti. Pokud lze tedy z pramene soudit, církevní a potažmo panovnická moc intervenovala v rovině individuální identity jednotlivců a kolektivní identity skupin pouze v jednom z mnoha jejích segmentů, v otázce víry. Paganismus, resp. různé formy náboženského a magického synkretismu, jsou pak opakovaně vzpomínány v souvislosti se Slovy i po založení bamberské diecéze k letům 1007 a 1059. Toto svědectví je stěžejní pro pochopení svébytnosti situace v regionu v tom smyslu, že kombinatoricky zvyšuje množství *fenotypů* individuálních a kolektivních identit, které lze do severovýchodního Bavorska raného středověku projektovat.

Jiný pohled na tutéž problematiku umožňují naopak nečetné zmínky konkrétních osob, které byly pokládány za Slovy, ale kteří jinak vstupovali do běžných společenských vztahů. Tyto zmínky kulminují na sklonku 9. století a na počátku století následujícího, přičemž spodní hranici výskytu je zřejmě třeba spojovat s postupným nárůstem pramenné báze, zatímco horní s momentem většinové nivelizace individuálních identit ve sledovaném prostoru. K roku 896 jsou tak zmiňovány majetky svobodných Slovanů a cizinců, které jsou vyjmuty z Arnulfovy donace majetků v Pösingu, jež se nachází nedaleko česko-bavorské zemské hranice západně od Chamu.²⁰¹ Roku 905 převáděl Ludvík Dítě, resp. jeho rádci, statek při říčce Luhe v Horní Falci, které dříve držel „*Sclauus quidam nomine Gruonkin*“.²⁰² Z téhož roku pochází i rozsáhlá inventarizace majetků řezenské diecéze. V jejím rámci zaujme zejména mlýn v povodí středofranského Schwarzachu, jež držel Slovan Dragamuzila,²⁰³ či tentokrát nesvobodný, ale evidentně pokřtěný Slovan jménem Maurus.²⁰⁴ S výskytem konkrétních osob, které jsou označeny příjmením „Slovan“, se lze samozřejmě setkat i později, například v případě muže půvabného jména Medeuuede, který počátkem 12. století přenechal svou služebnou Pezelu a její dceru Hadamont oltáři sv. Jimrama, což dosvědčili mužové jménem Mazili, Radauan a Chono.²⁰⁵ Bezprostředně z oblasti

---

²⁰⁰ KAHL 2007, s. 26–27.

²⁰¹ DD ARN., č. 145, s. 220–222.

²⁰² DD LK, č. č2, s. 162–163.

²⁰³ THR, č. 263, s. 219.

²⁰⁴ THR, č. 170, s. 129.

²⁰⁵ THR, č. 734, s. 348.

Chebska pak pochází tradiční záznam, podle kterého byla roku 1251 žena jménem Hazka ze stiftlandského Pleussen propuštěna z tělesné poddanosti.²⁰⁶ V případě některých pozdějších zmínek však již není zcela zřejmé, zda označení „Slovan“ neznamená již jen pouhé přízvisko,²⁰⁷ které již nemělo žádný přímý vztah k postavení svého nositele v komunitě.

Aby však nevznikl dojem ryze individuálního přístupu ke slavinitě, je třeba zmínit doklady fenoménu přesídleneckých vesnic,²⁰⁸ jejichž názvy jsou odvozeny od „Venedů“ z oblasti Ponábí. Roku 863 je zmiňováno sídliště jménem villa Nabauuinida, jež se nachází nedaleko niederaltašského kláštera (jemuž byla ostatně příslušnou listinou potvrzována²⁰⁹), tj. mimo vlastní povodí Náby. Na počátku 12. století je pak připomínána osada *Nahwinden* nedaleko durynského Saalfeldu.²¹⁰ v souvislosti s místními názvy upomínajícími na konkrétní etnika je třeba upozornit též na řadu místních jmen, v nichž se ozývá slovní část „Windish-“, tedy venedský (viz **obr. 21**), jež jsou rozšířena v nemalém katastru na území naddunajského Bavorska a zasahují hluboko i do Středních a Dolních Frank. Tím se však již z roviny pramenů, které fixují narativ, přesouváme k onomastickému svědectví,²¹¹ jež reflektuje zejména každodenní komunikaci studovaných populací.

V nezbytné zkratce řečeno, historická onomastika v oblasti severovýchodního Bavorska představuje názorný případ interakce společenské vědy s aktuálními společensko-politickými diskursy.²¹² Nemá proto na tomto místě smysl obsáhleji zmiňovat zlomové momenty tohoto poznávacího postupu, důležitější je třeba se zaměřit na aktuální stav poznatků, které může lingvistika interdisciplinárnímu studiu vývoje individuálních a kolektivních identit v severovýchodním Bavorsku nabídnout. Spíše je tak třeba na prvním místě upozornit, že z povahy studovaného materiálu a jeho dochování (převážně místní a osobní jména v latinských textech) nedovedou onomastické disciplíny s adekvátní citlivostí reflektovat konkrétní skupiny, tedy kolektivní identity, natož pak jejich kombinace v prostoru a čase. v současném diskurzu je pak navíc možno se setkat s vizí *bilingvní* populace,²¹³ která je však založena na základním lingvistickém třídění materiálu a je tak nekompatibilní s nastíněným pojetím komunitních identit. Předestřenou badatelskou otázku tak ve skutečnosti neřeší. Naopak je interpretačně minimálně využito výrazného potenciálu onomastického svědectví, který spočívá v provázání tohoto jevu s geografickým prostorem. To

---

²⁰⁶ MEG, č. 219, s. 78; srov. ŠIMÁK 1938, s. 541, pozn. 1.

²⁰⁷ Tak HERRMANN 1968.

²⁰⁸ Na obecné rovině viz SLÁMA 1985.

²⁰⁹ DD LD, č. 109, s. 156–158.

²¹⁰ SCHWARZ E. 1960, s. 195.

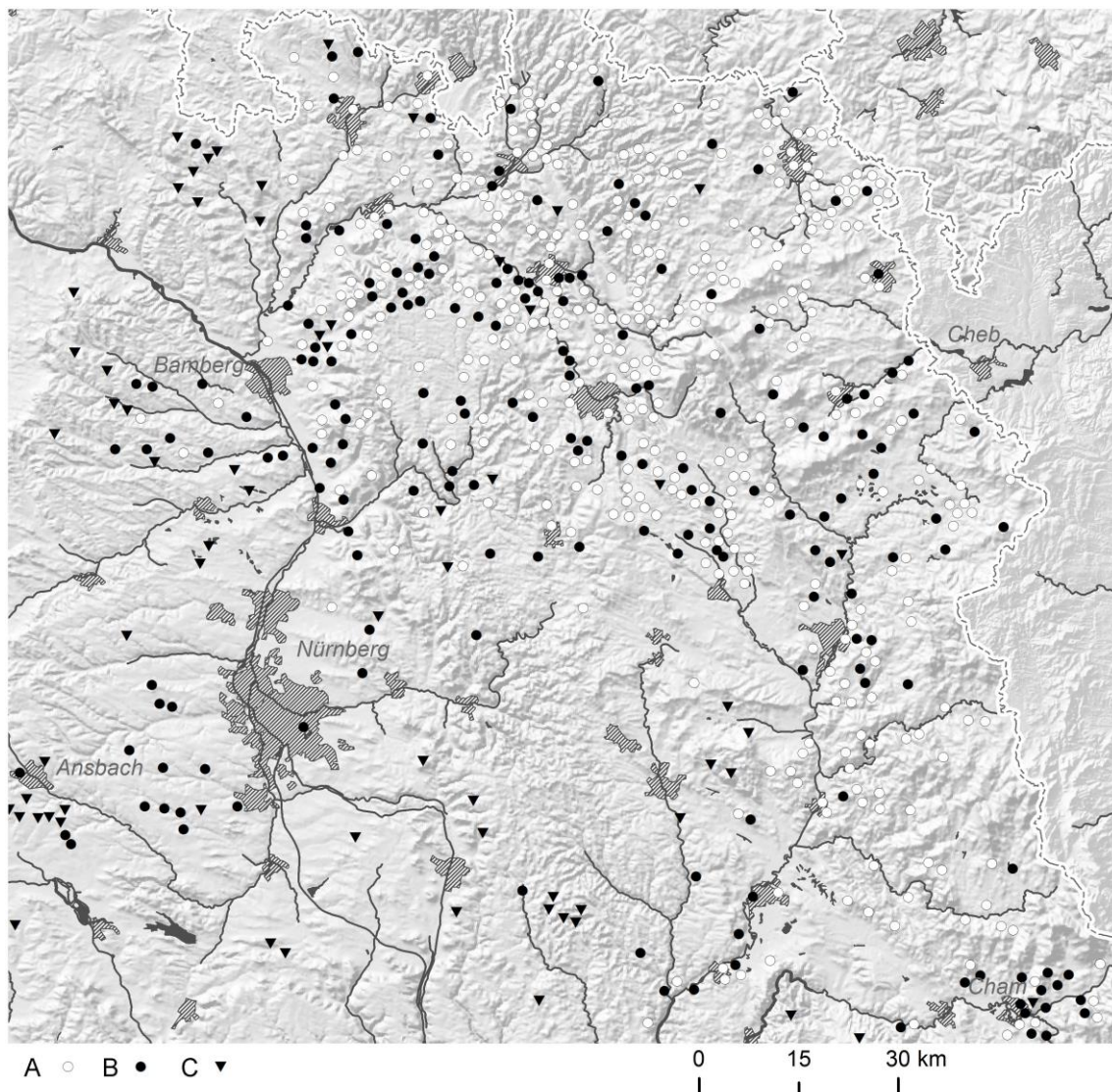
²¹¹ Z nejvýznamnějších materiálů prací k oblasti Horní Falce a Horních Frank viz BACHMANN 1925; SCHWARZ E. 1960; EICHLER ET AL. 2001; tíž 2006.

²¹² K dějinám bádání souhrnně HÄUSLER 2004; KLÍR 2014; srov. kritiku tradice přístupů srovnávací jazykovědy – BARFORD 2011, s. 67–70.

²¹³ KAHL 2006; KLÍR 2014.

jeho vlastností – a nikoliv přímo populace v něm sídlící – by byla v příslušném pojetí ona „bilingvnost“ coby jeden z aspektů kulturní diverzity a regionalizace.

Do hry však vstupuje další aspekt, tedy čas. Chronologická citlivost toponomastického materiálu není příliš vysoká. Toponyma bývají většinou

Obr. 21: Toponyma v oblasti severovýchodního Bavorska: A – toponyma se základem ve slovanském dialektu; B – smíšená místní jména germánského jazykového původu, která obsahují slovanský kmen, např. osobní jméno; C – místní jména germánského jazykového původu obsahující etnonymum „Windish-“, (venedský). Podle BERGMANN ET AL. 2008.

zaznamenána až ve výrazně mladším kontextu, než který odpovídá vzniku pojmenovávaného sídla, tj. nejstarší pramenné svědectví nabízí jen velmi pozdní datum *ante quem* vzniku sídla a stáří jeho jména. Na řadu tak přichází nepřilíh přesné a ne vždy možné datování prostřednictvím hláskových změn či u německých jmen horizonty chronologicky citlivých sufixů.²¹⁴ Prokázání či vyvrácení souběhu užívání slovanských a germánských dialektů v prostoru severovýchodního Bavorska proto představuje paušálně sotva řešitelnou otázku.

²¹⁴ K základní charakteristice metody a paradigmatu viz GREULE/SPRINGER (EDS.) 2009.

Pokud je totiž jazyková a komunikační kultura jevem rozšířeným v prostoru a v čase, musela by být řešena a vyjádřena *ad hoc* pro jednotlivé úseky těchto dimenzí, což představuje úkol na základě existující pramenné báze soustavně nesplnitelný. Modelově však můžeme souběžné užívání více jazyků a jejich dialektů předpokládat, byť patrně nikoliv průběžně a v celém zájmovém území. Napovídá tomu jednak obraz kulturní plurality nastíněný písemnými prameny a zachycený v archeologickém záznamu, ale i tzv. smíšená (viz **obr. 21**) a zejména „překládaná“ jména, kdy zvláště druhá ukazují na kontakt živých jazykových tradic.²¹⁵

Můžeme tedy předpokládat, že komunity obývající severovýchodní Bavorsko bývaly na většině sledovaného území vždy alespoň po určité období konfrontovány s jazykovým prostředím kombinujícím patrně větší počet germánských a slovanských dialektů. Není však výstižné hovořit v tomto případě o *bilingvnosti*, neboť ta je pouze specifickým případem *multilingvismu*, tj. stále by zde zůstalo zakódováno členění tendující k moderním jazykům a potažmo k modernímu chápání národa. Avšak ani *multilingvnost* nejspíše není termínem, který by postihoval sledovanou situaci, neboť ta z definice nerozlišuje sociokulturní aspekty užití konkrétního jazyka či dialektu. Tato úplná jazyková ekvivalence (zpravidla právě v podobě bilingvnosti) bývá pozorována v případě jednotlivců a jejich projevů, v případě celých komunit však je již spíše teoretickým konstruktem. Mnohem pravděpodobnější je proto hovořit o *diglosii*,²¹⁶ jež rovněž předpokládá vícečetnou (ale ne nezbytně ekvivalentní) jazykovou kompetenci, ale zároveň i její užití adekvátně okamžité sociokulturní situaci.²¹⁷ Byla to tedy spíše diglosie, která tvořila složku kolektivních identit zastoupených v raně středověkém severovýchodním Bavorsku, přičemž existují důvody se domnívat, že tento *code-switching*²¹⁸ byl vlastní celé řadě skupin. Jak dokládají tzv. *Monumenta Frisingensia*, nejstarší latinkou zapsané slovanské texty,²¹⁹ která vznikla v karantánském prostředí v 10. či na počátku 11. století, lokálního kléru ve slovansky hovořících oblastech byl schopen se dohovorit v místním dialektu. Výslovný doklad alespoň sociokulturního základu, když ne přímo znalosti slovanského dialektu, i mezi vrcholnou franskou elitou pak podávají fuldské anály v souvislosti s vyjednáváním mezi předáky Čechů a vévodou Thakulfem roku 849, kdy tento franský exponent měl být obeznámen se „*zákony a zvyky*“²²⁰ Slovanů.

Z uvedeného rozboru vyplývají mnohá specifika oblasti severovýchodního Bavorska, která se však odrážejí vesměs pouze v jednotlivostech, neboť jsme odkázáni na nesoustavnou pramennou evidenci. Představu o sídelní struktuře

---

²¹⁵ Tak KLÍR 2014, s. 180.

²¹⁶ Definuje ČERMÁK 1994, s. 41–43.

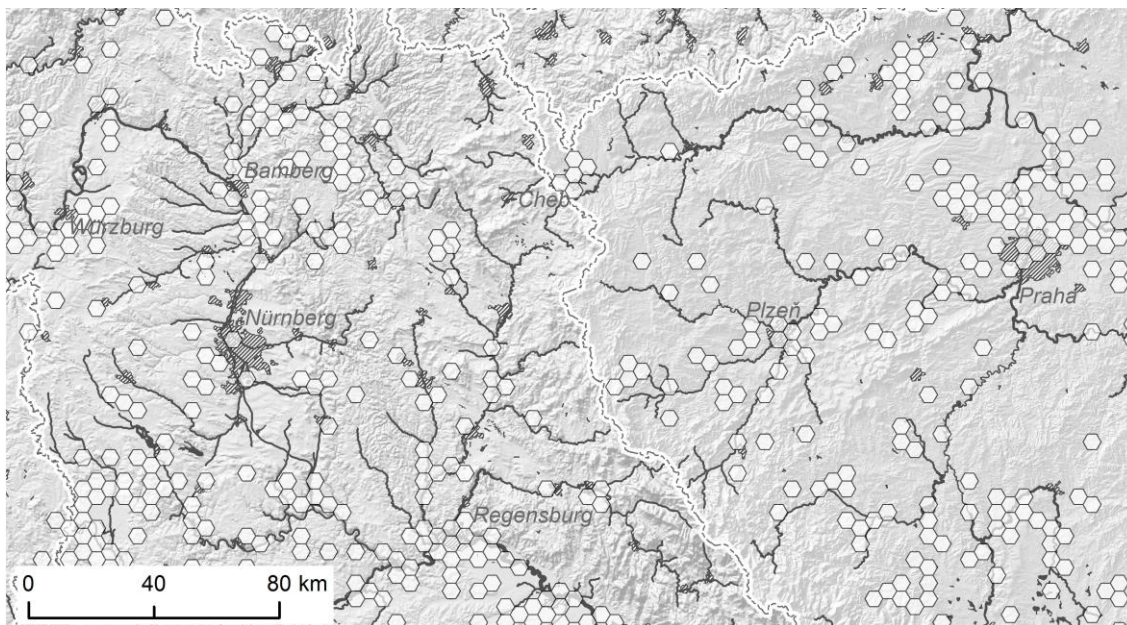
²¹⁷ Tak již GEARY 1983.

²¹⁸ GUMPEZ 1982, s. 13–18, s. 33–36.

²¹⁹ PLETERSKI 1996.

²²⁰ SS RER GERM. VII, s. 38.

a jejím vývoji v raně středověkých Horních Francích a v Horní Falci si proto bohužel není možno pouze na základě písemných, ani lingvistických dokladů dost dobře udělat. Rozhodující úlohu v tomto směru proto hrají hmotné doklady (rozložení archeologické evidence 7. – 9. století v oblasti Čech ukazuje **obr. 22**), jimž je věnována následující kapitola.

Obr. 22: Vynesení archeologických lokalit 7. – 9. století v oblasti západní poloviny Čech a severovýchodního Bavorska. Rastr představuje hexagonová síť o délce strany 2,9 km. Mapa ukazuje plošně osídlené regiony (např. střední Poohří, střední Čechy, Podunají, Pomohání) i oblast česko-bavorského pomezí, kde se osídlení koncentruje do sídelních komor. Podle AMČR, HABERSTROH 2000A; LOSERT 1993A; týž 2007/08; PÖLLATH 2002.

4.3 Raně středověké osídlení severovýchodního Bavorska

Severovýchodobavorská raně středověká sídelní oikumena nepředstavuje z fyzickogeografického hlediska jediný celek. Osy doložitelných sídelních aktivit zde představují zejména vodní toky, z nichž je na prvním místě třeba jmenovat Dunaj. Jeho tok představuje jižní hranici rozsahu výskytu specifických památek, jež byly tradičně spojovány s přítomností Slovanů, a především určoval klíčový komunikační směr v regionu. Páteřní význam pro slovanské osídlení severovýchodního Bavorska mají zejména levobřežní přítoky Dunaje,²²¹ Nába a Řezná, resp. jejich přítoky Vils a Kouba. Ty spolu s řekou Regnitz, na níž leží diedenhofenským kapitulárem jmenovaná franská centra Hallstadt a Forchheim, dělí oblast zájmu na dva z hlediska plochy přibližně stejně velké severojižní pásy. Komunikační význam měly pro sledovaný region – vedle již zmiňovaného Dunaje – zejména horní toky Mohanu a Ohře, které severovýchod Bavorska spojují s horním Porýním, resp. s Českou kotlinou. Z hlediska raně středověkých kontaktů Čech a Bavorska však měla největší význam komunikace, jež překračovala prstenec pohraničních hor sníženinou mezi Domažlicemi a Chamem, jejíž osu představuje

²²¹ Tak LOSERT 2003A.

tok Kouby a Řezné.²²² Tato tzv. Řezenská stezka v 9. a 10. století spojovala Čechy s jejich církevní metropolí (Řeznem), jejíž vojenský význam dobře ilustrují narativní prameny.²²³

Počátky raně středověkého osídlení Horní Falce a Horních Frank představují otázku, která doposud není uspokojivě vyřešena. Problém zde představuje zejména kontinuita či diskontinuita osídlení doby římské a stěhování národů, tj. stejný otazník, s nímž se potýká i bádání v Čechách.²²⁴ Doposud solitérní jsou nálezy, které lze spojit s tzv. kulturou pražského typu.²²⁵ Nejdůležitější z těchto lokalit se nachází bezpochyby na řezenském předměstí **Großprüfening**, které se nachází na jižním břehu Dunaje cca 3 km západně od někdejšího římského tábora v Řezně, kam je třeba situovat fyzicky spolehlivě nelokalizovanou falc agilolofských vévodů. Zde byla odkryta nevelká skupina raně středověkých žárových hrobů, datovaná do druhé poloviny 6. a počátku 7. století.²²⁶ Již tuto skutečnost lze pokládat za poměrně překvapivou, neboť se jedná o jediné raně středověké žárové pohřebiště v celém širším řezenském regionu.²²⁷ Neméně excentrická je potom hmotná kultura zastoupená na této výjimečné lokalitě. Krom jednotlivých komponent kovového inventáře, jejichž původ lze hledat prakticky v celém Podunají, ale i v Galii či naopak v severním Černomoří, zahrnuje i několik nádob náležejících právě k tzv. pražskému typu. Interpretace této delikátně položené lokality není jednoznačná, nejpravděpodobněji se jedná o pohřebiště specifické komunity, snad exulantů usazených při bavorském vévodském dvoře, a nikoliv o doklad oikumeny kultury pražského typu v dnešním německy hovořícím Podunají.²²⁸

Archaická, „*pražskému typu blízka*“²²⁹ keramika pak v rámci Horní Falce pochází ještě z lokality **Dietstätt**, Ldkr. Schwandorf, ale ani zde nelze hovořit o lokalitě příslušné ke kultuře pražského typu.²³⁰ Velmi podobná je potom situace v hornofranské oblasti, resp. v její nejzápadnější části při toku Regnitzu. I odtud pocházejí sporadické nálezy silnostěnné, hrubě ostřené keramiky s charakteristickou profilací, vesměs však v rámci areálů, které vykazují

---

²²² Souhrnně MAUR 1995.

²²³ KUNSTMANN 1994, s. 51–54

²²⁴ Nálezy doby římské a stěhování národů shrnuje HABERSTROH J. 2000A. Srov. ZEMAN 1987. Viz též kuriózní, toponomastickými vývody podloženou hypotézu o původu severovýchodobavorských Slovanů z oblasti Olympské riviéry – KUNSTMANN 1994).

²²⁵ K vymezení tohoto pojmu viz KUNA/PROFANTOVÁ 2005, s. 73–90.

²²⁶ EICHINGER/LOSERT 2004.

²²⁷ Srov. LOSERT 2007/08, Abb. 3.

²²⁸ Kultura pražského typu je definována jako komplex znaků, z nichž například charakteristické sídlištní objekty v severovýchodobavorském nálezovém fondu doposud zcela chybí. Podobná situace, kdy jsou známy jen ojedinělé žárové hroby s charakteristickou keramikou, často v blízkosti místních sídel elity, se opakuje i v dalších regionech horního Podunají, např. v Horním Rakousku (MUSCHAL 2002), Dolním Rakousku a ve Weinviertlu (BREIBERT 2005, s. 418–420) či ve východoalpším regionu (EICHERT 2010, s. 158–159).

²²⁹ LOSERT 2007/08, s. 339.

²³⁰ LOSERT 2003B; LOSERT/SZAMEIT 2002.

i komponenty starší či naopak mladší, a v jejichž rámci není možno tento keramický horizont vztáhnout ke konkrétním objektům.²³¹ Výjimku z tohoto pravidla možná představuje zahluobená chata z lokality **Eggolsheim**, Ldkr. Forchheim.²³² Přesto je však v principu nemožné hovořit o přítomnosti oikumeny kultury pražského typu v severovýchodním Podunají, neboť ta je definována jako komplex znaků, z nichž například pro ni charakteristické sídlištní objekty v severovýchodobavorském nálezovém fondu doposud zcela chybí. Podobná situace, kdy jsou známy jen ojedinělé žárové hroby s charakteristickou keramikou, často v blízkosti místních sídel elity, se opakuje i v dalších regionech horního Podunají, např. v Horním Rakousku,²³³ Dolním Rakousku a ve Weinviertlu²³⁴ či ve východoalpském regionu.²³⁵

Druhou fází raně středověkého osídlení regionu severovýchodního Bavorska reprezentují opět především pohřebiště. Ta jsou v této době, tedy v závěru 7. a přibližně první třetině 8. století, již kostrová, R. Pöllath je zařadil do skupin *Lauterhofen* a *Krachenhausen*.²³⁶ Ty jsou charakterizovány značnou shodou v ritu i výbavě s nejmladšími pohřebišti merovejského kulturního okruhu, na která ostatně i prostorově navazují, takže k nim v minulosti byla počítána buď v plném rozsahu,²³⁷ nebo alespoň částečně též o něco starší skupina *lauterhofenská*.²³⁸ Rovněž pro tuto skupinu nekropolí je charakteristické, že se prostorově drží v širším zázemí nejstarších centrálních míst v regionu, a i v tomto případě jsou naše znalosti soudobých sídlišť jen minimální.

Teprve od druhé poloviny 8. století dochází k intenzivnějšímu výskytu osídlení dále severovýchodním směrem, a zároveň vznikají v prostoru severovýchodního Bavorska jako nový typ lokalit první raně středověká opevněná sídliště. Do jejich zázemí se potom v karolinsko-otonském období koncentruje většina archeologicky doložitelných dokladů osídlení, které tak nabývá podoby uzavřených sídelních komor. V hornofranské pomohanské oblasti – vedle zřejmě již merovejského centra na **Staffelbergu** u Bad Staffelsteinu²³⁹ – lze jmenovat zejména sídelní komoru okolo několikadílné fortifikace na návrší **Turmberg u Kasendorfu**, Ldkr. Kulmbach.²⁴⁰

První výzkumy na lokalitě prováděl v letech 1932 – 1942 Max Hundt, který měl postihnout raně až vrcholně středověké fáze fortifikace i osídlení ohrazených

---

²³¹Souhrn lokalit s potenciálním výskytem keramiky pražského typu v severovýchodním Bavorsku podává HABERSTROH J. 2000A; srov. odlišné vymezení tohoto horizontu – LOSERT 1993A.

²³²HABERSTROH J. 2000A, 38-45, 114, Abb. 2, 3, Taf. 75

²³³MUSCHAL 2002.

²³⁴BREIBERT 2005, s. 418–420.

²³⁵EICHERT 2010, s. 158–159.

²³⁶PÖLLATH 2002, s. 174–187, Liste 39.

²³⁷REINECKE 1928.

²³⁸KOCH U. 1993/94.

²³⁹ABELS 1986, s. 171–176.

²⁴⁰ABELS 1986, s. 146–149; LOSERT 1993A, s. 170–173; SCHWARZ 1955.

ploch. Drobný záchranný výzkum proběhl na lokalitě roku 1957, v systematickém výzkum pokračoval až roku 1975 Klaus Schwarz. Prozatím poslední výzkum na lokalitě provedl roku 1985 řezenský Zemský úřad pro památkovou péči, tato kampaň však nezjistila žádné středověké situace. Poznání lokality zásadním způsobem ovlivňuje nedostatečná publikace většiny dosavadních výzkumů; výjimku představuje pouze výzkum M. Hundta, který s velkým časovým odstupem zpracoval H. Losert.²⁴¹ Osídlení na lokalitě pochází již z laténské periody a doby římské, těmto obdobím však nelze připsat žádnou část opevněné polohy. Jádrem fortifikace, vzniklého snad již v závěru 7. století, je poloha *Turmberg* (s dodnes dochovanou bergfritovou věží *Magnusturm*, která byla ještě roku 1488 zmiňována jako součást markraběcího signálního systému), která je oddělena valem a příkopem od zbytku ostrožny, kde se nalézá opevněné předhradí. Později, snad v době maďarských vpádů, byla opevněna ještě třetí osídlená plocha označovaná jako *Kapellenacker*, kam je zpravidla situována k roku 1406 písemně doložená kaple sv. Maginalda. Zda se na lokalitě nalézala sakrální stavba již v raném středověku nelze jednoznačně rozhodnout, s ohledem na skutečnost, že keramika doložená na lokalitě náleží z podstatné části franské výrobní tradici²⁴² a lokalita je interpretována jako franský vojenský opěrný bod v rámci federální *terry slavorum*,²⁴³ lze o této možnosti seriózně uvažovat. Konec fungování lokality klade dikce písemných zpráv před rok 1307.

V zázemí kasendorfské pevnosti se nacházela dvě doposud nejrozsáhlejší řadová pohřebiště, která byla v severovýchodním Bavorsku zjištěna. S doposud známými 238 pohřby mezi nimi dominuje částečně zničená a částečně dosud neprozkoumaná lokalita **Thurnau-Alladorf**, Ldkr. Kulmbach.²⁴⁴ Mrtví zde byli uloženi místo v běžné orientaci s pohledem na východ v nezvyklé orientaci hlavami k jihu, hrobové jámy byly ve většině případů vyloženy kameny či dřevěnými fošnami. Hrobové výbavy předvádějí obvyklé nálezové spektrum nožů, přezek, závěsných kruhů skleněných korálek, ocílek a hrotů šípů, vyšší sociální status pohřbených jedinců snad dokládají ostruhy s destičkami pocházející celkem ze čtyř hrobových celků, výjimečné artefakty reprezentují rolničky, železný zavírací nůž či keramická nádoba.²⁴⁵ O trvání nekropole doposud trvá spor, H. Losert předpokládá v souladu s B. Leinthalovou počátek pohřbívání v raném 8. století, těžiště funerálních aktivit v 9. a jejich konec před začátkem 10. století, R. Pöllath očekává užívání nekropole v 8. a první polovině 9. století.²⁴⁶ Druhým největším řadovým

---

²⁴¹ LOSERT 1993A, s. 170–173.

²⁴² LOSERT 1993A, s. 173.

²⁴³ Např. ABELS 1986, s. 94.

²⁴⁴ LEINTHALER 1989/90; LOSERT 1993A, 100–102; PÖLLATH 2002; RÖHRER-ERTL 2002.

²⁴⁵ Z raně středověkých hrobů v Horních Francích pochází – vedle nádoby alladorfské (LOSERT 1993A, Taf. 1) – již jen nízký hrncovitý tvar z Döringstadtu, Ldkr. Lichtenfels (LOSERT 1993A, 101, Taf. 118/1), k situaci v Horní Falci, na Chebsku a v západních Čechách srov. HASIL 2012.

²⁴⁶ Srov. LOSERT 1993A, 101; PÖLLATH 2002, s. 174–191.

pohřebišťem v severovýchodním Bavorsku je s 210 pohřbenými jedinci lokalita **Weismain**, Ldkr. Lichtenfels.²⁴⁷ Obecně je možno tvrdit, že se jedná o nekropoli s nejhonosnější výpravou a úpravou hrobů v oblasti.²⁴⁸ Pětici místních hrobů obkružovaly cca 30 cm hluboké půlkruhové až kruhové žlábkové, několikrát porušené mladšími pohřby; trojhrob č. 70-72 pak byl sevřen obdélníkovým žlábkem s (kúlovými?) jámami v rozích. Rovněž výbava weismainských hrobů je výjimečná, zmíněny musí být především dva dvojbřité meče, jejichž záštity zdobila tausie, dále osm kusů ostruh s destičkami a dvojhrotý nástroj/zbraň s tulejkou. Z výbav ženských hrobů vyniká především kolekce čtyř nápodob lunicových náušnic se závěsky; pro tento konkrétní typ je lokalita eponymní (viz **obr. 36: B, C**).²⁴⁹ Mrtvé dále doprovázela čtyři vědérka a velké množství nožů, závěsných kruhů a přezek, zastoupeny jsou i hroty šípů, ocílky a skleněné korálky. R. Pöllath lokalitu interpretuje jako pohřebišť se zastoupením nižší bojovnické elity, která souvisí právě s cca 8,9 km vzdáleným Kasendorfem, čemuž odpovídá i jeho chronologické zařazení do 8. až první poloviny 9. století. Obraz kasendorfské sídelní komory na horním Mohanu doplňuje jedna z prvních řadových nekropolí, jež byly v regionu zkoumány, tedy pohřebišť z **Kleetzhöfe, Ldkr. Kulmbach**,²⁵⁰ a dále čtveřice lokalit, ze kterých pochází nálezy sídlištního charakteru, popř. ojedinělé nálezy keramiky.²⁵¹

Obdobnou situaci jako v horním Pomohani lze v tomto období pozorovat i na střední a dolní Nábě, resp. na jejím přítoku Vilsu.²⁵² Zřejmě již v 8. století zde vznikla ve středním Ponábí fortifikace uzavírající jádro dnešního **Naburgu**, Ldkr. Schwandorf,²⁵³ jejíž centrální úlohy někdy před rokem 805 doplnila ještě patrně nehrazená nížinná obchodní osada ležící na dolní Nábě, již byl diedenhofenským kapituárem zmiňovaný **Premberg**, Ldkr. Schwandorf.²⁵⁴ Mozaiku centrálních míst v centrální části Horní Falce pak ještě v 9. století doplnila rezidence franského velmože, která byla zjištěna v místech dnešního zámku **Sulzbach**, Stadt Sulzbach –

²⁴⁷ PÖLLATH 2002, zvl. Taf. 61–93 a Taf. 156–195; RÖHRER-ERTL 2002.

²⁴⁸ S výjimkou mimořádně bohatého dvojhrobu 2/3 z lokality Matzhausen, Ldkr. Neumarkt/Oberpfalz (PÖLLATH 2002, s. 53–61; STROH 1954, s. 29–33), který byl prokopán na konci 30. let v rámci výzkumu zaštiťovaného SS Ahnenerbe (k posláni a metodám práce této pseudovědecké organizace viz KATER 1974). Vykopávky ovšem na místě prováděl Baptist Dechant, mj. svobodný zednář, který byl již krátce před tím, roku 1936 při výzkumu pravěké situace u Burgenlagenfeldu, údajně odhalen A. Langsdorffem, příslušníkem SS Ahnenerbe, který zodpovídal i za výzkum v Matzhausenu, při záměrném pozměňování nálezové situace (PÖLLATH 2002, 54). K analýze nálezového celku právě s ohledem na možnost zpadělání viz HASIL 2011B.

²⁴⁹ EICHERT 2010, s. 52–58; Abb. 13; PÖLLATH 2002, s. 126.

²⁵⁰ HUNDT 1953; PÖLLATH 2002, s. 231–236.

²⁵¹ Z území mezi kasendorfským centrem a souvisejícími pohřebišti pocházejí čtyři ojedinělé raně středověké keramické nálezy, tj. situace opět odpovídá poměrům chebské sídelní komory. Jedná se o lokality Alladorf, Ldkr. Kulmbach (zde uvažuje H. Losert o možné sídelní lokalitě se vztahem k místnímu pohřebišti), Heubsch, Ldkr. Kulmbach, Lochau, Ldkr. Kulmbach, a Zultenberg, Ldkr. Kulmbach – LOSERT 1993A, s. 102, s. 167, s. 181, s. 213–214, viz též HASIL 2008, s. 93, tab. 1.

²⁵² K raně středověkému vývoji regionu viz nejnověji HENSCH 2011A

²⁵³ HENSCH 2011B.

²⁵⁴ HÜBENER 1989, s. 260.

Rosenberg, již bude věnována pozornost dále. I v tomto případě jsou zázemí těchto centrálních míst zřetelná zejména díky kostrovým pohřebištím. V zázemí Nabburgu a Prembergu se opět koncentrují raně středověká pohřebiště, a to jak starší lokality se zastoupením horizontu *Krachenhausen*, které svými počátky chronologicky zmiňovaným centřům patrně předcházejí, tak i lokality mladší, např. **Krondorf**, Ldkr. Amberg–Sulzbach a **Burglengenfeld**, **poloha Wieden**, Ldkr. Schwandorf. Z nich pocházejí hroby bojovníků s dvojsečnými meči, vzorů z oblasti říše se přidržela i móda jejich ženských protějšků.

Zcela mimořádný doklad kulturního synkretismu představuje kostrové pohřebiště **Iffelsdorf**, Ldkr. Schwandorf. Zde se studentům bamberské a vídeňské univerzity vedeným H. Losertem a E. Szameitem podařilo v letech 2012–2015 díky mimořádně pečlivé práci v ne nejsnazších terénních podmínkách kvalitně zdokumentovat několik desítek pohřbů, z větší části dětských a mladistvých individuí, které obsahovaly charakteristické součásti západoslovanských hrobových výbav (korálky, esovité záušnice, nože a další součásti kroje). Do hrobových výplní pak byly sekundárně zakládány zahloubené objekty obsahující celé keramické nádoby; ty odpovídají lokální keramické produkci, v jednom případě se však jednalo o keramickou pečící pánev zřejmě jihobavorské provenience. Tyto unikátní doklady rituálů spojených s pohřebním areálem pak zřejmě doplňují četné kúlové a sloupové jámy, jejichž přesný význam je bohužel velmi komplikované určit. Naprosto unikátní nález z kampaně roku 2013 představuje hrob muže, kterého na onen svět doprovázela pozdněavarská opasková garnitura, která čítala 33 kusů bronzových a stříbrných kování, zatímco jeden z hrobů dokumentovaných v kampani roku 2014 byl vybaven langsaxem.²⁵⁵ Předměty importované z široké části střední Evropy tedy zjevně představovaly součást každodenního života obyvatel středního a dolního Ponábí, o čemž konec konců svědčí též nálezy keramiky franské a hornobavorské výrobní tradice, které pocházejí ze sídlištních situací v Nabburgu či Pfreimdu.

Zhruba ve stejné době jako v Ponábí byla osídlena i oblast Chamské kotliny bezprostředně při historické česko-bavorské hranici. **Chamská marka** představovala sídlištní enklávu položenou na soutoku Kouby a Řezné na rozhraní masivů Českého lesa a Šumavy, který představuje přirozenou komunikační spojnici Čech a Bavorska. Nadmořská výška tu poměrně razantně klesá, výškový rozdíl oproti nedalekým šumavským vrcholům, které svou výškou přesahují hranici 1000 m. n. m., činí až 600 m. Zemská stezka se zdejšími relativně mírně zvlněným terénem ubírala ve třech hlavních větvích, které jsou podle důležitých průchozích bodů zpravidla označovány jako waldmünchenská (severní vedlejší větev), folmavská (jižní vedlejší větev) a všerubská trasa (hlavní větev). Diskusím věnovaným detailnímu terénnímu trasování těchto větví, stejně jako proměnám

---

²⁵⁵ K lokalitě předběžně LOSERT/SZAMEIT 2013; LAMPL/LOSERT/LOZIC/SZAMEIT 2014.

jejich významu v různých historických obdobích, byl dosavadním bádáním věnován velmi rozsáhlý prostor.²⁵⁶ Pro raně středověké období je třeba předpokládat dominanci především všerubské trasy, což však neznamená, že ostatní možné komunikační linie nemohly být a nebyly využívány. Cílem této stati však není rozmnožit o další příspěvek trvalou debatu o stezce spojující Řezno s Plzeňskem a dále se středními Čechami, pozornost bude věnována především způsobu sídelního ovládnutí strategického hraničního pásma v raném středověku (8.–11. století).

Počátky osídlení Chamské marky jsou spojeny již s agilofským vévodou Odilem, který v rozmezí let 740–748 založil na terase nad říční nivou východně od soutoku Kouby a Řezné, dnes v intravilánu obce **Chammünster**, celu zasvěcenou Nanebevstoupení Panny Marie.²⁵⁷ Klášter, který byl osazen mnichy z kláštera sv. Jimrama v Řezně, měl postavení vlastnického kláštera řezenského biskupa, což zřetelně poukazuje na jeho význam. Absence dalších pramenů však neumožňuje rozhodnout diskusi o poslání prominentního kláštera v pohraničních lesích.²⁵⁸ V úvahu padá kolonizační činnost, misijní poslání (jak v oblasti Horní Falce, tak možná v Čechách) i pastorační péče o obyvatelstvo chamské marky. Třebaže je možno snést vesměs nepřímé argumenty pro i proti těmto hypotézám, skutečný význam založení – které je možno v každém případě hodnotit jako málo úspěšné – se patrně skrývá za všemi těmito účely. Z perspektivy pramenné evidence mizí chammünsterská mnišská komunita v průběhu maďarských válek. Lokalita nebyla doposud podrobena archeologickému výzkumu.

Při soutoku Řezné však v první polovině 8. století prokazatelně sídlily i světské komunity, jejichž přítomnost prokazuje dvojice pohřebišť. První z nich prozkoumal v kampaních let 1964, 1965 a 1968 Klaus Schwarz v nivě severně od soutoku Kouby a Řezné, jižně od osady **Satzdorf**, Gde. Niederrunding, Ldkr. Cham. Zde bylo prozkoumáno 54 v řadách uspořádaných kostrových hrobů. Ze dvou ženských hrobů pochází celkem 10 skleněných korálek, jeden obsahoval zlomek drobné esovité záušnice. Mužskou složku výbav charakterizuje především jednobřítý meč typu lang sax (viz též tab. 5 a 6). Hroby mimoto obsahovaly kovové předměty, vedle ocílek a přezek zejména železné nože (12 kusů). Materiál z tohoto výzkumu byl po dlouhá léta nepřístupný k vědeckému bádání a za kuriózních okolností se jej podařilo získat v 90. letech pro sbírku Historického muzea v Řezně.

---

²⁵⁶ Srov. VÁVRA 1973; MAUR 2001, zejm. s. 6–10; z archeologického hlediska nejnověji BŘICHÁČEK/METLIČKA 1999, s. 269–270.

²⁵⁷ Tuto informaci uchoval opis konfirmace původní donační listiny vévody Odila z roku 788, kterou vydal poslední agilofinský vládce Tassilo III. Text tohoto právního pořízení se dochoval v textu soudní listiny řezenského biskupa Baduricha z 14. prosince 819, jejíž opis obsahuje pamětní kniha diakona Anamonta. Tu nechal v 80. letech 9. století sepsat řezenský biskup Aspert (THR, č. 16, s. 19–20). K dějinám kláštera i městečka Chammünster viz BOSL 1965, s. 116–117; RIECKHOFF-PAULI/TORBRÜGGE 1984, s. 171–174.

²⁵⁸ Shrnuje RIECKHOFF-PAULI/TORBRÜGGE 1984, s. 182–183.

Zde byly nálezy analyzovány R. Pöllathem, zařazeny do 8. až první poloviny 9. století, a poprvé odborné publikovány.²⁵⁹ Přibližně v téže době bylo užíváno i další pohřebiště v regionu, které v roce 1964 zjistil a zřejmě jen z malé části prokopal opět K. Schwarz. Nacházelo se v areálu polykulturní lokality jihozápadně od Chamu, v poloze **Cham – Altenmarkt**, resp. **Erlenäcker**. Zde byly zjištěny dva kostrové raně středověké hroby, jeden bez výbavy, druhý s párem bronzových náušnic s emailovanými závěsky kapkovitého tvaru. Z okolí lokality má pocházet i ojedinělý nález dalšího, tentokrát půlměsícovitého, rovněž emailového závěsku.²⁶⁰

V době trvání pobočné cely spoléhala chammünsterská sídelní nika jako na svůj branný opěrný bod zřejmě na nově opevněnou akropoli rozsáhlé halštatsko-laténské fortifikace na návrší Lamberg,²⁶¹ které se nachází jižně od toku Kouby cca 2,5 km od centra dnešního Chammünsteru. V 10. století však na ostrožně položené severně nad soutokem Kouby a Řezné, v místě, k němuž se váží pomístní jména *Galgenberg*, resp. *Schwedenschanze*, vzniká otonský hrad označovaný zpravidla jako **Reichsburg**, Stadt Cham, Ldkr. Cham.

Impulz k prvnímu archeologickému výzkumu na lokalitě dal příspěvek K. Dinklage z roku 1937 k raně středověkým dějinám Chamské marky,²⁶² který se nemohl opřít o žádná regulérní archeologická zjištění a který označil právě polohu *Schwedenschanzen* jako z archeologického hlediska nejperspektivnější lokalitu v rámci někdejší chammünsterské sídelní aglomerace. Již roku 1938 zde proto K. H. Wagner započal se systematickým výzkumem, který však vzápětí přerušilo vypuknutí druhé světové války. Odborně byl doposud pojednán pouze keramický materiál této kampaně.²⁶³ Obecně je možno hovořit o třech fázích opevnění, z nichž nejstarší, vybudovaná technikou *Pfostenschlitzmauer*, je vztahována k roku 800, což je třeba vnímat především jako snahu přiblížit se co nejvíce době založení chammünsterského kláštera. Chronologickým zařazením i uplatněnou technologií je nejvýše problematický K. H. Wagnerem rekonstruovaný druhý horizont opevnění – jeho datace je postavená víceméně na počátku písemných zpráv o lokalitě, představa, že val byl tvořen 2 m silnou nasucho postavenou kamennou zdí, kterou z obou stran (sic!) podpíral hlinitý násep, je potom zcela neudržitelná a poplatná rekonstrukcím raně středověkých opevnění, které se vyskytují

---

²⁵⁹ PÖLLATH 1998; souhrnně týž 2002, s. 131–137.

²⁶⁰ PÖLLATH 2002, s. 25.

²⁶¹ K raně středověké fázi zejm. ERNST 2003, s. 113–117.

²⁶² DINKLAGE 1937; tendenčnost tohoto textu a následně i dobová interpretace archeologického výzkumu lokality Reichsburg (WAGNER 1940) si v ničem nezadá s o několik let mladšími Dinklageho texty k ranému středověku Chebska.

²⁶³ SCHWARZ K. 1971. Souhrnné vyhodnocení doposud získaných archeologických poznatků chybí a nemůže je suplovat ani popularizační publikace (RIECKHOFF-PAULI/TORBRÜGGE 1984), ani položka v katalogu stavebněhistoricky orientované disertační práce (ERNST 2003).

v německé literatuře 30. a 40. let 20. století. Třetí fáze fortifikace, která náleží pokročilému 11. století, se měla vrátit ke standardní dřevohlinité konstrukci.

Archeologické aktivity uvnitř cca 300 m dlouhého a 180 m širokého areálu se roku 1938 dále soustředily na nejvýraznější z antropogenních teras (ty jsou dnes již v důsledku orby téměř zahlazeny). Výsledkem bylo odkrytí jednolodního kostelíka s vtaženou půlkruhovou apsidou, k němuž přiléhal hřbitov, z něhož se podařilo odkrýt 25 hrobů bez jakékoliv výbavy. Datace svatostánku je vysoce problematická, snad pouze hypotetické svatojiřské patrocinium může podporovat úvahy o jeho počátcích již v 9. či 10. století. Kostel bezpečně fungoval ještě v době vohburské držby hradu, kdy byl (někdy v průběhu 12. století) rozšířen a vybaven podlahou z pálených dlaždic; zánik stavby je potom opět obestřen tajemstvím. Výzkum roku 1938 zjistil i nároží další kamenné budovy v bezprostředním sousedství kostela, snad palácové stavby. Další výzkumy na lokalitě prováděl v roce 1976 řezenský Zemský památkový úřad, nicméně moderní zpracování archeologického obrazu této i pro české dějiny podstatné lokality doposud chybí a celková interpretace se tak musí opírat zejména o jiné pramenné kategorie. Význam chamského hradu a potažmo chamské marky totiž spočíval v mincovně, která tu fungovala prokazatelně na přelomu 10. a 11. století,²⁶⁴ ale především se jednalo o významný vojenský opěrný bod na klíčové česko-bavorské komunikaci, jehož strategický potenciál opakovaně výslovně zmiňují písemné zprávy.²⁶⁵

O událostech a poměrech na česko-bavorské hranici v prostoru Všerubské vrchoviny a Further Senke v závěru 10. a v 11. století uchovaly relativně plastické svědectví jak diplomatické, tak především narativní texty. Prvním z těchto pramenů je listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086,²⁶⁶ kterou byly stanoveny hranice pražské diecéze. Z hlediska poznání významu Chamské marky je pak nejdůležitější ta její pasáž, podle níž „*Hranice pak její [pražské diecéze –pozn. aut.] na západ tyto jsau: Tuhošť, která dosahuje k rozhraní řeky Kauby.*“²⁶⁷ Budeme-li vnímat málo určitý výklad *rozhraní* v dalším možném smyslu latinského medium, tj. střed, získáme tím česko-bavorskou církevní a zřejmě i politickou hranici v polovině délky toku Kouby. Ta pramení ještě na území dnešní České republiky, v prostoru domažlické sídelní aglomerace,²⁶⁸ protéká sníženinou Further Senke, a přímo pod Chamským „říšským“ hradem, jemuž ostatně dala jeho jméno, se vlévá do Řezné. o tom, že úlohou Reichburgu a konečně celé Chamské marky byla ostraha důležité nadregionální spojnice i báze pro tažení říšských vojsk do Čech, pak informuje

---

²⁶⁴ HAHN 1976, s. 91–92.

²⁶⁵ Shrnuje DINKLAGE 1937 a nejnověji ERNST 2003, s. 43–46.

²⁶⁶ CDB I, č. 86, s. 92–95; DD H IV, č. 390, s. 515–518; další verze FRB II, s. 115–117. Listina představuje jednu z nejdiskutovanějších písemností českých dějin, z obsáhlé literatury viz KRZEMIENSKÁ/TŘEŠTÍK 1960; TUREK 1975 a v souvislosti se sledovanou problematikou zejm. KUNSTMANN 1994, zvl. s. 45–47.

²⁶⁷ Čtení W. W. Tomka podle Kosmovy kroniky, FRB II, s. 116.

²⁶⁸ BAŠTA/BAŠTOVÁ 1990; BŘICHÁČEK/METLIČKA 1999.

kronika Dětmara Merseburského. Ten zachytil v rámci líčení válek mezi císařem Otou II. a bavorským vévodou Jindřichem II. Svárlivým osudy jednoho z mnoha raně středověkých vojenských tažení řezenskou stezkou, konkrétně císařské trestné výpravy roku 976 proti Boleslavu II., který na svém dvoře bavorskému vévodovi poskytl azyl.²⁶⁹ O tažení právě všerubskou vrchovinou není třeba pochybovat, protože poté, co přitáhli ke Starému Plzenci, „*koupající se Bavoři nepečovali nijak o svou bezpečnost*“ a byli tito nazí (*nudos eosdem*) poraženi vojsky českého knížete a přinuceni k útěku zpět, přičemž útekem se spasil i sám císař, který nakonec šťastně dosáhl prvního bezpečného bodu na cestě zpět do Bavorska, „*svého hradu, který nazývají Cham*“.²⁷⁰

Další porážku vojsk táhnoucích od jihozápadu přes česko-bavorskou hranici popsal s barvitostí hodnou středověkého literáta kronikář Kosmas,²⁷¹ uměřeněji, byť v mnohém informačně hodnotněji o ní mluví i prameny říšské, tzv. větší anály altašské.²⁷² Jedná se o tzv. *bitvu u Brůdku*, součást konfliktu Jindřicha III. s Břetislavem I., který vypukl v důsledku českého vpádu do Polska a z kanonického hlediska protiprávní translaci ostatků sv. Vojtěcha.²⁷³ V polovině srpna roku 1040 se shromáždila bavorská vojska vedená samotným Jindřichem III. v Chamské kotlině a za účasti čelných jihoněmeckých šlechticů (nechyběl mezi nimi ani Břetislavův švagr Otto ze Schweinfurtu) vyrazila sníženinou Further Senke k severovýchodu. Tam narazila na česká opevnění,²⁷⁴ která se pro výkvět říšské šlechty stala nepřekonatelnými a mnohdy i osudnými. Jindřich III. potom sám „*wscočiw na hřbet oře, přihnul se ke hříwě, a wrazil ostruhy do boků čtvernožce [...]. a kdyby ho byl neměl hbitého, tu hodinu byl by sestoupil w krajinu podzemskau bez prodlení císař Římský.*“²⁷⁵ Lze se důvodně domnívat, že cílem císařova útěku z bojiště byl – podobně jako před 64 lety – opět Reichsburg v Chamské marce.

Ve druhé polovině 10. až první polovině 11. století byl tedy Reichsburg královským majetkem. Teprve po roce 1050 je zde dosvědčena říšská ministerialita, správa chamské marky jako takové přešla v tomto období na Děpoldovce z Vohburgu. Tento model se udržel až do roku 1204, kdy region přešel jako vohburské dědictví do rukou Wittelsbachů, kteří zřejmě záhy přeložili centrální funkce hradu na nově založenou osadu v prostoru dnešního Chamu.

---

²⁶⁹ SS NS IX, s. 104–105.

²⁷⁰ Orig. „*civitatem suam, quae Camma dicitur*“, editor Dětmarovy kroniky R. Holtzmann ztotožňuje tuto lokalitu s dnešním městem Cham (SS NS IX, s. 105, pozn. 7), které ale v této době ještě neexistovalo. Ota II. se tak s největší pravděpodobností ukryl přímo na hradě Reichsburg.

²⁷¹ FRB II, s. 80–83.

²⁷² SS XX, s. 793–794.

²⁷³ K problematice zevrubně KRZEMIEŃSKÁ 1979.

²⁷⁴ Z dikce pramenů není zcela jisté, zda se jednalo o polní opevnění, stabilní fortifikaci či např. o využití starší, již zaniklé opevněné polohy, zřejmě kdesi v prostoru domažlické sídelní aglomerace, kde se opevněných poloh nalézalo hned několik (viz zejm. BŘICHÁČEK/METLIČKA 1999). Jak poukázala nejnovější revize, tradiční lokalizace této bitvy k osadě Brůdku se nezakládá na pevném pramenném základě (MAUR 2001, s. 16–18).

²⁷⁵ Čtení W. W. Tomka Kosmovy kroniky - FRB II, s. 83.

Venkovskému osídlení v okolí soutoku Řezné a Kouby nebyla doposud věnována žádná badatelská pozornost, o proměně a zřejmě vzestupu sídelních aktivit v regionu tak svědčí pouze vznik celé řady sídel drobné šlechty a ministeriálů, jejichž katalog podává B. Ernst;²⁷⁶ počátek tohoto procesu lze datovat snad již do přelomu 11. a 12. století.

Nejblíže Chebsku a tedy nejdále od říšských center na Dunaji a Regnitzu se nacházela další raně středověká sídelní aglomerace, konkrétně flednitzská sídelní komora. **Kraj Flednitz** představuje severovýchodní výběžek Horní Falce na horním toku Náby, který je na severovýchodě oddělen zvlněným terénem Schwarzenwaldu a Tirschenreuthskou pahorkatinou od horního Poohří. Ze západního směru je tedy vůči Chebsku geograficky nejbližším raně středověkým sídelním regionem. Oblast Chebska a kraje Flednitz (severovýchod Horní Falce na horním toku Náby) se po roce 2005 stala předmětem zájmu dvou vzájemně úzce kooperujících výzkumných záměrů, jimiž byly projekty *Středověké osídlení Chebska* ÚPA FF UK v Praze a *Flednitz a její sousední regiony ve středověku* IADK OFU v Bamberku.

Od všech ostatních sídelních enkláv v severovýchodním Bavorsku se flednitzská sídelní komora odlišuje tím, že v doposud známém archeologickém materiálu nelze zjistit pozdně merovejský, resp. raně karolinský horizont, třebaže byla pravidelně osidlována již od mladší doby kamenné a P. Rainecke tuto oblast zařadil mezi jeden ze stabilních „sídelních ostrovů“ v „pralesním pásu“ česko-bavorského pomezí.²⁷⁷ Počátky středověkého osídlení tak je třeba klást nejdříve do průběhu druhé poloviny 8. století, kdy zde podle slov H. Loserta vzniká „slovanská, případně nábskovenedská sídelní komora, jejíž přirozené centrum představuje *Rauher Kulm*.“²⁷⁸ Návrší **Rauher Kulm**, Gde. Neustadt am Kulm, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab představuje osamělou čedičovou kupu (683 m. n. m.), která převyšuje okolní krajinu o 230 m (viz **obr. 23**). Archeologicky je tato lokalita zkoumána od přelomu 19. a 20. století, přičemž bylo zjištěno vícečetné, mj. i raně středověké osídlení i několik fází fortifikace,²⁷⁹ v posledním desetiletí je výzkum tohoto hradiště a jeho zázemí doménou bamberské a vídeňské univerzity.

---

²⁷⁶ ERNST 2003, Bd. II.

²⁷⁷ REINECKE 1931, s. 34.

²⁷⁸ LOSERT 2007, s. 119.

²⁷⁹ NEISCHL 1912.

Obr. 23: Pohled přes pravidelnou lokační zástavbu městečka Neustadt am Kulm na návrší Rauher Kulm. Pohlednice z 60. let 20. století, sbírka G. Miedela, Neustadt am Kulm.

Nejstarší doklady raně středověkého osídlení této lokality spadají do 8.–9. století,²⁸⁰ technologicky pozoruhodná fáze fortifikace však pochází z první poloviny desátého století, z doby maďarských vpádů, kdy z čedičových bloků, jež se na lokalitě přirozeně vyskytují, byly vybudovány terasové stupně a nasucho kladené zdi, které dodnes efektivně znemožňují jakýkoliv koordinovaný pohyb nejen chodcům, natož pak jezdcům, v předpolí vnější linie kulmského opevnění. Rovněž archeologický výzkum v takovémto terénu představuje krajně nesnadný úkol, neboť intenzivní splachy a „průplachy“ v podstatě vylučují obvyklé stratigrafické úsudky.

První písemná zmínka o ní je však poměrně pozdní – kroku 1119 je zmiňován Bucco de Culmen, předek leuchtenberského rodu, jako držitel hradu, který byl vybudován na vrcholovém plató Rauher Kulmu. Hrad Rauher Kulm zůstal v držení hegemonního rodu v kraji až do roku 1281, kdy byl zastaven hohenzollernským norimberským purkrabím, jimž císař Karel IV. povolil roku 1370 založit na úpatí čedičové skály město Neustadt am Kulm,²⁸¹ jehož citadelou se hrad stal.

Sídelní komora okolo krajinně dominantního centra je i v tomto případě zřetelná zejména podle kostrových pohřebišť. Necelých 1,5 km od úpatí čedičové hory se nalézají kostrové pohřebišťe 8. – 9. století ležící v blízkosti obce **Mockersdorf**, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab, zkoumané již počátkem 20. let 20.

---

²⁸⁰ LOSERT 2007; týž 2008.

²⁸¹ MZO 4, č. 160, s. 188–189.

století,²⁸² které bylo nově revidováno v letech 2003–2004 v rámci společné terénní praxe studentů vídeňské a bamberské univerzity.²⁸³ Západovýchodní orientací a uspořádáním do šesti řad se poměrně mělké hrobové jámy, které byly v některých případech narušeny orbou či novověkými objekty, v zásadě neodlišují od situace známé z jiných soudobých nekropolí v užším regionu a v severovýchodním Bavorsku obecně. V několika případech byla zjištěna opatření, která svědčí o zvláštním zacházení s pozůstatky zemřelých příslušníků komunity. Ve dvou případech byla mrtvá těla uložena v poloze na břiše, v jednom případě došlo prakticky k rozdrčení horní poloviny zemřelé osoby těžkým kamenným blokem, zatímco třikrát došlo k sekundárnímu otevření hrobové jámy spojenému s přemístěním lebek – v jednom případě byla spodina lebeční dokonce proražena kostmi předloktí zemřelého. Vzhledem k tomu, že stav dochování kosterních pozůstatků dovolil sledovat podobné jevy pouze u 21 hrobu, tedy právě poloviny všech dokumentovaných, lze se dopočíst poměrně vysokého možného podílu podobného zacházení s lidskými ostatky, který by dosahoval celých 28,5 % ze všech pohřbů. To je v rámci severovýchodního Bavorska rozhodně mimořádná hodnota, v případě jiných nekropolí v regionu lze podobné jednání pozůstalých zjistit jen jako ojedinělé výjimky. N. Brundke nastiňuje modelové možnosti interpretace tohoto jevu, odvozené zejména z etnografických paralel (obecně lze hovořit o strachu z nemrtvých), v případě sekundárního otevírání hrobů lze uvažovat i o dokladu zjištěného či rituálního vykrádání, neboť ani mrtvým, kteří byli pohřbeni nepřirozeným způsobem, nebyla odepřena v zásadě běžná hrobová výbava. N. Brundke klade trvání lokality do opravdu širokého intervalu konce 8. až 9. století, a to zejména pod vlivem chronologického schématu R. Pöllatha.²⁸⁴ Tento závěr se však nevztahuje na starší materiál vyzvednutý již na počátku 20. století, zejména na ostruhy s dlouhým bodcem, které je možno klást na konec 9. století až první poloviny 10. věku (viz kat. č. 11c, **obr. 66 až 68**). S ohledem na relativně nízký počet hrobů zřejmě v úplnosti dokumentované nekropole se tak zdá pravděpodobné, že sloužila relativně nevelké komunitě zhruba po dobu dvou generací, a to právě kolem roku 900.²⁸⁵

6 km západně od Rauher Kulmu leží další raně středověké pohřebiště přibližně téhož kulturně-chronologického horizontu, které se nachází ve **Wirbenz**, Ldkr. Bayreuth,²⁸⁶ a konečně ve vzdálenosti 14 km od centrální lokality se nalézají kostrové pohřebiště nedaleko lokality **Eichelberg**, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab; zde objevené hroby patrně představují zlomek původně rozsáhlé a dlouhodobě užívané nekropole s nálezy druhé poloviny 8. až počátku 10.

---

²⁸² STROH 1954, s. 25–26

²⁸³ předběžně LOSERT/SZAMEIT 2004, souhrnně BRUNDKE 2013.

²⁸⁴ BRUNDKE 2013, s. 69.

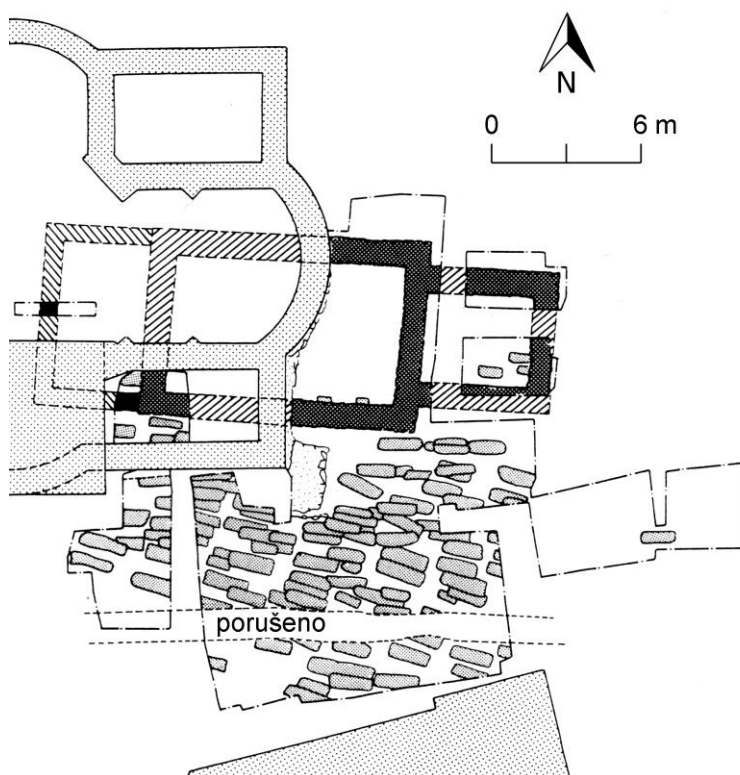
²⁸⁵ HASIL 2016.

²⁸⁶ HABESTROH C. 2004; viz též UNGERMAN 2005.

století.²⁸⁷ Nálezový fond obsahuje mimo jiné opět ostruhy s destičkami a dlouhým bodcem (viz **obr. 68**). V souhrnu tyto lokality reprezentují vrstvu nejmladších raně středověkých řadových pohřebišť česko-bavorského pomezí, s nimiž úpravou i výbavou korespondují karolinsko-otonská řadová pohřebišť na Chebsku (viz kat. č. 9 a 25, tab. 9); po jejich vyznění v průběhu 10. století pak již nastupují kostelní nekropole.

Tu reprezentuje v případě Flednitz nemálo diskutovaný hřbitov na návrší **Barbaraberg**,²⁸⁸ jež prostorově úzce souvisí s centrálním sídlištěm na Rauher Kulmu, v jehož areálu však z důvodů specifických, velmi extrémních přírodních podmínek sakrálně-funerální areál vzniknout zjevně nemohl. K objevu prvních pěti středověkých pohřbů u dnes barokního poutního kostela sv. Barbory došlo náhodně při stavbě kanalizace roku 1972. Systematická výzkumná kampaň, která proběhla až o 20 let později pod vedením Silvie Codreanu-Windauer, vyšla z revize původních zjištění a zaměřila se především na prostor východně a jihovýchodně od stojících objektů, který byl kompletně prokopán ve čtyřech kampaních v letech 1992–1995. Výsledkem bylo zjištění dvou- a po mladší přístavbě tříprostorového jednolodního půdorysu kamenné sakrální stavby o délce 17 m a maximální šíři 8 m, k němuž se na jižní a východní straně přimykalo pohřebiště (viz **obr. 24**). V jeho rámci se podařilo zjistit ostatky nejméně 297 jedinců, jedná se tedy o největší prozkoumané kostelní pohřebiště v Horní Falci.

Obr. 24: Barbaraberg, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab. Kostel a hřbitov z období okolo roku 1000. Podle HEIDENREICH 1996.

²⁸⁷ STROH 1954, s. 25; PÖLLATH 2002, s. 124–125.

²⁸⁸ HEIDENREICH 1997; táž 1998; z české lit zejm. ŠTEFAN 2010, s. 177.

Interpretace a především datace barbaraberské nekropole představuje nesnadný úkol, jak na to poukázala sama autorka monografického zpracování, A. Heidenreichová.²⁸⁹ Historické zprávy nejsou v případě Barbarabergu archeologii žádnou oporou, „*capella sancte Barbarae in monte*“ je poprvé písemně zmíněna až roku 1508.²⁹⁰ Z archeologického hlediska je klíčovou otázkou, zda na Barbarabergu nejprve vznikla sakrální stavba a teprve při ní pohřebiště, nebo zda kostel byl umístěn na okraj již fungující nekropole. Ke druhé z variant se přiklonil H. Losert,²⁹¹ mimo jiné i s ohledem na výbavu hrobu 147, jež reprezentuje charakteristickou kombinaci karolinských záušnic a skleněných korálek, ale především na základě skutečnosti, že zdivo presbytáře zjevně porušuje trojici hrobů. Legitimní jsou však i úvahy o komplikovanějším vývoji; vzhledem k charakteru pohřbívání (opakované užívání hrobových jam) by bylo možné uvažovat i o starší, snad dřevěné fázi svatostánku, ke které by se pohřební aktivity vázaly od samého počátku. Prokazatelný ostatně není ani chronologický vztah zdiv lodi a kněžiště,²⁹² které jako jediné prokazatelně porušuje skupinu hrobů. Dokumentovaná terénní situace tak nevyklučuje pozdější prodloužení stavby v podélné ose lodi, jejíž zdivo zachycené hroby bez výjimky respektují. Lze tak uvažovat například o schématu, kdy počátky tradice barbaraberského kostela mohla začít ještě v karolinském období, například v podobě vlastnického kostela elity z nedalekého Rauher Kulmu, a teprve později, s opouštěním řadových nekropolí v regionu, mohl kostel získat farní funkci spojenou s obecným hřbitovem. V každém případě ale i nejmladší horizont pohřbívání ve Flednitz má mnoho společného s vývojem na Chebsku (viz kat. č. 11, tab. 9).

Z oblasti Flednitz opět doposud nejsou známa raně středověká sídliště, jež jsou tedy i zde, podobně jako v jiných částech severovýchodního Bavorska i horního Poohří, v archeologickém záznamu výrazně podprezentována.

4.4 Christianizace severovýchodního Bavorska

Počátky christianizace komunit obývajících severovýchod Bavorska jsou spojeny ještě s rodem Agilolfů; před tím, než byli roku 788 zbaveni Karlem Velikým vlády, stáli nejen u založení řezenského biskupství, ale zejména u vzniku první církevní instituce ve sledovaném regionu, jíž byla již zmíněná poboční cela řezenského kláštera sv. Jimrama v Chammünsteru. O účelu tohoto založení v podhůří Šumavy lze nejvýše spekulovat, bádání vyslovilo domněnku, že se jedná o misijní počín směřující k oblasti Čech i horního povodí Řezné, stejně tak je možný výklad, podle kterého měl Chammünster zajišťovat pastorační péči o obyvatelstvo

---

²⁸⁹ HEIDENREICH 1998, s. 79; k interpretaci srov. Losert 2007/2008, s. 336.

²⁹⁰ MÖRTL 1996, 63

²⁹¹ LOSERT 2007/08, 336-337.

²⁹² HEIDENREICH 1998, Übersichtsplan, sektory J2, J3, K2, K3, L2, L3

křesťanské a jazykově německé enklávy, již mají dokládat místní jména končící sufixem *-ing*.

Zcela mimo pochybnosti o explicitně misijním poslání jsme teprve u rozhodnutí (orig. *praeceptum* – zřejmě učiněné formou nedochované listiny či aktového záznamu) Karla Velikého, který někdy mezi lety 792–793 vyzval würzburgského biskupa Berowelfa k založení čtrnácti misijních kostelů. O této skutečnosti informuje teprve opis nedochované konfirmace Ludvíka Pobožného a jeho spoluvládnoucího syna Lothara z let 826–830²⁹³ a další konfirmace a rozmnožení nadání Ludvíkem Němcem roku 845²⁹⁴ a Arnulfem roku 889.²⁹⁵ Poslední písemné zmínky o svatostáncích představují vrcholně středověké dorsální poznámky na v originálech dochovaných vidimacích.²⁹⁶ Karlův záměr, který měl umožnit komunitám sídlícím v „*zemi Slovanů, kteří sídlí mezi řekami Mohan a Regnitz, jež jsou nazýváni mohanští a regnitzští Venedové*“²⁹⁷ pravidelný přístup k pastorační péči, rozpoutal trvalou debatu v rámci hornofranské regionalistiky o lokalizaci těchto svatostánek, jež však sotva kdy překročí rámeček více či méně pravděpodobných hypotéz. V současné době je konsenzuálně přijímána interpretace F. Geldnera, který mezi 14 víceméně hypotetických lokalizací počítá i místa Seussling a Amlingstadt (obě Ldkr. Bamberg), kde byly archeologicky identifikovány pozůstatky dřevěných sakrálních staveb, které mohou pocházet z druhé poloviny 8. století.²⁹⁸ Na konci 8. století tedy započala integrace obyvatelstva západní části sledovaného regionu do církve a tedy do společnosti říše a latinského západu vůbec.²⁹⁹ O obecné pastorační funkci těchto svatostánek zřetelně svědčí skutečnost, že v nich mělo být umožněno naslouchat obyvatelstvu kázání, tj. účastnit se mše a tedy i přijímání. Další přímo zmiňovanou svátostí představuje křest, o dalších je třeba velmi seriózně uvažovat. Zřejmě tedy v případě 14 misijních kostelů Karla Velikého zacházíme s vizí rozvinuté a plně fungující farní sítě, která měla poskytovat pravidelnou pastorační péči.

Další kostely se nacházely v areálu písemně doložených královských dvorců v regnitzsko-mohanské oblasti (např. v diedenhofenském kapitulárem zmiňovaných celních místech) a samozřejmě i na několika málo říšských hradech

---

²⁹³ FORM, č. 40, s. 317.

²⁹⁴ DD LD, č. 42, s. 526-57. V souvislosti s touto Karlovou fundací je třeba zmínit pozoruhodnou, byť již v samotném jádru nelogickou (srov. TŘEŠTÍK 1997, s. 80) tezi F. Stejskala, který kladl čtrnáct misijních kostelů Karla Velikého do souvislosti se čtrnácti křtěnci v Řezně roku 845 (STEJSKAL 1918, s. 11-17).

²⁹⁵ DD ARN, č. 69, s. 103-105.

²⁹⁶ GELDNER 1986.

²⁹⁷ „(...) *in terra sclavorum, qui sedent inter Moinum et Radentiam fluvios, qui vocantur Moinvinidi et Radanzvinidi.*“ FORM, č. 40, s. 317.

²⁹⁸ HABERSTROH J. 2000c, srov. VENCL 2004, zde však uvedeny nepřesné údaje; další dřevěné sanktuárium bylo zjištěno K. Schwarzem v dolnofranském Kleinlangheimu, Ldkr. Kitzingen – BERGMANN ET AL. 2008, obr. 64, to ale není počítáno mezi Karlových 14.

²⁹⁹ K christianizaci Pomohání viz WEIß 2007.

vysunutých před diedenhofenský limit do *terry slavorum*. Význam těchto svatostánků pro šíření křesťanství mezi okolním obyvatelstvem však dostupné prameny dovolují zhodnotit jen obtížně, s ohledem na kontinuitu tzv. karolinsko-otonských nekropolí v bezprostředním sousedství říšských hradů a dvorců lze usuzovat, že úkolem kléru usazeného v těchto centrech byla především duchovní péče o obyvatele těchto sídel. Jednalo se tedy v principu o vlastnické kostely, pro které misijní činnost vzhledem k obyvatelstvu v jejich zázemí patrně nebyla prioritou.

Uvedenou představu je samozřejmě pokládat za v jádru modelovou, neboť pro 9. a 10. století samozřejmě absentuje pramenná základna, která by dovoľovala soustavně sledovat síť křesťanských svatostánků v krajině severovýchodního Bavorska. Nejstarší lokalitou v regionu, o které je možno bezpečně tvrdit, že zde v areálu rezidence vysoce postavené osoby stála sakrální stavba, je hrad Sulzbach, konkrétně jeho druhá stavební fáze, jejíž počátek spadá do první poloviny 9. století.³⁰⁰ Další sakrální stavbou, která se nachází bezprostředně na centrální lokalitě, již lze díky písemné evidenci bezpečně pokládat za oporu říšské moci, je archeologicky zkoumaný jednolodní kostelík s přilehlým pohřebišťem na lokalitě Reichburg v Chamu.³⁰¹ V případě rozsáhlé fortifikace jhozápadně od městečka Kasendorf, Ldkr. Kulmbach, která se nalézá cca 30 km východně od regnitzského limitu, nese jedno z předhradí příznačné pomístní jméno *Kapellenacker*, o sakrální stavbě na lokalitě hovoří pak ještě i raně novověké prameny. Poněkud odlišná situace panuje v případě kostela a kostelní nekropole na Barbarabergu, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab, na severovýchodě Horní Falce. V tomto případě se jedná o areál kultovních a funerálních aktivit mimo opevněné centrální místo. Jeho krajinná souvislost s fortifikací na nedaleké basaltové kupě zvané Rauher Kulm, která zkrátka prostor pro umístění svatostánku se hřbitovem nenabízí, je však na první pohled zřejmá. Do naznačeného schématu pak nakonec zapadá zřejmě i samotné centrum raně středověkého Chebska, opevněné sídliště na místě chebského hradu a tamní nekropole, která s vysokou pravděpodobností byla kostelním hřbitovem (viz kat. č. 11c).

Právě průběžný přechod od řadových kostrových pohřebišť ke kostelním nekropolím pak dokládá i postupné přijímání nového modelu duchovních představ. Zároveň je ale třeba konstatovat, že jak s ohledem na diskuse o chronologii řadových pohřebišť, tak vzhledem k malému počtu dochovaných a zkoumaných raných kostelních nekropolí jej nelze rámovat konkrétními daty. Podobný pohled by byl ostatně asi i zjednodušující, neboť je nepravděpodobné se domnívat, že christianizace probíhala „lineárně“ v geografických či sociálních souřadnicích. Navíc v severovýchodním Bavorsku je situace odlišná např. od

---

³⁰⁰ HENSCH 2005, s. 244–250.

³⁰¹ ERNST 2003, s. 42–28.

situace na Moravě 9. století nebo v Čechách 10. či 11. století v tom směru, že zde chyběl zájem rodičího se státu na využití církevní organizace k vlastnímu upevnění. Rámcovou představu o průběhu christianizace populací na Regnitzu, Mohanu, Nábě a nepochybně i v horním Poohří tak poskytují nejlépe synodální usnesení.

Již zmiňovaný würzburgský synodální soud³⁰² musel v první čtvrtině 10. století potírat nejen relativně běžné nedodržování svátečních dní a postů, ale i modloslužebnictví v podobě tzv. *trebo*, jež spočívalo v obětování pohanským bůžkům, a pohřbívání mrtvých mimo kostelní hřbitovy při tzv. *hougir*, což je zřejmě starohornoněmecký tvar německého slova *Hügel*, mohyla.³⁰³ Ještě roku 1007, když bylo zakládáno bamberské biskupství,³⁰⁴ nebylo opomenuto zdůraznit, že jedním z jeho úkolů má být i misijní činnost, *nota bene* rámcově v prostoru, kam směřoval svůj christianizační projekt již Karel Veliký téměř před čtvrt tisíciletím. Eventuální pochyby, zda tento úkol již nebyl jen reliktem minulosti, a tedy rétorickou figurou, pak vyvrací protokol synody bamberského biskupa Eberharta II. z roku 1059,³⁰⁵ který otevřeně hovoří o přetrvávajícím paganismu u obyvatelstva diecéze. Dlouhodobá rezistence určitých komunit v severovýchodním Bavorsku vůči christianizačnímu úsilí, resp. přetrvávání těchto komunit v pohanství či ještě spíše v různých stupních synkreze, tak představuje další součást mozaiky komunitních identit.

4.5 Kde zůstaly elity?

Předchozí přehled základních problematik a pramenných kategorií, které se týkají severovýchodního Bavorska, doposud nenarazil na fenomén, který bývá pravidelnou součástí studia raně středověkého vývoje jiných západoslovanských regionů: chybí zde jakékoliv doklady přítomnosti vyšší společenské vrstvy. Vezmeme-li do úvahy většinu populací usazených při východním okraji franské říše, labsko-sálskými počínaje, přes české, moravské a nitransko-blatenské, a karantánskými konče, všude se v průběhu 8. až 10. století setkáme s gentilními vládci, jimž latinsky píšící literáti přiřkli titul *dux*. Stejně tak se v těchto oblastech lze setkat s nejmladšími doklady výskytu obecnějšího jevu raně středověké Evropy, honosnými hroby elit, které s těmito „knížaty“ medievistika běžně a v principu zřejmě správně spojuje. Jedinou výjimku představuje užší podunajská oblast, tedy zejména severovýchodní Bavorsko a dnešní rakouské Podunají, přestože právě tyto oblasti jsou – jak již bylo ukázáno výše – nadstandardně pokryty písemnou pramennou evidencí a je tedy sotva myslitelné, aby tento fenomén právě zde dokonale unikl pozornosti.

---

³⁰² KAHL 2007, zejm. s. 25–30.

³⁰³ Viz LOSERT 2009, s. 231–232.

³⁰⁴ K počátkům bamberského biskupství nejnověji URBAN (ED.) 2006.

³⁰⁵ MBA, s. 497.

V zásadě na stejnou otázku, byť z jiného směru, narazil i M. Hensch, který při výzkumu na městském zámku **Sulzbach, Ldkr. Amberg**, odkryl rezidenční areál 9. století který vícenásobně indikuje vazby k osobám nejvyššího sociálního ranku. Výkopce rozeznal na lokalitě – vedle stop pravěkého osídlení – šest středověkých fází zástavby, které spadají do 8. – 12. století. Poznání historie panského sídla na sulzbašské ostrožně tak byla podstatně rozšířeno, neboť nejstarší písemná zmínka o vlastním hradě pochází až z roku 1329. Pro nejstarší středověkou fázi se předpokládá dvojdílná dispozice, kdy jádro hradu a předhradí (později překryté jádrem města) zaujímal plochu 4,5 hektaru. Poznání raně karolinské fáze hradu Sulzbach je ze zřejmých důvodů nejvíce mezerovité, její nejvýraznější doklad představuje především sekundárně uložená keramika. Doklady zástavby reprezentuje pouze jediná fronta 16 metrů dlouhé dřevěné stavby, M. Hensch³⁰⁶ však předpokládá již pro 8. a počátek 9. století dřevohlinité opevnění i přítomnost sakrální stavby. Druhá fáze raně středověkého osídlení, která je spojena s přítomností franské elity, započala asi v polovině 9. století. Podoba opevnění opět není blíže známa, významnou kvalitativní proměnu však představuje nástup kamenné architektury: vedle jednolodního svatostánku s půlkruhovým kněžištěm byla zjištěna patrová kamenná halová stavba a menší objekt vybavený podlahovým vytápěním (viz **obr. 25**). Severně od svatostánku bylo odkryto nevelké pohřebiště; ve čtyřech kamenných hrobkách zde byly zcela bez milodarů uloženy pozůstatky tří dospělých jedinců (dvou mužů a jedné ženy), čtvrtá neobsahovala žádné kosterní pozůstatky.³⁰⁷ Mezi těmito hroby byly pak nalezeny pozůstatky pěti dětí. Zřejmě se tedy jedná o pohřebiště vybraných příslušníků vysoce postaveného rodu, které nalézá soudobé paralely jak v prostředí říše,³⁰⁸ tak i pomezí oblasti rakouského Podunají.³⁰⁹ Dlouhodobý význam nekropole pro ideologii předků sulzbašského hraběcího rodu podtrhuje pamětní kaple, která překryla nejstarší hrob v průběhu 11. století. Stavba této memoriální kaple³¹⁰ náleží patrně závěru třetí stavební fáze, kterou charakterizuje především až 2,2 m mocné kamenné opevnění hradu.

V průběhu druhé poloviny 10. a v 11. století, tj. právě v rámci třetí a čtvrté stavební periody, došlo i k přestavbám obytných a reprezentativních staveb, které si udržely vysoký standard. Tyto proměny pokračovaly i v průběhu 12. století (5. stavební fáze), kdy sulzbašský hrad získal novou dominantu v podobě osmiboké obranné věže, již se v této době mohl pyšnit i vohburský románský hrad na chebské ostrožně (viz **obr. 26**); výčet paralel s chebským hradem tím však zdaleka

---

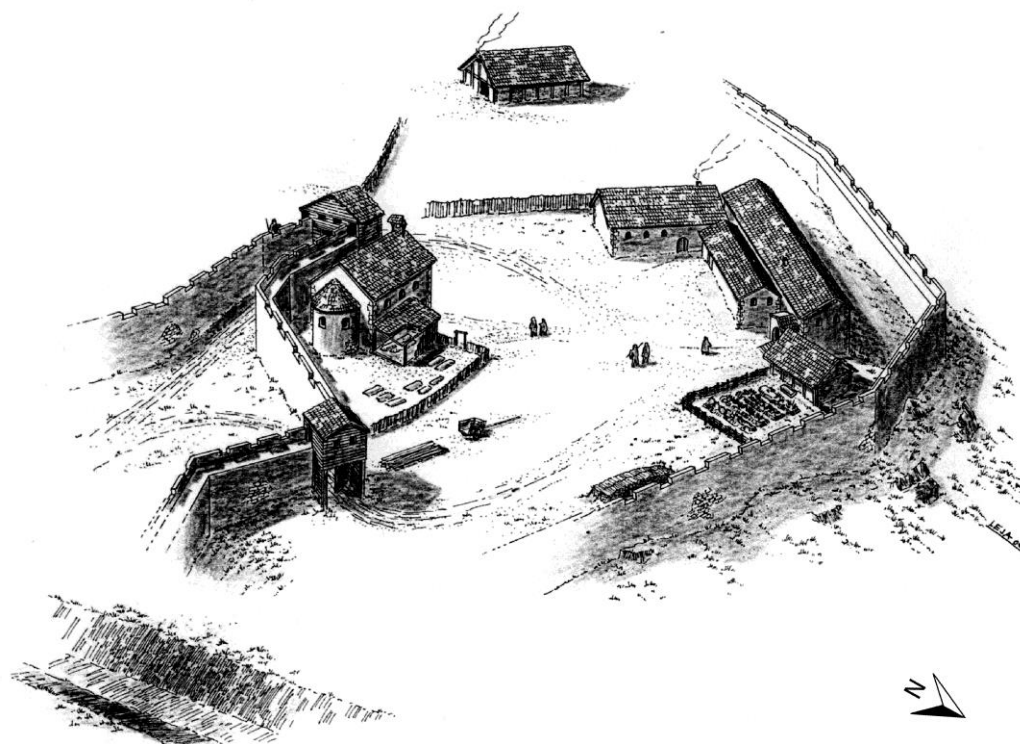
³⁰⁶ HENSCH 2005, zejm. Taf. 26.

³⁰⁷ K fyzickoantropologické charakteristice viz PASDA 2005.

³⁰⁸ HENSCH 2005, s. 244 – 247.

³⁰⁹ SZAMEIT 1995.

³¹⁰ Srov. SOMMER 2001, s. 107–115.

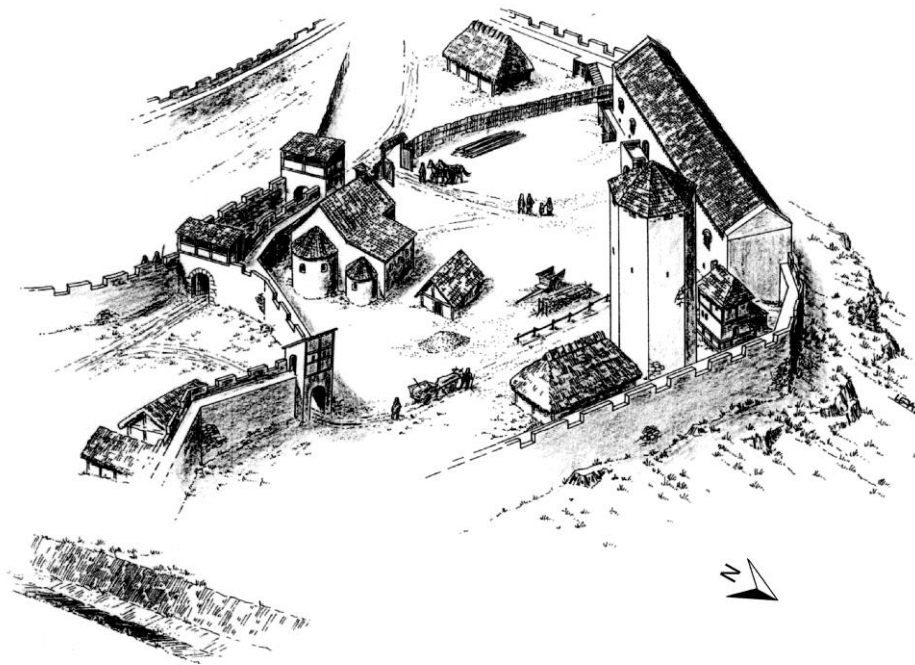
Obr. 25: Hrad Sulzbach, 3. (karolinská) sídelní fáze. Podle HENSCH 2005.

nekončí, terénní konfigurace, stejně jako přeměna raně románské rezidence ve středověké město s citadelou a v neposlední řadě četné prvky v hmotné kultuře poukazují na zřetelnou souvislost obou míst ve 12. a 13. století, kdy obě lokality byly sídly v regionu dominantních rodů. Finální středověká podoba pochází z přelomu 12. a 13. století (6. stavební fáze podle M. Hensche), která zůstala zachována až do přestavby hradu na raně novověký zámek na počátku 17. století.

Na základě stratigrafických pozorování, přírodovědného datování a důkladné práce s písemnými prameny vytvořil M. Hensch³¹¹ odvážnou, ale přesvědčivě působící teorii, která předpokládá pohřbívání na lokalitě od druhé poloviny 9. až do počátku 11. století, přičemž dospělá individua dokonce ztotožňuje s konkrétními historickými osobnostmi, v nichž spatřuje příslušníky rodu, které teprve moderní bádání označilo jako Ernestovce (*Ernustingern*), kteří podle zpravidla přijímaných hypotéz mají představovat předky hrabat ze Sulzbachu.³¹² Z jejich středu vybral M. Hensch také osobu, jíž připsal úlohu stavebníka 2. fáze sulzbašského hradu, když si položil otázku, která významná osobnost mohla v období před polovinou 9. století vybudovat v hraničním regionu sídlo odpovídající vysokým standardům karolinské šlechty. Z dedukce M. Hensche vyplývá, že se muselo jednat o příslušníka nejvyšších společenských kruhů a osobu, která měla k území severovýchodního Bavorska rodový, úřední či obojí

³¹¹ HENSCH 2005, s. 244 – 261.

³¹² Ze starší genealogické literatury k této problematice viz zejm. MITTERAUER 1963, s. 132–138; TYROLLER, 1955, s. 148–153; k počátkům rodu hrabat ze Sulzbachu viz nejnověji DENDORFER 2004.

Obr. 26: Hrad Sulzbach, 5. sídelní fáze (počátek 12. století). Podle HENSCH 2005.

vztah. Všechna tato kritéria se pak protnou u jediné osobnosti, franského velmože Ernusta (+ 865 nebo 866).

Přestože dosavadní české bádání význam této pozoruhodné postavy do značné míry opomíjelo, jde nepochybně o primárními prameny nejlépe dokumentovanou postavu českých dějin 9. století.³¹³ Muže, jehož otec pocházel zřejmě z oblasti dnešního Švábska a který se narodil okolo roku 800, poprvé zastihujeme jako dvořana Ludvíka Němce ve svědečné řadě jeho listiny z roku 829,³¹⁴ což se opakuje i v letech 837³¹⁵ a 847.³¹⁶ O významu Ernstova postavení svědčí nejen to, že v citovaných svědečných řadách vystupuje jako první hned za duchovními a Ludvíkovými syny, ale i fakt, že Ludvíkův syn Karloman pojal za choť Ernstovu dceru neznámého jména.

Do světla narativních pramenů vstupuje Ernstus roku 849 jako jeden z vůdců vojenské výpravy do Čech, která skončila drtivou porážkou franských sil.³¹⁷ O dalším, tentokrát úspěšném tažení do Čech roku 855, které patrně mělo odlehčit hlavním franským silám bojujícím s Moravany, jsme informováni poněkud netypicky prostřednictvím soudního nálezu ve sporu mezi freisingským

³¹³ I přemyslovského knížete Bořivoje dokládá pouze jediný soudobý pramen, a sice marginální poznámka v záznamech fuldských análů: SS RER. GERM. VII, s. 76, pozn. 2.

³¹⁴ DD KAR. I, č. 1, s. 1.

³¹⁵ THR, č. 29, s. 36.

³¹⁶ DD LD, č. 46, č. 62.

³¹⁷ SS RER GERM. VII, s. 38–39.

a tridentským biskupem,³¹⁸ ve kterém Ernestus vystupoval jako Ludvíkův zmocněnec. Podle tohoto pramene měl Ernestus jako „*ductor*“ vést výpravu do Čech a vrátit se z ní ke králi „*cum rumore non minimo*“. O významu této zprávy spekoval R. Turek,³¹⁹ jemuž se zdál uvedený obrat mnohoznačný, a připouštěl nejen výklad s *nemalou slávou*, ale i s *nemalou ostudou*. Izolovaná formulace samotná možná tyto úvahy připouští, celková dikce pramene, v němž Ernestus vystupuje jako králem zmocněný soudce, však nikoliv, správný je nepochybně takový výklad, který předpokládá franský úspěch. Poslední kampaň neklidných válečných let 846–857 na východní říšské hranici směřovala proti „*civitas Wistrachi ducis*“, v němž měl Wistrachův syn Slavita provozovat tyranidu, tedy měl z pohledu Franků vládnout nelegitimně.³²⁰ V čele úspěšné výpravy, která dosáhla svého cíle – nahrazení Slavitaha profransky orientovaným bratrem – i bez nutnosti přímé konfrontace, stáli eichstädský biskup Otgarius, komorník Ruodoltus a Ernestus, syn vévody Ernusta.

Zlom v Ernestově kariéře přináší rok 861, kdy je pro podíl na Karlomannově vzpouře³²¹ proti Ludvíku Němci vyhnán z východofranské říše i se svými synovci.³²² O Ludvíkovu řezenském soudu 4. dubna 861 opět nejlépe informuje analista Ruodolf,³²³ který zaznamenal skutečné zemětřesení mezi v Bavorsku usazenými říšskými elitami. Tresty pro tyto „*conplices infidelitatis*“ obnášely ztrátu držby a vyhnanství. A zde opět vyniká zvláštní Ernestovo postavení. Zatímco jeho bratraci a zřejmě i další z odsouzených odešli do západní části říše jako političtí exulanti, Ernestus sám zůstal v prostoru *říšského jihovýchodu*, logicky tedy na alodiálních statcích, na které se nevztahoval Ludvíkův verdikt. Jsou-li úvahy jihoněmecké genealogie o kontinuitě moci Ernusta a jeho předpokládaných potomků nad sulzbašskou doménou správné, přešly zřejmě po řezenském rozsudku roku 861 Ernestovy úřady na jeho stejnojmenného syna, který není mezi řezenskými odsouzenci uváděn, ale naopak je zmiňován jako královský zmocněnec v majetkových záležitostech k roku 877.³²⁴ Dny vévody Ernusta se podle análů fuldských uzavřely roku 865,³²⁵ xantenské potom uvádějí, že „*vir magnificus nomine Ernest*“ opustil tento svět roku 866.³²⁶

Rodovou doménu, či spíše mozaiku roztržitých držeb je třeba hledat v rámci hraničních regionů v severovýchodním Bavorsku a v naddunajských částech dnešního Rakouska. O tom, že Ernestus zůstal i po odchodu z úřadu

---

³¹⁸ DD LD, č. 72, s. 101–102.

³¹⁹ TUREK 1982, s. 52.

³²⁰ SS RER GERM. VII, s. 47. Problematikou lokalizace cíle této výpravy se vyčerpávajícím způsobem zabývá SLÁMA 1973, s. 3–30.

³²¹ Souhrnně analyzuje BRUNNER 1979.

³²² SS I, s. 455.

³²³ SS RER GERM. VII, s. 55.

³²⁴ DD LD, s. 287–288, č. 3.

³²⁵ SS RER GERM. VII, s. 63.

³²⁶ SS RER GERM. XII, s. 23.

aktivním správcem svých záležitostí, svědčí i tradiční záznam k roku 863, v níž *venerabilis vir* Ernstus mění s řezenským biskupem Ambrichem majetky Gumpolding a Breitbrunn,³²⁷ které lze v celku jednoznačně lokalizovat na dunajské levobřeží v okolí Lince, tj. opět do oblasti, která zřejmě ležela za hranicí přímé franské správy. Pozoruhodné na této zprávě je jednak samotné její vrocení – roku 863 stále ještě trvala kontroverze mezi Karlomannem a Ludvíkem Němcem,³²⁸ takže možnost Ernstova omilostnění a rehabilitace před tímto datem je v zásadě nízká. Zaujme rovněž titul *venerabilis vir*, který býval v různých obměnách užíván pozdním karolinským písemnictvím pro vysoce postavené jedince z příhraničních regionů, jako například v případě rugilandského velmože Josepha.³²⁹ Titulatura příznávaná knížeti Ernstovi však v sobě skrývá jeden snad ještě pozoruhodnější aspekt, jímž je nepochybné přiznání hodnosti „kníže Čechů“ v již citovaném zápise fuldských análů k roku 849. Zjevně neporušená pasáž o proradnosti proti Frankům rebelujících Čechů zní v originále takto: „*Boemani more solito fide mentientes contra Francos rebellare moluntur. Ad quorum perfidos motus comprimendos Ernstus, dux partium illarum et inter amicos regis primus, comitesque non pauci atque abbates cum exercitu copioso mittuntur.*“³³⁰ Přivlastňovací zájmeno *illarum* se již z čistě gramatického hlediska nemůže vztahovat k žádnému jinému slovu, než *Boemani*, diskutovat je možno pouze o konkrétním významu substantiva *pars*, tj. o tom, zda pramen hovoří o Ernstovi, knížeti *části* Čechů, či Ernstovi, knížeti *oblasti* Čechů. To ovšem v době absence centrální moci v Čechách hraje pouze podružnou úlohu, klíčové je, že Ernstovi byl svěřen úkol ochrany diedenhofenské hranice (pakliže by se ještě v polovině 9. století udrželo původní rozdělení osobních kompetencí, byl by Ernstus patrně jedním z nástupců Audulfa, jehož diedenhofenský kapitulář jmenuje jako správce *limitu sorabico* v úseku od hornofranského Forchheimu po hornofalcké Řezno). Patrně nebude pouhou shodou okolností, že právě tato místa byla dějištěm klíčových momentů politické interakce Karlovců a *duces Bohemanorum* karolinského období a že tato geografická vazba patrně představovala jeden z formativů politické kultury česko-franských vztahů.

Ernstovi tedy v souvislosti s jeho úřadem skutečně náležel titul *dux*, jako ostatně většině doloženým správcům východní hranice říše po celé 9. století,³³¹ který vyjadřoval jeho „zahraničněpolitickou“ a vojenskou kompetenci, jíž prameny výslovně dokládají v souvislosti s taženími let 849, 855 i 857. Přídomek odkazující na územní působnost, tj. na Čechy, je pak zcela konsekventní a dokonce se v tomto

---

³²⁷ THR, č. 52, s. 55.

³²⁸ Blíže viz NOVOTNÝ V. 1912, s. 307–308; veřejné usmíření otce a syna přinesl až rok následující (SS RER GERM. XII, s. 21.).

³²⁹ Srov. obdobně THF, č. 1037, s. 781–783, viz též MITTERAUER 1960, s. 707.

³³⁰ SS RER GERM. VII, s. 38–39.

³³¹ Viz HASIL 2011A.

případě ani nejedná z analistovy strany o formulaci náhodnou či neobvyklou, neboť totožný titul, a to dokonce doslovně (*dux boemanorum*), zaznívá v souvislosti s Luitpoldem, veteránem východní politiky pozdních Karlovců,³³² ve svědečné řadě listiny Ludvíka Dítěte ještě roku 903.³³³ Je pravděpodobné, že tento úřad zašel spolu s tímto svým posledním známým držitelem pod útokem maďarských zbraní v bitvě u Bratislavy roku 907, která tak výrazným způsobem přepsala politickou mapu střední Evropy. S obdobným uspořádáním se pak lze setkat i v jiných regionech *říšského jihovýchodu*.³³⁴ Zcela na okraj je pak třeba poznamenat, že někteří badatelé zabývající se dějinami Čech, nejprve V. Novotný a B. Bretholz a po nich celá řada dalších,³³⁵ označují tento region zcela bez opory v pramenné bázi jako *Českou marku*, čím mu podsouvají zcela jinou funkci a paradoxně i mnohem nižší význam, než jaký *Nordgau* v rámci říše a její vládci i za její hranicí ve skutečnosti měli. Jedním z úkolů však byla i správa lokálních komunit, jejichž kulturní profil patrně představoval dosti pestrá směs. O této části nelehkého poslání správců *limitu sorabici* podávají svědectví životní osudy Ernestova současníka, souputníka v úřadě a dost možná rivala v úsilí o získání panovnické přízně, Thaculfa.

Životní osudy knížete Thaculfa do značné míry kopírují životopis vévody Ernusta. Thaculfovo narození lze klást někam do počátku 9. století, i jeho poprvé prameny postihují jako dvořana mladého Ludvíka Němce. První kontakt s problematikou východní politiky však můžeme prokázat až k roku 847, kdy – spolu s Ernestem – figuruje ve svědečné řadě listiny tehdejšího východofranského panovníka, která potvrzovala pozemkovou držbu knížete Pribiny.³³⁶ Roku 849 se podílel – opět spolu s Ernestem – na neúspěšné výpravě do Čech, přičemž obecné povědomí spatřovalo důvod porážky v nejednotě franského velení, zřejmě tedy v kontroverzi právě mezi Ernestem a Thaculfem.³³⁷ Thaculf je v této souvislosti titulován jako „*dux sorabici limitis*,“ dosavadní bádání tento titul – v kontextu dalších zpráv³³⁸ zřejmě správně – vykládá jako úřad správce hranice a tributu poddaných Slovanů v oblasti řeky Sály. Pakliže se opět přidržíme původního

---

³³² Luitpold, zakladatel významného bavorského šlechtického rodu, zastával různé funkce, byl např. markrabětem v Nordgau a v Korutanech, měl vztah k moravské otázce a cizí mu nebyly patrně ani české záležitosti. K jeho osobnosti viz MITTERAUER 1963, s. 227–228; STIELDORF 2012, zejm. 99–108.

³³³ DD LK č. 20, s. 126,

³³⁴ HASIL 2011A, pro oblast Moravy srov. SCHWARZMAIER 1972.

³³⁵ NOVOTNÝ V. 1912, s. 271–274; BRETHOLZ 1912, s. 50–51; SLÁMA 1973, s. 4; TŘEŠTÍK 1997, s. 94 a naposledy MĚŘÍNSKÝ 2006, s. 241–243.

³³⁶ DD LD, č. 46, s. 62.

³³⁷ SS RER GERM. VII, s. 49–50.

³³⁸ V dopise fuldského opata Hattona I. papeži Lvu IV. z let 847 – 852 (viz HAUBRICHS 2009) se hovoří o „*Thacholfum Thuringorum ducem*“. Ve fuldském falzu 12. století (CDB I, č. 367, s. 335) je pak zachycen zdánlivě nelogický Thaculfův titul „*comes de Boemia*“, který však lze velmi snadno vysvětlit právě jako záměrně pozměněný titul *dux Thuringorum* tak, aby korespondoval s realitou doby, kdy falzum vzniklo.

rozčlenění odpovědností z roku 805, Thaculf nastoupil do úřadu, který původně zastával vévoda Madalgaudus, jemuž svěřil úsek limitu sorabicu mezi hornofranským Hallstadtem (dnes předměstí Bamberku) a Erfurtem ještě Karel Veliký.

Závěrečná fáze fransko-slovanských válek okolo poloviny 9. století začala roku 855 tažením Ludvíka Němce proti Moravanům a Ernustovým do Čech, přítomnost Thaculfa na bojišti je tedy málo pravděpodobná. Následujícího roku byla uspořádána mohutná výprava, která prošla územím Srbů a Glomačů a v Čechách dosáhla – byť za cenu značných ztrát i mezi franskými hrabaty – podstatného úspěchu, a sice poddání se většího počtu českých knížat.³³⁹ S ohledem na směr pochodové trasy můžeme Thaculfovou účast na tomto tažení předpokládat, bohužel nikoliv pramenně doložit. Na rok 858 pak byla plánována mohutná protislovanská ofenziva; střed fronty se zdál být zajištěn poddáním se Čechů, severně od nich měl proti polabským Srbům útočit Thaculf, křídla proti Obodritům a Linonům na severu a Moravanům na jihu měla držet vojska Ludvíkových synů, Ludvíka a Karlomanna.³⁴⁰ Výprava však realizována nebyla.

Rok 861 osudy Ernusta a Thaculfa rozdělil. Zatímco první se stal vyhnancem a podivuhodnou figurou za říšskou hranicí, druhý zůstal loajální svému panovníkovi a zastával svěřený úřad až do své smrti roku 873. Patrně úspěšně, neboť z 60. a počátku 70. let 9. století nejsou k dispozici zprávy o tom, že v regionu, za který Thaculf odpovídal, by byla nutná franská ozbrojená intervence. Schopnost dohovorů s různými komunitami, které jim podléhaly, a sladění jejich zájmů s politikou východofranských panovníků, zřejmě vyžadovalo značnou zkušenost, a úředníci jako Ernustus, Thaculf či později Luitpold a mezi duchovními würzburgský biskup Arn, kteří se východní politikou zabývali po celou svou kariéru, tak zřejmě představovali v řadách franských elit profesionály, jichž si cenili nejen říšští panovníci, ale i jejich partneři a občasní protivníci za hranicí říše. Výborně tuto skutečnost dokumentuje v již citovaném zápisu k roku 849 analista Ruodolf, podle kterého si v nerozhodné situaci na bojišti vyměnili parlamentáři českého vojska jednání výhradně s Thaculfem, neboť ten měl být znalý slovanských „*zákonů a zvyků*“.³⁴¹ Jak udává na raně středověké poměry neuvěřitelně detailní relace, absolvoval Thaculf jednání v sedle, neboť byl v předchozím boji zraněn šípem na levém kolenu a před českými předáky nechtěl dát najevo své oslabení, což zřetelně dokládá vzájemný respekt obou zneprátelených stran. Jednání však i přes to skončilo neúspěchem a v následné konfrontaci utrpělo franské vojsko zřetelnou porážku – muselo vydat rukojmí a ustoupit po „*veřejné cestě*“.³⁴² Význam, jakou hrály konkrétní personální a symbolické vazby, také dobře dokumentuje povstání

³³⁹ SS I, s. 449–450; SS RER GERM. VII, s. 47.

³⁴⁰ SS RER GERM. VII, s. 49.

³⁴¹ SS RER GERM. VII, s. 38.

³⁴² SS RER GERM. VII, s. 39.

sálských Slovanů, které vypuklo krátce po Thaculfově smrti roku 874 a na něž musel mohučský arcibiskup Luitbert a Thaculfův nástupce Ratolf reagovat vojenskou silou.³⁴³

Od roku 805 tedy existovala při východní hranici říše mocenská struktura, která po celé jedno století politickými a v případě nutnosti i vojenskými prostředky velmi úspěšně hájila franské zájmy napříč střední Evropou. Jejimi komponentami byly dílčí oblasti, které z hlediska vztahu vůči říši procházely různými stádii politické integrace. Volnějším stupněm integrace regionu byla některá z forem tributární závislosti, kdy v jejím čele zůstávaly lokální gentilní knížecí vrstvy, na jejichž působení dohlíželi správci, jakými byli Ernestus či Thaculf; podobnou úlohu zřejmě hrál markrabí východní marky vůči mojmírovskému státu, jak dokládá dochovaná situační zpráva markrabího východní marky Aribona králi Arnulfovi z počátku 90. let 9. století.³⁴⁴ V tomto směru je možno také interpretovat obrat Reginona Prümského, který k roku 876 zmiňuje „*Regna Sclavorum, Behemensium et Marahensium*“,³⁴⁵ v nichž lze nejspíše vidět právě oblasti labsko-sálských Slovanů, Čechů (*Bohemanů*) a Moravanů. Politická kultura karolinského *říšského jihovýchodu* zřejmě katalyzovala společenské proměny v těchto regionech; v případě Moravy lze hovořit o tom, že Mojmírovci postupně implementovali jednotlivé prvky východofranské státnosti,³⁴⁶ a to do té míry věrně, že se oba tyto celky sdílející obdobné pojetí (tedy *diskurz*) státnosti nedokázaly vypořádat s maďarskými vpády. V Čechách naopak přispěla nutnost kooperace při platbě tributu Frankům, eventuálně odboj vůči nim, k formování společné české identity.³⁴⁷ Zároveň také ale docházelo k jevu, kdy se elity příhraničních *gentes* socializovaly v řadách říšské nobility, takže ve druhé polovině 9. století běžně získávaly hraběcí hodnosti, přičemž v této souvislosti lze jmenovat i osoby dobře známé z dějin Velké Moravy – Pribinu a jeho syna Kocela³⁴⁸ i samotné Mojmírovce,³⁴⁹ z nichž Rostislav dokonce zaplatil zrakem a svobodou za to, že se tomuto svému postavení zpronevěřil.³⁵⁰ Obecně však platilo, že v rámci politického klimatu *říšského jihovýchodu* nedocházelo v karolinském období ze strany franské správy k snahám o ovlivnění komunitních identit, jako v případě pobaltských *gentes* – christianizace či násilné rozkládání společenských struktur zde nebyla součástí politického programu Franků.

---

³⁴³ SS RER GERM. VII, s. 81.

³⁴⁴ SCHWARZMAIER 1972.

³⁴⁵ SS RER GERM. L, s. 112. Srov. NOVÝ 1968, s. 195–199), jenž je ztotožňuje s fransko-falckými populacemi.

³⁴⁶ Srov. MACHÁČEK 2012; týž 2015; ŠTEFAN 2014 a související diskusi.

³⁴⁷ HASIL 2011A.

³⁴⁸ ŠTIH 1994.

³⁴⁹ Tak MITTERAUER 1960, s. 720–726; MACHÁČEK 2015, s. 483–485.

³⁵⁰ HAVLÍK 1996, s. 165–170.

Přímé postavení konkrétního regionu pod franskou správu znamenalo ustavení *marky* v čele s markrabím (Chamská marka, Nordgau, později Korutany,³⁵¹ přechodně též roku 870 Morava), zvláště významná byla Východní Marka v čele s prefektem. Zároveň je zřejmé, že v oblastech pod přímou správou Karlovců, které charakterizovala zejména výrazná diference komunitních identit a kulturní regionalizace, nezbýval prostor, který by zaplnily elity nezávislé na říši, což je případ, který se v plné míře týká i oblasti Chebska. Nelze však tvrdit, že populace sídlící v severovýchodním Bavorsku by postrádaly sociální stratifikaci. Do nižšího ranku *županů* a *žup*, jež nedávno definoval na obecné rovině ve východoalpším prostředí A. Pleterski,³⁵² lze modelově projektovat jednak hroby s odznaky bojovníků, které se ve sledované oblasti průběžně vyskytují (a nevyhnuly se ani Chebsku),³⁵³ jednak i velmi pozdní doklady titulu *suppanus* – župan v diplomatickém materiálu pokročilého 13. století, který se v několika doložených případech váže, snad již jen jako titul čestný, k příslušníkům hornofalcké nižší šlechty.³⁵⁴ Tak je k roku 1231 zmiňován „*Supanus miles*“ jako svědek v listině würzburgského biskupa Herrmanna I.³⁵⁵ Podobně bamberský biskup sv. Ota zachytil ve své listině z roku 1136 ženu jménem Gothelindis, jež obdarovala oltář sv. Jiří v bamberském dómu a byla údajně svobodná, jako bývali Slované.³⁵⁶ Výraznou koncentraci zmínek županů je pak možno zaznamenat v kraji Flednitz, který je Chebsku geograficky i raně středověkým vývojem v rámci severovýchodního Bavorska zdaleka nejbližší: k roku 1259 je zmíněn „*Henricus de Berensteine Suppanus*“, o čtyři roky později potom „*Graf von Murach, genannt Suppan*“.³⁵⁷ Roku 1263 se objevil „*Crafto filius suppani*“³⁵⁸ roku 1270 opět „*Suppanus Henricus de Bernstein*“³⁵⁹ a konečně roku 1272 „*Heinricus de Bibrach suppanus*“.³⁶⁰

Zjevně se však jedná až o velmi pozdní dozvuky mnohem staršího jevu, které měly asi již jen formální, titulární význam, popřípadě šlo již jen o přezdívku.³⁶¹ V každém případě se ale jedná o poměrně průkazný doklad tohoto fenoménu v region a jeho nemalého rozšíření. Podle modelu A. Pleterského neměla mít vrstva županů charismatický vliv na formování skupinových identit; byla by tedy kompatibilní s vrchní franskou vládou. Bohužel, s touto nižší měrou významu jde ruku v ruce i mlčení písemných pramenů, takže soustavnější poznání např.

---

³⁵¹ ŠTIH 2014.

³⁵² PLETERSKI 2013, s. 9–13, srov. ŠTIH 2014.

³⁵³ Viz kat. č. 13.

³⁵⁴ Viz souhrnně JACOB 1982, LOSERT 2009, s. 234.

³⁵⁵ JACOB 1982, s. 15.

³⁵⁶ JACOB 1982, s. 17.

³⁵⁷ WAGNER 1952, s. 33–35.

³⁵⁸ JACOB 1982, s. 15.

³⁵⁹ MEG, č. 277, s. 101.

³⁶⁰ RPS, č. 27, s. 13–14.

³⁶¹ Příklady udává JACOB 1982, 16.

kontinuity přítomnosti osob tohoto ranku v krajině bývá možné jen za mimořádně příznivého stavu dochování pramenů,³⁶² což bohužel není případ Chebska.

---

³⁶² Srov. studii o kontinuitě dokladů přítomnosti nižší elity v korutanském Grabelsdorfu – EICHERT 2012, s. 339–325.

5. CHEBSKO V DOBĚ MEROVEJSKÉ, KAROLINSKÉ A OTONSKÉ

5.1 Poznámka k chronologii raně středověké hmotné kultury horního Poohří

Základní východisko jakéhokoliv archeologického studia představuje vypracování terminologické a chronologické konvence materiálu, která je podmínkou navazující analýzy, neboť na rozdíl od oborů, jež pracují s médii uchovávanými narativ, neposkytují hmotné prameny vlastní vodítka k primární významové orientaci. Prvotní diskurzivní rámec jednotlivým artefaktům a archeologickým situacím je tak zpravidla přiřazován v lepším případě *per analogiam*, v horším případě na základě narativů vypracovaných či zprostředkovaných příbuznými historickými obory, evolucionistickým pohledem atp. Iterativní proces sběru dat, jejich analýzy a syntézy pak zpravidla vede k vypracování regionálních terminologických a typochronologických systémů, které však jen vzdáleně kopírují regionalizaci minulé hmotné kultury jako významového celku. Vznikají tak umělé učenecké konstrukty, jež archeologie pravěkých období označuje jako archeologické kultury, které na základě selektivně určených znaků vymezují významové kategorie. Na tomto výběru se spolupodílí zejména proces vzniku archeologické situace, tzv. archeologizace, i arbitrární výběr zpravidla četných a snadno studovatelných znaků. V archeologii protohistorických a historických období je formulování archeologických kultur anomální a dochází k němu zejména tehdy, pokud se příslušní autoři snaží obejít zavedené, vesměs optikou etnicity formované diskurzy.³⁶³ Nicméně i v tomto případě jsou tradičně budována typologická schémata jednotlivých kategorií artefaktů, jejichž definice však zpravidla bývá závislá na regionálních a nadregionálních vazbách a tematických akcentech vědecké komunity, jež tyto typochronologické systémy vytváří. Často se proto stává, že některé oblasti nejsou do příslušných analýz zahrnuty vůbec, takže příslušné typochronologické škály jsou pro ně užívány induktivně a tedy z části či zcela invalidně (popř. je na podobné úsilí úplně rezignováno). Jindy je poznání zjevně spojených fenoménů uměle rozpojeno, např. na základě hranic moderních národních států, takže tato geopolitickými konsekvencemi deformovaná typologická a chronologická schémata jsou založena na rozdílné argumentaci a vykazují výrazné vzájemné diskrepance.

Dějinné okolnosti a personální pokrytí archeologického poznávání horního Poohří doposud nepřály imanentnímu řešení alespoň základních typologicko-chronologických a terminologických problémů, které se k tomuto regionu vztahují. Příslušné konvence vypracované na základě poznání materiálu ze sousedních i vzdálenějších regionů jsou tak v rámci studia raně středověkého Chebska užívány

---

³⁶³ KUNA/PROFANTOVÁ 2005, s. 73–90.

bez hlubšího opodstatnění. Na rovině terminologické jsou pak používány pojmy, které pro tento region nemají významovou náplň. Dochází tím k deformaci diskurzu, takže např. u zahraničních badatelů, jimž by příslušná problematika byla potenciálně materiálově blízká, dochází ke ztrátě schopnosti raně středověkému vývoji horního Poohří rozumět a ten tak zůstává za horizontem jejich zájmu. Jak ukáže následující katalog raně středověkých archeologických lokalit v horním Poohří, nedosahují jednotlivé kategorie nálezů výrazných četností. Výjimku představují dvě skupiny artefaktů, na které – i díky jejich obecně vysokému zastoupení v nálezovém portfoliu – archeologické bádání nemálo spoléhá jako na relativně citlivé nositele chronologické informace. Konkrétně se jedná o keramické nádoby a specifický typ ženského šperku, tzv. esovité záušnice. Předtím, než bude možno přistoupit k nástinu typochronologických schémat těchto typů artefaktů v prostoru Chebska, bude nezbytné stanovit bazální periodizační konvenci, jež bude nadále uplatňována.

V českomoravském archeologickém diskurzu byla ještě nedávno *slovanská archeologie* prakticky synonymem pro archeologii raného středověku. Proto nepřekvapí, že i v rámci regionalistického diskurzu, resp. evidence archeologického dědictví, byla i pro oblast Chebska uplatňována čtyřstupňová periodizační konvence, jak ji pro české země na základě staršího bádání, zejm. R. Wirchowa, J. L. Píče a J. Schránila definoval právě pro záposlovanskou kulturní oikumenu J. Eisner (viz **tab. 1**),³⁶⁴ který vyčlenil časněslovanské (cca 550–650), starohradištní (651–800), středohradištní (801–950) a mladohradištní období (951–cca 1200). Tato periodizační konvence, jakkoliv je do značné míry mechanistní a ve skutečnosti odráží proměnu hmotné kultury jen velmi rámcově, hluboce zakořenila v myšlení české archeologické komunity (vč. evidenčně-analytických infrastruktur jako je AMČR, resp. ADČ). Právě díky své značné obecnosti je totiž dobře použitelná jako základní nástroj chronologického členění ve většině regionů Čech a Moravy, neboť raně středověká hmotná kultura zde prošla víceméně obdobným vývojem a konkrétní významovou náplň je tedy možno na takto generální rovině sdílet. Výjimku však představuje právě oblast Chebska, která v raném středověku kulturně netvořila s českými zeměmi celek. Výskyt a vývoj výrazné části signifikantních artefaktů i nejdůležitější sídelněhistorické procesy jsou na Chebsku mnohem bližší situaci jihoněmecké, jež tradičně užívá odlišné rámcové chronologicko-kulturní členění, jež odráží říšské vládnoucí dynastie (viz **tab. 1**): starší (cca 450–600) a mladší (601–750) merovejské období a karolinské období (541–900), na něž již bez užší vazby na hmotnou kulturu volně navazuje období otonské, sálské a štaufské coby dílčí označení období chápaného již jako vrcholný středověk. Relevantní aspekty vývoje v nejbližším okolí raně

---

³⁶⁴ Souhrnně EISNER 1966, s. 137–138; BUBENÍK 1994.

středověkého Chebu a Chebska byly vyloženy v intencích tohoto schématu v předcházející kapitole.

V rámci analýzy i syntézy nálezového fondu raně středověkého Chebska bude nadále využíváno modelu jihoněmecké medievistiky, třebaže svou schematičností a povšechnou definicí obsahu se od svého českomoravského protějšku kvalitativně výrazně neodlišuje. Přesto však představuje diskurz, který svým obsahem lépe pokrývá jevy, které jsou zahrnuty v pramenné základně, jíž v současné době z oblasti horního Poohří disponujeme; bude tedy umožňovat lepší rozumění fenoménům, jimž bude nadále věnována pozornost. Nejstarší období, pro které máme v horním Poohří doklady osídlení, je mladší merovejské období (v regionu cca 650–750), těžiště raně středověkých lokalit pak spadá do období karolinského, spíše jeho mladší fáze (800–900), na níž plynule navazuje období, jež bude nadále pro usnadnění (a v rámci zvyklostí severobavorské medievistiky) označováno jako otonské (901–1100), které ve své poslední čtvrtině přechází do následující epochy, jež je chebskou regionalistickou tradicí označována jako kolonizační perioda (cca 1050–1200). Ta již náleží charakterem hmotné kultury, proměnou sídelní struktury i společenskými vztahy, jež můžeme studovat na základě písemných pramenů, k období vrcholného středověku a soustavná pozornost jí tedy v rámci rozboru hmotných pramenů věnována nebude.

počátek	Čechy	jižní Německo	Chebsko
550	časněslovanské období	starší merovejské období	(bez dokladů osídlení)
600		mladší merovejské období	
650	starohradištní období		mladší merovejské období
700			karolinské období
750	středohradištní období		
800		vrcholný středověk (otonské období)	
850	mladohradištní období		kolonizační období
900			
950	(pozděhradištní období)	(štaufské období)	vrcholný středověk
1000			
1050			
1100	vrcholný středověk	vrcholný středověk	
1150			
1200			

Tab. 1: Rámcová periodizace raného středověku v Čechách, německojazyčném Podunají a na Chebsku.

Typochronologii keramiky raně středověkého horního Poohří byla doposud věnována jen okrajová pozornost.³⁶⁵ V minulosti byly sice získány důležité stratifikované keramické soubory (zejména při výzkumech fortifikací na lokalitách

³⁶⁵ Krom textů A. Hejny byla tato problematika pojednána souhrnně jen jedenkrát, a to z etnograficko-uměleckohistorického hlediska ve studii SCHEUFLER/SOUKUPOVÁ 1981, k ranému středověku zvl. s. 4–5.

Tašovice a zejména na Chebském hradě), ty však nebyly odpovídajícím způsobem dokumentovány a deponovány, takže v současné době jsou pro další analýzu nenávratně ztracené. Vycházet je tak možno pouze z jednotlivostí a zejména z nadregionální komparace.

Keramiku merovejského období reprezentují pouhé tři nádoby z lokalit Cetnov a Dlouhé Mosty (kat. č. 1 a 2), jež kromě užití hřebene při jejich výzdobě nepojí žádné společné znaky; s ohledem na minimální rozsah tohoto souboru nemá ostatně žádná další analýza význam a další diskuse o chronologickém zařazení jednotlivých keramických kusů se může opírat pouze o analogie z jiných regionů.

Pro datování karolinské keramiky na Chebsku lze najít východiska ve mladších výzkumech na Chebském hradě, konkrétně v A. Hejnovy vyčleněném starším a mladším horizontu fortifikace³⁶⁶ a ve dvojici stratigrafií, jež zdokumentoval P. Šebesta roku 1987.³⁶⁷ Pro keramiku ze starších částí zachycených stratigrafií je charakteristická poměrně velmi jemná keramická hmota, jež obsahuje žádnou či jen malé množství slídy, a relativně měkký, oxidační či redukční výpal. Morfologie této keramiky zahrnuje jednoduché, nízké rozevřené okraje hrncovitých nádob, doloženy jsou též misky. Výzdoba je provedena nejčastěji jednoduchou či dvojitou, málo pravidelnou vlnicí, vysktně se ale i hřebenový vpich či kruhový kolek (viz **obr. 27 až 29: A až C**). Z hlediska nadregionálního srovnání nalezne tato keramika analogie zejména v oblasti Ponábí a Horních Frank;³⁶⁸ zejména tyto paralely dovolují tuto keramiku alespoň rámcově datovat do druhé poloviny 8. a především do 9. století.

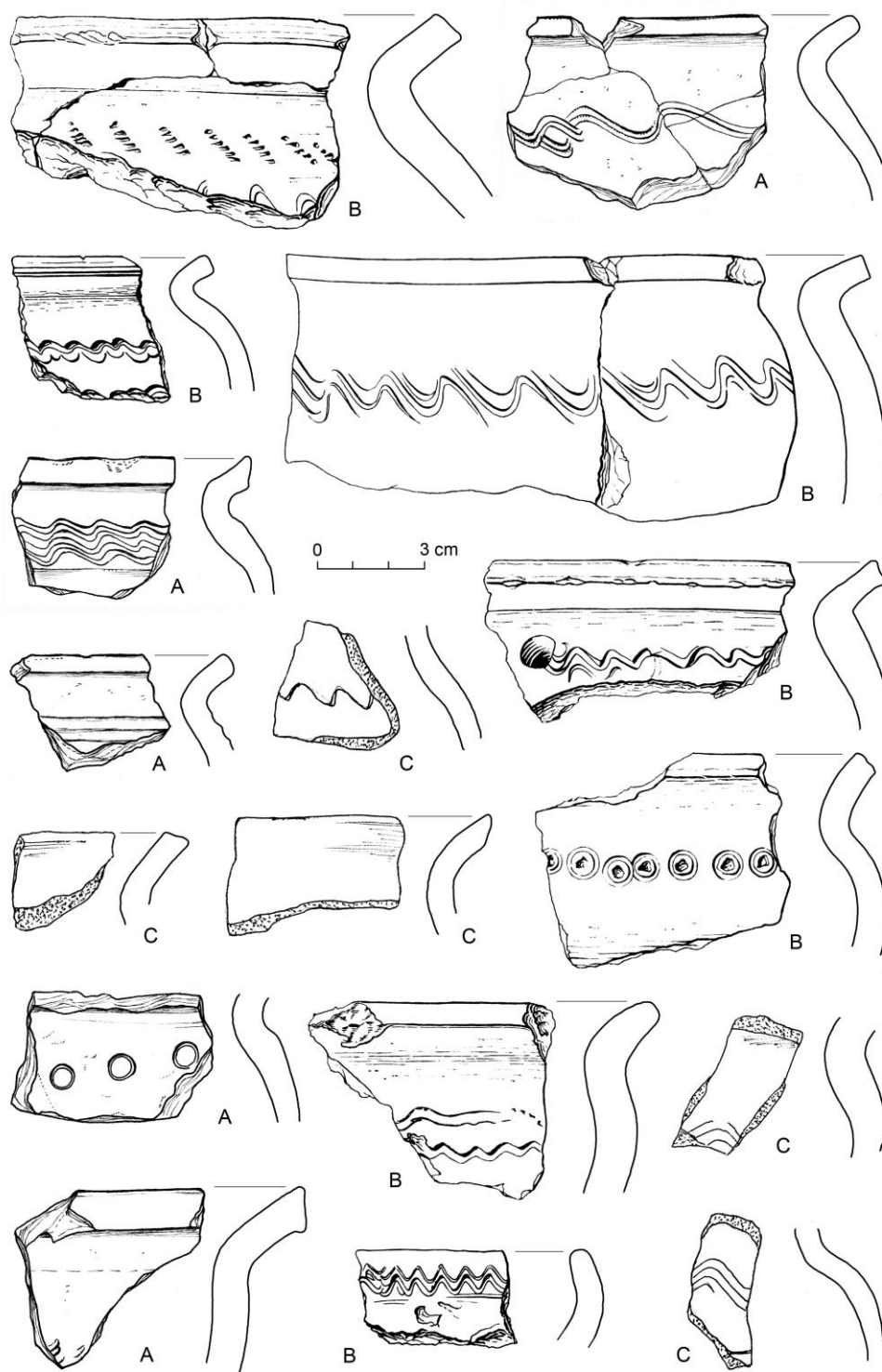
V mladších stratigrafických jednotkách, které zastihly zmiňované výzkumy A. Hejny a P. Šebesty, nastupuje nový, dobře odlišitelný keramický horizont, který charakterizuje zejména výrazně tvrdší redukční výpal a keramické těsto s vysokým podílem slídy. Na keramice z této hmoty je možné sledovat i určité změny v tektonice a výzdobě. Okraje nádob zůstávají velmi jednoduché, jen zřídka se vyskytne složitější profilace. Zato plece hrncovitých nádob jsou v některých případech více či méně výrazně negativně lomené (nebo dokonce opatřené plastickou lištou), přičemž zvláště v kombinaci s tímto morfologickým znakem se uplatňuje výzdoba přesekáváním či hřebenovým vpichem (viz **obr. 30 až 32, 29: D**). Časté jsou však i keramické nádoby klasické hrncovité profilace zdobené jednoduchou nebo vícenásobnou vlnicí či linií, jež jsou vesměs provedeny pravidelněji, než na starší keramice karolinské. Spolu s tímto keramickým horizontem, který bude nadále označován jako otonský, se vyskytuje též keramika odpovídající starší tradici. Zda se jedná o příměs staršího materiálu v mladších stratigrafických jednotkách, nebo zda jde např. o doklad souběhu užívání nádob

---

³⁶⁶ HEJNA 1967A, zejm. s. 500–503.

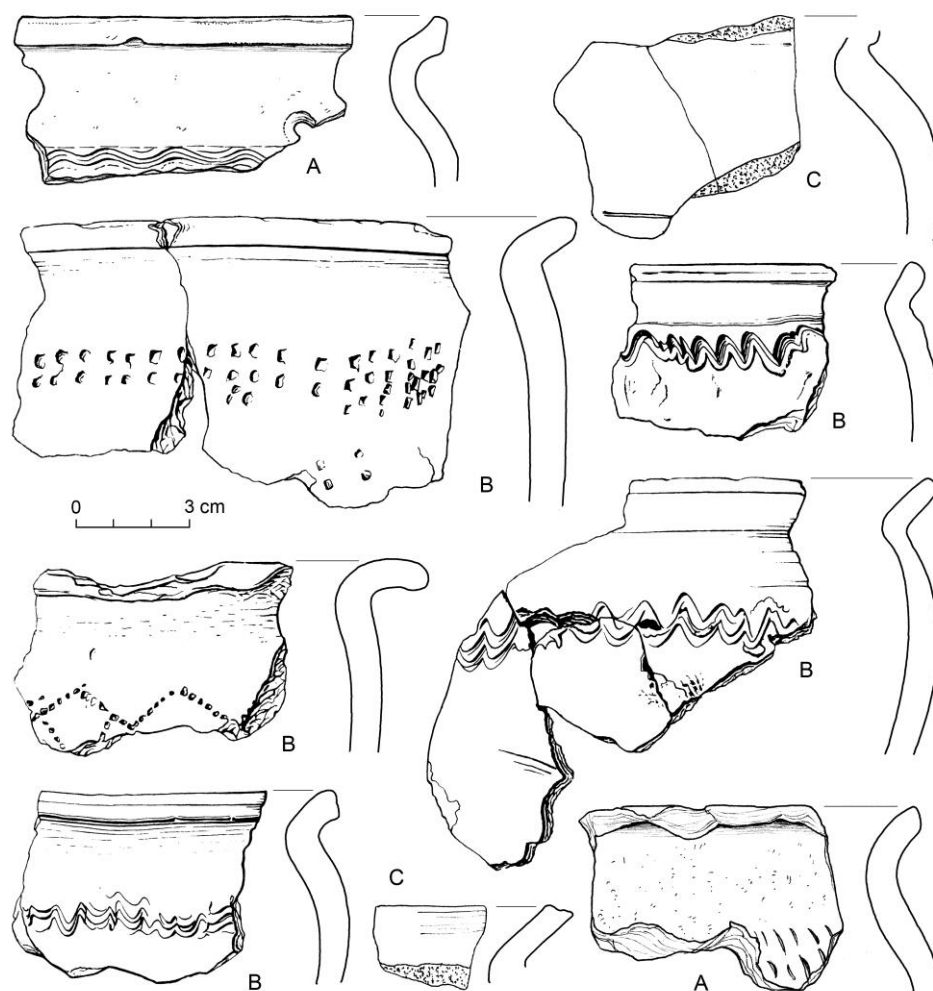
³⁶⁷ Jedná se o výsledky dvojice drobných záchranných výzkumů v kasematech a v kastelárně Chebského hradu, jež jsou doposud publikovány jen předběženě – ŠEBESTA 1989B.

³⁶⁸ Tak již HEJNA 1967A, s. 520–522, srov. LOSERT 1993A, s. 91–93.

Obr. 27: Výběr keramiky karolínského horizontu Chebského hradu. A – z výzkumu P. Šebesty z roku 1987 (kresba L. Raslová); B – z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A); C – z výzkumu O. Pospíchalové z roku 1965 (kresba O. Pospíchalová).

různé provenience, nelze jednoznačně stanovit. Ostatně samotné chronologické zařazení otonského horizontu keramiky je problematické, protože spodní hranice

Obr. 28: Výběr keramiky karolinského horizontu Chebského hradu. A – z výzkumu P. Šebesty z roku 1987 (kresba L. Raslová); B – z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A); C – z výzkumu O. Pospíchalové z roku 1965 (kresba O. Pospíchalová).

intervalu postrádá jakoukoliv bližší oporu, zatímco hranici horní je nesnadné definovat, protože totožná, slídnatá redukční keramická hmota je výrazně zastoupena i v kombinaci s tvaroslovím, které lze jednoznačně přiřadit i kolonizačnímu horizontu a vyskytne se též na vrcholně středověkém zboží pokročilého 13. století. Jediné východisko tak opět představuje hledání analogií, jež je v tomto případě třeba hledat nikoliv v severovýchodním Bavorsku, nýbž ve středním Poohří, konkrétně v tamním okruhu Hradec – Rubín – Louny,³⁶⁹ jenž je ostatně hornímu Poohří geograficky nejbližší. Rámcově je tak možno datovat těžiště výskytu této keramiky do 10. století.

Keramický horizont kolonizačního období (**obr. 33 a 34**) charakterizuje zejména výrazné zpestření spektra typů keramických nádob. Objevují se poklice se širokým zdobeným okrajem či džbány, hrncovité nádoby získávají bohatě

³⁶⁹ Srov. zejm. BUBENÍK/MEDUNA 1994, materiál prezentuje BUBENÍK 1988, sv. 2.

profilované okraje a vypouklé kulovité plece (viz **obr. 32**); analogie této keramiky pocházejí zejména z oblasti Horních Frank.³⁷⁰

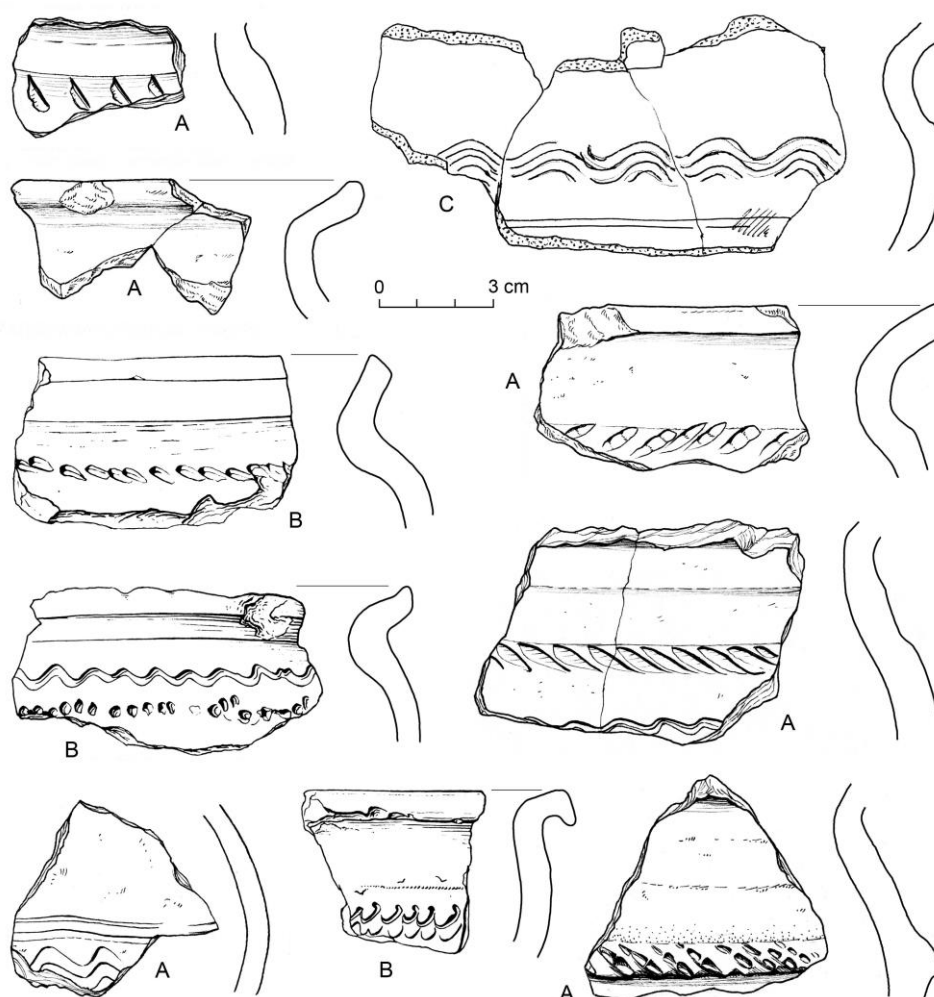
Obr. 29: Keramické spektrum venkovských lokalit Chebska. Raně karolinský horizont: A – Jindřichov, okr. Cheb. Karolinský horizont: B – Dolní Lomany, okr. Cheb; C – Střížov, okr. Cheb. Otonský horizont: D – Třebeň, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 1485; A 1495–1504; A 1851; A 1511, foto Z. Kačerová.

Uvedený nástin vývoje raně středověké keramiky Horního Poohří je třeba chápat jako čistě orientační shrnutí zcela bazálních, empirických pozorování, jež jsou nezbytné alespoň k základní orientaci v materiálu pocházejícího z jiných lokalit na Chebsku. V některých momentech je představené pojetí konzervativnější, než doposud jediné uchopení této problematiky z pera A. Hejny.³⁷¹ Ten mohl své závěry budovat na autopsii založené na výrazně čtenějších stratifikovaných souborech, jejichž analytické zpracování bohužel není zachyceno ani v rámci Hejnových publikací, ani v jeho odborné pozůstalosti. *Pro futuro* by však měla být Hejnova pozorování využita jako vstupní hypotéza při zpracování nově získaných keramických souborů z Chebska.

Problematika typochronologie esovitých záušnic, nesporně nejhojnějšího a chronologicky nejcitlivějšího nálezu z pohřebních areálů v horním Poohří, rovněž představuje otázku, při jejímž řešení je třeba přistupovat k doposud užívaným východiskům spíše s opatrností. Chebsko se totiž nachází právě na rozhraní základních okruhů regionalizace výskytu a vývoje tohoto specifického artefaktu. V severovýchodním Bavorsku, v oblasti sálsko-durynské i v Čechách se od 9. století setkáváme s fenoménem řadových pohřebišť, jež následně střídají kostelní hřbitovy, s čímž jde ruku v ruce postupná redukce až úplné vymizení pohřebních

³⁷⁰ Viz LOSERT 1993A, s. 39–59, zejm. Abb. 6, Gruppe 6, Abb. 13 (Warenart 4b), Abb. 14 (Warenart 5).

³⁷¹ HEJNA 1967A, s. 500–522.

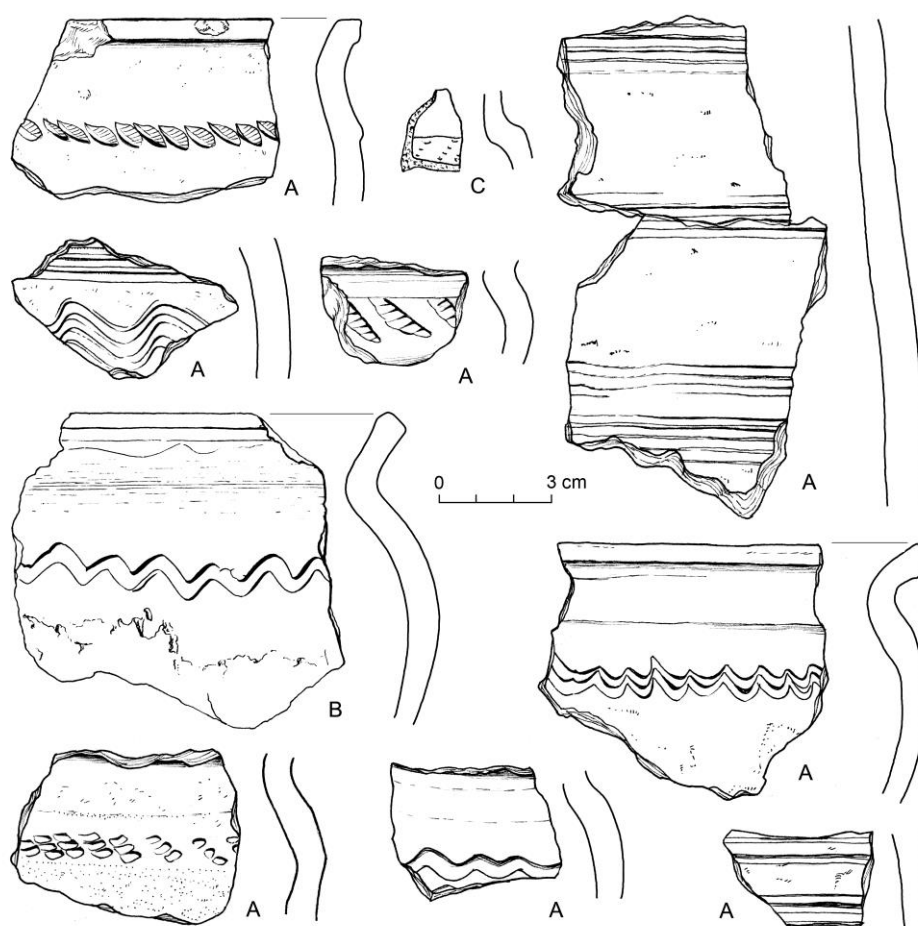
Obr. 30: Výběr keramiky otovského horizontu Chebského hradu. A – z výzkumu P. Šebesty z roku 1987 (kresba L. Raslová); B – z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A); C – z výzkumu O. Pospíchalové z roku 1965 (kresba O. Pospíchalová).

výbav.³⁷² Průběh těchto procesů je zřejmě v principu svázán s postupem christianizace, nikoliv však asi v přímočarých konsekvencích. O těch někteří autoři uvažovali například právě v souvislosti se symbolickým významem esovité záušnice, charakteristické komponentě výbavy těchto nekropolí, když tento konkrétní druh šperku hypoteticky pokládali za „odznak křesťanky“.³⁷³ Představa, že šíření artefaktu představovalo integrální, podřazený jev christianizace, by však patrně znamenalo příliš odvážnou konstrukci. S mnohem větší pravděpodobností se jedná o paralelní, leč nezávislé akulturační procesy vycházející z obdobného výchozího prostoru. Nevyřešenou otázkou však doposud zůstává chronologická sekvence nástupu a trvání těchto kulturních fenoménů v jednotlivých regionech

³⁷² Tento vývoj byl v nedávné době moderně analyzován na modelovém příkladě území Čech – ŠTEFAN/VARADZIN 2014 (zde reprezentativní přehled příslušné literatury).

³⁷³ BORKOVSKÝ 1956, s. 148-158; SOMMER 2001, 50-51

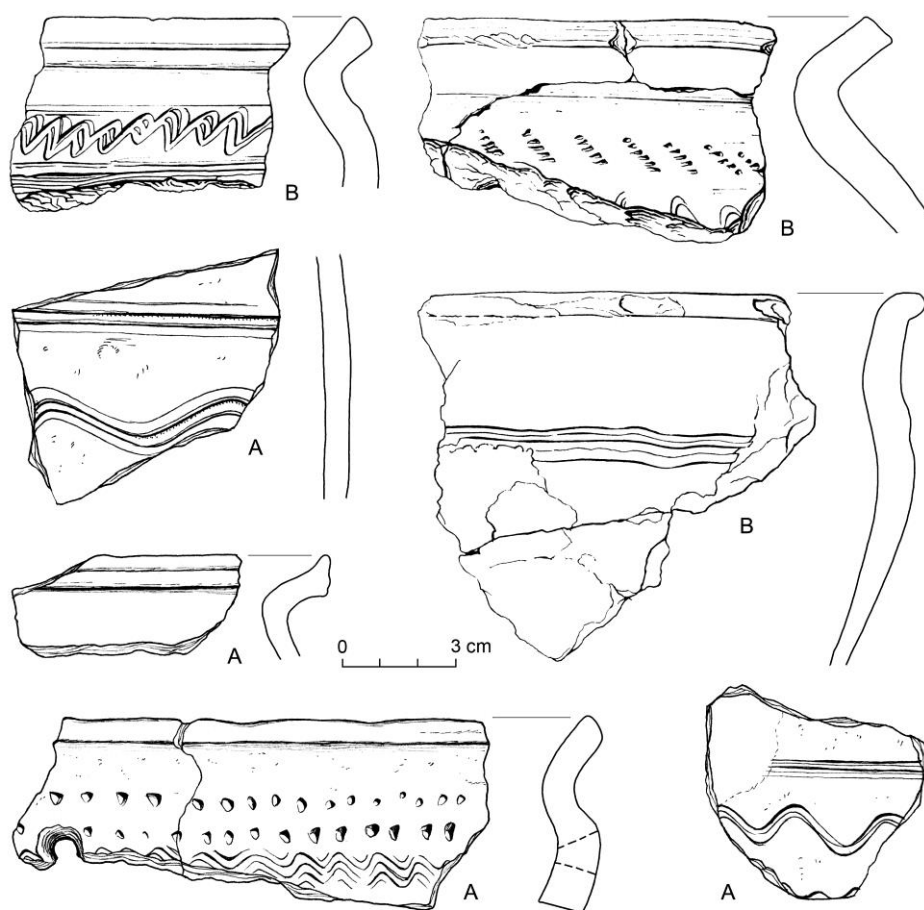

Obr. 31: Výběr keramiky otonského horizontu Chebského hradu. A – z výzkumu P. Šebesty z roku 1987 (kresba L. Raslová); B – z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A); C – z výzkumu O. Pospíchalové z roku 1965 (kresba O. Pospíchalová).

východu střední Evropy, neboť je zřejmé, že šíření christianizace a s ní spojených proměn pohřebního ritu neproběhlo nárazově, nýbrž že výskyt těchto kulturních jevů byl podmíněn dobovými kulturními, společenskými i prostými geografickými danostmi.

Úkolem následujících řádků bude navrhnout na základě archeologického svědectví takové řešení chronologického vztahu mezi pohřebišti 8. až 10. století v Čechách a severovýchodním Bavorsku, které umožní datovat ve specifické geografické oblasti Chebska raně středověké pohřební areály. Je třeba zformulovat hypotetický model, který překoná alespoň na obecné rovině odlišná chronologická východiska české a severobavorské archeologické školy. Naléhavost tohoto úkolu vynikne, zvláště pokud si uvědomíme, že rozhraní obou zdánlivých kulturních okruhů mají představovat moderní, v raném středověku samozřejmě neexistující státní hranice.

Obr. 32: Výběr keramiky otovského horizontu Chebského hradu. A – z výzkumu P. Šebesty z roku 1987 (kresba L. Raslová); B – z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A); C – z výzkumu O. Pospíchalové z roku 1965 (kresba O. Pospíchalová).

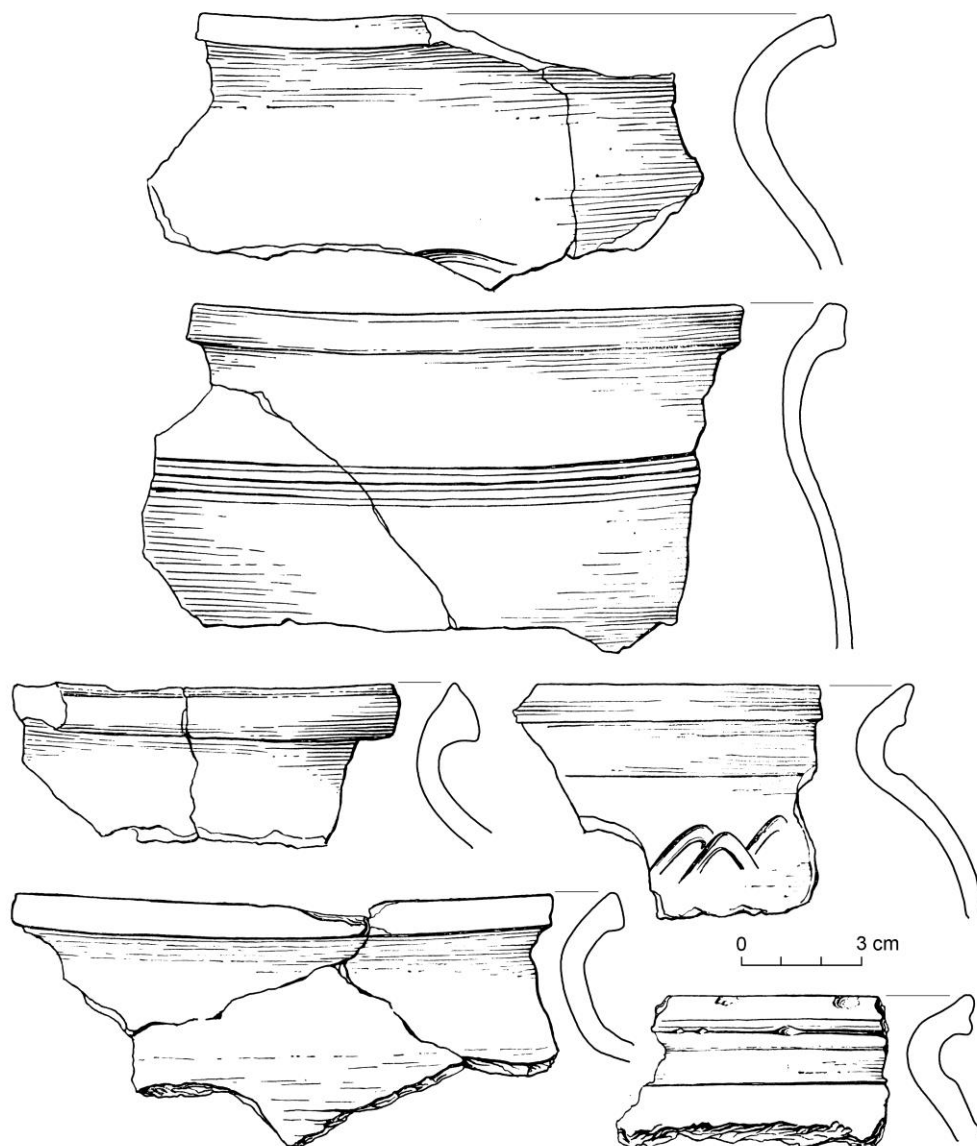
Ze starších děl se hlásí oba badatelské okruhy zejména k odkazu L. Niederleho, především k příslušným pasážím jeho stěžejního díla *Život starých Slovanů*.³⁷⁴ Prakticky poslední shodný moment ve vývoji obou škol je odmítnutí závěrů, které k dané problematice formuloval ve 20. a 30. letech P. Reinecke,³⁷⁵ po tragických 40. a počátku 50. let je možno hovořit pouze o nesoustavné oboustranné registraci dosažených výsledků – charakteristickým je v tomto smyslu „ohlasový“ příspěvek Z. Váni,³⁷⁶ který je reakcí na průlomovou, dodnes respektovanou studii A. Stroha.³⁷⁷ Z objektivních důvodů absentující přímé kontakty obou badatelských komunit suplovala alespoň do jisté míry literatura z provenience někdejší NDR,

³⁷⁴ NIEDERLE 1913, s. 588–609.

³⁷⁵ REINECKE 1927/28; týž 1928.

³⁷⁶ VÁŇA 1958.

³⁷⁷ STROH 1954, srov. LOSERT 2008, s. 304

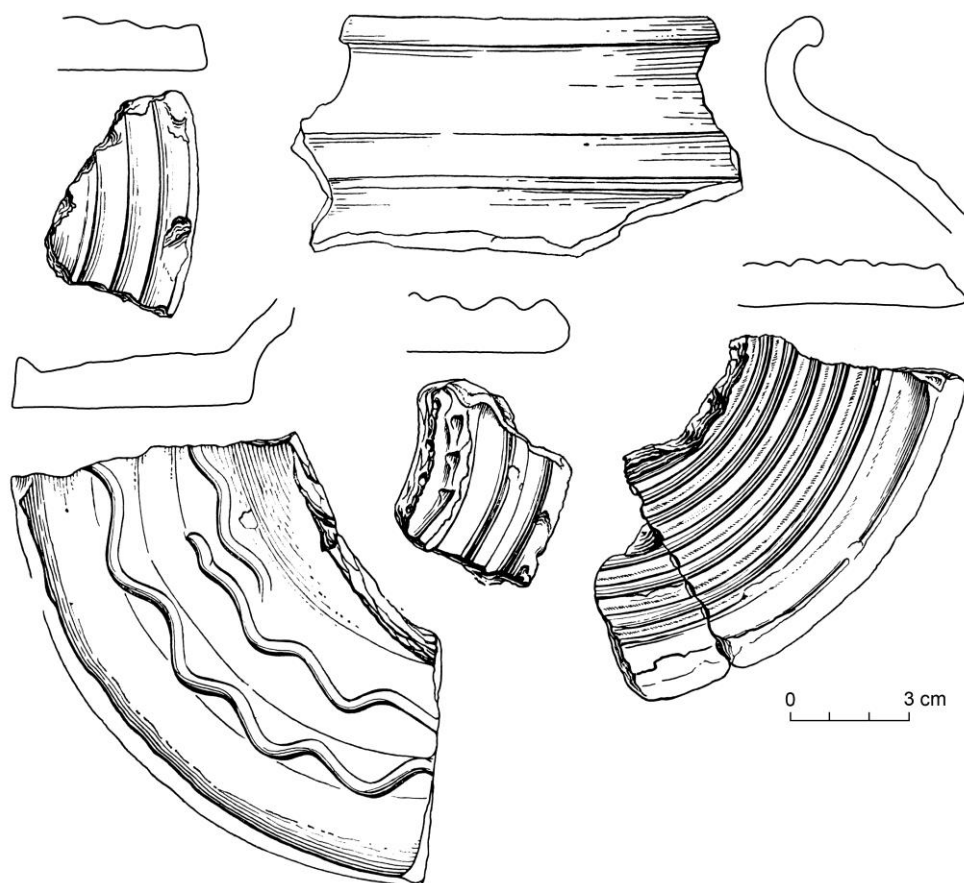

Obr. 33: Výběr keramiky kolonizačního horizontu Chebského hradu z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A).

dobrým příkladem toho je studie H. Bacha a S. Dušekové k durynské nekropoli Espenfeld,³⁷⁸ na níž se odkazovala při formulování problému nadregionální chronologie esovitých záušnic jak Z. Krumphanzlová počátkem 70. let, tak ještě i po roce 2000 R. Hanningová.³⁷⁹ V nejnovější literatuře je možno vysledovat v principu dvojí přístup k tomuto problému; většina autorů, kteří ve svých studiích narazí na problém nadregionálně nekompatibilních typochronologií řadových pohřebišť a artefaktů zastoupených v jejich výbavách (resp. na otázku regionalizace těchto jevů), na tuto otázku v lepším případě upozorní, avšak zůstává věrná východiskům

³⁷⁸ BACH/DUŠEK 1971.

³⁷⁹ KRUMPHANZLOVÁ 1974; HANNING 2003.

Obr. 34: Výběr keramiky kolonizačního horizontu Chebského hradu z výzkumu A. Hejny z let 1962–1964 (podle HEJNA 1967A).

té archeologické školy, z níž vzešla.³⁸⁰ Pouze menší část příspěvků usiluje o pojmenování podstaty věci, které by bylo více či méně nezávislé na některé typochronologické škále,³⁸¹ přičemž příspěvky, které tento problém v jeho podstatě tematizují jako svébytnou badatelskou otázku, zůstávají naprostou raritou.³⁸²

V přímé návaznosti na tyto regionálně zaměřené studie vzniklo též několik typologicko-chronologických schémat³⁸³ vývoje záušnice s esovitou kličkou. Pro účely analýzy materiálu z Chebska je nezbytné na tomto místě shrnout alespoň základní charakteristiku modelů užívaných pro oblast severovýchodního Bavorska a Čech, k níž je nutno připojit i několik poznámek k situaci v Posálí a Durynska. Pro účely nadregionálního česko-bavorského studia je momentálně zřetelně nejefektivnější systém vypracovaný R. Hanningovou (viz **obr. 35**). Autorka v něm

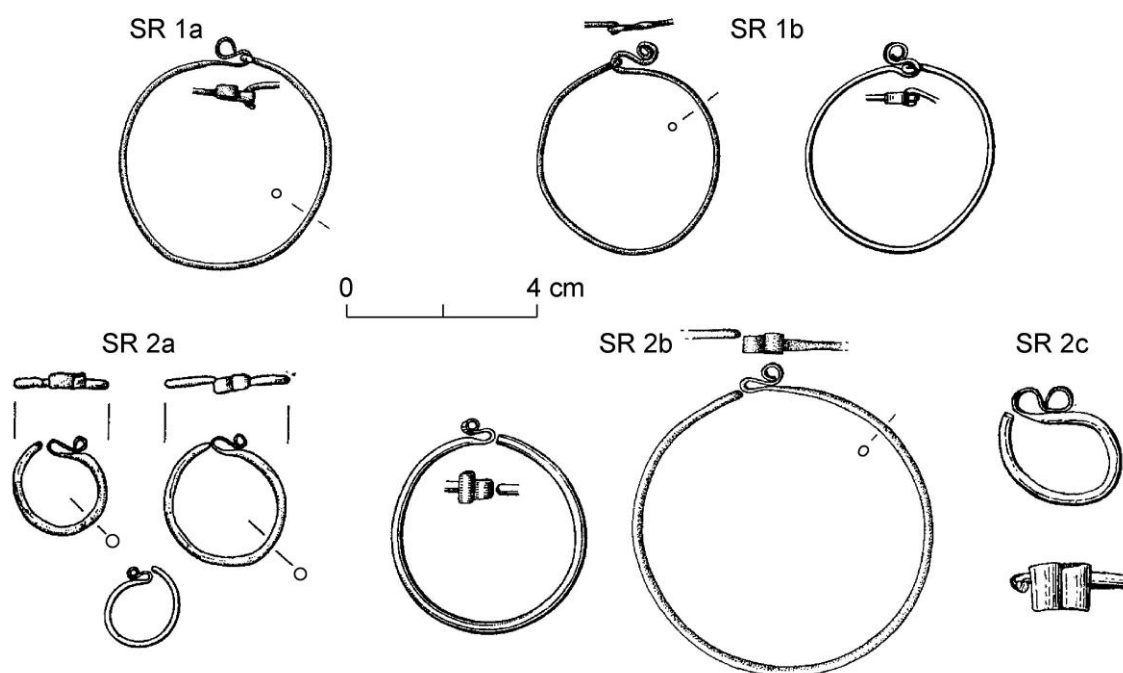
³⁸⁰ Haberstroh , C. 2004; BRUNDKE 2013, SCHEJBALOVÁ 2011, FROLÍK ET AL. 2014; BERANOVÁ/LUTOVSKÝ 2009.

³⁸¹ HASIL 2010B, ŠTEFAN 2010, PÖLLATH 2002, zejm. s. 93–97

³⁸² HANNING 2003.

³⁸³ K archetypům regionálních chronologií sousedních oblastí viz např. ŠIKULOVÁ 1958/59; MĚŘÍNSKÝ 1997 či MUSIANOWICZ 1949.

rozdělila dva základní typy závěsného kruhu ukončeného esovitou kličkou, a sice SR („*Schläfenring*“) 1, který je vybaven funkčním háčkem zaklesnutým pod esovitou kličku, a SR 2, jenž tento háček postrádá. Zatímco morfologické dělení typu SR 1 není nutno na tomto místě nezbytně blíže sledovat (vyskytuje se výhradně v severovýchodním Bavorsku a Horním Rakousku, nálezy mimo tuto oblast jsou velmi sporadické), významnou roli sehrává vnitřní členění v rámci typu SR 2. Pro tabelaci a databázové zpracování praktický systém kódů SR 2a a SR 2b rozlišuje esovité záušnice nízkých a vysokých průměrů, rozhraní představuje hodnota 35mm. Jak již bylo řečeno, vycházela R. Hanningová ve své typologii z nálezů z Čech a Bavorska. S ohledem na materiál z horního Poohří bude praktické definovat na tomto místě ještě subtyp SR 2c, který je rozšířen především v Durynsku a odpovídá variantě SR 2a, od níž se však odlišuje zřetelně široce (na dvoj- až trojnásobek průměru drátu) roztepanou esovitou kličkou.³⁸⁴

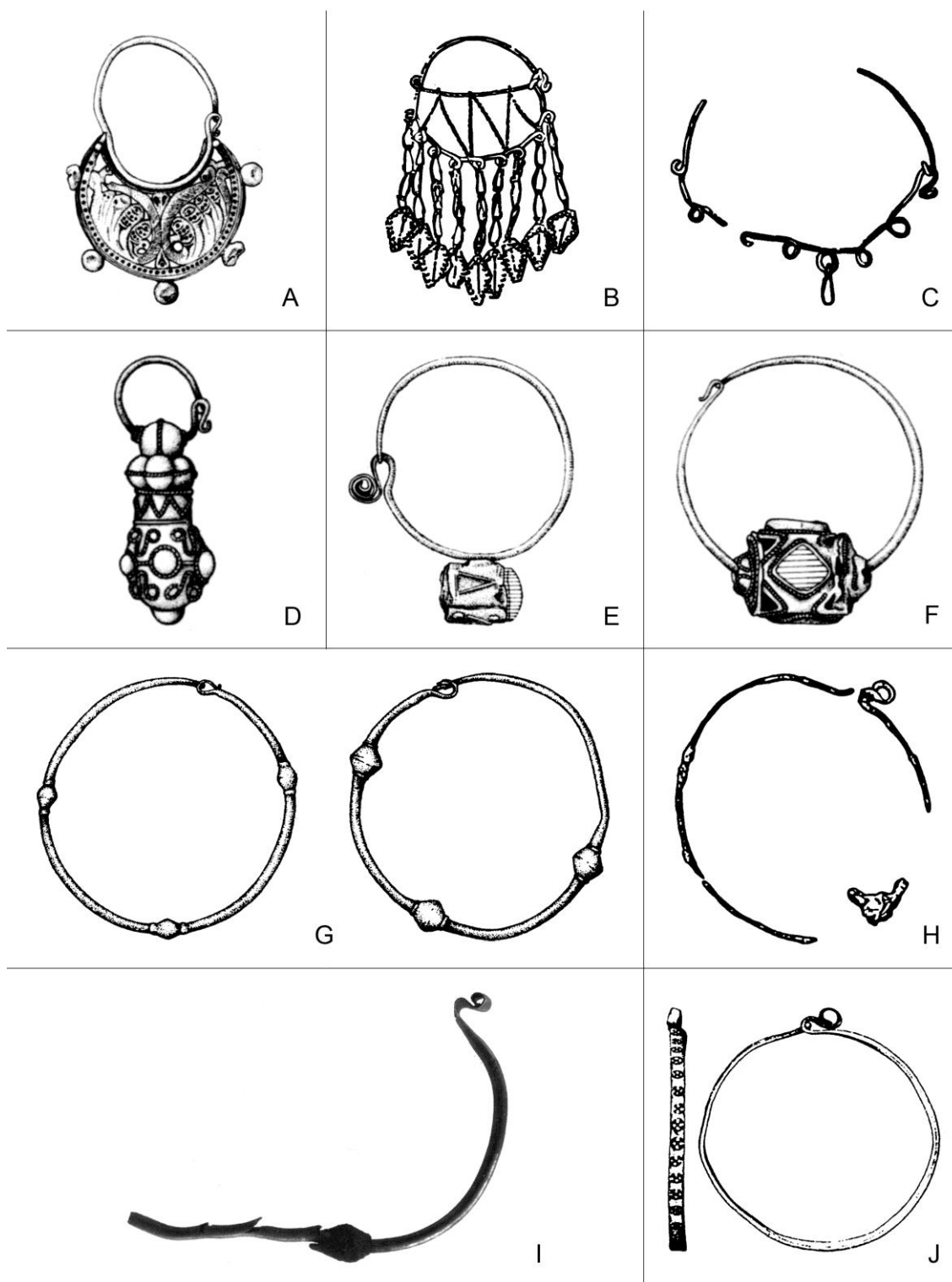

Obr. 35: Základní typologie esovitých záušnic. Podle HANNING 2003, Abb. 1, doplněno.

Chronologické zařazení jednotlivých typů bývá v současnosti vykládáno následujícím způsobem: esovitá klička s protilehlým háčkem coby funkční uzávěr složitějších typů ženského šperku se poprvé vyskytuje na pohřebištích v jihoněmecké tzv. *staré sídelní oblasti* již v mladším merovejském období, tj. od 7. století (viz **obr. 36: A, D, E, F**). Motiv „esa“ v této době zdaleka ještě neplnil dekorativní úlohu, nýbrž představoval v kombinaci s háčkem ryze funkční prvek. Jak poukázal K. Schwarz,³⁸⁵ na geografickém a sociálním okraji *staré sídelní oblasti* došlo v této době k lokální nápodobě šperků vybavených esovitým uzávěrem.

³⁸⁴ Pro definici této varianty („Typ C“) viz BACH/DUŠEK 1971, s. 22.

³⁸⁵ SCHWARZ K. 1984, s. 38–46.

Obr. 36: Výběr dekorací vázaných na bázi esovité záušnice s esovitou kličkou s protilehlým háčkem z oblasti horního Porýní, horního Podunají a Pomohání. Bez měřítka. Podle EICHERT 2012; LOSERT 2008; PÖLLATH 2002.

A – Linz – Zizlau, Bez. Linz; B – Weismain, Ldkr. Lichtenfels; C – Thurnau – Alladorf, Ldkr. Lichtenfels; D – Wiesloch, Ldkr. Rhein-Neckar-Kreis; E – Strasbourg, dép. Bas-Rhin; F – Esslingen – Simau, Ldkr. Esslingen; G – Adelsdorf, Ldkr. Erlangen – Höchstadt; H – Thurnau – Alladorf, Ldkr. Lichtenfels; I – Rauher Kulm, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab.

Vznikl tak jednoduchý artefakt, uzavíratelný drátěný kruh středního až vyššího průměru (45–80 mm), užívaný patrně zejména jako součást ženského účesu, který

v honosnějších variantách nesl další dekorativní prvky (kovové, skleněné či dokonce dřevěné korálky – viz **obr. 36: G, H, I**), v nejjednodušších pak naopak docela rezignoval i na esovité ukončení. K. Schwarz se mohl při dataci tohoto procesu opřít o stále ještě hojně a tedy chronologicky poměrně průkazné hrobové celky mladšího a pozdního merovejského období, takže jeho datace *genotypu* esovité záušnice do druhé poloviny 7. století může být pokládána za věrohodnou a většina současných badatelů ji také akceptuje.³⁸⁶ Období nástupu masového rozšíření „velké“ varianty záušnice (typ SR1) v prostoru dnešního německy hovořícího Podunají a ve východoalpské oblasti však současná literatura klade konsenzuálně do 8. až první poloviny 9. století. Jednota ovšem nepanuje v otázce vymizení záušnic s esovitou kličkou a protilehlým háčkem z hrobových výbav a potažmo z živé kultury. Odpověď na tuto otázku jen sotva bude paušální. Například v regnitzsko-mohanské oblasti, jejíž systematickou christianizaci vč. budování farní sítě zahájil již na sklonku 8. století Karel Veliký, mohlo dojít k proměně pohřebního ritu skutečně poměrně záhy, přičemž intenzivní kulturní výměna s oblastí říše mohla přinést i rychlou proměnu kroje a tedy vymizení esovité záušnice i z živé kultury v regionu. Opačný extrém pak prezentuje hrob 113 z lokality Zwentendorf v Dolním Rakousku,³⁸⁷ tj. v přirozeném komunikačním regionu, jehož kulturní orientace byla výrazně ovlivňována různými vnějšími faktory až do otonského období; zde byl nalezen hrob se záušni typu SR1 vybavenou třemi kovovými bubínky a dvěma denáry českého knížete Boleslava II., z čehož plyne, že esovité záušnice zůstaly v nějakém množství součástí živé kultury v některých regionech hluboko do 2. poloviny 10. století. Vyznění typu SR 1 v jednotlivých regionech severovýchodního Bavorska, v Podunají, ale též i na Chebsku tak potenciálně spadá do velmi širokého intervalu. Na území České republiky je mezi řádově tisíci nálezy jiných typů esovitých záušnic morfologický typ SR1 mimořádně vzácný a lze jej interpretovat jako doklad nadregionálních kontaktů zejm. s prostředím dnešního severovýchodního Bavorska a Horního Rakouska. Vedle trojice nálezů z Chebska, jimž bude věnována pozornost dále, pochází i ze středních Čech, konkrétně z nekropole v Roztokách – Žalově,³⁸⁸ a další zástupce této morfologické varianty je znám až z východočeské Chrudimi.³⁸⁹ Význam těchto nálezů je nejasný, patrně se jedná o doklad nesoustavné nadregionální směny či exogamie,³⁹⁰ vyloučit ostatně nelze ani náhodnou morfologickou varietu vzniklou v domácím prostředí, a to zejména u nálezu

---

³⁸⁶ PÖLLATH 2002, s. 97–106, Abb. 8; BRUNDKE 2013, s. 39–44, EICHERT 2010, s. 36–39; BERÁNEK/HASIL 2014.

³⁸⁷ HEINRICH W. 2011.

³⁸⁸ TOMKOVÁ ET AL. 2012, s. 73–76, obr. 65:1A, 1B; SLÁMA 1977, zejm. obr. 34:1, resp. obr. 35:14. Souhrnně k esovitým záušnicím typu SR 1 z oblasti ČR viz BERÁNEK/HASIL 2014, s. 86–87.

³⁸⁹ TUREK 1948, s. 506, obr. 6:2. Nález pochází z kostelní nekropole, která je rámcově datována mincemi z přelomu 11. a 12. století.

³⁹⁰ Srov. PROFANTOVÁ 2013, jež se ovšem vztahuje k vysokému sociálnímu prostředí.

z Chrudimi, který je zřejmě velmi pozdní. Žádné další exempláře záušnice typu SR1 z území Čech známy nejsou.³⁹¹ Rovněž na Moravě se vyskytl jeden náleзовý celek s párem těchto záušnic na lokalitě Rajhrad;³⁹² nízké zastoupení tohoto typu v moravském prostředí lze odůvodnit poklesem frekvence výskytu esovitých záušnic s protilehlým háčkem podle toku Dunaje.

Esovitě záušnice typu SR2, tedy záušnice bez funkčního uzávěru, u nichž se motiv esovité kličky patrně velmi záhy stal hlavním výzdobným elementem, prošly vývojem výrazně komplikovanějším, který je odvislý jednak od širší oikumeny rozšíření (ta zahrnuje nejen celou oblast výskytu typu SR1, ale i široká území Čech, Moravy, Slovenska, Polska i pobaltských republik), jednak od rozdělení do trojice morfologických subtypů, jimž v různých regionech odpovídá někdy dosti výrazně odlišné chronologické zakotvení. Typ a (viz **obr. 35**) představuje drobnější esovité záušnice bez funkčního háčku do cca 35 mm v průměru, které zjevně představovaly samy o sobě dekorativní prvek, uplatňovaný mj. na kožených a patrně i jiných organických čelenkách. I přes celkovou jednoduchost tohoto artefaktu bylo zjištěno značné množství jeho variant, např. typ s vícenásobnou kličkou, snad imitující tzv. podunajský šperk,³⁹³ varianta, jejíž tělo je ukončeno esovitou kličkou na obou stranách, v některých regionech (např. v Čechách, rozpoznatelné je ale i v materiálu z Chebska) je pak časté zesílení drátěného těla záušnice. Pro sálsko-durynský region je pak signifikantní varieta s doširoka roztepanou kličkou (**obr. 35**), jejíž příčný rozměr může překročit 6 mm, jež je zde označována jako typ SR2c.

Nejstarší záušnice s nižším průměrem se poprvé objevují v oblasti severovýchodního Bavorska jen s malým spožděním po nástupu většího typu s háčkem (typ SR1), zejména na základě kombinací artefaktů v hrobových výbavách na nekropoli Iffelsdorf, Ldkr. Pfreimd, se zdá být pravděpodobné, že nastupují již v prvních desetiletích 8. století. V hornofalckých raně středověkých hrobech se pak vyskytují nejméně do doby po roce 1000, kdy se s nimi lze ještě masivně setkat na hřbitově při kostelíku na lokalitě Barbaraberg, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab.³⁹⁴ V oblasti dnešní spolkové země Durynsko nastupují menší typy záušnic pravděpodobně ještě v průběhu 9. století, těžiště jejich výskytu pak leží v první polovině 10. století.³⁹⁵ Složitou a dodnes v podstatě neotevřenou otázku představuje výskyt esovitých záušnic typu SR2a, resp. řadových kostrových

---

³⁹¹ Úvahu Z. Schejbalové (SCHEJBALOVÁ 2011, s. 35–36; táž 2013, s. 40), že esovitá záušnice s háčkem typu SR 1 byla zastoupena na nekropoli pod Svatoborem u Sušice, je třeba odmítnout, neboť dostupné popisy a vyobrazení inkriminovaného, dnes nezvěstného artefaktu (WOLDŘICH 1882/84, s. 16, s. 23, Tab. II.6, srov. BENEŠ 1980, 32) popisují artefakt zcela odlišné morfologie i rozměrů (podrobnější argumentaci uvádí HASIL 2012, 575–576, obr. 1).

³⁹² STAŇA 2006, s. 69; obr. 23

³⁹³ SLÁMA 1957.

³⁹⁴ HEIDENREICH 1997; táž 1998.

³⁹⁵ BACH/DUŠEK 1971.

nekropolí vůbec, v jednotlivých regionech Čech. Relativně nejpříhodnější pramenná situace panuje ve středních Čechách, odkud je známo relativně výrazné množství nekropolí, které lze díky signifikantní velkomoravské složce datovat do 9. století, zejména pak (na základě písemných zpráv) do jeho poslední čtvrtiny. Nejpozději od 70. let je potom obecně akceptován model, že výrazně prostší horizont ženského šperku nastupuje teprve s vyzníváním velkomoravské tradice, tj. že esovitě záušnice nastupují v Čechách v prvních desetiletích 10. století. Podobný výklad je však přinejmenším velmi zjednodušený, neboť vychází z pozorování učiněných v jediném regionu a navíc na lokalitách, které jsou velmi výrazně spjaty s centry vznikajícího přemyslovského panství, tj. můžeme zde právem očekávat komunity, které se identifikovaly na základě odlišného vkusu a symbolicko-estetických preferencí, než obyvatelstvo v jiných regionech či náležející k jiným společenským skupinám. Například pro oblast jihozápadních Čech,³⁹⁶ odkud doklady velkomoravského šperkařského horizontu naprosto postrádáme, a které naopak leží v oblasti protkané nejméně dvojicí dálkových komunikačních tras vedoucích do Podunají, bychom tak museli přijmout velmi nepravděpodobnou hypotézu, že zde kostrové pohřbívání představovalo po celé 9. století v podstatě neznámý jev. Rovněž jen za tohoto předpokladu se jeví jako pravděpodobná datace kolekce drobných záušnic z mohylníku v Hlohovičkách, okr. Rokycany, do průběhu 10. století.³⁹⁷ Pro oblast zejména západní části ČR, tedy v neposlední řadě i Chebska, je proto třeba připustit výskyt esovitých záušnic typu SR2a již od 9. století.

Typ záušnice SR2b, tedy záušnice bez funkčního háčku o průměru vyšším než 35 mm, představuje morfologickou varietu, jež v různých regionech doprovázejí typy SR1, SR2a a SR2c. V severovýchodním Bavorsku nastupují zřejmě o něco později, snad v průběhu 9. století, vykytují se pak ještě i v době definitivního opouštění zvyku přidávat šperk do hrobových výbav na počátku 11. století, jak opět dokládá pohřebiště na Barbarabergu. V oblasti Čech a potažmo Moravy se tato morfologická varianta vyskytuje teprve později, na základě mincí ukládaných do Hrobů v oblasti jižní Moravy a jihozápadního Slovenska lze říci, že průměr záušnic zde dosáhl hranice 35 mm počátkem 12. století a jak v Čechách, tak i na Moravě dosáhl průměr nejmladších exemplářů více než 70 mm, jak dokládají nálezy z kostelních hřbitovů přelomu 12. a 13. století.

Z uvedeného nárysu jednoznačně vysvítá, že v prostoru velmi specificky položeného Chebska představuje otázka typochronologie esovitých záušnic nemálo komplikovaný problém. Výskyt všech základních typů je zde totiž myslitelný prakticky v jejich maximálním rozsahu. V případě záušnic s funkčním háčkem a větším průměrem (typ SR1) je zde možno předpokládat (a jak se ukáže

---

³⁹⁶ SCHEJBALOVÁ 2011, s. 55–56.

³⁹⁷ Tak LUTOVSKÝ/TOMKOVÁ 1994, s. 103, srov. BREIBERT 2005.

dále, ne zcela bezdůvodně) již v pokročilém 7. století, a dále nejméně do 9. století. V 8. století pak jsou již myslitelné drobné formy záušnic typu SR2a, jež jsou pak patrně průběžným typem až do 12. století; v období 9. a 10. století jejich škálu doplnil i typ SR2c s široce roztepanou kličkou. Vyšší míra jistoty je v horním Poohří na místě pouze v případě typu SR2b, jenž se zde vyskytuje pouze na pohřebišti v areálu Chebského hradu, tj. jeho výskyt zde bude odpovídat patrně „české“ konvenci – 11. a 12. století. Nejistoty ohledně datování esovitých záušnic, které představují na Chebsku jednoznačně nejčastější nález v hrobových výbavách, se pak konsekventně přenáší i na chronologii raně středověkých pohřebních areálů jako takových.

5.2 Katalog archeologických lokalit

Již výše, ve stati věnované obecné charakteristice pramenné báze, bylo poukázáno na skutečnost, že jedinou skupinou pramenů, která přímo odráží raně středověký vývoj horního Poohří, jsou archeologické nálezy. Dosavadní bádání diskutovalo v této souvislosti na 25 lokalit (viz **obr. 37**). Valná část z nich skutečně poskytla relevantní informace ke sledovanému tématu, další se však ukázaly jako výsledek dezinterpretace vesměs mladších nálezů, nebo se přání stalo otcem myšlenky a v kombinaci zejména se zdánlivě přesvědčivými toponomastickými doklady byla za raně středověké lokality pokládána i taková místa, která dodnes objektivní doklady raně středověké pramenné evidence postrádají. Úkolem této kapitoly proto bude komplexní revize³⁹⁸ mapy raně středověkého osídlení Chebska a utřídění a sjednocení této klíčové pramenné základny.

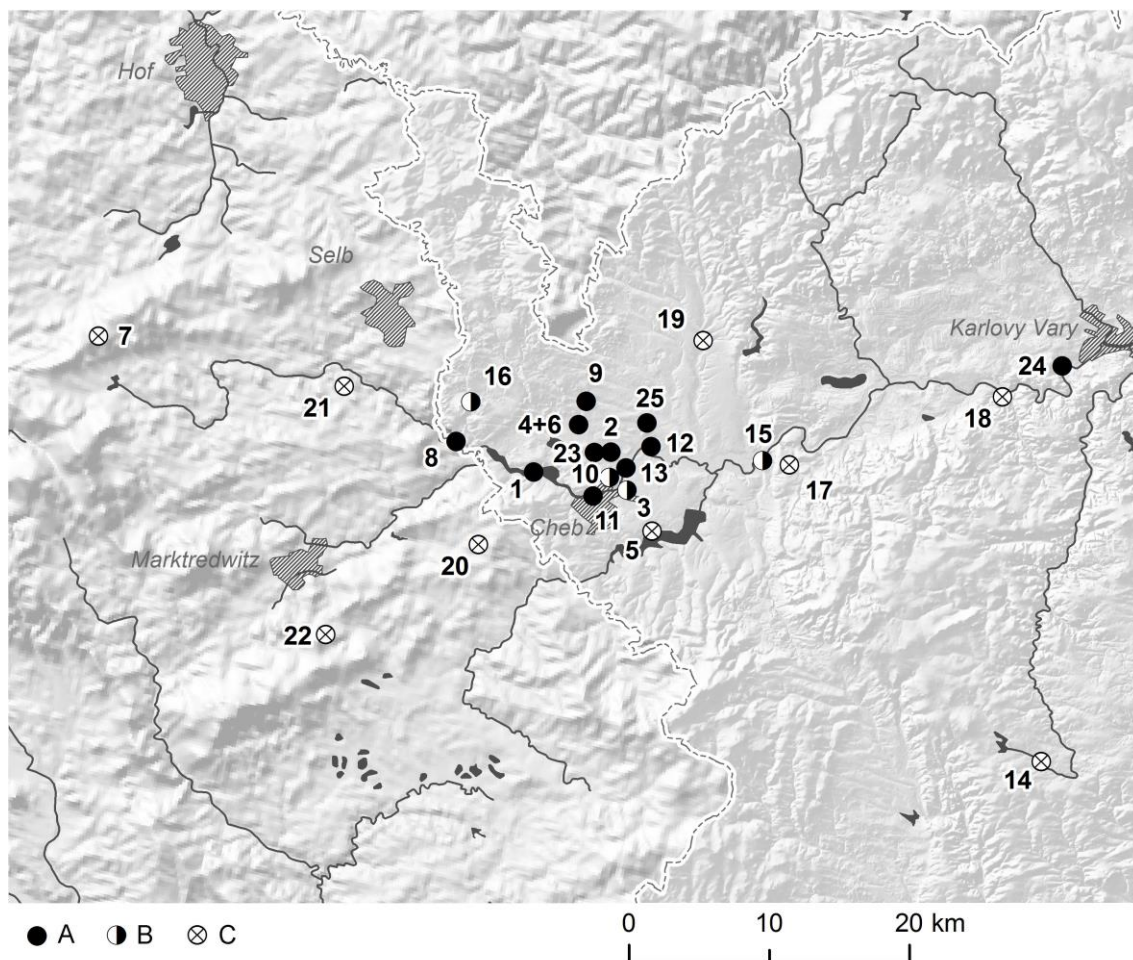
Jednotlivé lokality jsou označovány podle dnes již archaizovaného katastrálního členění, které odpovídá období před rokem 1949, kdy byla síť i vymezení katastrálních obcí ještě v zásadě stálá. Pod těmito názvy vstoupily jednotlivé nálezy a lokality do odborné literatury i obecného povědomí a nebylo by proto správné je nyní označovat podle nově vzniklých katastrálních vymezení, s jejichž názvy nikdy spojovány nebyly. Následující alfabetycky uspořádaný katalog tedy u každé z položek, která byla doposud vzata do diskuse o raně středověkém osídlení Chebska, nabídne základní identifikaci a charakteristiku, tam, kde je to možné, údaje o lokalizaci v terénu vč. zeměpisných souřadnic³⁹⁹ (I.), dějiny bádání

---

³⁹⁸ Dílčí výsledky této revize, která probíhala průběžně mezi roky 2007–2015 byly publikovány v uplynulých letech (zejm. HASIL 2010A; týž 2014; BERÁNEK/HASIL 2014). Jejím objektem se stal veškerý raně středověký nálezový fond z oblasti Chebské kotliny, bohužel s výjimkou materiálu ze sídlištních a fortifikačních situací zkoumaných v areálu chebského fortifikovaného sídliště. Dokumentace těchto výzkumů a popis materiálu uloženého v chebském muzeu je dnes již bohužel v takovém stavu, který smysluplnou revizi nedovoluje, a je s ním proto zacházeno pouze výběrově. Komplexní revize archeologických dat z oblasti Chebska byla provedena v ARUP v letech 2014–2015, její výsledky jsou součástí páteřního informačního systému archeologie v ČR, AMČR – viz KUNA/KŘIVÁNKOVÁ/HASIL/NOVÁK 2015; KUNA ET AL. 2015.

³⁹⁹ Poloha lokalit je udávána v zeměpisných souřadnicích vztahených k elipsoidu WGS-84 a vyjádřena decimálně. Jedná se o krok vstřícný vůči uživatelům nejrůznějších zařízení vybavených GNSS (nepřesně tzv. GPS), jejichž rozličná rozhraní tento formát – na rozdíl od v ČR oficiálně užívaného

(II.), stručný popis, dataci, a rámcovou interpretaci (III.), základní bibliografii (IV.) a odkazy na nejdůležitější publikovaná vyobrazení, resp. vyobrazení v této publikaci (V.).

Obr. 37: Archeologické lokality s raně středověkou komponentou v horním Poohří: A – prokázanou; B – pravděpodobnou; C – neprokazatelnou. Číslování odpovídá katalogu.

1. Cetnov /Zettendorf/, k. ú. Cheb, okr. Cheb

ojetinělé nálezy raně středověkých artefaktů, patrně součástí hrobových výbav

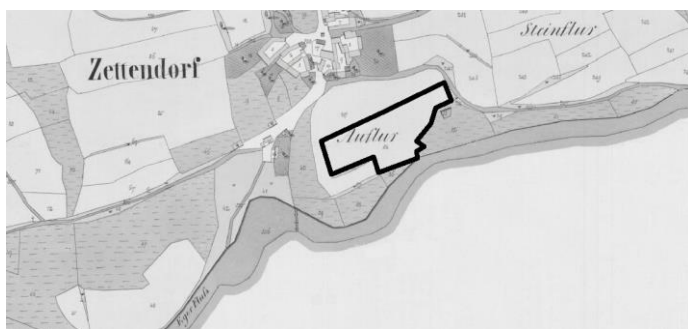
I. V trati Auflur na parcele Pozemkového katastru č. 34 – viz **obr. 38**. Přesná lokalizace neuvedena z důvodu ochrany lokality.

II. a) **Roku 1989** získal P. Šebesta od rybáře J. Hanzla celistvou raně středověkou nádobku nalezenou na břehu upuštěné vodní nádrže Skalka u Chebu. Následný sběr P. Šebesty v udaném místě nálezu nepřinesl žádné bližší zjištění ani chronologicky související artefakty.

---

souřadného systému JTSK, lidově zvaného podle jeho tvůrce i „Křovák“ – vesměs podporují. Blíže k problematice tzv. *positioningu* v archeologické praxi KUNA ET AL. 2014, s. 28–29. Souřadnice se vztahují zpravidla ke středu archeologické lokality a nejsou uvedeny, pokud ji nelze lokalizovat přesněji, než s odchylkou v řádu stovek metrů a vyšší, popř. pokud by zveřejnění přesné polohy naleziště znamenalo jeho ohrožení ilegálními archeologickými výzkumy za použití detektoru kovů.

b) **Počátkem března 2014** využili M. Beránek a J. Hasil pravidelného snížení hladiny vodního díla Skalka v zimě 2013/2014 a provedli v místě nálezu z roku

Obr. 38: Místo nálezu nádoby z k. ú. Cetnov, okr. Cheb, podle stabilního katastru. Graficky zvýrazněna parcela č. 34 (zdroj ČÚZK).

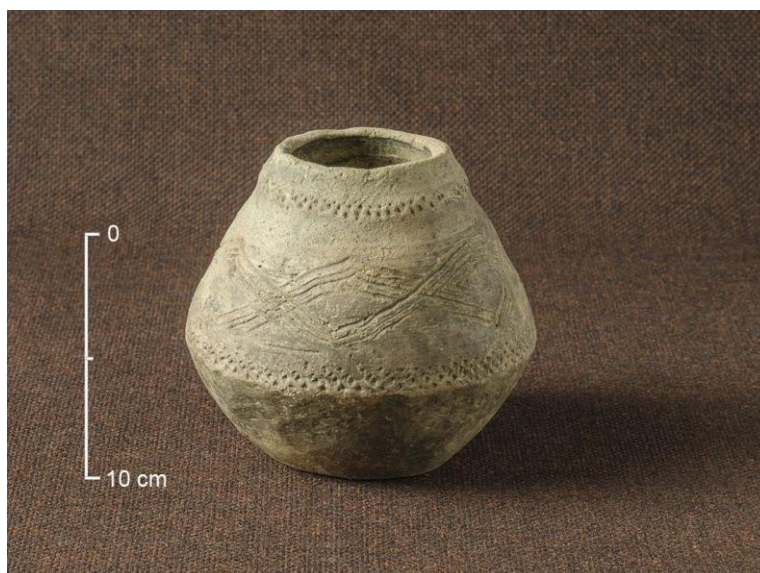
1989 nejprve povrchový sběr a následně systematický průzkum pomocí detektoru kovů.⁴⁰⁰ Výsledkem provedené prospekce byla kolekce 59 kovových artefaktů a keramických zlomků, které

lze datovat do širokého časového rozpětí období mladší doby bronzové

počínaje a subrecentním konče. Mezi nimi se vyskytla též stříbrná esovitá záušnice západního typu. V erozní rýze bezprostředně nad místem nálezu pak byla provedena zjišťovací sonda, která však archeologicky ani geochemicky neprokázala přítomnost kostrových hrobů.⁴⁰¹

III. a) **Keramická nádobka nalezená roku 1989** představuje celistvý

dvojkónický exemplář (viz **obr. 39**) o výšce 125 mm, průměru ústí 66 mm, průměru maximální výduti 140 mm a průměru dna 76 mm, která se dnes nachází v archeologické sbírce M Cheb, pod inventárním číslem A 6552. Keramická hmota je relativně jemná a měkce

Obr. 39: Merovejská nádobka z k. ú. Cetnov, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 6552, foto Z. Kačerová.

vypálená, a protože vnější plochy jsou silně poškozeny pobytem ve vodním prostředí („omlety“), lze jen ze složené tektoniky nádoby a náznaků slepování jednotlivých částí v jejím vnitřku rozhodnout otázku, zda se jedná o nádobu v ruce robenou nebo vytáčenou, s příklonem k první z uvedených možností.

⁴⁰⁰ Autoři výzkumu si dovoluují na tomto místě poděkovat státnímu podniku Povodí Ohře za srdečný a vstřícný přístup k jejich výzkumným aktivitám, a spolku Archeus DW za neocenitelnou a nezištnou pomoc při provádění detektorového průzkumu.

⁴⁰¹ Viz BERÁNEK/HASIL 2014, s. 84–85; geochemický posudek zpracovaný A. Majerem (Volyně) viz ARUP C-PP-201404801.

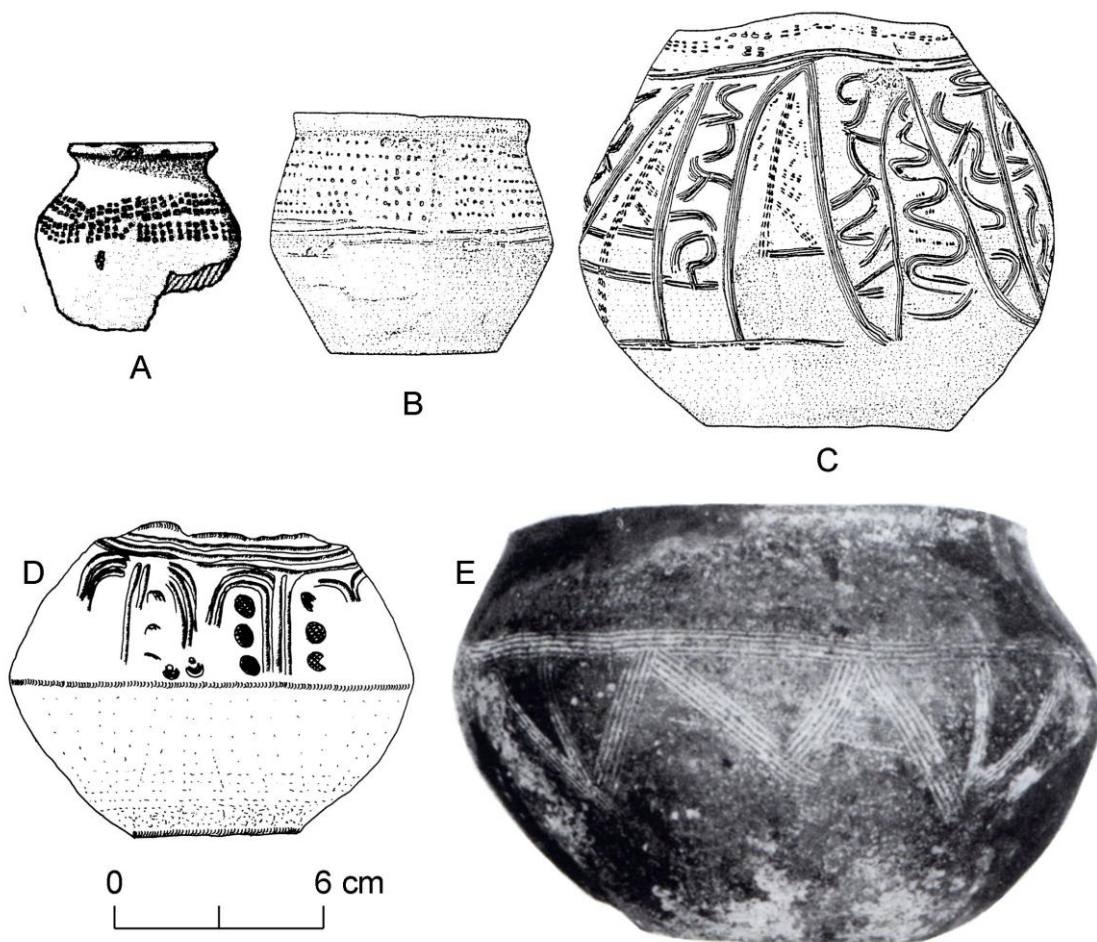
Výzdoba se skládá z – dnes poněkud zahmlené – plastické lišty, která se nachází těsně pod jinak naprosto neartikulovaným hrdlem, kterou zdobí hustý pás hřebenového kolku. Totožný výzdobný motiv se potom opakuje i na maximální výduti nádoby. Stejný nástroj, tj. čtyřzubý hřeben s hroty o čtvercovém průřezu, byl patrně použit i při výzdobě plecí (prakticky tedy celé plochy vrchního kónusu), která je provedena dvěma pravidelně se křížícími hřebenovkami, které tak vytvářejí kosočtvercový kazetový motiv. Posledním prvkem výzdoby je potom jednoduchá, místy setřená linie, která probíhá mezi spodním pásem hřebenového vpichu a kazetovou výzdobou. Vnitřek nádoby je dnes šedočerný, pozůstatky původního povrchu jsou tmavě hnědé, omleté partie potom průběžně světlají až do okrova.

Cetnovský nález byl vy publikován a správně chronologicky zařazen do mladšího merovejského období již P. Šebestou, v širším kontextu se k němu potom jako první vyjádřila N. Profantová, která v něm spatřovala domácí nápodobu merovejské keramiky, což by byl případ, který v zásadě nemá na území Čech obdoby. Pro mladší, karolinské období, poukazuje N. Profantová na souvislost keramiky imitující západní předlohy s vyšším sociálním prostředím, což vykládá tak, že přestože keramika zřejmě neplní primárně reprezentativní úlohu, mohou ji plnit jiné komodity, pro které mohl být určitý typ keramického obalu signifikantní. Z jiného, úzce regionalistického úhlu – ovšem bez přímé vazby na stanovisko N. Profantové – interpretoval význam cetnovské nádoby P. Šebesta, který ji prohlásil za „nejstarší stopy kolonizace“ na Chebsku. Cetnovský nález pak má souviset s blížeji nespecifikovanými, „ne zcela identickými“⁴⁰² analogiemi ze středního Německa a německého Podunají a spolu s nálezy z lokality Dlouhé Mosty (viz kat. č. 2), jejichž původ je však zpravidla hledán v Porýní, má reprezentovat období počátků germánského (raně německého) osidlování Chebu a Chebska.

V kontextu hmotné kultury raně středověkého horního Poohří zaujme cetnovská nádobka zejména svou dvojkónickou stavbou, kterou se v rámci užšího regionu shoduje pouze se třemi jinými nálezy, jejichž nálezové okolnosti a interpretace jsou bohužel neméně problematické. V první řadě se jedná o jednu z nádobek z již zmiňovaného ojedinělého nálezu z Dlouhých Mostů, okr. Cheb (**obr. 40: A**, kat. č. 2), která je však zjevně souvisí s vyspělou porýnskou hrncířskou tradicí, s níž ale cetnovský nález v žádném případě spojovat nelze, a to zejména s ohledem na nesrovnatelně vyšší jakost zpracování dlouhomostecké nádoby (jemnější keramické těsto, tvrdý výpal, jemněji provedený hřebenový vpich).

---

⁴⁰² ŠEBESTA 2002A, s. 205. Text se odvolával zejména na nádobku z hrobu č. 2 na lokalitě Haßleben, Ldkr. Erfurt (SCHMIEDT 1966, s. 204; týž 1976, s. 56, Taf. 52:1; TRÄGER 1985, s. 195, s. 201, Abb. 17:5) a na dvojkónické nádoby z alamansko-franského pohřebiště Dillingen-Schretzheim, Ldkr. Dillingen a. d. Donau (KOCH U. 1977, zejm. s. 145–148). Všechny tyto nálezy však morfologicky a především technologicky odpovídají fenoménu „franského dvojkónusu“, který však zřejmě stojí vůči cetnovské nádobce v postavení genotypu.

Obr. 40: Výběr dvojkónických nádob s hřebenovou výzdobou se vztahem k cetnovskému nálezu. A - Dlouhé Mosty, okr. Cheb (kresba J. Hasil); B a C - Kleinbardorf, Gm. Sulzfeld, Ldkr. Rhön-Grabfeld (podle HABERSTROH 2000B); D - Lunstädt, Ldkr. Merseburg (M Halle nad Sálou, skica M. Beránek); E - Wolmirsleben, Ldkr. Salzlandkreis (podle SCHMIDT 1976).

Další dvě dvojkónické nádoby pocházejí z oblasti, která je tradičně, třebaže nesprávně, označována jako tzv. historické Chebsko. „*Fränkisch beeinflusstes Doppelkonus*“ desátého století spatřoval F. W. Singer ve zlomcích nádoby, která byla roku 1963 nalezena v areálu prehistorické fortifikace v Neudürklas-Birkenbühl, Ldkr. Wunsiedel (viz kat. č. 21). Jak však ukázala analýza H. Loserta, dělí vznik obou nádobek zřejmě celá čtyři století,⁴⁰³ což jakékoliv úvahy o případné kulturní a ideovou provázanosti cetnovské a birkenbühlské nádoby posouvá z roviny hypotetické do roviny čistě spekulativní. S mladším merovejským obdobím lze naopak zcela bezpečně spojit doposud nepublikovanou nádobku, která je – bohužel bez jakýchkoliv nálezových okolností – uložena v keramické sbírce muzea Stiftlandmuseum Waldsassen. Její dvojkónický tvar plně koresponduje s hrubším, ale kvalitně vypáleným střepem charakteristického světlešedého odstínu, který spolu s typickou kolkovou výzdobou jednoznačně ukazuje na původ nádoby v bajuvarském prostředí. S cetnovským nálezem tak tento objekt spojuje tektonika nádoby (jasně artikulovaný dvojkónus, pouze

⁴⁰³ LOSERT 1993A, s. 93, Abb. 26.

plastickou lištou naznačené, resp. jen nevýrazné ústí), srovnatelná kvalita keramického těsta a výpalu i užití kolkové techniky ve výzdobě, zcela odtažitý nakonec není ani kazetový motiv, který sice sám o sobě pro bajuvarskou keramiku typický není, což však na druhou stranu rozhodně nelze tvrdit o prostorovém členění plecí bajuvarské keramiky jinými výzdobnými technikami, nejčastěji právě více či méně komplikovaným užitím kolku.⁴⁰⁴ Patrně již neřešitelným problémem však zůstává vztah této nádoby k regionu, ve kterém je dnes přechovávána; modelově lze zvažovat dvě odlišná řešení s rozdílnými konsekvencemi po interpretaci cetnovské nádoby. V prvním případě by waldsassenská nádoba byla do nejseverovýchodnějšího výběžku Horní Falce zavlečena teprve v moderní době a její skutečné naleziště by se nacházelo s vysokou pravděpodobností kdesi jižněji či jihozápadněji, v oblasti bajuvarské sídelní oikumeny. Waldsassenskou nádobku by pak bylo potřeba vnímat pro potřeby komparace s cetnovským nálezem jako náhodně zvolený vzorek charakteristického zboží spjatého s tímto prostředím. Pokud by však waldsassenský kus skutečně pocházel z takto severně položené oblasti, která je pro tuto kategorii raně středověké keramiky z jihu Německa již značně výstřední, spojoval by jej s nádobkou z Cetnova navíc ještě obdobný sídelněhistorický kontext, tj. bylo by třeba jej interpretovat buď v souvislosti s komunikačním potenciálem krajiny delikátně položené na nejvýznamnějším středoevropském rozvodí (Dunaj/Labe/Rýn), nebo v souvislosti nevelké sídelní oikumeny nositelů merovejské hmotné kultury v horním Poohří.

Další příklady obdobných atypických keramických tvarů je třeba hledat již ve vzdálenějších regionech. Mezi nimi vynikne jako snad nejbližší známá paralela, nádoba pocházející z pohřebiště Kleinbardorf, Gm. Sulzfeld, Ldkr. Rhön-Grabfeld, v oblasti východního předpolí Spessartu, jež pochází z hrobového celku č. 2, který je možno zejm. díky kombinaci typů skleněných korálek relativně bezpečně datovat do první poloviny 7. století (**obr. 40: C**).⁴⁰⁵ S cetnovským nálezem jej spojuje vedle dvojkónické profilace i absence jakéhokoliv náznaku hrdla. Ústí je dekorováno linií hřebenového vpichu, svrchní kónus je opět členěn hřebenovými liniemi, které v případě kleinbardorfského exempláře zasahují i pod úroveň maximální výduti, kde v tomto případě chybí druhý pás hřebenového vpichu, jenž se však naopak uplatňuje v rámci výzdoby plecí. Obě nádoby mimoto spojuje obdobné technologické provedení i rozměry. Pozoruhodný je pak celkový kontext lokality, která „*spolu s raně středověkými bronzami ze sousední lokality Judenhügel představuje jedno z nejsevernějších nalezišť z období okolo roku 600 po Kr. v severním Bavorsku.*“⁴⁰⁶ Zatímco však cetnovský nález představuje skutečně dosti

---

⁴⁰⁴ srov. např. LOSERT/PLETERSKI 2003, s. 468–470.

⁴⁰⁵ HABERSTROH J. 2000B, 250–251, Abb. 4. Autor si dovoluje na tomto místě poděkovat Dr. J. Haberstrohovi za doplňující informace a poskytnutí kresebné a fotografické dokumentace ke studiu, jakož i za podnětnou diskusi.

⁴⁰⁶ HABERSTROH J. 2000B, s. 253, viz též WAMSER 1984, s. 136–140, Abb. 100:4.

izolovaný bod na mapě osídlení mladšího merovejského období jak v rámci severovýchodního Bavorska, tak i Čech, dokládá J. Haberstroh zejména na základě písemných pramenů, že oblast dnešního dolnofransko-durynského pomezí se právě okolo roku 600 stává zájmovou oblastí franské říše.⁴⁰⁷ Její moc – resp. snad moc jejích mocensko-ideologických exponentů, tzv. *duces religiosi* – se mohla opírat právě o znovuobsazená starší výšinná sídliště jako v případě Judenhügelu, v jehož zázemí se nachází Kleinbardorfské pohřebiště. Jeho hmotná kultura ostatně na franské prostředí celkem zřetelně odkazuje, nejvýmluvněji – a z hlediska zájmu této stati nejzásadněji – právě dvojkónickou profilací nejen již výše zmiňované, excentricky zdobené nádoby, ale i drobným exemplářem zjištěným v jiném kleinbardorfském hrobovém celku, která svou profilací i výzdobou (viz **obr. 40: B**) zcela zapadá do intencí bohužel jen nepsanou konvencí definovaného pojmu franský dvojkónus.

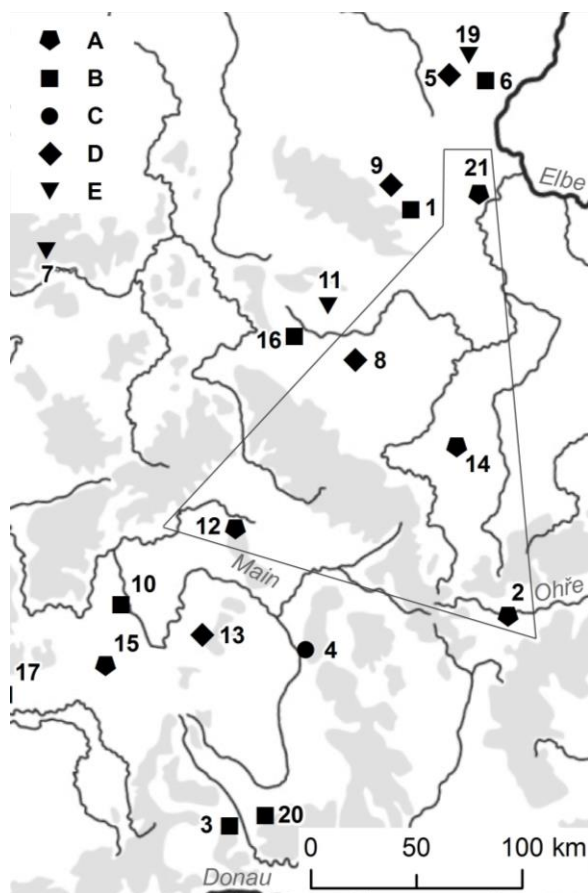
Rovněž v oblasti středního Německa, tj. v někdejší durynské oblasti, jejíž elita v období první poloviny 7. století již participovala na franské expanzi, je potom možno zaznamenat další blízkou paralelu cetnovské nádoby, která pochází z lokality Lunstädt, Ldkr. Merseburg (viz **obr. 40: D**).⁴⁰⁸ Její dvojkónické tělo přechází bezmála do kulovitého tvaru, ústí nádoby potom z této siluety opět nijak nevystupuje. Výzdoba je opět provedena hřebenovými liniemi, které stejně jako v předchozích případech člení celé plece nádoby; v takto vzniklých kazetách se potom – namísto hřebenového vpichu – uplatnil okrouhlý mřížkovaný kolek, ovšem velikost předmětu již opět přibližně odpovídá oběma výše zmíněným nádobkám. Nálezové okolnosti lunstädského exempláře jsou bohužel dalším faktorem, který jej spojuje s Cetnovem; nádoba byla získána stavebními dělníky roku 1946 a odevzdána do Landesmuseum Halle, takže opět chybí jakákoliv dokumentace archeologického kontextu. B. Schmidt – zřejmě víceméně oprávněně – pokládá tento nález celistvé nádoby za součást hrobové výbavy, kterou řadí ke svému IV. stupni středoněmeckých merovejských pohřebišť. Ten je chronologicky řazen do období 7. století a je pro něj charakteristická celá řada vnějších vlivů, vedle skandinávských především opět franské.

---

⁴⁰⁷ HABERSTROH J. 2000B, s. 255; viz též BEDNAŘÍKOVÁ 2009, s. 241; BERGMANN ET AL. 2008, s. 196–204.

⁴⁰⁸ SCHMIDT 1961, Taf. 25:e; SCHMIDT 1966, s. 201, s. 204; SCHMIDT 1976, s. 87.

Obr. 41: Rozšíření merovejské keramiky s kombinovanou hřebenovou výzdobou, oblast výskytu analogií cetnovské nádoby graficky zvýrazněna (podle HABERSTROH 2000B, upraveno a doplněno).

1 – Badeborn; 2 – Cetnov; 3 – Dittenheim; 4 – Eggolsheim; 5 – Emden; 6 – Farsleben; 7 – Goddelsheim; 8 – Großfahner; 9 – Halberstadt; 10 – Hettstadt; 11 – Kirchheilingen; 12 – Kleinbardorf; 13 – Kleinlangheim; 14 – Luntädt; 15 – Mergentheim; 16 – Mühlhausen; 17 – Neckarelz; 18 – Oberdischingen; 19 – Statuelle; 20 – Weißenburg; 21 – Wolmirsleben.

J. Haberstroh se ve své publikaci kleinbardorfského pohřebiště pokusil vymapovat v ruce robené dvojkónické keramické tvary zdobené hřebenovou linií,⁴⁰⁹ obě kleinbardorfské nádobce nejbližší analogie, tj. exempláře z Cetnova a Luntädtu, zde ovšem chybějí. Naopak je zde zahrnuto velmi široké tvarové spektrum, tj. vedle ryze dvojkónických nádobek i hrncovité tvary, mísy, konkrétnímu tvaru nepřiraditelné zlomky a tzv. osudí, mezi které jako specifický případ řadí J. Haberstroh právě i čistě dvojkónické tvary, takže výsledný obraz rozšíření takto vlastně ad hoc definované skupiny keramické produkce sahá od alamanské přes bajuvarskou, durynskou až k saské sídelní oblasti. Pokud se ovšem přidržíme užšího vymezení dvojkónusu „cetnovského typu“, zůstane z 21 položek doplněného Haberstrohova katalogu necelá pětina, konkrétně čtyři lokality, a to Cetnov, Kleinbardorf a Luntädt, k nimž přibude navíc ještě Wolmirsleben, dnes Ldkr. Salzlandkreis. V tomto případě se jedná o kolekci keramických nádob z hrobů, které byly – opět bez jakékoliv dokumentace – zničeny okolo roku 1925.⁴¹⁰ Jedna z těchto nádob (**obr. 40: E**) představuje ryze dvojkónický tvar, rozměrově srovnatelný s předchozími zmíněnými exempláři. Výzdoba se v tomto případě soustředí toliko zejména na oblast maximální výduti a omezuje se pouze na hřebenovou výzdobu. Oblast rozšíření analogií cetnovské nádoby (viz **obr. 41,**

⁴⁰⁹ HABERSTROH J. 2000B, Liste 4, Karte 4.

⁴¹⁰ SCHMIDT 1976, Nr. 172, s. 37

zvýrazněno) se zužuje na oblast širšího Posálí, kam jako předhůří Smrčin spadá i oblast Chebské pánve, a do relativně úzkého časového horizontu ohraničeného první polovinou 7. století.

b) **Záušnice nalezená roku 2014** při detektorovém průzkumu (uložená v archeologické sbírce M Cheb, pod inventárním číslem A 6767; viz **tab. 2, obr. 42 a 41: A**) je zhotovena z 2 mm silného stříbrného drátu a původně dosahovala průměru přibližně 38 mm (snad v důsledku postdepozičních procesů je dnes předmět poměrně výrazně deformován). Jedna strana oblouku je roztepána do šířky 3,7 mm a stočena do tvaru esovité kličky,⁴¹¹ druhá je potom ukončena háčkem kolmým k ploše těla záušnice. Předmět tedy odpovídá typu *SR 1* podle typologie R. Hanningové (viz **obr. 35**).⁴¹² Podle série RFA měření (viz tab. 2) je šperk zhotoven z vysoce kvalitního stříbra (obsah Ag ve slitině kolísá okolo 95 %).

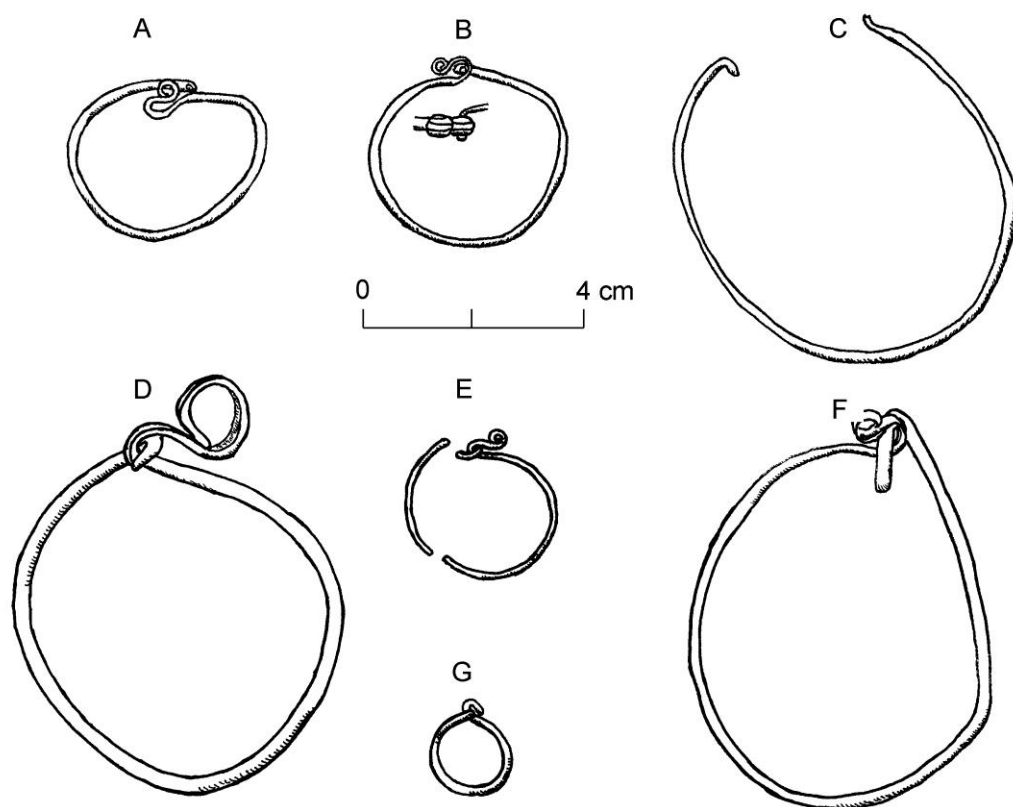
Obr. 42: Esovité záušnice z k. ú. Cetnov, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 6767, foto Z. Kačerová.

Uvedený typ záušnice je na území ČR relativně velmi vzácný a lze jej interpretovat jako doklad nadregionálních kontaktů zejm. s prostředím dnešního severovýchodního Bavorska a německy hovořícího Podunají, pro které jsou naopak záušnice vyšších průměrů s tělem ukončeným protilehlým háčkem charakteristické. Proto nepřekvapí, že nálezy tohoto typu jsou v ČR rozšířeny zejména v oblasti Chebska (figurují na většině známých řadových „venkovských“ nekropolích – viz kat. č. 9 a 25). Otázce obecné chronologie esovitých záušnic v horním Poohří již byla věnována pozornost výše (viz kap. 5.1), na tomto místě je třeba vyjasnit možné subjektivní datování cetnovské záušnice. V zásadě je tak možno pouze vyjít ze skutečnosti, že cetnovská záušnice byla uložena do země kdykoliv v průběhu širokého intervalu druhé poloviny 7. století až do druhé

⁴¹¹ typ „*Schleife 1 sehr breit*“ podle PÖLLATH 2002, Abb. 8.

⁴¹² HANNING 2003, viz též HASIL 2010B.

poloviny 10. století. Na základě známých skutečností, konkrétně ze subjektivního datování cetnovské dvojkónické nádoby, dosavadních znalostí o vývoji nejstaršího středověkého osídlení v oblasti horního Poohří a Ponábí a na základě předpokladu možné přítomnosti dalších hrobů na lokalitě je možno navrhnout tři hypotetické charakteristiky cetnovské lokality:

Obr. 43: Esovité záušnice typu SR 1 z oblasti ČR. A – Cetnov, okr. Cheb (M. Cheb, inv. č. A 6767, kresba M. Beránek); B – Třebeň, okr. Cheb (M. Cheb, inv. č. A 1513, kresba M. Beránek); C – Horní Lomany, okr. Cheb (M. Cheb, inv. č. A 1961, kresba M. Beránek); D – Rajhrad, okr. Brno-venkov (podle STAŇA 2006); E – Roztoky – Žalov, okr. Praha – západ (podle SLÁMA 1977); F – Chrudim, okr. Chrudim (kresba M. Beránek podle TUREK 1948); G – Sušice, okr. Klatovy (kresba M. Beránek podle WOLDŘICH 1882/84). Materiál: A, B, D: masivní Ag; C, F: Ag plátování; G: bronz.

V první řadě nelze vyloučit, že dvojkónická nádoba a esovitá záušnice nemají žádný jiný, než velmi blízký prostorový vztah, tj. že se vztahují k různým areálům užívaným různými komunitami. Dosavadní model raně středověkého osídlení Chebska by tak nedoznal změny, pouze by bylo třeba předpokládat existenci dalšího karolinsko-otonského řadového pohřebiště vzniklého nejspíše někdy v průběhu 9. století, čímž by byl datován i nejnovější cetnovský nález. Tuto obecně vzato přípustnou variantu však lze s ohledem na úzkou prostorovou souvislost a vysoce pravděpodobný původ obou předmětů v hrobovém kontextu pokládat za poměrně málo pravděpodobnou.

Další možná varianta výkladu je taková, že oba předměty pocházejí z nepříliš širokého chronologického horizontu jediného (pohřebního) areálu, což

by vzhledem k relativně bezpečnému chronologickému zařazení nádoby znamenalo potvrzení některých názorů o relativně brzkém nástupu esovitých záušnic, přičemž geografický rámec nálezů je v tomto případě třeba pokládat za více než delikátní a samotná cetnovská záušnice by tak byla jedním z vůbec nejstarších exemplářů typu SR1 podle R. Hanningové.

Alternativně lze samozřejmě uvažovat o příslušnosti obou předmětů k jedinému, patrně tedy pohřebnímu areálu, avšak nikoliv ke stejné chronologické fázi jeho užívání. V tom případě je na místě pomýšlet na usazení relativně početné komunity v Chebské kotlině již od poloviny 7. a v 8. století. Tuto variantu je možno s patřičnou dávkou opatrnosti pokládat za nejpravděpodobnější.

IV. BERÁNEK/HASIL 2014; HASIL 2010A, s. 23; týž 2015; PROFANTOVÁ 2000, s. 661–663 (zde lokalita chybně označována jako „Setnov“); ŠEBESTA 1995; týž 2002A, s. 205.

V. **Obr. 38; 39; 42; 43: A.**

inv. č.	materiál	průměr [mm]	drát [mm]	klička [mm]
A 6767	Ag	38 (?)	2	3,7

Tab. 2: Esovité záušnice z k. ú. Cetnov, okr. Cheb. Sbíрка M. Cheb.

prvek [%]	tělo záušnice	esovitá klička	háček
Ag	92,393	94,830	94,906
Al	< UM	< UM	< UM
As	< UM	< UM	< UM
Au	0,745	1,009	0,915
Bi	< UM	< UM	< UM
Cd	< UM	< UM	< UM
Co	< UM	< UM	< UM
Cr	0,414	0,421	0,714
Cu	2,012	2,210	2,150
Fe	0,835	< UM	0,916
Mg	< UM	< UM	< UM
Mn	< UM	< UM	< UM
Mo	< UM	< UM	< UM
Nb	< UM	< UM	< UM
Ni	< UM	< UM	< UM
P	< UM	< UM	< UM
Pb	0,303	0,316	0,312
Pd	< UM	< UM	< UM
Ru	< UM	< UM	< UM
S	< UM	< UM	0,002

Sb	< UM	< UM	< UM
Se	< UM	< UM	< UM
Si	< UM	< UM	< UM
Sn	0,982	< UM	< UM
Ti	< UM	< UM	< UM
V	< UM	< UM	< UM
W	< UM	< UM	< UM
Zn	< UM	< UM	< UM
Zr	< UM	< UM	< UM

Tab. 3: Výsledky RFA analýzy provedené na třech místech povrchu záušnice z k. ú. Cetnov, okr. Cheb (střed těla záušnice, vnější povrch esovitě kličky, přechod těla záušnice v háčkovité ukončení). < UM = detekované množství prvku je pod úrovní jeho měřitelnosti. Analýza byla provedena pomocí přístroje NITON XL®t GOLDD v režimu „General metals. Měřil Mgr. J. Mařík, Ph.D, ARUP.

2. Dlouhé Mosty /Lange Brücke/, k. ú. Františkovy Lázně, okr. Cheb

ojedinělý nález dvojice dobře dochovaných raně středověkých nádobek

I. V intravilánu osady, bližší lokalizace chybí.

II. Okolnosti nálezu nejsou zcela bez rozporů. K jediné dokumentované archeologické akci v oblasti nálezů došlo podle hlášení E. Plesla a K. Slepíčky na přelomu jara a léta 1961 při kanalizaci toku Slatinného potoka.⁴¹³ Při dozoru terénních prací byly zjištěny pozůstatky dřevěných konstrukcí, jež byly povšechným způsobem fotograficky zdokumentovány, a údajně raně středověký keramický materiál, který byl krátkodobě uložen ve sbírce Historického oddělení pražského ArÚ, odkud byl poměrně záhy předán, pravděpodobně do muzea v Chebu, kam raně středověké nádoby z Dlouhých Mostů skutečně doputovaly podle sbírkové evidence roku 1963, tj. v období nedostatečné péče o sbírku před nástupem O. Pospíchalové. A. Hejna udává ve svých publikacích obou keramických exemplářů z Dlouhých Mostů jako rok nálezů 1963, rozchází se však v otázce okolností nálezů, neboť v publikaci z r. 1967 hovoří o „*práci na zahradě*“, zatímco roku 1971 je zmiňována „*meliorace v katastru obce*“⁴¹⁴; nález dřevěných konstrukcí však zmiňován není. E. Plesl se v telefonickém rozhovoru s autorem na konci léta 2007 přihlásil k nálezům nádobek (tj. k nálezům tak skutečně došlo již v roce 1961), jejich souvislost s dřevěnými konstrukcemi však odmítl.

III. Nález z Dlouhých Mostů představují tedy dvě nádoby bez jakéhokoliv bližšího kontextu, které přísně vzato je třeba posuzovat jako dva solitérní artefakty.

a) První z nich představuje cca 6–7 cm vysoká poškozená dvojkónická nádoba s rozšířeným, esovitě profilovaným hráněným okrajem (inv. č. M Cheb A 1700, **obr. 40: A, obr. 44**). A. Hejna opakovaně přiznává tomuto jedinci – zjevně

⁴¹³ Hlášení E. Plesla viz ARUP C-TX-196101492, hlášení K. Slepíčky připojeno jako posteriorum.

⁴¹⁴ HEJNA 1967A, s. 216; týž 1971, s. 504.

omylem či v důsledku nešťastné formulace – „*hrubý masivní střep*“,⁴¹⁵ jenž je ve skutečnosti zcela homogenní, bez zřetelného ostřiva, o síle stěny maximálně 0,5 cm. Barva těsta je velmi světlá – bělošedá, výzdoba podhrdlí je provedena dvěma vodorovnými pásky kolkového vpichu trojzubým hřebenem. Obdobná keramická hmota dobosud v žádném známém keramickém souboru z Chebska nebyla zjištěna, jedná se tedy o exemplář zjevně cizí keramické proveniencie. Mimořádná je v podstatě i stavba nádobky, která sice vychází z jinak obvyklého hrncovitého tvaru, který ale jeho extrémně drobné rozměry zbavují možnosti obvyklého praktického využití. A. Hejna a po něm i P. Šebesta⁴¹⁶ se přiklonili k porýnskému původu (A. Hejna uvažoval o příslušnosti nálezu k pingsdorfsko-badorfskému okruhu) a časovému zařazení cca do 8. století.

Obr. 44: Nádobky z k. ú. Dlouhé Mosty, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 1700 (vlevo) a A 1701, foto Z. Kačerová.

b) Druhá, opět velmi drobná (výška 8,5 cm) soudkovitá nádobka se široce rozevřeným okrajem, je technologicky chebským poměrům bližší (inv. č. A 1701, **obr. 44**). Střep – opět tvrdě vypálený – je zřetelně ostřen maximálně milimetrovými zrnky písku, nabývá po obou stranách jednotného šedivého odstínu a při (bohužel špatně dochovaném a silně omletém) okraji byl patrně formován pomocí šablony. Výzdobu představuje několikanásobná, málo pravidelná vlnovka, která vytváří nad maximální výdutí dva nestejně vodorovné pásy. A. Hejna řadí tuto nádobku do franského okruhu 8., příp. 9. století,⁴¹⁷ třebaže konstatuje příbuzné tvary i v oblasti středního Pohří. Z novějších paralel z bližších regionů,

⁴¹⁵ HEJNA 1967A, s. 216; týž 1971, s. 504.

⁴¹⁶ HEJNA 1971, s. 504, ŠEBESTA 2002A, s. 205.

⁴¹⁷ HEJNA 1971, s. 504–506; P. Šebesta pokládá nález za starší (ŠEBESTA 2002A, s. 205).

s nimiž A. Hejna samozřejmě nemohl pracovat, je třeba zmínit nádobu z lokality Hallstadt – Pfarrgarten, Lkr. Bamberg,⁴¹⁸ která spadá do pozdněmerovejského období, rámcově tedy do 1. poloviny 8. století.

Obě dlouhomostecké drobné nádoby vypadávají svým charakterem z běžného rámce lokální karolinské hmotné kultury a svým chronologickým zařazením provazují starší horizont mladomerovejského osídlení Chebské kotliny (lokality Cetnov – kat. č. 1 a Jindřichov – kat. č. 13) s intenzivními doklady osídlení, jež se hojněji objevují od 9. století, eventuálně – jak se bylo možno domnívat dříve⁴¹⁹ – poskytují alespoň doklad o komunikačního významu Chebské kotliny v období před nástupem karolinského osídlení regionu.

IV. HASIL 2010A, s. 24; HEJNA 1971, s. 504–506; ŠEBESTA 2002A.

V. **Obr. 40: A; 44.**

3. Dolnice /Dolnitz/, okr. Cheb

údajné místo nálezů raně středověkých artefaktů

I.-III. Katastr Dolnice zmiňuje E. Šimek jako místo nálezů raně středověkých artefaktů, a to na základě ústního sdělení R. Hiersche, jenž participoval na přípravě podkladů pro Šimkovu monografii. Tvrzení se nepodařilo žádným způsobem ověřit, nicméně s ohledem na geografickou polohu Dolnice je možné jej vnímat jako velmi pravděpodobné. Nejpravděpodobněji lze na katastru Dolnice předpokládat přítomnost raně středověkého sídlištního areálu, jeho užší chronologické zařazení je však vyloučeno.

IV. ŠIMEK E. 1955, s. 229.

4. Dolní Lomany /Unter Lohma/, k. ú. Františkovy Lázně, okr. Cheb

ojetinělý nález raně středověké keramiky

I. Na pozemku zahradníka Fischera, dnes v intravilánu Františkových Lázní v areálu Základní školy Františkovy Lázně, ul. Česká 39/1. Lokalizace 50.1247300N, 12.3429539E.

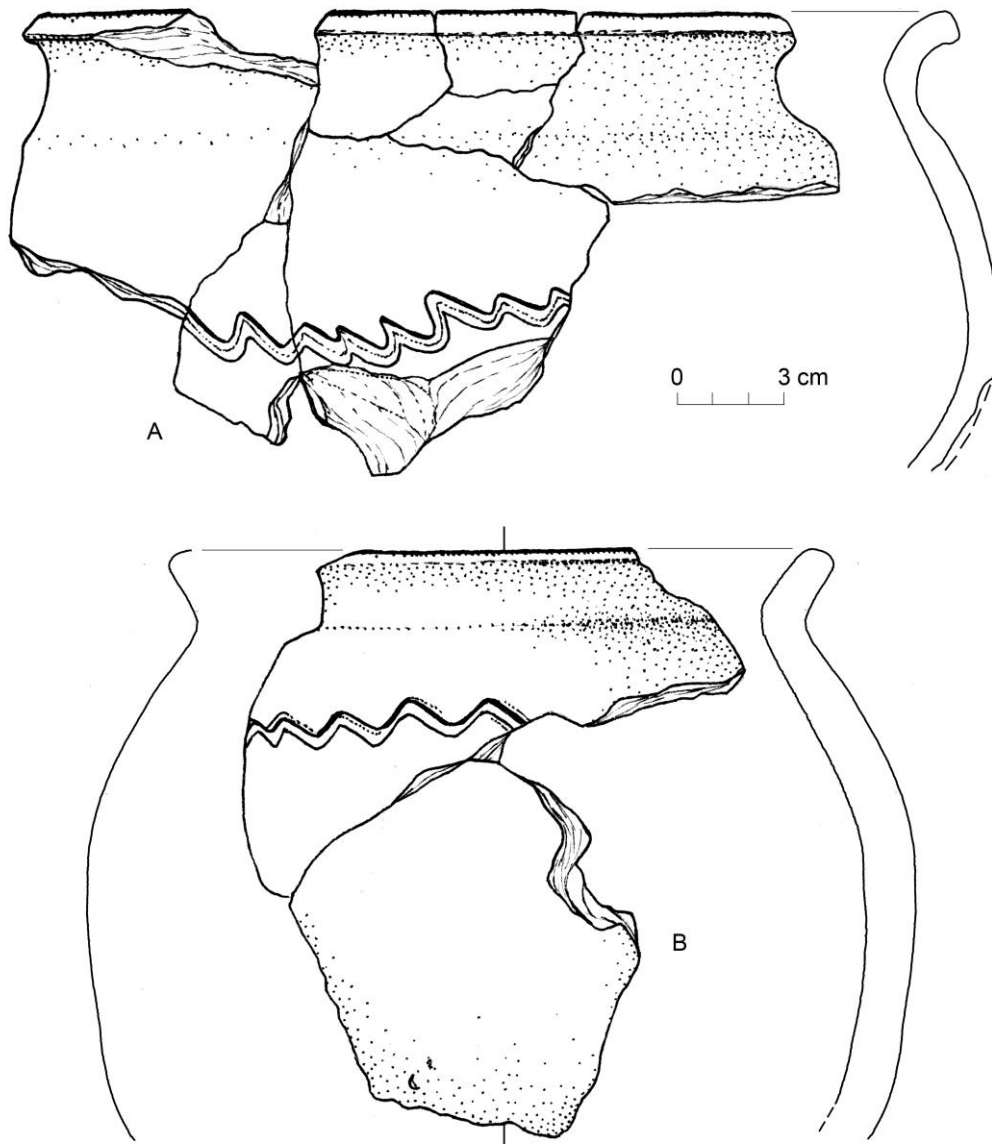
II. Materiál z porušené polykulturní lokality získal do své sbírky na počátku 30. let 20. století J. G. Hiersche; soustavnější výzkum vlastník pozemku nedovolil.

III. V získaném fondu z lokality lze rozlišit na základě nejnovějších restaurátorských zásahů zlomky dvou středohradištních keramických jedinců (uloženy ve sbírce M Cheb). První z těchto nádob je reprezentována střepy inv. č. A 1493, A 1497, A 1499, A 1500, A 1505, A 1506, A 1509 a snad také A 1508, jakož i celou řadou atypických fragmentů bez inventarizace⁴²⁰ (viz **obr. 45: A; 46**).

⁴¹⁸ LOSERT 1993A, s. 159–164; tab. 151:15).

⁴¹⁹ HASIL 2010A, s. 44.

⁴²⁰ Ty byly podle ústního sdělení někdejšího správce sbírky PhDr. Pavla Šebesty uloženy zvlášť a připisovány k. ú. Mlýnek – srov. kat. č. 19.

Obr. 45: Karolinská keramika z Dolních Loman, okr. Cheb. A – M. Cheb, konvolut A 1493 aj.; B – M. Cheb, konvolut A 1495 aj. Kresba J. Hasil.

Exemplář je vyroben v ruce, okraj je velmi zřetelně přetažen šablonou. Keramické těsto je jemné bez výrazného ostřiva, výpal tvrdý, barevnost lomu homogenní. Nádoba vysoká cca 27 cm s průměrem okraje 24 cm se vyznačuje esovitě profilovaným rozevřeným okrajem a vysoko posazenou výdutí, zdobenou nepravidelnou dvojnásobnou vlnicí, jež místy přechází ve vlnici pětinasobnou, a svazkem dvou vodorovných rýh vytvořených shodným nástrojem. Zevně je nádoba světle hnědá až okrová, při okraji – stejně jako uvnitř po celé ploše – černošedá.

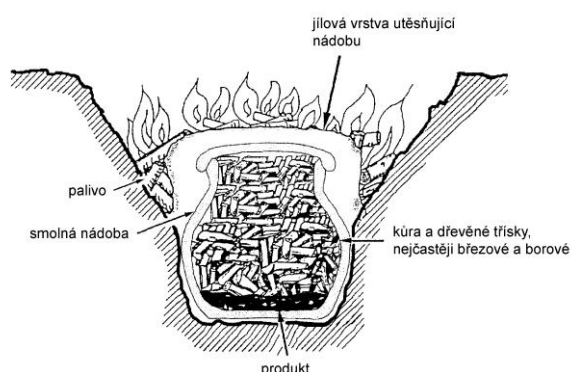

Obr. 46: Zlomky první karolinské nádoby karolinského horizontu z Dolních Loman. M. Cheb, inv. č. A 1493; A 1494, A 1496–1498; A 1500; A 1505, A 1506, A 1509, foto Z. Kačerová.

Druhý z keramických jedinců se sestává z keramických zlomků inv. č. A 1495, A 1498, A 1500, A 1501 a A 1504 (viz **obr. 29: B; 45: B**). Nádobka neznámé výšky o průměru okraje cca 30 cm má vysoko posazenou výduť, která přechází v nízké cylindrické hrdlo; stopy obtáčení jsou méně zřetelné než u předchozího jedince, nejlépe jsou viditelné na úlomku hrdla inv. č. A 1504. Výpal i keramické těsto jsou o něco méně kvalitní než v předchozím případě, jako ostřiva bylo použito slídy. Výzdoba se sestává z dvoj- až trojnásobné nízké vlnice, jež místy přechází až v klikatku. Střep má po obou stranách okrový odstín, uvnitř poněkud tmavší. Oba keramické jedince je možno v souladu s názorem A. Hejny zařadit ke staršímu, tedy karolinskému horizontu chebské keramiky, tedy rámcově do období 9. století.

Obr. 47: Doklady středověkého vaření smoly z k. ú. Dolní Lomany, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 1492, foto Z. Kačerová.

Obr. 48: Schéma jednokomorové dehtářské pece. Podle PIETRZAK 2012.

6.–7. století. Je to pouze evolucionistický pohled na sporný keramický kus, který jej řadí do raného středověku. Ve skutečnosti se jedná v případě třetího dolnolomanského exempláře o vrcholněstředověkou technologickou keramiku (viz **obr. 46**), určenou k vaření smoly.⁴²¹

IV. HASIL 2010A, s. 24; HEJNA 1967B, s. 207–208; týž 1971, s. 507–508; PLES/PROŠEK 1958, s. 30; ŠIMEK E. 1955, s. 205–207; TUREK 1950, s. 419, s. 427–428.

V. **Obr. 29: B; 45 až 47**

Z lokality pocházejí – vedle většího množství pravěké keramiky z období popelnicových polí – rovněž fragmenty silnostěnné, velmi nekvalitní nádoby se stopami organického příškvaru (M Cheb, iv. č. A 1492, viz **obr. 47**), ve které někteří badatelé (E. Šimek, R. Turek) spatřovali modifikovanou formu pražského typu, což neúnosně snížilo datovní lokality do

⁴²¹ H. Losert v této souvislosti upozornil autora na nepublikované analogie z oblasti Smrčin. K produkci a užití téru v minulosti viz PIETRZAK 2012; BRZEZIŃSKI/PIOTROWSKI (EDS.) 1997.

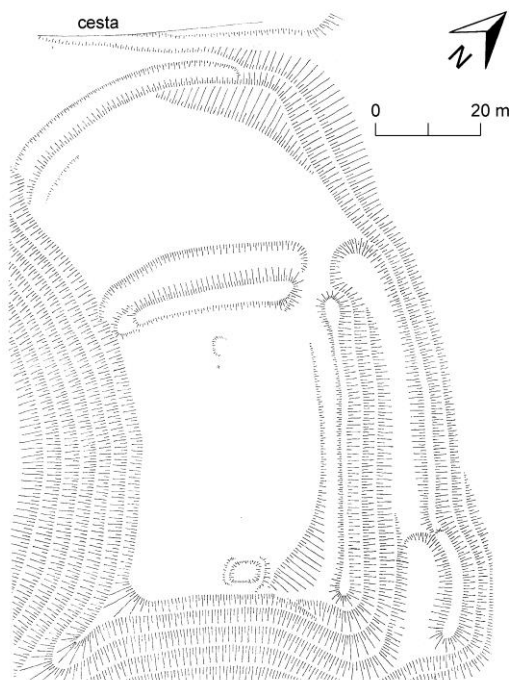
5. Dřenice /Treunitz/, k. ú. Cheb, okr. Cheb

valové ohrazení

I. Ostroh nad levým břehem vodní nádrže Jesenice označovaná jako *Burgholz*.

Lokalizace: 50.0653953N, 12.4302325E.

II. Na lokalitě doposud neproběhl archeologický výzkum.

Obr. 49: Opevněná poloha Burgholz, k. ú. Dřenice, okr. Cheb. Podle KAREL/KNOLL 2006.

III. Velmi zřetelné soustavě valů, příkopů a úvozů věnovala pozornost celá řada vlastivědných badatelů již od 19. století, kteří jí přisuzovali nejrůznější stáří i interpretace; lokalita tak byla pokládána i za jedno ze „slovanských hradišť“ v horním Poohří. Nejnovější a nejpodloženější studie T. Karla a V. Knolla pokládá *Burgholz* za relikv rané formy ministeriálního sídla, pravděpodobně upravený v novověku na vojenský opěrný bod. Z lokality nepochází žádný evidovaný archeologický materiál, raně středověké osídlení není pravděpodobné.

IV. KAREL/KNOLL 2006A; ŠEBESTA 1978A; ÚLOVEC 1998A, s. 42.

V. **Obr. 49.**

6. Františkovy Lázně /Franzensbad/, okr. Cheb

fiktivní raně středověká lokalita uvedená do literatury vadnou evidencí nalezišť

I.–III. Sloučení katastru Dolních Loman a Františkových Lázní v 50. letech 20. století vneslo zmatek do evidence archeologických nalezišť, kdy nálezy z původního k.ú. Dolních Loman (kat. č. 4) byly v literatuře přechodně označovány za františkolázeňské.⁴²² Evidence archeologické aktivity na území Čech (ADČ) pak z různých zdrojů převzala multiplicitně obojí přiřazení,⁴²³ takže někteří autoři tak mylně předpokládali existenci další raně středověké lokality na Chebsku.

⁴²² PLESL/PROŠEK 1958, s. 30.

⁴²³ Srov. někdejší záznamy ADČ CH/FRANTIŠKOV//653 a CH/FRANTIŠKOV//650.

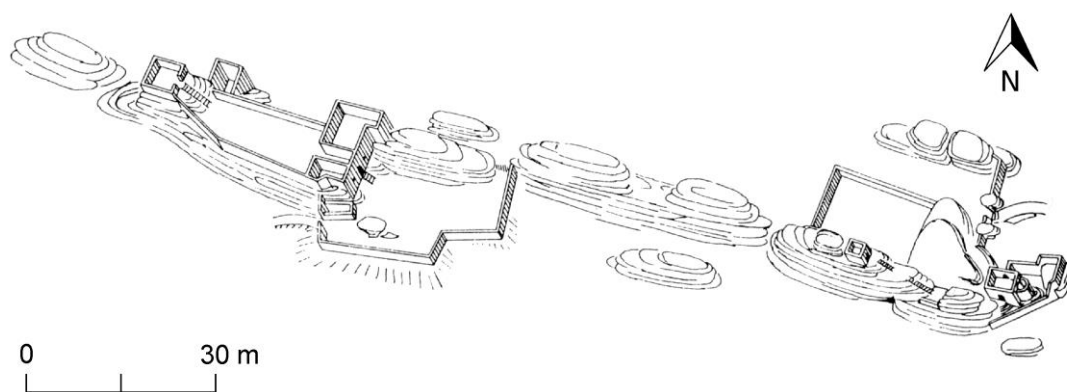
7. Gross Waldstein, Ldkr. Hof

vrcholně středověké dvojhradí s kolonizační fází osídlení

I. 879 m. n. m. vysoká basaltová kupa, nejvyšší vrchol pohoří Waldsteingebirge (severozápadní výběžek Smrčin). Lokalizace: 50.1292364N, 11.8541156E.

II. Lokalita byla poprvé systematicky, leč amatérsky zkoumána v letech 1881, 1883 a 1887 L. Zapfem, který ji střídavě pokládal za hradiště Slovanů či obětiště Venedů. Od roku 1960 se s podporou würzburgské pobočky bavorského Zemského úřadu pro památkovou péči dlouhodobě lokalitou zabýval K. Dietel.

III. Lokalita v žádném případě nepředstavuje slovanské hradiště, jak se pod nekriticky přijímaným vlivem díla P. J. Šafaříka domníval romantizující L. Zapf ještě v 80. letech 19. století, ani opěrný bod Chebanů proti postupující německé kolonizaci, za který jej pokládal R. Turek.⁴²⁴ Nejnovější revize materiálu z kampaní L. Zapfa, kterou provedl H. Losert,⁴²⁵ zjistila v souboru pouze marginální množství předkolonizačního materiálu, z čehož vyplývá, že není možno v souvislosti s Gross Waldsteinem hovořit o stabilním raně středověkém osídlení, natož o centrálním významu. Tomu sekunduje jak samotná fyzickogeografická podstata a odlehlá poloha lokality (obojí by jí odsoudilo nejvýše k úloze refugia pro nepřiliš početnou komunitu), tak především písemné prameny, důsledně excerpované K. Dietlem.⁴²⁶ Ty dokládají, že ještě před, či nejpozději v období pontifikátu bamberského biskupa sv. Oty I. (v úřadě 1102 – 1139) zde fungovala poustevna, jejíž návratu pod svou pravomoc se bamberská diecéze domáhala.

Obr. 50: Gross Waldstein, Ldkr. Hof. Rekonstrukce vrcholně středověkého dvojhradí. Podle DIETEL 1966.

Úzké vazby mezi Gross Waldsteinem a Chebem je naopak možno zjistit v období kolonizačním, kdy na waldsteinském návrší vzniklo dvojhradí s kaplí sv. Martina (viz **obr. 50**). Keramická náplň tohoto horizontu je na obou lokalitách

⁴²⁴ TUREK 1950, s. 419.

⁴²⁵ LOSERT 1993A, s. 201, s. 203.

⁴²⁶ DIETEL 1966, s. 2–9.

prakticky totožná,⁴²⁷ a to včetně specifického keramického artefaktu, jímž jsou bohatě ornamentálně zdobené poklice s širokým okrajem.⁴²⁸ Pozoruhodnou paralelou nepochybně jsou i zřejmě votivní kovaná železná zvířátka, která byla zjištěna v kontextu sakrálních staveb na obou lokalitách.⁴²⁹ O příčinách zjevné spřízněnosti hmotné kultury známé z Gross Waldsteinu a Chebu v kolonizačním období není třeba pochybovat, vždyť jeho první známý majitel, vohburský ministeriál Getto von Waldstein (zmiňován 1168), byl příslušníkem rodu, který záhy rozšířil své aktivity i na Chebsko, kde se pod přídomkem von Sparneck zařadil na špici místní nobility.⁴³⁰ Tyto úzké kontakty však nelze extrapolovat do raně středověkého období, sjednocení hmotné kultury v oblasti je možno bezpečně spojit až s procesem kolonizace.

IV. DIETEL 1965; týž 1966; HEJNA 1971, s. 511–512; KAREL/KNOLL 2006B; LOSERT 1993A, s. 201–211, ZAPF 1885/86; 1887.

V. Vyobrazení materiálu: LOSERT 1993A, Taf. 298–318; plán lokality **obr. 50**.

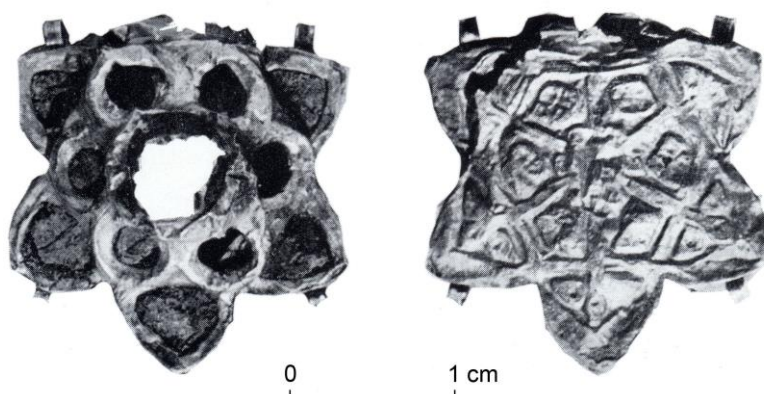
8. Hohenberg an der Eger, Ldkr. Arzberg

ojedinělý nález

I. v trati Zäunig, parcela č. 229.

II. ojedinělý nález učiněný roku 1941.

III. ojedinělý nález bez bližšího kontextu mohl pocházet z hrobu, nebo snad představuje záměrně deponovaný či ztrátový artefakt. Jedná se o zlatou emailovanou aplikaci ve tvaru šesticípé hvězdice, resp. rosety (viz **obr. 51**); ta se v současné době nalézá v soukromém držení. Dosavadní bádání se v zásadě shoduje v dataci šperku-ozdoby do 10. století.

Obr. 51: Hohenberg an der Eger, patrně otonská zlatá aplika. Ztraceno, podle RASCHKE 1959. Rekonstrukce vrcholně středověkého dvojhradí. Podle DIETEL 1966.

⁴²⁷ LOSERT 1993A, Abb. 67.

⁴²⁸ Blíže k této problematice HEJNA 1971, s. 532, s. 535.

⁴²⁹ DIETEL 1966, s. 38–39, Abb. 14; ŠEBESTA 2000, s. 12, obr. 4

⁴³⁰ Viz KUBŮ 1997, s. 78–79, z kastelologického hlediska uvádějí pozoruhodné souvislosti KAREL/KNOLL 2006, zejm. s. 181–200.

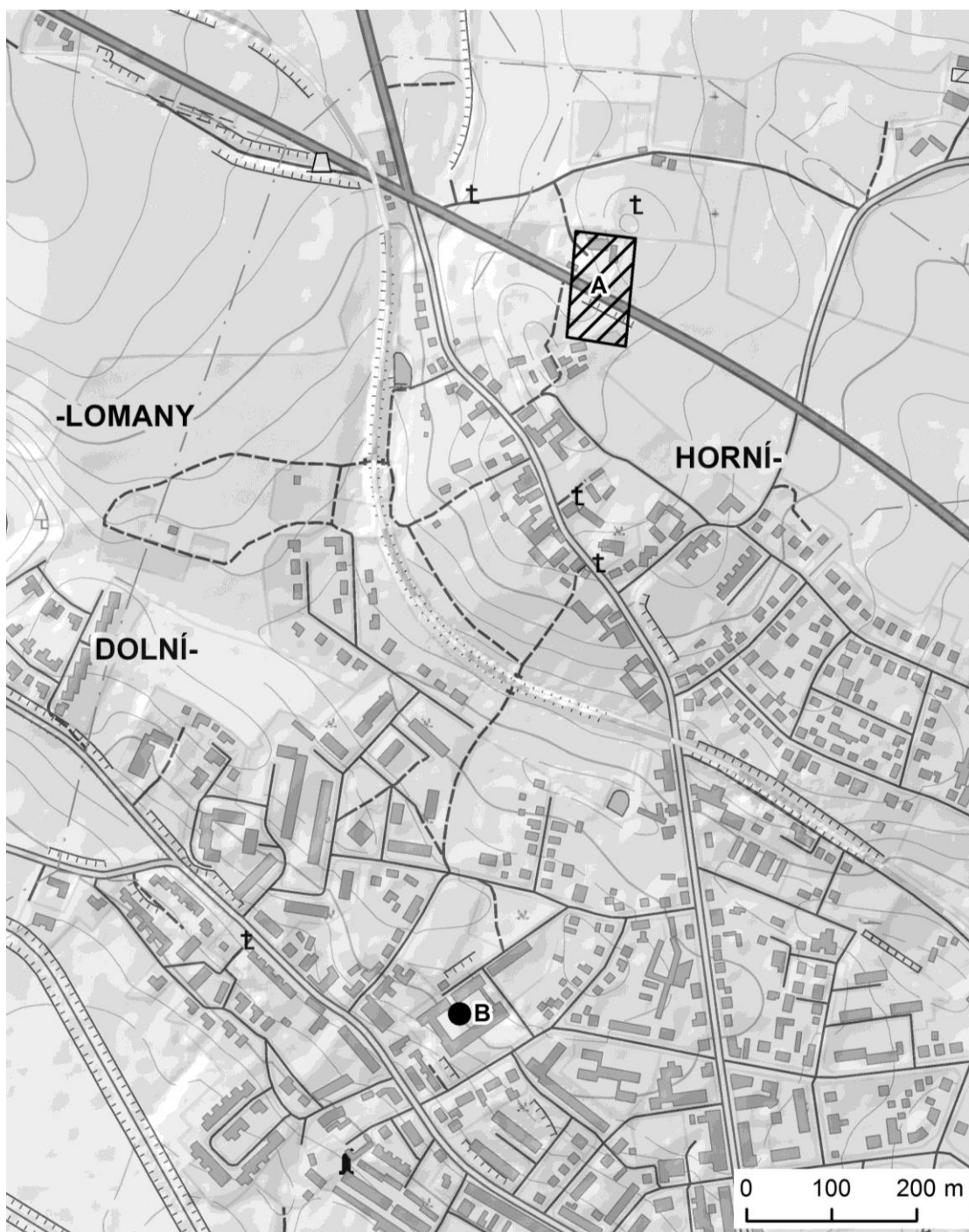
IV. ABELS 1986, 100; HEJNA 1971, 514; PÖLLATH 2002, Bd. III, 52-53; RASCHKE 1959, Abb. VIII: 6, 7; SINGER 1958, 97-99; týž, 1965, 133.

V. **obr. 51**, kresba SINGER 1958, Abb. A.

9. Horní Lomany /Ober Lohma/, k. ú. Cheb, okr. Cheb

řadové pohřebiště

I. V jižním sousedství dnešního hornolomanského hřbitova (viz **obr. 52**).
Lokalizace 50.1328872N, 12.3423961E.

Obr. 52: Lokalizace nalezišť na k. ú. Horní (A) a Dolní (B) Lomany, okr. Cheb. Mapové podklady ČÚZK.

II. Pohřebiště bylo prokopáno v letech 1879–1881 A. Czernickým za asistence tehdejšího starosty Františkových Lázní G. Widermanna. Výsledky průzkumu okolních ploch O. Pospíchalovou v roce 1965 zůstaly negativní.⁴³¹

III. Výzkum první známé raně středověké lokality na Chebsku postihl 28 zahloubených objektů. Jeden z nich interpretoval výkopce jako žároviště (údajně obsahoval vedle uhlíků i zbytky keramických a železných artefaktů), zbytek představovaly kostrové hroby. K jejich úpravě je možno říci následující: hrobové jámy byly zahloubeny cca 1 m do písčného podloží, jejich půdorys se zužoval směrem k nohám pohřbených jedinců. Ti byli uloženi v natažené poloze s hlavou k západu, lebky byly v některých případech obloženy kameny či posypány uhlíky.

Obr. 53: Řadové pohřebiště na k. ú. Horní Lomany, okr. Cheb: Esovité záušnice (viz tab. 3), prsten a skleněné korálky. M Cheb, inv. č. A 1961–1973, foto Z. Kačerová.

Mrtví byli doprovázeni milodary, které údajně reprezentoval keramický materiál, meč a nožovitý předmět, ze součástí kroje bylo zaznamenáno neznámé množství kovových kroužků, z nichž převážnou část patrně představovaly esovité záušnice, podobně jako nerevidovatelné množství skleněných korálků. K prostorovým vztahům jednotlivých hrobů a distribuci artefaktů v nich uložených není možno na základě nečetných autentických zpráv o výzkumu říci cokoliv bližšího, stejně jako k fyzickoantropologickým poměrům na lokalitě, které nebyly komplexněji sledovány; antropologický materiál byl patrně velmi křehký, takže jej nebylo možno (popř. výkopci nebyli schopni) zachovat in situ; zřejmě z tohoto důvodu

⁴³¹ ARUP C-TX-196506607.

byly sebrány pouze vzorky kostí a údajně též chomáč černých vlasů. G. Widermanna zaujalo (natolik, že byl schopen se rozvzpomenout ještě v dopise z 9. srpna 1908, tj. bezmála po 30 letech), že u žádné lebky se nevyskytovaly zubní kazy.⁴³² Vedle dvou popisů A. Czernického a G. Widermanna, které si na počátku 20. století z titulu své funkce okresního konzervátora vyžádal a posléze publikoval A. John,⁴³³ je totiž k dispozici pouze zprostředkované svědectví O. Müllera z pera jeho syna,⁴³⁴ které je možno pokládat za první pokus o interpretaci pohřebiště. Sám výkopce publikoval pouze jedinou, navíc předběžnou zprávu, a to na stránkách periodika *Bohemia* z 16. května 1879.

Při interpretaci pohřebiště je možno vycházet pouze z torza nálezového fondu, které zdokumentoval a poprvé odborně publikoval R. Turek.⁴³⁵ Jedná se o bronzový rámeček přezky, čtyři skleněné korálky a sedm esovitých záušnic (viz **obr. 53** a **tab. 4**). Hornolomanská nekropole byla poprvé správně chronologicky a kulturně zařazena vídeňským archeologem J. Szombatym na počátku 20. století.⁴³⁶ Pro jeho rámcovou příslušnost do 10., případně i 11. století se vyslovili čeští badatelé, kteří konstatovali četné společné znaky s raně středověkými pohřebišti v Čechách. Jiného názoru byl pouze P. Reinecke,⁴³⁷ který pohřebišti přiznal vyšší stáří a vykládal jej v kontextu slovanských nekrolí v severovýchodním Bavorsku. Objektivní zátěží, která se promítla do všech těchto interpretací, je skutečnost, že většina nálezového fondu byla rozchváčena před tím, než se jí podařilo náležitým způsobem zdokumentovat, takže pramenná báze, ze které lze vycházet, je nutně nereprezentativní, což ve výše zmiňované korespondenci bezděky přiznal již A. Czernicky. V inventáři lze přesto zjistit poměrně archaizující prvky (údajný meč, nůž či keramika), čemuž v principu sekunduje i dochovaný soubor drobného šperku, který v tomto případě bude vhodné interpretovat spíše podle severobavorské konvence, neboť krom chronologicky méně průkazných drobných záušnic typu SR1 obsahuje i závěsný kruh s esovitou kličkou o průměru 74 mm, který se běžně vyskytuje v severovýchodním Bavorsku již od 8. století. Hornolomanskou nekropoli je tak možno připsat karolinskému období a dobu jejího užívání rámcově 9. století.

IV. HASIL 2010A, s. 26–28; HEJNA 1971, s. 509; JOHN 1911; MÜLLER 1923; REINECKE 1927/28; SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013; ŠIMEK E. 1955, s. 207–210; TUREK 1950, 420–422.

V. **Obr. 43: C; 52; 53.**

---

⁴³² JOHN 1911, s. 11.

⁴³³ JOHN 1911.

⁴³⁴ MÜLLER 1923.

⁴³⁵ TUREK 1950, s. 420–422.

⁴³⁶ MÜLLER 1923. K osobě J. Szombathyho a jeho kontaktům k české archeologii viz HEINRICH A. 2003.

⁴³⁷ REINECKE 1927/28.

inv. č.	materiál ⁴³⁸	průměr [mm]	drát [mm]	klička [mm]
A 1961 "a"	Bronz	74	2	odlomeno
A 1961 "b"	Bronz	cca 25	3,2	odlomeno
A 1962	bronz s Ag plátováním	cca 20	4	4,1
A 1963	bronz s Ag plátováním	20	4	odlomeno
A 1964	Potin	17	3,7	odlomeno
A 1966	Ag	16-18	3,3	7
A 1967	Ag	15-19	2,1	3,7

Tab. 4: Esovité záušnice z k. ú. Horní Lomany, okr. Cheb. Sběrka M Cheb.

10. Hradiště u Chebu /Reichersdorf/, okr. Cheb

ojedinelý nález snad raně středověkého korálku při povrchovém sběru.

I. V pískovných snad na katastru obce, lokalizaci nelze dle dostupného popisu zpřesnit.

II.+III. V Archivu nálezových zpráv ARUP je dochován výťah z textu O. Steidla, že v uvedených pískovných nalézal keramické zlomky a uhlíky (patrně pravěkého stáří). Jedním z ojedinelých nálezů byla i „perla z mdle zeleného skla na povrchu silně otřelá, podoby přeslenu.“ Nález je dnes nezvěstný, není proto možno jej revidovat. Ačkoliv se mohlo jednat o raně středověký artefakt, nelze z povahy nálezu usuzovat na konkrétní areál a lokalita tak nebude nadále brána jako raně středověká v úvahu.

IV. ARUP C-TX-195101670.

11. Cheb /Eger/, okr. Cheb

karolinské opevněné centrum, otonský sakrální a pohřební areál, románský hrad a štaufská falc

I. Ostrožna nad Ohří v severovýchodní části historického jádra Chebu, tedy prostor Chebského hradu a nejstarší městské zástavby, představuje stěžejní raně středověkou lokalitu Chebska. Prostor ostrožny představuje v rámci Chebské kotliny strategickou polohu, kontroluje totiž několik kilometrů toku Ohře, patrně též někdejší brod přes její tok,⁴³⁹ a leží mezi oběma přirozenými jhozápadními vstupy do Chebské pánve, potažmo tedy i do údolí horní Ohře, to jest soutoky Roslavy a Odavy s Ohří. Samotná ostrožna potom skýtá výhodné obranné postavení, které bylo v karolinském období umocněno stavbou valu. Průběh tohoto opevnění lze jen těžko přesně vymezit, většina badatelů však zastává názor, že jeho obraz je uchován uliční sítí v okolí hradu. Limit hradiště mají představovat ulice Růžová – západní fronta Janského náměstí – ulice Mlýnská. (viz **obr. 54** a **56**).⁴⁴⁰ Tato interpretace sice zřejmě bude věcně správná (raně středověká kulturní vrstva

⁴³⁸ Podle SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013.

⁴³⁹ Přejchod přes Ohří pod ostrožnou Chebského hradu je doložen pro období vrcholného středověku – NEUBAUER/THIESER 2001, s. 71.

⁴⁴⁰ ŠIMEK E. 1955, s. 145, s. 154, obr. 38; srov. HEJNA 1967A, zejm. 171, obr. 1; TUREK 1950, s. 407–408.

Obr. 54: Letecké foto Chebského jádra (foto M. Gojda, ARUP C-LD-000001015).

doposud nebyla mimo takto vymezené území zachycena), příčinnou souvislost průběhu raně středověkého valu a nejstarší chebské „městské“, tj. vrcholněstředověké zástavby, by však bylo třeba doložit exaktněji, neboť tuto prostorovou shodu lze vysvětlit i prostou příhodností lokální geomorfologie. Vymezený prostor je tradičně dělen na tzv. akropoli (prostor pozdější městské barokní citadely – vlastního Chebského hradu) a předhradí, přestože o vnitřním členění chebského raně středověkého centra – s výjimkou příkopu oddělujícího kostelní pohřebiště v severovýchodní části hradního areálu v okolí dnešní patrové kaple⁴⁴¹– nemůže být řečeno cokoliv určitého; funkční oddělení obou předpokládaných částí chebského hradiště vychází až z vrcholněstředověkého vydělení městské zástavby a hradu. Tradice tohoto členění je však natolik silná a stav poznání vývoje obou těchto prostor natolik vzájemně nekompatibilní, že nezbyvá, než se jej při dalším charakterizování chebského centra v nezbytné míře přidržit. Osídlení v prostoru budoucího hradiště lze doložit již pro období mladší, resp. pozdní doby bronzové,⁴⁴² nejstarší raně středověké osídlení lze klást před polovinu 9. století; zda již v této době plnila lokalita centrální funkce, není možno rozhodnout. Lokalizace: 50.0802092N, 12.3763708E.

⁴⁴¹ ŠEBESTA 2004B; týž 2006.

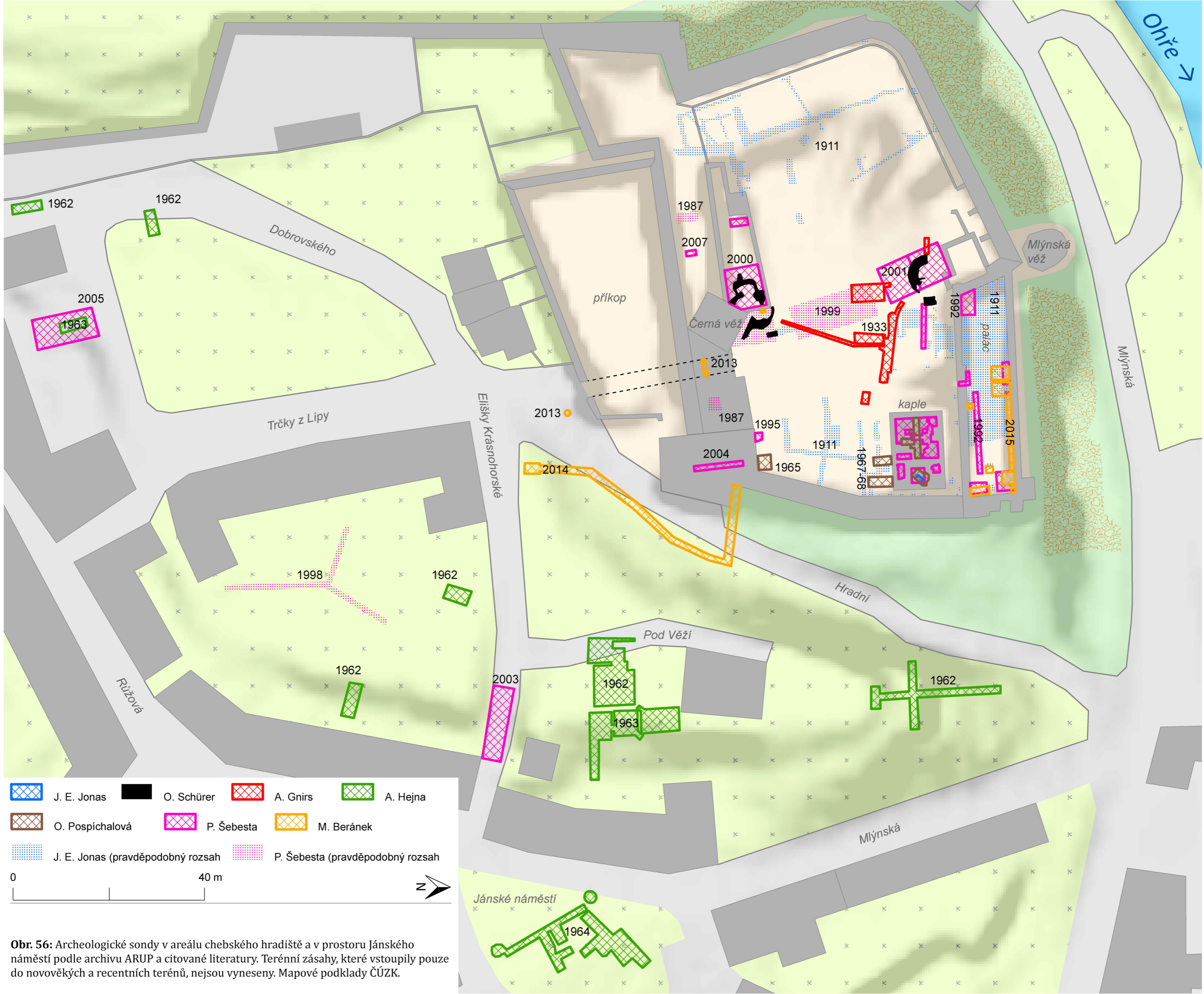
⁴⁴² PLESL 1961, s. 78–79; BERÁNEK 2015, s. 7–16.

II. Poznávání fyzické podstaty této jedinečné lokality zahájil stavebněhistorický průzkum J. E. Jonase roku 1911 (viz **obr. 55**), jehož součástí

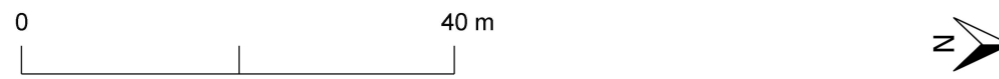

Obr. 55: Sondáž v prostoru jižně od hradní kaple, rok 1911 (foto z pozůstalosti A. Hejny, ARUP).

byly i poměrně rozsáhlé archeologické odkryvy, jež mimo jiné vedly k nečekanému objevu pohřebiště ve východní části nádvoří hradu. Dalším důležitým milníkem, který spadá do let 1932–1933, byl stavebněhistorický průzkum O. Schürera, který zavedl příčinu k dalším systematickým výzkumům, jež zahájil A. Gnirs a po jeho neočekávaném úmrtí dokončil spolupracovník StAÚ A. Knor. Výrazný posun v metodě terénního výzkumu a kvalitě jeho zpracování přinesl výzkum ArÚ, který prováděl v letech 1962–1964 A. Hejna v souvislosti s asanačními pracemi v areálu předhradí. Od roku 1964 se lokalitou soustavně zabývají pracovníci lokální badatelské instituce, muzea v Chebu. V letech 1964–1965 prováděla revizní výzkumy v kapli a v prostoru pohřebiště O. Pospíchalová, od 70. let pak započala čtyři dekády trvající éra P. Šebesty, která byla na jednu stranu charakterizována rozsáhlými odkryvy v klíčových místech areálu akropole (hradu) i předhradí, na stranu druhou poklesem kvality terénní práce a dokumentace pod dobovou úroveň; v zásadě lze hovořit o zpětně nekontrolovatelné devastaci stěžejních archeologických terénů, zvláště v okolí Černé věže a v prostoru patrové románské kaple. S neblahým dědictvím normalizačního i polistopadového období, kdy nezáměr o špičkovou památku ze strany širších archeologických a památkových kruhů připustil její četná a nevratná poškození, se od roku 2014 v rámci zejmn.

	J. E. Jonas		O. Schürer		A. Gnirs		A. Hejna
	O. Pospíchalová		P. Šebesta		M. Beránek		
	J. E. Jonas (pravděpodobný rozsah)			P. Šebesta (pravděpodobný rozsah)			

Obr. 56: Archeologické sondy v areálu chebského hradiště a v prostoru Janského náměstí podle archivu ARUP a citované literatury. Terénní zásahy, které vstoupily pouze do novověkých a recentních terénů, nejsou vyneseny. Mapové podklady ČÚZK.

revizních výzkumů vyrovnává M. Beránek. V zásadě je ale třeba konstatovat, že více než stoletá tradice výzkumu Chebského hradu a chebského raně středověkého fortifikovaného centra, jehož samotný plošný rozsah je v rámci obdobných areálů ve střední Evropě mimořádně rozsáhlý (viz **obr. 56**), představuje jako celek velmi neradostnou bilanci ztráty odborných dat v důsledku jejich nezvládnutého sběru a archivace.

III. a) **Vývoj osídlení.** Počátky raně středověkého osídlení chebské ostrožny datuje dvojice nálezů, které učinil v letech 1987 a 1999 P. Šebesta.⁴⁴³ V prvním případě se jedná o stratigrafii zkoumanou v prostoru barokních kasemat, která ve své nejspodnější části obsahovala keramiku (viz **obr. 27; 28**), jež svým charakterem odpovídá zboží 8./9. století, které se vyskytuje v oblasti sousední Horní Falce a Horních Frank.⁴⁴⁴ Tyto subjektivně nejstarší artefakty z lokality však pouze naznačují, ale bezpečně nedokládají počátky osídlení chebské ostrožny. K těm se bezpečně váže až nález P. Šebesty z roku 1999, jímž je část zahloubeného vydrženého objektu, snad polozemnice. Získaná data ¹⁴C lze klást do období okolo roku 850.⁴⁴⁵

Ačkoliv raně středověké osídlení tak v prostoru nejstarší části chebského městského jádra trvalo déle než čtvrt tisíciletí, jsou současné představy o jeho vnitřní struktuře a konstrukci uplatněných sídelních objektů jen velmi kusé. Tato situace však bohužel odpovídá převážné části dosud intenzivněji zkoumaných raně středověkých fortifikovaných center ve střední Evropě. Lokality, které byly ještě v průběhu středověku opuštěny, byly vesměs těžce poškozeny orbou a erozními procesy, takže výsledky velkoplošných nedestruktivních průzkumů i invazivních výzkumů prováděných archeologickým odkryvem odhalují již jen sotva srozumitelné pozůstatky sídelních struktur. Paradoxně jsou proto lépe zachovány terény tam, kde sídelní kontinuita přerušena nebyla, a kde byly raně středověké terény zakonzervovány mladším nárůstem stratigrafií. V tomto případě je však možno sbírat archeologická data jen náhodně bez hlubší poznávací strategie, a to vesměs v rámci tzv. záchranné archeologie, která doprovází stavební zásahy v intravilánech. Chebské městské jádro je modelovým příkladem druhé z uvedených variant a nesystematické informace o raně středověkých sídelních aktivitách přinesla většina výzkumů v někdejší fortifikované ploše.

Informace o žárovištích, jež však autor výzkumu nedovedl blíže datovat ani interpretovat, přinesl již výzkum Hradu roku 1911 prováděný J. E. Jonase. Ve 30. letech zjistil výzkum O. Schürera a A. Gnirse nejméně ve čtyřech sondách v prostoru západně od pohřebiště dvě kulturní vrstvy; starší s ohništi, mladší

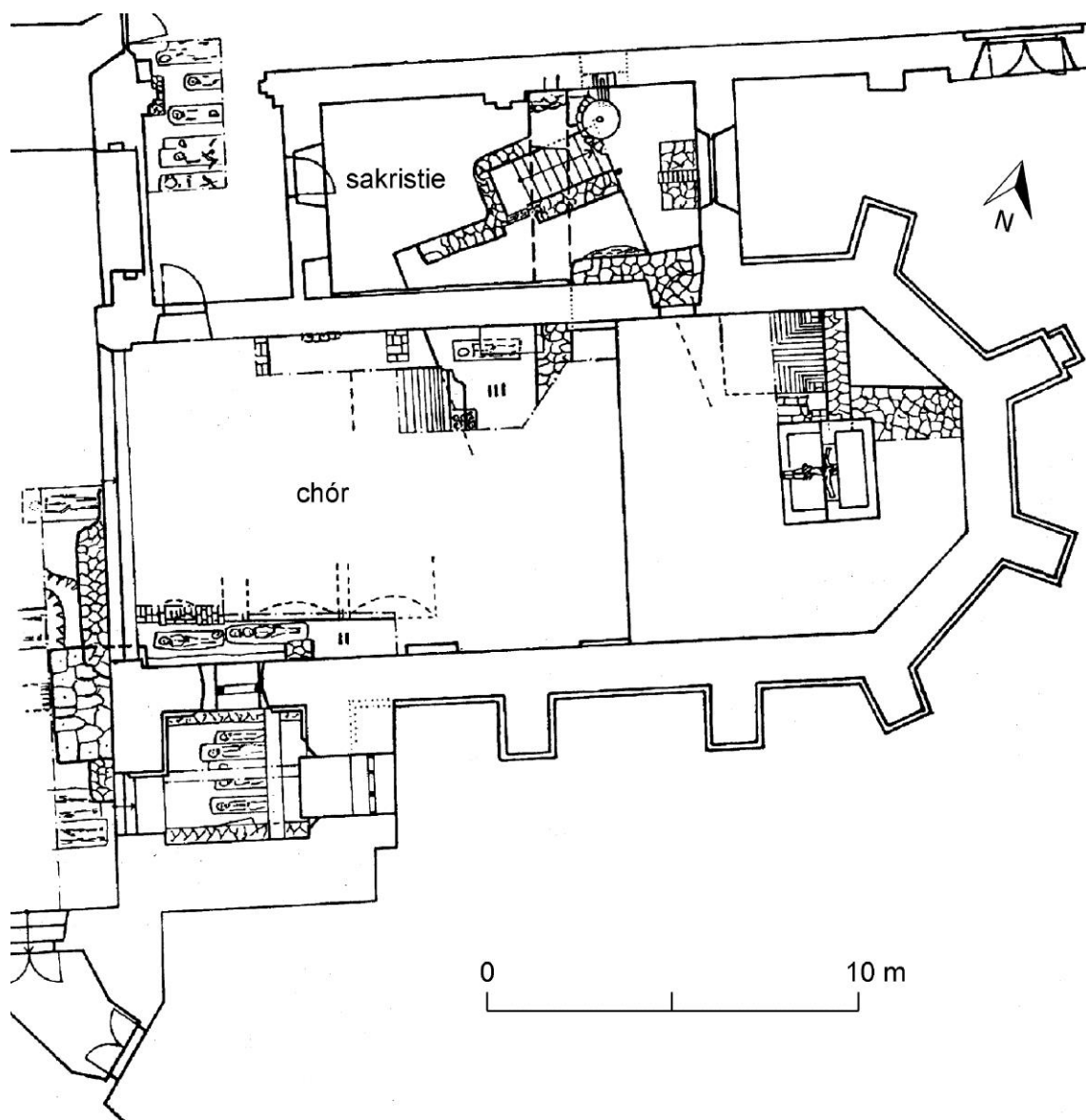
---

⁴⁴³ ŠEBESTA 1989B; týž 2001; týž 2004B.

⁴⁴⁴ Srov. např. LOSERT 1993A, Abb. 9 (Warenart 2); LOHWASSER/LOSERT 2001, zde odkazy na další literaturu.

⁴⁴⁵ ŠILAR 1999.

s pozůstatky maltových podlah.⁴⁴⁶ Zvláštní pozornost si zaslouží zvláště keramická náplň mladší vrstvy (**obr. 33; 34**), kam mají příslušet i poklice s širokým okrajem, tj. měla by obsahovat již i prvky kolonizačního horizontu 12. až počátku 13. století.⁴⁴⁷ Drobné záchranné akce pravidelně odkrývají kulturní vrstvu a objekty obsahující karolinskou a otonskou keramiku v celém areálu hrazeného sídliště.⁴⁴⁸ Charakter získaných dat však v celku neumožňuje průkaznou rekonstrukci struktury vnitřního osídlení chebského raně středověkého hradiště.

Obr. 57: Zemnice kolonizačního období se vstupní šíjí v superpozici s chórem a zákristií kostela Zvěstování Panny Marie. Podle ŠEBESTA 1989A.

O něco lepší představu si lze učinit o charakteru chebské zástavby v kolonizačním období, tedy zejména ve 12. a na počátku 13. věku, kdy ztrácí svůj

⁴⁴⁶ ARUP C-TX-199302547, s. 3–10; srov. HEJNA 1967A, s. 177–179.

⁴⁴⁷ HEJNA 1971, s. 529, obr. 7 a 11; ŠEBESTA 2002A, s. 208.

⁴⁴⁸ Srov. ŠEBESTA 1978C; týž 2006; ARUP C-TX-200401598.

význam původní raně středověké opevnění, kdy již lze pojmenovat některé ústřední body v rámci vznikající, patrně neopevněné urbánní aglomerace, a kdy máme alespoň modelovou představu o konstrukčním řešení chebské zástavby. Významná jsou proto zjištění výzkumu A. Hejny z roku 1963, který odkryl zbytky srubové konstrukce vybudované zřejmě na destrukci druhé fáze chebského raně středověkého opevnění.⁴⁴⁹ S těmito závěry dobře koresponduje výsledek výzkumu P. Šebesty v zákristii kostela Nanebevzetí Panny Marie z roku 1987, který zachytil zahloubenou obytnou stavbu z předlokačního období, nejstarší doklad osídlení mimo dříve opevněnou plochu (**obr. 57**).⁴⁵⁰ V kolonizačním období došlo k vydělení areálu zeměpanského hradu v severozápadní části ostrožny. Hřbitov okolo nejstarší sakrální stavby – předchůdce dnešní patrové kaple – byl nadále respektován alespoň po nějakou část tohoto období i užíván, třebaže již v této době (zřejmě ve druhé polovině 12. století) vzniká vně někdejšího opevnění kostelík sv. Jana.⁴⁵¹ Ten se nacházel na dodnes patrné terase uprostřed Jánského náměstí a ve středověku se k němu rovněž vázaly funerální aktivity (viz **obr. 58**).⁴⁵² V zásadě

Obr. 58: Cheb – Jánské náměstí, výzkum A. Hejny roku 1964, který zachytil středověké etážové pohřebiště. ARUP C-FT-000040600, foto J. Škoda.

⁴⁴⁹ HEJNA 1967A, s. 196–197.

⁴⁵⁰ ŠEBESTA 1989A.

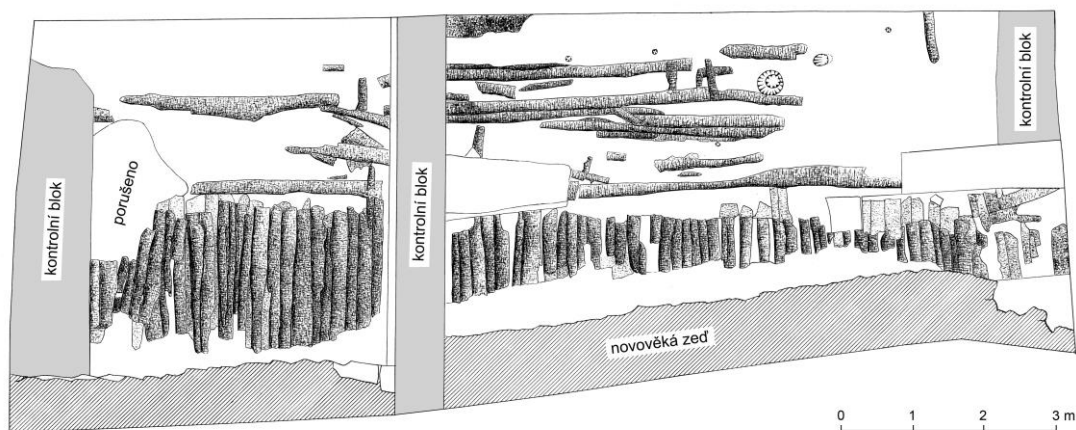
⁴⁵¹ K topografii nejstarších sakrálních staveb v Chebu viz ŠEBESTA 2013.

⁴⁵² Situaci zastihl výzkum A. Hejny v roce 1964 (HEJNA 1964A, s. 200–204) a P. Šebesty z roku 1980 (ŠEBESTA 1984).

lze tvrdit, že i na základě nejnovějších dat zůstává v platnosti rekonstrukce předlokačního Chebu, jak ji navrhl A. Hejna;⁴⁵³ podobu Chebu na sklonku kolonizačního období rekonstruuje **obr. 107**.

Vrcholně středověké období pak v průběhu první poloviny 13. století vtisklo Chebskému hradu podobu císařské falce, která zaujala již celou hradním příkopem oddělenou plochu ostrožny nad Ohří, a Chebu samotnému pak tvářnost výstavného vrcholně středověkého města s monumentálním pozdně románským farním kostelem sv. Mikuláše, rozsáhlým náměstím a novým městským opevněním. Pozornost bude této proměně, kterou lze sledovat zejména na základě jiné, než archeologické evidence, věnována zejm. v 6. kapitole.

b) **Vývoj fortifikace.** Pramenný materiál k poznání vývoje konstrukce a chronologie nejstaršího chebského opevnění přinesl výzkum A. Hejny v letech 1962–1964. V úsecích výzkumu II a III v prostoru při křížení ulic Pod Věží a Elišky Krásnohorské (viz **obr. 56**) se podařilo zdokumentovat relativně úplný příčný profil raně středověké fortifikační linie. Tu tvořil v první fázi nejprve až 8 m široký

Obr. 59: Cheb - půdorys odkryté dřevěné konstrukce raně středověkého opevnění v prostoru křížení ulic Pod Věží a Elišky Krásnohorské. Podle HEJNA 1967A.

vnější příkop, berma, následovalo těleso dřevohlinité hradby, vnitřní komunikační prostor a vnitřní příkop zajištěný napodél loženými prkny. Celkovou hloubku opevňovacího systému odhadl A. Hejna až na 30 m.⁴⁵⁴

Poměrně největší množství neznámých se spojuje s podobou samotné hradby, z níž mohlo být prozkoumáno jen torzo jejího dřevohlinitého jádra (viz **obr. 59**), které tvořila smíšená roštovo-komorová konstrukce, ve které byly použity dřevěné kuláče o průměru 10–30 cm, dochovaná v maximální síle 2 m. Nelze tak stanovit její původní sílu ani řešení čelní a týlní plenty, a bez těchto důležitých technologických ukazatelů zase není možné přistoupit ke kvalifikovanému odhadu její původní výšky.⁴⁵⁵ Nezbyvá tedy, než postupovat *per analogiam*; relativně snadná je otázka konstrukčního řešení čela hradby, kde lze

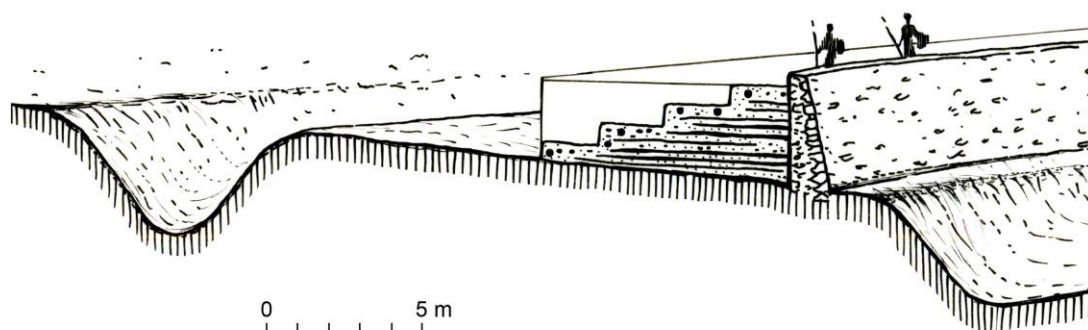
⁴⁵³ HEJNA 1967A, obr. 37.

⁴⁵⁴ HEJNA 1964, 688.

⁴⁵⁵ Srov. např. PROCHÁZKA 2009; DRESLER 2011; ŠTEFAN/HASIL 2014.

předpokládat cca jeden metr mocnou, nasucho kladenou kamennou zed' provázanou břevny s jádrem hradby, tzv. čelní kamennou plentu. Jak ukázala komparativní studie L. Kose, v období, které pro výstavbu chebské hradby padá do úvahy (extenzivně 9. – 10. století), představovala čelní kamenná plenta zcela běžné řešení vnější stěny hradeb v celé střední Evropě.⁴⁵⁶ Řešení týlní stěny naopak častěji spoléhalo na dřevěné bednění. Celkovou mocnost a následně i výšku hradby pak lze jen odhadovat, přičemž východiskem je vzdálenost mezi vnitřním okrajem vnějšího a vnějším okrajem vnitřního příkopu, která se podle publikací A. Hejny i torza terénní dokumentace uchované v jeho pozůstalosti⁴⁵⁷ pohybovala okolo cca 12 – 15 m. Od této hodnoty je třeba odečíst předpokládanou sílu čelní kamenné plenty (1 m) a následně ze statického hlediska nezbytnou plochu bermy a týlního komunikačního prostoru (odhadem 2 x 2 m). Pro mocnost dřevohlinitého tělesa hradby tak zůstává k dispozici interval 3 m (nejvyšší výzkumem objektivně doložená hodnota) až 6 – 8 m, přičemž na základě četných analogií, které shromáždili zejm. L. Kos a R. Procházka,⁴⁵⁸ se lze domnívat, že skutečná síla se blížila spíše vyšší z uvedených hodnot. Pokud by tomu tak skutečně bylo, mohla se výška hradby pohybovat nad úrovní 3 m (viz **obr. 60**).

Použití dřevěných komponent pro udržení statiky hradby pochopitelně

Obr. 60: Rekonstrukce dřevohlinité hradby chebského hradiště. V průběhu jejího trvání byla týlní část tělesa nejméně jednou rozšířena a vnitřní příkop postupně zarovnan. Podle podkladů v pozůstalosti A. Hejny kreslila L. Raslová.

limitovalo její životnost a není proto překvapivé, že bylo třeba – podobně jako v případě většiny archeologicky zkoumaných raně středověkých dřevohlinitých hradeb – přistoupit i v chebském případě k reparačním zásahům. Výzkum A. Hejny mohl zachytit jejich stopy pouze v týlní části; nejprve bylo provedeno opakované vydřevení vnitřního příkopu. Po jeho částečném zaplnění pak další podstatnou úpravu znamenalo jeho úplné zasypání, k němuž došlo v souvislosti se snahou

⁴⁵⁶ Srov. Kos 2012.

⁴⁵⁷ Nezpracovaná a neinventarizovaná pozůstalost A. Hejny se nachází na Oddělení archeologie středověku ARUP.

⁴⁵⁸ Kos 2013, obr. 13. PROCHÁZKA 2009, zejm. s. 19–82.

zajistit degradující týlní stěnu buď přidáním dalšího dřevohlinitého tělesa, či alespoň prostého náspu.⁴⁵⁹

Specifikem výzkumu chebské hradby bylo mimořádně dobré dochování dřevěných prvků její konstrukce (viz **obr. 61**), bohužel, na počátku 60. let ještě nebyly odebírány vzorky pro přírodovědné datovací metody, takže případné exaktní datování fortifikace zůstává úkolem eventuálního revizního výzkumu. Výstavbu, opravu a zánik prvního chebského opevnění je tak možno datovat pouze typochronologickým vyhodnocením souvisejících keramických souborů tak, jak je definoval a vyzkoušel A. Hejna, neboť v důsledku vadných evidenčních a archivačních postupů dnes již není možné materiál uložený v chebském muzeu zpětně přiřadit jednotlivým stratigrafickým jednotkám. V principu jsou tedy v chebském opevnění zastoupeny jednotky obsahující karolinskou („středohradištní“) keramiku, které reprezentují fázi výstavby, a vrstvy otonského („mladohradištního“) horizontu svázané s reparací fortifikace.

Obr. 61: Cheb, výzkum A. Hejny roku 1963. Dřevěná vnitřní konstrukce raně středověké hradby. ARUP, pozůstalost A. Hejny.

Podle jejího objevitele A. Hejny mělo dojít k její výstavbě snad již na počátku 10. století a oprava pak má spadat do století následujícího.⁴⁶⁰ Uvedenou dataci, jakkoliv velmi obecnou a širokou, je možno pokládat za hraničně vysokou a je tedy

---

⁴⁵⁹ Dochovaná dokumentace, fotografie a publikované plány tuto fázi příliš zřetelně nedokládají a nezbývá než vycházet z dikce interpretací A. Hejny (HEJNA 1965, zejm. s. 829).

⁴⁶⁰ HEJNA 1964, s. 688.

dobře myslitelné, že k výstavbě opevnění mohlo dojít již v 9. věku a k jeho reparaci kdykoliv potom, patrně v 10. století. Neméně komplikovaná je pak samozřejmě i otázka zániku první chebské hradby, zvláště pokud opustíme nijak nepodloženou, ale v literatuře dodnes tradovanou tezi o výrazném milníku v podobě roku 1100, který měl znamenat konec „slovanského“ a počátek kolonizačního období. V archeologickém záznamu však nic podobného nelze sledovat; na pravděpodobné destrukci jílovitého jádra valu (jíž A. Hejna pokládal za sterilní navážku) ležela „sídlištní vrstva s nejmladší hradištní keramikou a určité doklady svědčí i pro možnou existenci objektů, zvláště na svahu směrem k sídlištní ploše hradiště“⁴⁶¹ I tato vrstva pak byla překryta navážkou (či další destrukcí materiálu z jádra hradby) a tím byla oddělena od uloženin „s odlišnou [tj. kolonizační –pozn. aut.] keramikou.“⁴⁶² Z této situace však vyplývá, že chebská hradba mohla ztratit svůj význam hluboko v raně středověkém období a že stavebně technicky „dožívala“ po delší čas. Představu A. Hejny, který spojoval zánik dřevohlinité hradby až se stavbou falce ve druhé polovině 12. století, tak nelze akceptovat.

Relikty dřevohlinitého obvodového opevnění chebské ostrožny, konkrétně v prostoru tzv. Gordonova domu na Chebském hradě, měl zkoumat roku 1975 P. Šebesta. Tento výzkum však postrádá dokumentaci a byl publikován jen v podobě krátké formalizované zprávy,⁴⁶³ takže jeho výsledky není bohužel možno pro řešení výše nastíněných otázek použít.

Pro předlokační Cheb 12. století prozatím postrádáme doklady ohrazení.⁴⁶⁴ Fortifikační prvky jsou v tomto období doloženy jen v prostoru vznikající citadely, tedy vohburského hradu v severozápadní části chebské ostrožny. Výzkumy z 30. let 20. století zde zjistily dvě věžovité stavby z lomového kamene (jižní byla porušena stavbou Černé věže, severní se nalézá na místě pozdněstředověkého tzv. Gordonova domu), které byly v severojižním směru spojeny podle O. Schürera hradební zdí,⁴⁶⁵ zatímco A. Gnirs předpokládal navíc ještě existenci staršího paláce v tomto prostoru.⁴⁶⁶ A. Hejnu zprostředkované pozorování A. Gnirse, že „*příslušný terén k těmto stavbám nebyl však výrazněji zachycen a podle A. Gnirse jej lze ztotožnit s povrchem mladší slovanské fáze a doložit nálezy keramiky cizí*

---

⁴⁶¹ HEJNA 1964, s. 689.

⁴⁶² HEJNA 1964, s. 689.

⁴⁶³ ŠEBESTA 1978C.

⁴⁶⁴ Starší literatura (zejm. RIMPL 1933) pokládala za chebskou románskou městskou hradbu terasní zed' okolo Jehlářského náměstí, jejíž dataci do raného novověku však definitivně potvrdil výzkum A. Hejny (HEJNA 1965, s. 826, obr. 228, srov. SOKOL 1965).

⁴⁶⁵ Viz SCHÜRER 1934B.

⁴⁶⁶ HEJNA 1967A, s. 204; Šimek E. 1955, s. 165. A. Hejna se ve svých souhrnných studiích odkazuje na blíže nespecifikovaný text A. Gnirse uložený v Archeologickém ústavu ČSAV v Praze. Tento Hejnův pramen je snad možno ztotožnit s nezvěstným Gnirsovým rukopisem *Vor- und Frühgeschichtliche Siedlungen und Wallanlagen im oberen Egergebiet*, tj. patrně se jedná o nedokončený strojepis studie *Vorgeschichte des Egerlandes*, který je uložen v ARUP (Archiv nálezových zpráv, nezpracovaná pozůstalost A. Gnirse).

*provenience*⁴⁶⁷ pak naznačuje, že neexistuje archeologický doklad sídelní (nikoliv stavební) diskontinuity raně středověkého opevněného sídliště a Vohburkům připisované pevnostní soustavy v severozápadní části ostrožny. Ta ostatně i respektovala kostelní hřbitov ve východní části hradního ostrohu. Stavebněhistorickému vývoji hradního areálu je věnována pozornost v 6. kapitole této publikace.

c) **Raně středověké kostelní pohřebiště.** Kampaně let 1911, 1932–1933, 1964–1965, 1967–1968, 1985 a i různá terénní narušení související s aktivitami P. Šebesty po roce 1995 odkryly části plochy raně středověkého kostelního hřbitova. Hned na úvod je třeba konstatovat, že metoda terénního výzkumu i jeho zpracování nebyla nikdy volena adekvátně systematickému výzkumu pohřebního areálu, nýbrž že se vždy jednalo o náhodná zjištění související s řešením jiných badatelských otázek či přímo o výsledky záchranných výzkumů, jejichž podmínky a rozsah byl výrazně ovlivněn požadavky stavebních zásahů. Tyto okolnosti se samozřejmě výrazně projevily na kvalitě sebraných a dnes dostupných dat i možnostech jejich další analýzy. Chybí totiž celkový plán pohřebiště, autoritní seznam hrobů a pohřbených individuů, jednotlivé hroby byly opakovaně odkrývány v rámci více kampaní a označeny multiplicitními identifikátory, artefakty i antropologický materiál byly odebírány bez zohlednění jednotlivých hrobových celků, přičemž kosterní pozůstatky (resp. vesměs pouze lebky), které byly vyzvednuty, se dnes nacházejí ve sbírkách chebského muzea, Národního muzea v Praze a Naturhistorisches Museum ve Vídni. S ohledem na povahu dostupné dokumentace nelze bohužel předpokládat, že výše uvedené nedostatky by bylo možno v budoucnu napravit a roztržštěnou terénní informaci smysluplně propojit. S nálezy z pohřebiště je tak možné v rámci analýzy pracovat pouze na rovině jednotlivých izolovaných položek,⁴⁶⁸ zatímco syntézu lze provádět pouze na celkové úrovni sledování přítomnosti a absence konkrétních jevů.⁴⁶⁹

Pohřebiště se rozprostírá ve východní třetině chebské ostrožny, a to v prostoru od jižní stěny štaufského paláce až pod objekty barokních kasemat. Celkem byly odkryty pozůstatky více než 150 jedinců a značné množství dalších, sekundárně uložených lidských kostí; celkový počet pohřbených osob je zpravidla odhadován na základě poměru prokopaných a neprokopaných ploch na cca 500 a více. Mrtví byli ukládáni etážovitě, v rámci plochy není možno rozlišit hrobové jámy. Pohřební vrstva se při západním okraji nekropole nacházela v hloubce cca

---

⁴⁶⁷ HEJNA 1967A, 204.

⁴⁶⁸ Proběha tak analýza drobného ženského šperku (SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013) a opakované dílčí antropologické zpracování E. Vlčkem (ARUP, Archiv nálezových zpráv, *Soupis pozůstatosti akad. J. Böhma, Slovanské kostrové hroby na Chebsku*), M. Stloukalem a J. Szilvássym (STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988) a L. Šauerovou (ŠAUEROVÁ 2003).

⁴⁶⁹ HASIL 2010A, týž 2010B.

100–155 cm pod současným terénem⁴⁷⁰ (jeho úroveň byla fixována nejpozději se stavbou patrové kapele), v jiných částech ostrožny pak tato hloubka kolísá v řádech dvou až tří desítek centimetrů.⁴⁷¹

Mrtvé nedoprovázely žádné milodary. Za ty není možno pokládat ani keramické úlomky, ani přesleny,⁴⁷² které se v hrobové vrstvě sice vyskytují, ale nepochybně souvisí se sídelní aktivitou na lokalitě. U mrtvých byly nalezeny pouze kovové součásti jejich kroje, tj. esovité záušnice a v jednom případě též militaria. Uložení mrtvých bylo přísně uniformní (v natažené poloze nznak s hlavou k západu), nejméně v 11 případech byly zjištěny kamenné stély kryjící tělo. Kamenné plotny byly ve třech případech opatřeny primitivní rytinou kříže a z větší části jsou z hornin, které se na ostrožně Chebského hradu běžně nevyskytují.⁴⁷³ Z hlediska zaměření a cílů této studie je třeba pokusit se na tomto místě vyjasnit dvojici základních otázek, které se k chebskému hradnímu pohřebišti již tradičně, od počátku jeho výzkumů před první světovou válkou vztahují, a sice otázku jeho datace a problém přítomnosti či absence soudobé sakrální stavby.

Řešení prvé z nastíněných klíčových otázek je možné dvojí, a sice buď uplatněním stratigrafické metody, nebo využitím typochronologie zejm. drobného šperku a dalších součástí hrobových výbav; v následující stati bude postupně přikročeno k obojímu rozboru. Přestože byla a je Chebskému hradu a tamnímu pohřebišti věnována nemalá terénní i teoretická pozornost, nepokusil se doposud žádný z badatelů o vzájemnou synchronizaci trvání pohřebních aktivit s vývojem opevněného sídliště, jmenovitě tedy s oběma fázemi valu a tzv. kolonizačním horizontem, který je zpravidla spojován se stavbou vohburského hradu. Protože však „*jakoukoliv bližší interpretaci znemožňuje i dnes nedostatek stratigrafických údajů*”,⁴⁷⁴ nezbyvá, než při posuzování stratigrafických vztahů chebského pohřebiště vycházet pouze z jednotlivostí vzešlých z pozorování A. Knora a O. Pospíchalové.⁴⁷⁵

Stratigrafickou jednotkou, kterou lze jednoznačně interpretovat, je humózní, cca 60 cm mocná vrstva počínající podle většiny zpráv okolo 150 cm pod úrovní dnešního terénu, v níž jsou uloženy pozůstatky pohřbených jedinců. Na patrně nejdůležitější zdokumentované stratigrafii z areálu chebského pohřebiště, kterou zaznamenal A. Knor (viz **obr. 62**),⁴⁷⁶ je označena jako stratigrafická jednotka *římská pět*. Na rozdíl od jiných sond v ploše pohřebiště se podařilo výzkumu ve 30. letech zachytit a smysluplně zdokumentovat i související

---

⁴⁷⁰ ARUP C-TX-193302547.

⁴⁷¹ Pozorování O. Pospíchalové, ARUP C-TX-196703434.

⁴⁷² KRUMPHANZLOVÁ 1974, s. 77.

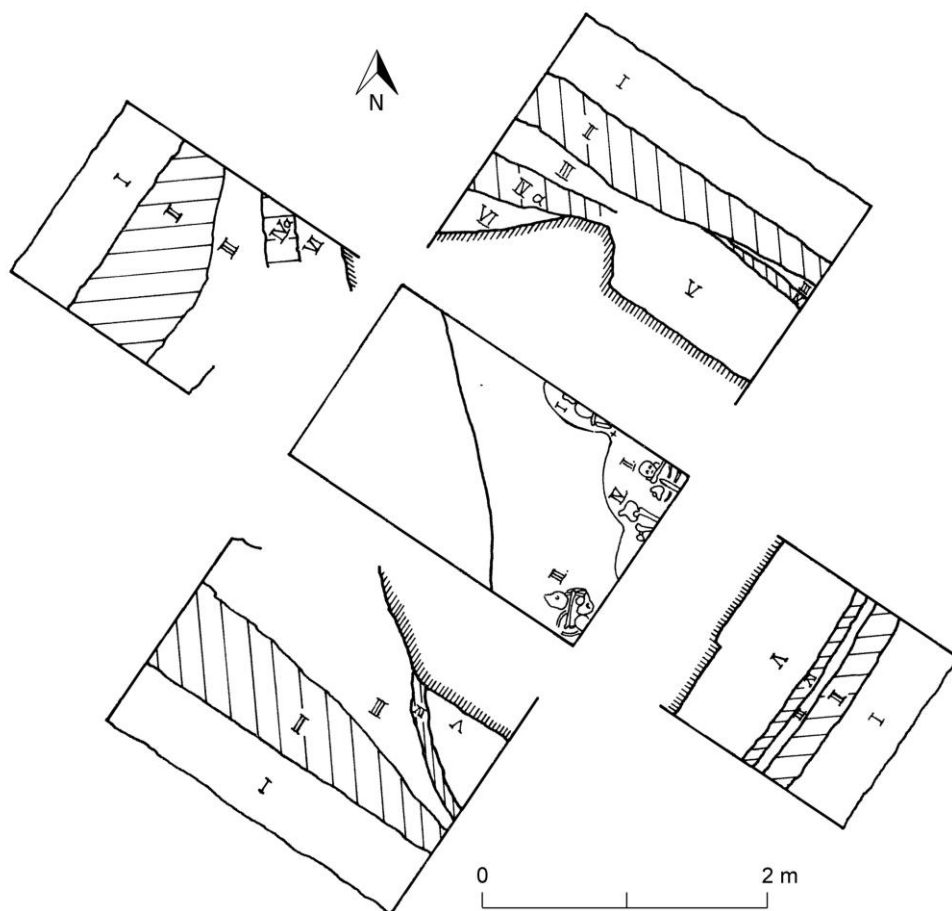
⁴⁷³ VARHANÍK/ZAVŘEL 1989.

⁴⁷⁴ HEJNA 1967A, s. 176.

⁴⁷⁵ ARUP C-TX-193302547; C-TX-196904639; C-TX-197003224.

⁴⁷⁶ Archiv nálezových zpráv ARUP C-TX-193302547, s. 3, plán; reprodukce STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988, s. 395, obr. 3.

strukturu, konkrétně příkop oddělující v severojižním směru pohřební areál od západní části ostrohu. Vztah příkopu a okraje pohřebiště vyplývá z tzv.

Obr. 62: Chebský hrad, kampaň 1933, sonda I. Situace zachycuje rámcové stratigrafické vztahy chebského hřbitova. Podle ARUP C-TX-193302547.

„horizontální“ stratigrafie, neboť okraj hrobové vrstvy s rozlišitelnými hrobovými jámami příkop zjevně respektoval, což potvrdily i mladší výzkumy P. Šebesty.⁴⁷⁷ Část výplně bezprostředně nade dnem je označována A. Knorem jako vrstva *římská šest*. Pakliže tedy přijmeme tezi o souvislosti pohřebního areálu a příkopu, lze předpokládat, že z hrobové vrstvy (*římská pět*) bude pocházet materiál starší a soudobý s pohřebními aktivitami, zatímco nejmladší artefakty z nejhlubší části výplně příkopu, tedy z vrstvy *římská šest*, a z vrstvy *římská čtyři*, která překryla jak příkop, tak pohřební vrstvu, by měly být datem *ante quem* ztráty funkce příkopu a tedy i pohřebiště.

Co se keramického materiálu z hrobové vrstvy týká, zjistily nejrepresentativnější a dnes identifikovatelné nálezy výzkumy O. Pospíchalové v 60. letech (viz **obr. 27 až 32**), jež lze bez rozporu přiřadit Hejnovu staršímu (karolinskému) horizontu chebského valu.⁴⁷⁸ Vzhledem k jejich vysokému stupni

⁴⁷⁷ ŠEBESTA 2004B; týž 2006.

⁴⁷⁸ Tomu odpovídá i jiný, méně průkazně dokumentovaný materiál z chebských hrobů – srov. např.

rozlámání pak lze usuzovat, že se do kontextu, z něhož byly vyzvednuty, dostaly ze staršího objektu, načež byly několikrát přemístěny a tím dále fragmentovány. Pro pohřební aktivity by tak měly představovat datum *post quem*. Složitější je situace se stanovením obsahu vrstev *římská šest* a *římská čtyři*, neboť zde je zcela nezbytné vyjít z materiálu dokumentovaného A. Knorem, jenž však bohužel není důsledně provázán s textem nálezové zprávy a který je nejpozději od roku 1945 neznámý.⁴⁷⁹ Knorova zpráva o výzkumu roku 1933 obsahuje na svou dobu kvalitní fotograficko-kresebnou dokumentaci 76 artefaktů, z toho 62 charakteristických keramických zlomků, přičemž lze předpokládat, že položky v rozmezí intervalu čísel 15 až cca 50 se vztahují ke sledované sondě I/1933. Správnost této hypotézy podporuje fakt, že nejnižší položky z tohoto seznamu je možno pokládat za obsah vrstvy pět a skutečně se v tomto případě (položky 15 až cca 21) jedná o keramiku výrazně méně vyspělou, než keramické zlomky ve zbytku souboru, který je poměrně homogenní a odpovídá svým obsahem velmi dobře Hejnovu kolonizačnímu horizontu.

Sohledem na absenci materiálu a jeho dokumentace je pak nemožné datovat Knorovy vrstvy *římská čtyři* až *římská jedna* (náplň této vrstvy pokládá A. Knor za recentní), které vznikly až po ukončení pohřebních aktivit na lokalitě. Sudá čísla v tomto případě označují vrstvy žluté navážky, z nichž alespoň jednu snad lze ztotožnit s pozorováním P. Šebesty, který zjistil nad humózní vrstvou s pohřby při východní hradební zdi „mocnou sterilní vrstvu mezi slovanským sídelním a pohřebním horizontem a středověkou [myšleno zřejmě vrcholně středověkou – pozn. aut.] úrovní.“⁴⁸⁰ Přesný význam této vrstvy pro historický vývoj lokality nelze určit, jisté však je, že situace je složitější, než jak se domnívá P. Šebesta, který naznačuje současnost této sterilní vrstvy s kolonizačním horizontem. Ten však v sondě I/1933 zřejmě plynule navazuje v prostoru předhradí na funerální horizont, takže ze stratigrafického hlediska nic nevylučuje, že pohřební aktivity na Chebském hradě trvaly až do období „vohburského“ Chebska, a nemusela je nutně přerušit ani výstavba románského hradu v západní části ostrožny.⁴⁸¹ Na základě stratigrafických pozorování lze tedy vymezit širší intervalu možného užívání pohřebiště následovně: hrobová vrstva vznikla přeměnou terénů, které obsahovaly převážně pouze keramiku náležející staršímu, karolinskému horizontu chebské keramiky, tj. zřejmě vznikala od 9. do počátku 10. století. Těžiště funerální aktivity pak je třeba klást do mladšího, otonského horizontu, neboť jeho výskyt je v západní části ostrožny naprosto marginální, tj. v uvedené době (rámcově 10. a 11. století) zde postrádáme výraznější sídelní aktivitu. Stratografií hrobové vrstvy samozřejmě nelze rozhodnout, kdy byli uloženi na chebské ostrožně poslední

STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988, Abb. 8, 10; ŠEBESTA 2013, obr. 5.

⁴⁷⁹ ARUP C-TX-193302547, k osudům materiálu STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988, s. 404.

⁴⁸⁰ ŠEBESTA 2002A, 208.

⁴⁸¹ Srov. původně odlišné mínění autora této studie – HASIL 2010A, s. 32–35.

zemřelí, pohřební areál však rozhodně byl obyvateli respektován až do doby, kdy byl plně završen nástup tzv. kolonizačního keramického horizontu, tedy poměrně hluboko do 12. století.

Uvedeným poznatkům v zásadě sekunduje typochronologická výpověď inventáře chebských hrobů. Zde je stěžejní kolekce 57 kusů esovitých záušnic, která je výsledkem všech dosavadních výzkumných kampaní (viz **tab. 5, obr. 63**). Důležitou skutečností, která je zřejmá hned na první pohled, je nízké zastoupení

Obr. 63: Chebský hrad, hřbitov u hradní kaple. Výběr esovitých záušnic uložených v M. Cheb. Foto Z. Kačerová.

typů o průměru vyšším než 35 mm a naopak výrazná přítomnost exemplářů s nízkým průměrem mezi 15 a 20 mm s relativně silným průřezem těla. Alespoň část chebské kolekce tedy spadá do období, kdy esovité záušnice již mizí z oblasti svého prvotního výskytu v bavorském a rakouském podunají, pozvolna ustupují typy o velkém průměru i jejich subtilní miniatury, a naopak se masivně vyskytují v oblasti Čech a později též Moravy a pozvolna opět nabývají na rozměrech; i tento trend je na chebském souboru dobře patrný. Kolekci chebských záušnic tak lze klást do období první poloviny 10. – počátku 12. století. Toto zjištění dobře

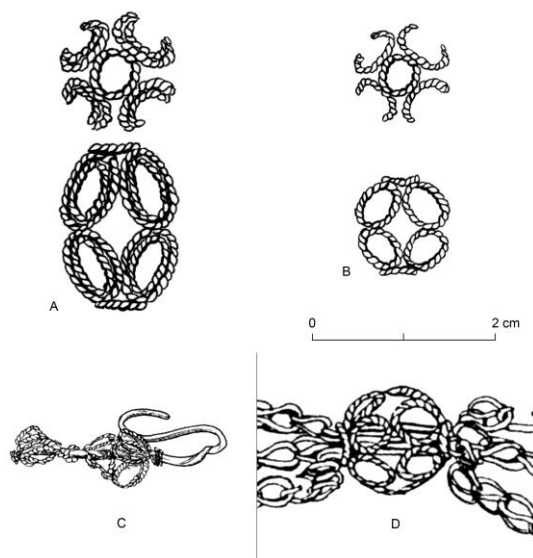

koresponduje s předcházejícím rozbořem stratigrafických vztahů chebského pohřebiště a zpřesňuje otázku závěru pohřbívání v tom směru, že spíše podporuje tezi o pokračování funerálních aktivit do 12. věku, než úvahu o dlouhém přetrvávání již neužívaného hřbitova ve vnitřní struktuře chebské aglomerace.

Dalším důležitým typem součástí kroje, pokud pomineme chronologicky málo průkazné prsteny,⁴⁸² jsou korálky. Z Chebského hradu je známý jeden náhrdelník tvořený sedmi skleněnými,

Obr. 64: Skleněná a jantarová komponenta náhrdelníku ze hřbitova na Chebském hradě. M. Cheb, inv. č. (zleva) A 6603, A 6605, A 6608, A 6606, A 6607, A 6604, A 6609, foto M. Beránek.

Obr. 65: Košíčkové korálky z oblasti České republiky z mladohradišního období. A a B – Chebský hrad (M Cheb, inv. č. A 6601 a A 6602, rekonstrukce L. Raslová); C – Čistěves, okr. Hradec Králové (podle POLANSKÝ/TOMKOVÁ 2006); D – Praha - Hradčany, Lumbeho zahrada (podle FROLÍK/SMETÁNKA 2014).

resp. jantarovými korálky (viz **obr. 64**), jež doplňovaly dvě perly sletované z tordovaných kroužků z tenkého stříbrného drátu (**obr. 65: A, B**). Ty představují relativně vzácný, ale chronologicky průkazný materiál, který nenalezne přímé paralely v oblasti severovýchodního Bavorska, ale vyskytl se jako komponenta složitějších přízdob hned na dvojici významných lokalit v Čechách, konkrétně v tzv. Čistěveském pokladu,⁴⁸³ jenž je datovaný mincemi do období krátce po roce 1000, a dále na nekropoli v Lumbeho zahradě⁴⁸⁴ Pražského hradu (viz **obr. 65: C, D**).⁴⁸⁵ Nalezený náhrdelník tedy opět podporuje rámcovou dataci nekropole do otonského období.

⁴⁸² Z Chebského pohřebiště je známo celkem pět kusů, a sice jednoduché kroužky A1447, A1451 a A 6557, tordovaný exemplář A 6581/2 a dnes ztracený páskový prsten s vybiženou a rytou výzdobou (viz ŠEBESTA 1999A, č. 30).

⁴⁸³ POLANSKÝ/TOMKOVÁ 2006, náušnice C9, s. 108.

⁴⁸⁴ FROLÍK/SMETÁNKA 2014, s. 148.

⁴⁸⁵ K obdobným nálezům sférických košíčků jako součástí složitějších přízdob souhrnně KRUMPHANZLOVÁ 1974, s. 46.

Pouze jediný hrob v rámci pohřebiště lze podle výbavy přiřadit muži. Konkrétně se jedná o pohřeb odkrytý P. Šebestou roku 1998 pod jižní zákristíí patrové kaple⁴⁸⁶ a snad intencionálně uložený v jihovýchodním nároží nejstaršího chebského kostelíka. Jak konstatoval výkopce, „v obdélníkové jámě ležela kostra muže dlouhá 185 cm. Jako jediná z celého pohřebiště měla na nohou železné ostruhy, bohužel zkorodované a úplně rozpadlé. U pasu měla železný nůž⁴⁸⁷ a v zásypu byly střepy mladohradištní keramiky. Hrob byl u hlavy obložen kameny a nohy se již téměř opíraly o kamenné zdivo východního závěru kostela.“⁴⁸⁸ Tvrzení P. Šebesty je

---

⁴⁸⁶ ŠEBESTA 1999A; týž 2000, týž 2013. P. Šebesta uvádí v některých svých textech rozporupně rok odkrytí tohoto hrobu, nicméně správný je rok 1998, neboť roku 1999 sám P. Šebesta uvádí nález ve své publikaci a je tedy nemožné, aby k nález došlo až v roce 2000.

⁴⁸⁷ Obr. 69, inv. č. M Cheb A 6776.

⁴⁸⁸ ŠEBESTA 2013, s. 294.

třeba poopravit v tom smyslu, že mrtvý nebyl vybaven dvojicí zcela rozpadlých ostruh, nýbrž jediným kusem relativně v úplnosti, byť fragmentárně dochované ostruhy s plotýnkami a dlouhým bodcem, zdobené stříbrnou tautzií (viz **obr. 66, 67**).⁴⁸⁹ Datace tohoto předmětu představuje poměrně delikátní úkol, neboť v prostředí jihoněmeckém je tento typ artefaktu kladen zpravidla již do 9. století,⁴⁹⁰ zatímco v Čechách lze nalézt dobře datovatelné exempláře, které náležejí

Obr. 66: Ostruha z pohřbu pod hradní kaplí v Chebu. M. Cheb, inv. č. A 6775, foto Z. Kačerová.

zejména první polovině 10. věku (viz **obr. 68**).⁴⁹¹ V obojím případě se pak jedná spíše o spodní interval výskytu ostruh uvedeného typu v živé kultuře, neboť právě v době jeho výskytu dochází k výrazné redukci hrobových výbav, a z jiného kontextu nejsou sporadické nálezy spolehlivěji datovatelné. Chebský „jezdec“ však tak jako tak představuje výraznou výjimku, neboť na kostelních nekropolích severovýchodního Bavorska již *militaria* zcela a v Čechách až na výjimky spojené s centry raného přemyslovského státu⁴⁹² téměř absentují. Zmiňovaný pohřeb tak každopádně představuje v regionu anomálii, jíž lze s přijatelnou jistotou klást do 10. století.

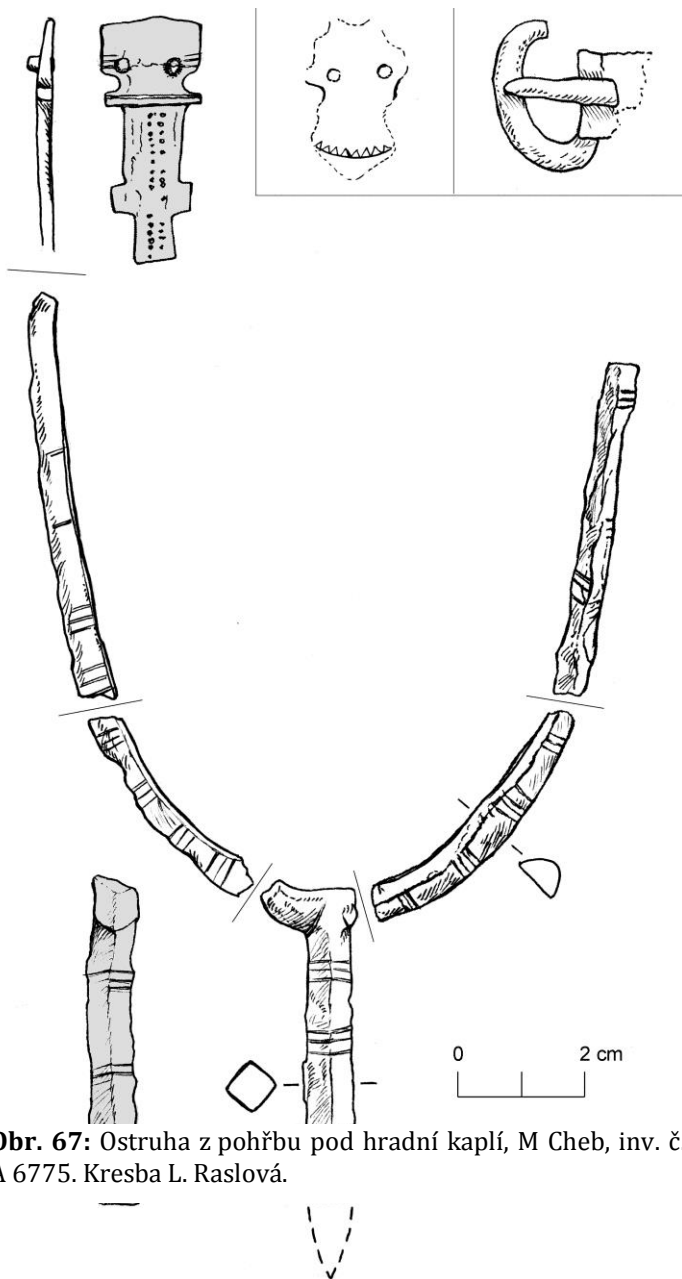
⁴⁸⁹ Inv. č. M Cheb A 6775 Za zprostředkování konzervace předmětu děkuje autor a. o. Prof. Dr. Eriku Szameitovi, Universität Wien.

⁴⁹⁰ FREEDEN 1983, s. 461 – 463; PÖLLATH 2002, s. 179, Abb. 35.

⁴⁹¹ Tak KAVÁNOVÁ 1976, s. 57–58.

⁴⁹² Budeč (BARTOŠKOVÁ 2014, s. 61), Libice nad Cidlinou (TUREK 1953, s. 617–618, obr. 282) a možná i akropole Levého Hradce (SLÁMA 1977, 134–136).

Již předcházející řádky naznačily odpověď na druhou z vytčených otázek, tj. zda se funerální aktivity na Chebském hradě vázaly na sakrální stavbu. Nástin dějin

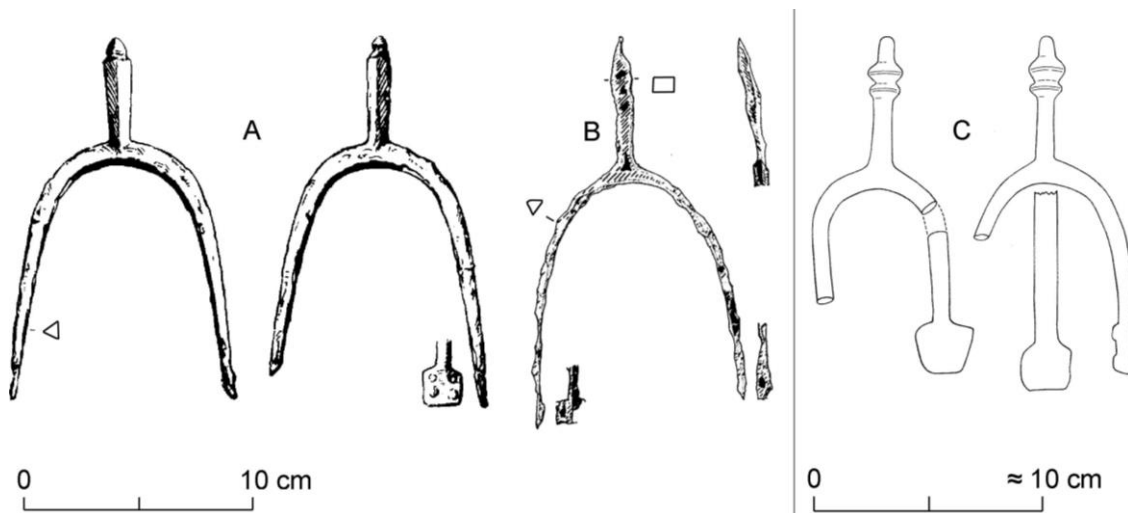

Obr. 67: Ostruha z pohřbu pod hradní kaplí, M Cheb, inv. č. A 6775. Kresba L. Raslová.

bádání (2. kapitola) naznačil, že právě christianita pohřbených jedinců představuje jeden z nejstarších badatelských problémů, které se váží k pohřebišti na chebské ostrožně. Tuto otázku nastolila již jedna z neautorizovaných publikací Jonasova výzkumu, a sice zpráva dlouholetého chebského archivního ředitele K. Siegla,⁴⁹³ která pohřbené z Chebského hradu považuje jednoznačně za křesťany a již jen z této skutečnosti usuzuje na existenci staršího kostela. Další bádání tuto otázku integrovalo do pseudo-problematiky nacionální příslušnosti raně středověkého osídlení Chebska,⁴⁹⁴ a byl to teprve P. Šebesta, jemuž náleží zásluha, že tuto otázku na počátku 21. století seriózním způsobem znovuotevřel.

⁴⁹³ SIEGL 1912.

⁴⁹⁴ Charakteristicky FRANZ 1941 či ŠIMEK E. 1955.

Obr. 68: Ostruhy s dlouhým bodcem z řadových hrobů severovýchodního Bavorska. A – Eichelberg, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab; B – Merkendorf, Ldkr. Ansbach; C – Mockersdorf, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab (terénní skica). Podle STROH 1954; PÖLLATH 2002; LOSERT 2013.

Obr. 69: Nůž z pohřbu pod hradní kaplí v Chebu. M. Cheb, inv. č. A 6776, foto Z. Kačerová.

Pro existenci starší sakrální budovy na pohřebišti hovoří – vedle zjevných znaků christianity spojených s úpravou chebské nekropole – zejména situace opakovaně zachycená v letech 1911 a 1968 v sondě pod chórem románské kaple. „Zde byl opětně odkryt 105 cm x 65 cm veliký „kamenný základ“ z vápenné omítky. Pod ním, v hloubce 120 – 135 cm [míněno pod podlahou kaple, tj. na úrovni ostatních hrobů z pohřebiště –pozn. aut.], ležela lidská kostra”.⁴⁹⁵ O tom, že by se mohlo jednat o pozůstatky starší, snad sakrální stavby, spekovali – velmi opatrně – oba badatelé, kteří situaci zkoumali. J. E. Jonas uvažoval o pozůstatcích základů,⁴⁹⁶ zatímco O. Pospíchalová, která odkryla celou dochovanou plochu „kamenného základu“, jej pokládala za pozůstatek maltových podlah, čemuž odpovídá i celková mocnost zvrstvení čítající asi 25 cm.⁴⁹⁷ Proti této interpretaci se zprvu vyslovili

autoři souhrnné publikace pohřebiště,⁴⁹⁸ kteří argumentovali přítomností pozdně středověké či novověké cihly pod úrovní této vrstvy. Toto tvrzení však není zcela podloženo, neboť zlomek cihlového kvádříku se nenalezal přímo pod maltovou krustou, nýbrž v místech, kde „řada kamenů pokračovala na jih, ale zde již nebyly

⁴⁹⁵ STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988, s. 398.

⁴⁹⁶ JONAS 1911, s. 29.

⁴⁹⁷ ARUP C-TX-196904639; C-TX-197003224.

⁴⁹⁸ STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988, s. 398.

vázány maltou.”⁴⁹⁹ Nový pohled na problematiku přinesly nejnovější, doposud pouze předběžně publikované výzkumy P. Šebesty z let 1997–2000, které podle výkopce zjistily „část kamenného základu starší sakrální stavby,” který byl „široký 90 cm a byl překrytý mohutnou kamennou destrukcí, na které teprve stojí příčky vnitřního dělení kaple.”⁵⁰⁰ V rámci interpretace těchto pozůstatků kamenné, na maltu zděné konstrukce (viz **obr. 70**), přehodnotil P. Šebesta své hodnocení staršího, výše popisovaného zjištění J. E. Jonase a O. Pospíchalové, a zahrnul jej do rekonstrukce severní a západní části půdorysu domnělé starší sakrální stavby.⁵⁰¹ Přetrvávající problém ovšem představuje datace tohoto staršího půdorysu, pro níž P. Šebesta neuvádí žádné opory, neboť nepředložil žádné stratigrafické argumenty, které by řešily zejména vztah svatostánku a pohřbů s nimiž zřejmě koliduje (pohřby, jenž jsou porušovány tímto půdorysem, zjistily výzkumy z let 1911, 1967 a 1997), takže jediným datem *ante quem*, s nímž je možno bezpečně operovat, je stavba dodnes stojící hradní kaple; stratigraficky tak není zcela vyloučeno ani extrémní řešení, totiž že P. Šebestou odkrytý fundament vznikl teprve po ukončení pohřebních aktivit na lokalitě.

Pro existenci sakrální stavby, ke které by se nejpozději okolo roku 1000 (ale patrně již dříve) vázala pohřební aktivita – a jejíž nejstarší fázi nemusí nutně představovat kamenná struktura odkrytá P. Šebestou – v areálu někdejšího raně středověkého ohrazeného centra, je však možno uvést nepřímé, leč závažné indície: 1) přítomnost podobné stavby na chebské ostrožně by plně odpovídala dobovým poměrům v obou kulturních okruzích, které se v prostoru severovýchodního Bavorska střetávaly;⁵⁰² 2) lokalizace štaufské a předštaufské kaple do místa předpokládané starší sakrální stavby naznačuje záměrnou tendenci k zachování prostorové dispozice svatostánku; 3) v nejbližším okolí hypotetického umístění hřbitovního kostela v Chebu se vyskytuje většina hrobů, které se v rámci značně uniformního ritu vymezují, tj. pohřby pod kamennou plotnou (viz **obr. 70**), resp. pohřeb s ostruhou. Zvlášť markantní je tento jev u kamenných ploten označených symbolem kříže, vyřazených v jižním směru od prostoru předpokládaného kněžiště.

IV. HASIL 2010A, s. 29–37; HEJNA 1967A; týž 1971, 497–504; JONAS 1912; SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013; SCHÜRER 1929A; 1934A, týž 1934B; týž 1934C; SIEGL 1912; STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988; ŠAUEROVÁ 2003; ŠEBESTA 1989A; týž 1997; týž 1999A; týž 2000; týž 2004A; týž 2013; ŠIMEK E. 1955, s. 144–178; TUREK 1950, s. 407–416; WILHELM 1911.

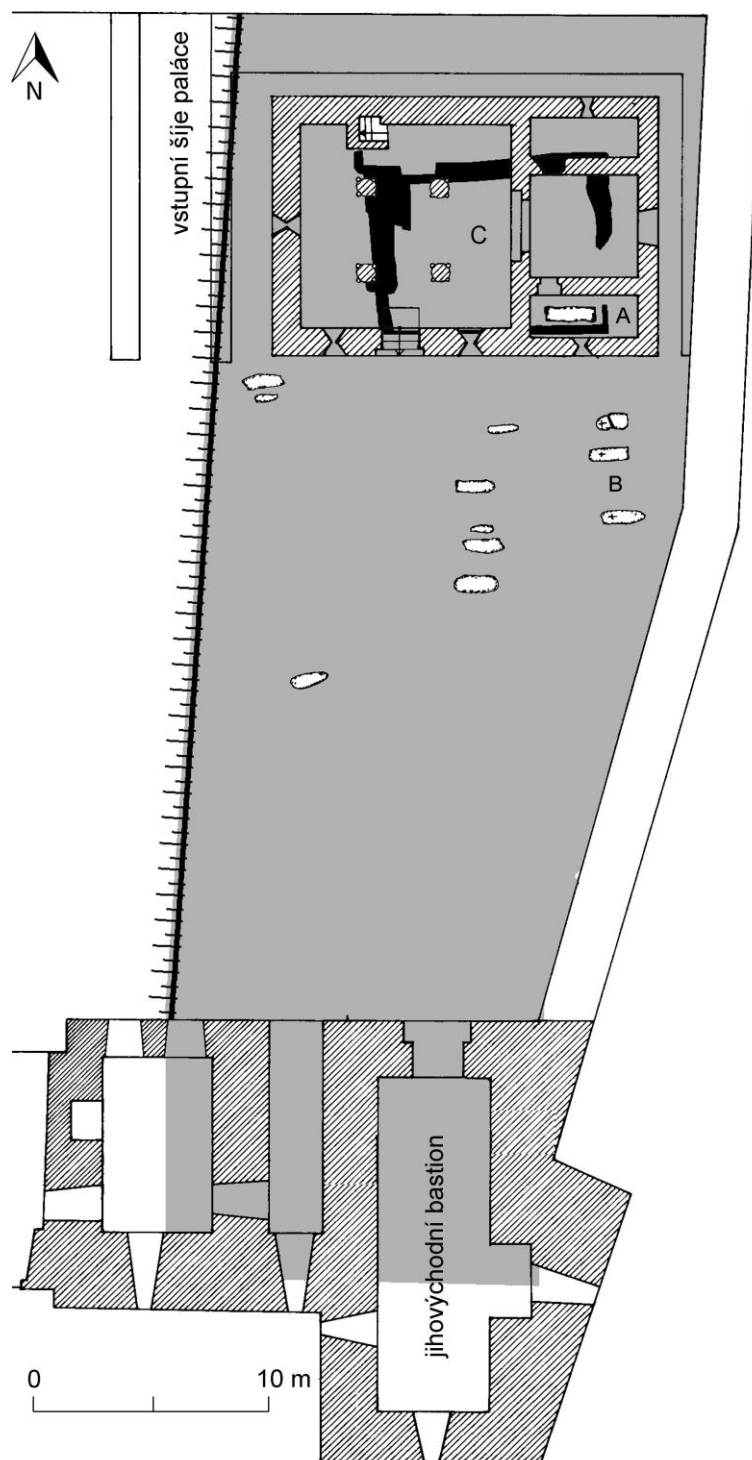
⁴⁹⁹ ARUP C-TX-197003224, s. 5.

⁵⁰⁰ ŠEBESTA 2000, s. 10.

⁵⁰¹ ŠEBESTA 2000, s. 11, obr. 4.

⁵⁰² Klíčové paralely představují kostely na lokalitách Barbaraberg, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab (HEIDENREICH 1998), a Reichsburg, Stadt Cham (ERNST 2003, s. 42–48) Přítomnost sakrální stavby na regionálně dominantní centrální lokalitě potom zcela zapadá i do vzorce tzv. velkofarní organizace v Čechách (FIALA 1967).

V. vrstevnicový plán ostrožny viz PLESL 1961, obr. 7; plán výzkumů pohřebiště do roku 1998: ŠEBESTA 1999A, Abb. 1; drobný šperk do roku 1998: ŠEBESTA 1999A, Abb. 3; dále **obr. 54 až 70**.

Obr. 70: Chebský hrad, rekonstrukce rozsahu raně středověkého hřbitova s vnesením pohřbu s ostruhami (A), kamenných stél (B) a půdorysu starší sakrální stavby (C). Pozoruhodná je koncentrace hrobů se statusovými symboly (ostruhy, kříže na stélách) do jediné řady přimykající se k domnělému oltářnímu místu staršího kostela. Podle STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988; ŠEBESTA 2013.

inv. č.	materiál ⁵⁰³	průměr [mm]	drát [mm]	klička [mm]
A 1440	Au plátování na Fe	25-27,5	3	3
A 1441*	bronz s Ag plátováním	20-25	3	-
A 1442	bronz s Ag plátováním	23-25	2,3	3,7
A 1443	Ag	23-24	2,3	4
A 1444	potin	32	3,5	5,4
A 1445	potin	32-35	4	4
A 1446	Ag	22-25	2,8	5
A 1448	Potin	21-27	2,7	3,6
A 1449	Bronz	22-23	2	2,5
A 1702	Ag	19-23	2,5	4,5
A 1703	Ag?	-	-	3,5
A 1704	Bronz	17-22	2	3,5
A 1705	Ag	20-25	3	4,5
A 1706	Ag	14-16	3	5,8
A 1707	Ag	18-24	2,5	4,4
A 1708	Ag	23-26	3	5
A 1709	Bronz	12-15,5	2	5
A 1710	Ag	20-24	2,6	4
A 1711	Ag	23	3	4,5
A 1712	bronz	18-20	2	4
A 1713	Ag	10.13	2,2	4
A 6506	bronz	19-22	2,7	4
A 6507	bronz	19-24,6	2	4
A 6553	Ag	16-19	3,3	4,3
A 6554	Ag	31-33	2,7	6,6
A 6555	Ag	24-27	2,6	5,3
A 6556	Ag	24-27	2,6	5,3
A 6558	Ag	14-15	2	4,3
A 6559	Ag	20	3,3	4,3
A 6560	Ag	20	3,3	4,3
A 6561	mosaz	18,7-19,6	1,5	4,5
A 6571	Ag	13,6	1,8	3,3
A 6579	Ag	17	4	5,4
A 6580/1	Ag	17	4	5,3
A 6582	Ag	13-15	3	6
A 6583	Ag	16	3	6
A 6584	Ag	13	2,5	3,7
A 6585	Ag	16	3	6,3
A 6586	bronz	rozevřená	2	3,8
A 6587	Ag	15-13,3	1,7	2,7
A 6588	Ag	14,6-13,1	2	2,7
A 6589	Ag	16,6-14	2	2,8
A 6590	potin	15,6-12,4	1,5	2,6

⁵⁰³ Podle SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013 a inventarizačních záznamů M Cheb.

A 6591	Ag	16	1,8	2,4
A 6592	Ag	16	2,3	5,1
A 6593	Ag	16	3	6,5
A 6594	Ag	15	2	2,7
A 6595	Ag	14	2	2,7
A 6596	Ag	14-15	1,5	2,2
A 6597	Ag	13-15	1,5	2,6
A 6598	Ag	16	1,5	3
A 6599	Ag	15	2	5,1
A 6600	Ag	16,5	2	odlomeno
A 6617	Ag	14,9-11,5	1,3	2,5
A 6618	Ag	14,4-11,5	2	2,5
A 6619	Ag	15	3,3	5,1
bez	bronz	23,6-19	2,5	3,3

Tab. 5: Esovitě záušnice z Chebského hradu. Sbíрка M Cheb (* ztraceno).

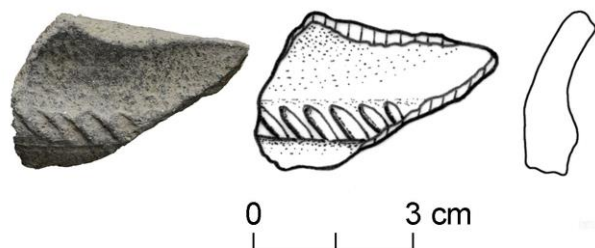
12. Chocovice /Kötschwitz/, k. ú. Třebeň, okr. Cheb

ojedinělé nálezy středověké keramiky

I. a) Heineho pískovna, dnes nelokalizovatelná; b) Glückseligova pískovna, dnes nelokalizovatelná

II. prospekce J. G. Hiersche v pískovnách na katastru obce, pravděpodobně na přelomu 20. a 30. let.

III. a) Pod inv. č. A 1481 je uložen v M Cheb fragment výduti zdobený

Obr. 71: Chocovice, okr. Cheb. Charakteristický keramický fragment příslušející otonskému horizontu raně středověké keramiky horního Poohří. M Cheb, inv. č. A 1481, foto Z. Kačerová, kresba J. Hasil.

Z nádobky se pravděpodobně podařilo nalézt více vzájemně nesouvisejících střepů, identifikovat lze však pouze tento charakteristický.

b) S k. ú. Chocovic (konkrétně s polohou Glückseligova, resp. Zimmermannova - Glückseligova pískovna) je spojován jiný nález, který představuje zbytky silnostěnné, málo kvalitní nádoby zdobené vlnicí. E. Plesl jej při pořádání sbírky chebského muzea v intencích dobové interpretace obdobné nádoby z Dolních Loman (srov. kat. č. 4) zařadil do raného středověku, konkrétně ke keramice pražského typu, jež bývá zjednodušeně spojována s nejstarším

⁵⁰⁴ SOkA Cheb, f. Josef Gustav Hiersche Cheb, kart. 4., inv. č. 24, fol. 36, č. 252.

slovanským osídlením ve střední Evropě. Je ovšem pravděpodobné, že i v tomto případě se jedná o vrcholněstředověkou technologickou keramiku, neboť i v tomto případě byla zjištěna zřetelná organická přípečenina.

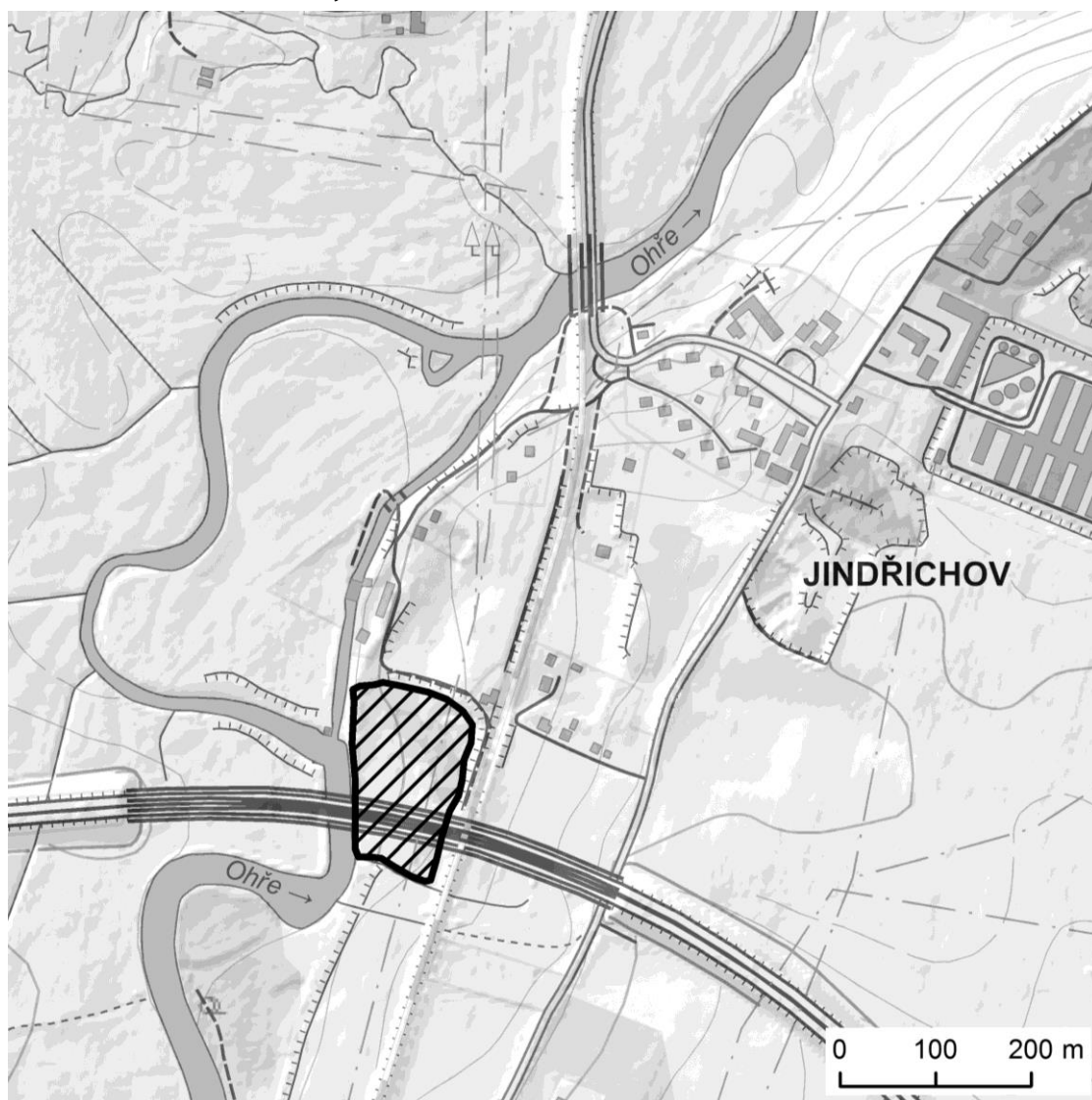
IV. HASIL 2010A, s. 37; ŠIMEK E. 1955, s. 229-230.

V. obr. 71.

13. Jindřichov /Honnorsdorf/, k. ú. Cheb, okr. Cheb

Náhodný nález jednobřitého meče s kováním pochvy, ocílky a nádoby, pravděpodobně z porušených hrobů

I. Přesná lokalizace nálezů není v žádném zdroji jednoznačně zdokumentována, lze ji však věrohodně zrekonstruovat na základě údajů

Obr. 72: Lokalizace naleziště na k. ú. Jindřichov, okr. Cheb. Mapové podklady ČÚZK.

o terénních aktivitách J. G. Hiersche v okolí obce. Klíčovou kombinací o určení nálezů neobsahuje žádný z dokumentů vztahujících se přímo k raně středověkým nálezům, dostatek indicií však obsahují další dokumenty uložené v ARUP, jež se

vesměs vztahují k nálezům mladobronzových urnových hrobů na katastru obce. Různé zdroje se shodují v tvrzení, že k nálezu došlo při těžbě písku na pozemku mlynáře Ferdindna Kasseckerta,⁵⁰⁵ jemuž podle jiného zdroje měly náležet pískovny na parcelách pozemkového katastru 202 a 169/2.⁵⁰⁶ Ze situačního plánu obsaženého v další z Hierscheho zpráv⁵⁰⁷ a zejména z informace, že nález pochází z pískovny při Ohři u drážního strážního domku pak vylývá, že k nálezu došlo na parcele 169/2 – viz **obr. 72**. Lokalizace: 50.1022756N, 12.3946517E.

II. Kolekci neodborně vyzvednutých nálezů (**obr. 73**) zakoupil do své sbírky patrně roku 1929⁵⁰⁸ J. G. Hiersche, který okolnosti nálezů i nalezené předměty

Obr. 73: Pohřebiště na k. ú. Jindřichov, okr. Cheb: langsax, kování pochvy, ocílka a nádobka. M Cheb, inv. č. A 1486–1491, foto Z. Kačerová.

charakterizuje ve svém dopise StAÚ ze dne 18. dubna 1930: „... v pískovně nedaleko Ohře u Jindřichova, východně od Chebu, byl nalezen železný meč a zároveň ve vzdálenosti asi 2 m hrnec. Přikládám kresbu v přirozené velikosti [viz **obr. 74** –pozn. aut.]. Nálezce vypověděl, že meč ležel asi 1,80 m hluboko, hrnec v udané vzdálenosti. Nevěděl, zda se na místě nacházely též kosti, nevěnoval jim pozornost, a v písčném štěrku mohly zůstat nepovšimnuty. Z rukojeti [meče –pozn. aut.] zůstaly vůbec jen zlomky železa.

⁵⁰⁵ Zejm. FRANZ 1939, s. 76, který zjevně mohl získat od J. G. Hiersche další informace (např. jméno kopáče Künzla z Tršnice, který nález učinil), které nejsou obsaženy v jiných zdrojích.

⁵⁰⁶ ARUP C-TX-195101667.

⁵⁰⁷ ARUP C-TX-195100117.

⁵⁰⁸ Literatura klade vyzvednutí jindřichovského souboru na počátek 30. let, někdy až do roku 1934. Vročení nálezů či alespoň jeho ohlášení již do roku 1929 však obsahuje zpráva J. G. Hiersche – viz ARUP C-TX-193001833.

Hrniec je celistvý, veľmi nepravidelne v ruce robený, špinavě žlutý a černohnědý. Okolo běží zcela neúpravně tažené, nepravidelné linie, jak ukazuje kresba. Uvnitř je hrniec černohnědý, až na plochy nade dnem, zhruba do výše 1 cm nad ním je nádobka jako nová, světležlutá, podobné je i samotné dno. Zdá se, jako by bývalo něco v hrnci zaschlo a tato krusta udržela vnitřní plochy čisté, zcela pravidelně a ostře ohraničeně. Byla také zjištěná černá hmota uvnitř hrnce.

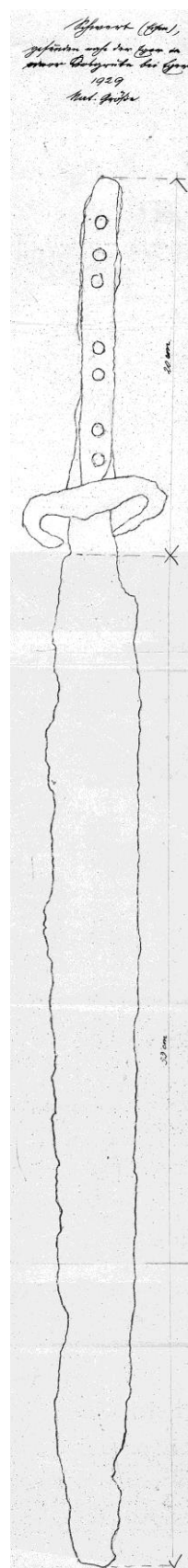
Nálezcem bylo vše přirozeně vyházeno z výkopu. Dokonce chtěl součásti rukojeti – které jsou ale pouhou rzí – nechat skovat dohromady! Tak to chodí.

Co si však nyní o tomto meči a hrnci myslet? Záštitu meče vyhlíží podezřele. Prosím také ohledně tohoto nálezu o Vaše mínění.

G. Hiersche, Cheb.⁵⁰⁹

III. Jindřichovský nález představuje jeden z nejdiskutovanějších raně středověkých nálezů z Chebska a vyslovila se k němu německá i česká nacionalistická generace se závěry, které plně odpovídají oběma příslušným diskursům: němečtí badatelé poukazovali na obdobné nádoby z Bavorska, čeští oproti tomu na paralely české a moravské. Sax potom byl vykládán – v zásadě shodně – jako import (skutečný, či alespoň „ideový“) z německé oblasti. Všeobecná shoda panovala ve starší literatuře pouze v dataci jindřichovského pohřbu (příp. pohřbů – jiný, než hrobový kontext nález meče v zásadě nepřipouští) do 8. – 9. století. I přes relativně intenzivní diskuse ve 40. a 50. letech však dodnes chybí důsledný rozbor jindřichovského nálezového souboru, neboť jeho klíčová, tedy železná složka byla na přelomu 20. a 21. století dočasně v rámci chebského muzea ztracená a tedy badatelsky nepřístupná. Ke komparativně založené analýze tak bylo možno přistoupit teprve roku 2013; jejím objektem se stala keramická nádobka, samotný meč a kování pochvy (ocílka byla mezitím v důsledku nedostatečné konzervace do té míry poškozena, že lze pouze konstatovat její přítomnost⁵¹⁰).

Obr. 74: Zavádějící rekonstrukce jindřichovského meče z původní nálezové zprávy J. G. Hiersche; kování pochvy je mylně pojato jako rukojeť, ocílka je pokládána za záštitu. ARUP C-TX-193001833.

⁵⁰⁹ ARUP C-TX-193000582. V podacím deníku StAÚ za rok 1930 je dopis mylně připsán H. Preidelovi.

Překlad autor.

⁵¹⁰ Dnes M Cheb, inv. č. A 1487.

a) **Hrncovitá nádobka**,⁵¹¹ jež je v úplnosti dochovaná, dosahuje při výšce pouhých 10,9 cm průměru ústí 13,4 cm. Profilování nádoby a jejího okraje je velmi jednoduché a zároveň značně asymetrické. Keramická hmota obsahuje – ve srovnání s keramickou produkcí známou z horního Poohří po celé raně středověké a kolonizačního období – jen minimum slídy, je relativně homogenní a porézní. Hmotu nádoby dobře vystihuje výše uvedený popis J. G. Hiersche (viz též **obr. 29: A**). Nádobka z Jindřichova se vymyká z keramického spektra známého z kostrových hrobů na Plzeňsku,⁵¹² ve středním Poohří⁵¹³ i v horním Pomohání, resp. v oblasti hornofranské.⁵¹⁴ Dobře však koresponduje morfologicky i technologicky s hrobovými nálezy z oblasti hornofalckého středního až dolního Ponábí (celkem deset exemplářů z lokalit Burgenlagefeld, Nabburg, Luhe a Theuern), blízká je jí i nádobka ze severněji položené lokality Eichelberg a odpovídá i jednomu z keramických okruhů, který byl zjištěn na lokalitě Iffelsdorf,⁵¹⁵ v principu ji tedy lze řadit k rané karolinské keramice.

b) **Železný jednobřítý meč**⁵¹⁶ lze s délkou čepele 51 cm, maximální šířkou čepele 5 cm a celkovou (dokumentovanou) délkou 61,6 cm jednoznačně přiřadit k terminálnímu typu vývoje germánských jednobřítých loveckých či bojových nožů, tedy k tzv. langsaxu.⁵¹⁷ Tento typ zbraně se rozšířil vedle tzv. *staré sídelní oblasti* i v oblasti jihozápadní části Podunají, tedy v severovýchodním Bavorsku, v podunajských částech Rakouska, na jihozápadním Slovensku, v Korutanech či ve Slovinsku.⁵¹⁸ Jindřichovský nález představuje jediný exemplář známý z území České republiky.⁵¹⁹ V západoslovanské sídelní oblasti se jedná o nález relativně vzácný (celkem jsou z uvedených oblastí evidovány necelé tři desítky exemplářů), odpovídající pozornost mu tak doposud nebyla věnována z hlediska typologického třídění, technologického rozboru ani chronologického zařazení. Z tohoto důvodu bylo třeba provést vyhodnocení jindřichovského exempláře v rámci širěji pojaté referenční skupiny. Zejména proto, aby byl co možná nejvíce omezen vliv případné

---

⁵¹¹ Dnes M Cheb, inv. č. A 1485.

⁵¹² Srov. SCHEJBALOVÁ 2011, zejm. s. 29–31.

⁵¹³ Srov. hrobové nálezy, které prezentuje BUBENÍK 1988.

⁵¹⁴ Srov. jediné dva známé exempláře – LOSERT 1993A, s. 101, Taf. 118/1.

⁵¹⁵ Laskavé sdělení a. o. Prof. E. Szameita (Universität Wien) a PD Dr. H. Loserta (Otto-Friedrich-Universität Bamberg), kteří tuto lokalitu průběžně zkoumají od roku 2012.

⁵¹⁶ Dnes M Cheb, inv. č. A 1486.

⁵¹⁷ K problematice jednosečných mečů raného středověku v horním Podunají viz souhrnně WERNARD 1998.

⁵¹⁸ Rakouské Podunají – SZAMEIT 1987; Slovensko – EISNER 1952, hrobové celky 412, 524 a 840, GALUŠKA 1996, s. 52–53; Korutany – EICHERT 2012, s. 208–213; Slovinsko – BITENC/KNIFIC (EDS.) 2001, s. 83; s. 93; s. 99.

⁵¹⁹ Nálezový komplex z předvelkomoravského hrobu 119/60 z Uherského Hradiště – Sadů obsahoval hned dvojici těžkých nožů, které L. Galuška označuje jako sax a scramasax. GALUŠKA 1996, s. 104, obr. 64; 92, 7, 8. Jeden z nich sice dosahuje délky charakteristické pro čepele langsaxů, nicméně morfologií i technologií se od nich výrazně odlišuje. Jako sax je rovněž někdy nesprávně charakterizován dvojbřítý mečík z hrobu 120 knížecího pohřebiště v poloze *U Libuše* na k. ú. Kouřim, okr. Kolín (ŠOLLE 1966, s. 269; nejnověji HOŠEK/KOŠTA 2012).

regionalizace, byly zvoleny ke komparativnímu rozboru meče typu langsax z oblasti Horní Falce, tedy regionu, který je Chebsku velmi blízký jak z hlediska geografického, tak i rámcově obdobným raně středověkým vývojem. Z oblasti Horní Falce byla v roce 2013 známa šestice langsaxů (z nichž je dnes jeden exemplář nezvěstný),⁵²⁰ další nález byl učiněn roku 2014 na lokalitě Iffelsdorf (a nebyl tedy plně pro analýzu k dispozici) a referenční skupinu doplňuje samozřejmě ještě jindřichovský exemplář. V zásadě bylo možno plnohodně pracovat se šesti zbraněmi, a to z lokalit Burglengenfeld (dva exempláře), Jindřichov, Kallmünz, Krachenhausen, a Satzdorf (viz **obr. 75 až 80**), na základě publikované literatury a ústních sdělení pak jsou – kde možno – vzaty v úvahu i meče z Theuern a Iffelsdorfu.

V prvním kroku bylo přistoupeno k rozboru formálních vlastností a technologie. Již základní metrické a typologické údaje ukazují, že sledované zbraně představují v zásadě velmi homogenní skupinu (srov. tab. 6), ve které lze vyčlenit dvojici subtypů podle provedení tylové části čepele – langsaxy s klenutým a langsaxy s lomeným tylem. Prvá skupina převažuje v poměru 3:1, což je poměr nevybočující ze situace v jiných regionech, jako je dnešní Rakousko, Slovinsko či Korutany, a náleží k ní i jindřichovský langsax. Technologie výroby hornofalcko-chebských langsaxů byla studována nedestruktivně prostřednictvím RTG prozařování.⁵²¹ U pěti ze šesti zbraní lze konstatovat kovářské sváření zbraně z více komponent; do čepelí z Kallmünzu a Krachenhausenu byl vložen velmi efektní prut tordovaného damasku (viz **obr. 78 a 79**), břit Jindřichovského meče pak zjevně tvořilo ostří z tvrzeného materiálu (viz **obr. 77**). Vše však naznačuje tomu, že většina čepelí zahrnutých do referenční skupiny byla vytvořena standardním postupem, který pro kolekci langsaxů z pohřebiště Pfakofen, Ldkr. Regensburg popsal G. Gransche.⁵²² Jedinou možnou výjimku představuje první čepel z Burglengenfeldu, která se i přes různou intenzitu prozařování jeví jako výkovek z jediného kusu materiálu (viz **obr. 75**); indicií potvrzující tuto tezi je i skutečnost, že se jedná o výrazně masivnější zbraň než v případě zejm. damaskových langsaxů, tj. robustnost by mohla kompenzovat horší mechanické vlastnosti. Jednoznačné řešení těchto otázek by však mohl přinést pouze příští metalografický rozbor spojený s nezbytným fyzickým poškozením předmětů.

---

⁵²⁰ Viz KOCH U. 1993/1994.

⁵²¹ Prozařování provedl v letech 2013 – 2014 kolektiv firmy TEDIKO, s.r.o., pracoviště Praha – Běchovice, pod vedením ing. Romana Pleskače, CSc. Digitalizaci a sloučení jednotlivých snímků provedla MgA. Zuzana Kačerová. Za konzultaci problematiky kovářských technologií děkuji a. o. prof. E. Szameitovi (Universität Wien), dr. J. Hoškovi (ARUP), mgr. J. Koštovi (Národní muzeum Praha) a Črtomiru Lorenčiči, BA (Univerza v Ljubljani). Za zapůjčení mečů k RTG prozařování a dokumentaci jsem zavázán díkem Dr. A. Boosovi (Museen der Stadt Regensburg) a mgr. Michalu Beránkovi (M Cheb). K metodice srov. též ANKER 1999.

⁵²² GRANSCHÉ 2013, s. 315–337.

	Burglengelfeld	Burglengelfeld	Iffelsdorf	Jindřichov	Kallmünz	Krachenhausen	Satzdorf	Staffelstein	Staffelstein	Theuern
číslo	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
inv. č.	1325 (A)	873 (A)	sine (B)	1486 (C)	868 (A)	1060 (A)	sine (A)	sine (D)	sine (D)	sine (E)
damask	-	-	-	-	•	•	-	•	•	-
délka [mm]	643	654	-	515	602	665	700	556	596	621
čepel [mm]	515	513	-	511	550	530	570	445	523	529
šíře [mm]	52	40	-	50	38	38	45	38	37	44
typ	K	L	L	K	K	K	K	K	L	K

Tab. 6: Metrika a typologie čepelí lansaxů z Chebska a Horní Falce. A – M Regensburg; B – dočasně Otto Friedrich Universität Bamberg; C – M Cheb; D – M Staffelstein; E – M Amberg. Typ týlu čepel: K – klenutá; L – lomená.

Další rovinou analýzy pak byla komparace těch severovýchodobavorských hrobových celků, z nichž pocházejí meče typu lang sax. I v tomto případě lze konstatovat na sledovaném souboru – pokud to jeho statistická průkaznost dovoluje – značnou homogenitu, jak ukazuje tab. 6. Z tabulky vyplývá, že žádná z položek zjištěných v hornofalcko-chebských hrobech s lang saxy se nevyskytuje ojediněle; čtyři druhy artefaktů (garnitura opasku a pochvy, keramická nádoba, nůž a kopí) se vyskytly alespoň ve dvou případech z osmi, ocílka se vyskytuje nejméně ve třech celcích z osmi a hroty šípu obsahuje hned pět z těchto celků. Tato skutečnost by mohla nasvědčovat existenci ustálených *výstrojních schémat*,⁵²³ jejichž dodržení samozřejmě implikuje obdobné chápání kroje coby artefaktuálně vyjádřeného sociálního statusu zemřelého, tedy diskurzivní shodu na vnímání sociálních identit, a tato myšlenková kontinuita implikuje i chronologickou blízkost v případě těch celků, které příslušné schéma dodržují.

Poslední rovinou komparace pohřebišť s hroby s lang saxem je jejich situace v krajině a vztah k raně středověké sídelní struktuře. Podobná analýza je velmi závislá na kvalitě a profilaci dostupných dat vzešlých z dlouhodobé archeologické

⁵²³ K pojmu EICHERT 2012, s. 307–309.

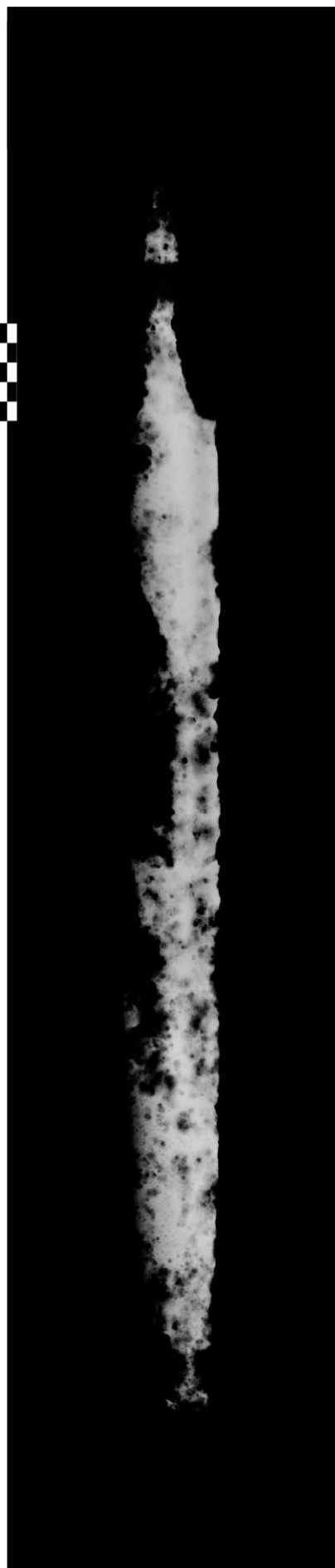
	Burglengenfeld	Burglengenfeld	Iffelsdorf	Jindřichov	Kallmünz	Krachenhausen	Satzdorf	Staffelstein	Staffelstein	Theuern
číslo	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
hrob ⁵²⁴	-	1	-	-	28	1	48	-	-	3
ocílka	-	-	2	•	-	-	•	-	-	-
kování pochvy/závěsu	-	-		•	-	-	•	-	-	-
nádobka	-	-	-	•?	-	-	-	-	-	•
nůž	-	•	•	-	-	-	-	-	-	•
hrot šípu	-	12	4	-	3	3	-	-	-	3
kopí	-	•	-	-	•	-	-	-	-	-

Tab. 7: Složení hrobových výbav obsahujících langsax z Chebska a Horní Falce.

aktivity a jejich statistické relevanci, takže nezbyvá, než se omezit na několik málo pozorování. Jejich výsledky proto nelze chápat jako faktografická východiska pro další interpretaci, přesto však představují další indicii pro tezi, že hroby z Chebska a Horní Falce vybavené meči typu langsax představují homogenní skupinu, jíž lze vykládat a interpretovat jako jediný jev, tj. že sdílejí jediný významový a např. chronologický rámeček. V první řadě je třeba konstatovat, že všech sedm sledovaných lokalit se nachází v bezprostřední blízkosti významných vodních toků druhého (v jediném případě – Theuern – třetího) řádu vesměs v inundacích či na první terase nad její úrovní (viz **obr. 20: 2, 7, 8, 9, 17, 18, 19**). Zadruhé ve všech případech platí, že se pohřebiště s langsaxy nacházejí v oblasti s intenzivními (byť i mladšími) doklady raně středověkého osídlení a často v prostoru zázemí současných i pozdějších významných raně středověkých centrálních míst.

⁵²⁴ Podle PÖLLATH 2002.

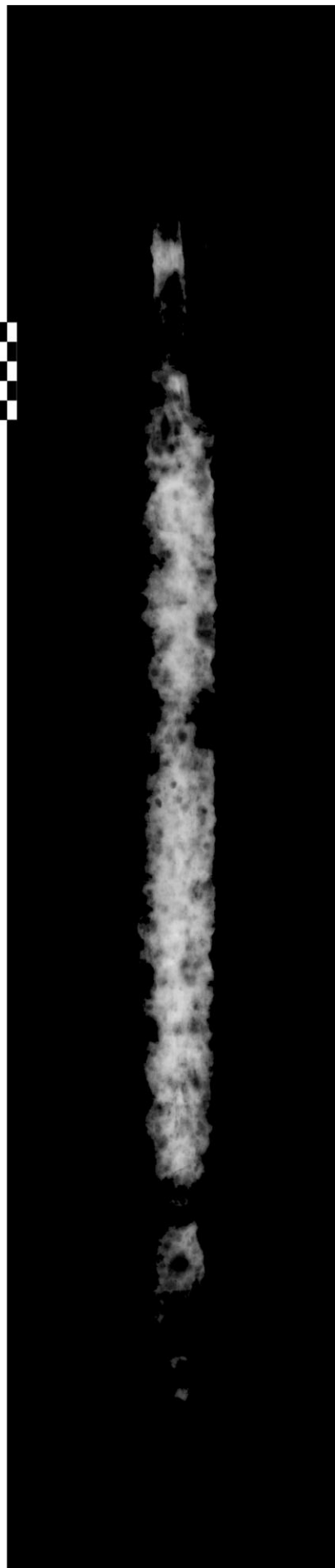

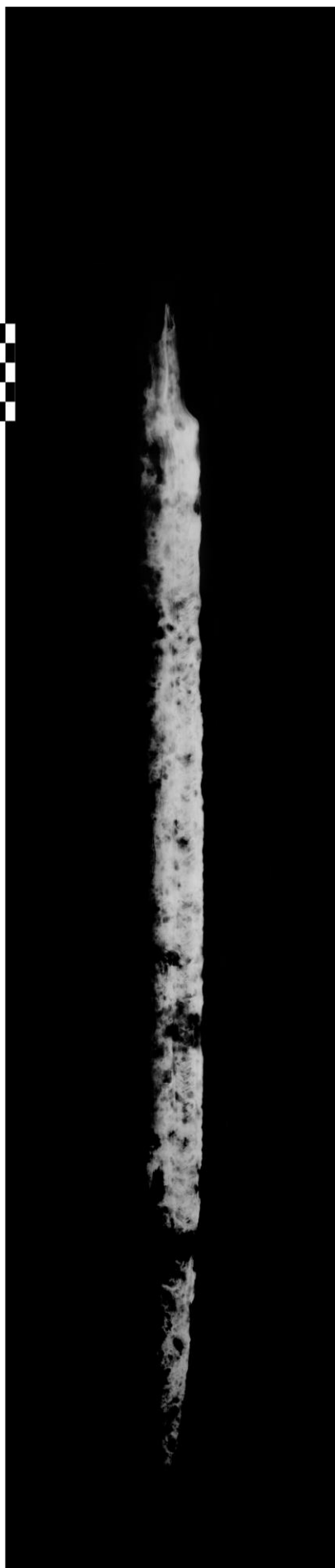
Obr. 75: Burglengenfeld, Ldkr. Schwandorf, M Regensburg, inv. č. 1325. Mimořádně široká čepel langsaxu vykováná snad z jediného kusu železa. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Obr. 76: Burglengenfeld, Ldkr. Schwandorf, M Regensburg, inv. č. 873. Čepel langsaxu skládaná z několika železných prutů a s lomeným týlem. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Obr. 77: Jindřichov, okr. Cheb, M. Cheb, inv. č. A 1486. Čepel langsaxu skládaná z několika prutů železa, drobné radiální trhlinky dokládají vložení tvrzeného břitu. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Obr. 78: Kallmünz, Ldkr. Regensburg, M Regensburg, inv. č. 868. Čepel langsaxu složená z několika prutů železa s vloženým tor-dovaným damaskovým panelem. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Obr. 79: Krachenhausen, Ldkr. Regensburg, M Regensburg, inv. č. 1060. Čepel langsaxu složená z několika prutů železa s vloženým tordovaným damaskovým panelem. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Obr. 80: Satzdorf, Ldkr. Cham, M Regensburg, sine. Zlomky čepelě langsaxu skládaná snad z několika železných prutů. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol. TEDIKO.

Souhrn základních fyzicko- a sídelněgeografických charakteristik dovoluje zformulovat hypotézu, že nečetné hroby mužů, kteří vládli langsaxy, se koncentrují do exponovaných oblastí s neoddiskutovatelným centrálním a zřejmě i komunikačním významem. I tato pravidelnost – pokud není dána závislostí na profilaci pramenné báze – tak může naznačovat existenci vyhraněné sociální

Obr. 81: Rentgenový a fotografický snímek zlomků kování pochvy z Jindřichova, okr. Cheb. M Cheb, inv. č. A 1488–A 1491. Foto Z. Kačerová, RTG prozáření spol TEDIKO.

⁵²⁵ Na podporu této teze lze uvést situaci v geograficky blízkých Horních Francích. I zde se vyskytují sídelní komory okolo relativně velmi starých centrálních míst (např. v zázemí hradiště Kasendorf – viz HASIL 2008, tab. 1), jejichž pohřebiště umístěná v členité podhorské krajině ovšem žádné pohřby s langsaxem neobsahují, jakkoliv jsou zde doložena a kvalitně prozkoumána rozsáhlá pohřebiště s dojsečnými meči (lokalita Thunau – Alladorf a Wirbenz – viz PÖLLATH 2002). Naopak ze zázemí centrálního sídliště na Staffelbergu u Bad Staffelsteinu, které se nachází nad údolím horního Mohanu a vykazuje tak podobnou krajinnou charakteristiku jako lokality v Horní Falcí, pocházejí jediné dva langsaxy, které v Horních Francích evidujeme (PÖLLATH 2002, taf. 27, viz též KOCH U. 1993/94, zejm. s. 195–199, Abb. 3).

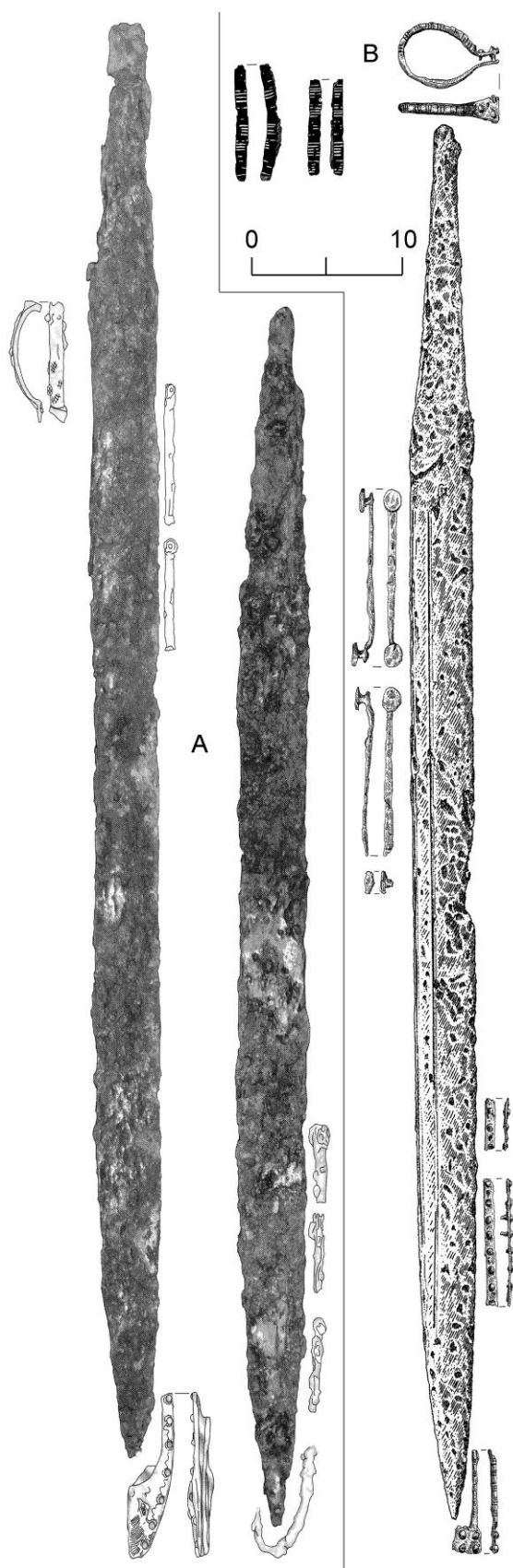
⁵²⁶ Zejm. LOHWASSER 2013 a HÖKE 2013.

⁵²⁷ SZAMEIT 1987.

skupiny, ke které se vztahoval nejen konkrétní kraj, ale i příslušnost k sídlům umístěným v jaderné oblasti raně středověké sídelní oikumeny, jejichž obyvatelé preferovali pro zakládání areálů funerálních aktivit specificky položené polohy v krajině.⁵²⁵

Na základě výše uvedeného, v rámci výpovědních možností pramenné báze pozitivního testování hypotézy, že jindřichovský meč tvoří spolu s hornofalckými langsaxy homogenní skupinu, lze přistoupit k hledání datovacích opor. Současné bádání v jižním Německu i v Rakousku na základě analýz uzavřených souborů langsaxů z jednotlivých pohřebišť⁵²⁶ či naopak z celých regionů⁵²⁷ dospělo v zásadě

nezávisle na sobě k datování langsaxů v jihoněmecké a rakouské oblasti do relativně úzkého chronologického horizontu, který v zásadě

nepřekračuje první polovinu osmého století,⁵²⁸ a možná dokonce ani jeho první třetinu. Protože neexistuje věcný argument, proč by se měly hornofalcké langsaxy z tohoto datovacího rámce vymykát, lze toto pozdněmerovejské zařazení akceptovat i pro čepel z Jindřichova.

c) **Lištové kování pochvy**⁵²⁹ představuje v rámci českých i severovýchodobavorských výbav řadových kostrových pohřebišť zcela raritní artefakt. Přesto mu dosavadní bádání paradoxně nevěnovalo přílišnou pozornost a např. J. G. Hiersche její zlomky dokonce – spolu s ocílkou, jak vyplývá z výše uvedeného popisu i **obr. 74** – pokládal za součást rukojeti a záštity langsaxu. Skutečný význam tohoto nálezu odhalilo teprve RTG prozáření provedené roku 2013, které odhalilo užití kontrastních nýtů a tausované výzdoby (viz **obr. 81**).

Paralely k jindřichovské pochvě je třeba hledat opět v podunajské tzv. *staré sídelní oblasti*. Zde kování pochvy válečných nožů prošlo od 5./6. století dlouhým vývojem, kde zpočátku lze zaznamenat jednoduchá snýtovaná kožená pouzdra, jejichž výzdoba (zejména tvar nýtů) byla neustále bohatší, podobně jako průběžně narůstala velikost užívaných typů

Obr. 82: Analogie jindřichovského langsaxu a pochvy z pohřebišť ve staré sídelní oblasti jižně od Dunaje. A – Neuburg an der Donau, B – Pfakofen, Ldkr. Regensburg. Podle HÖKE 2013; LOHWASSER 2013.

⁵²⁸ Tuto typochronologickou dataci nezávisle verifikují i série dat ¹⁴C z pohřebišť Nuburg a. d. Donau, Ldkr. Neuburg-Schrobenhausen – HÖKE 2013, zejm. Taf. 74.

⁵²⁹ Dnes M Cheb, inv. č. A 1488, A 1489, A 1490 a A 1491.

saxů.⁵³⁰ V terminální fázi tohoto vývoje se zejm. právě spolu s meči typu langsax vyskytují pochvy tvořené často zdobnými železnými lištami a vybavené rovněž železným ústím (viz **obr. 82**).⁵³¹ I nalezené kování pochvy tedy dobře koresponduje s chronologickým zařazením jindřichovského meče.

Celkové vyhodnocení jindřichovského nálezu se – na rozdíl od situace v nedalekém Cetnově – obejde bez výraznějších rozporů a potřeby hledání variantních řešení. V zásadě nelze pochybovat o tom, že v nivě Ohře jižně od obce se nacházel raně středověký pohřební areál s velmi úzkými vazbami k oblasti Horní Falce. Bez výraznějšího rozporu je rovněž možno datovat všechny dnes známé artefakty do poměrně úzkého intervalu první poloviny 8. století. Otázkou tak zůstává zejména problém počátku a konce funerálních aktivit na lokalitě a jejich chronologická spojitost či nespojitost s ostatními nekropolemi v regionu. Úkolem do budoucna bude adekvátní archeologická památková péče o terény v bezprostředním okolí někdejší Kasseckertovy pískovny a případný předstihový, záchranný či dokonce badatelský archeologický výzkum.

IV. DINKLAGE 1940; FRANZ 1939; týž 1940; HASIL 2010A, s. 38; HEJNA 1971, s. 506–507; ŠIMEK E. 1955, s. 225–229; TUREK 1950, s. 429–430.

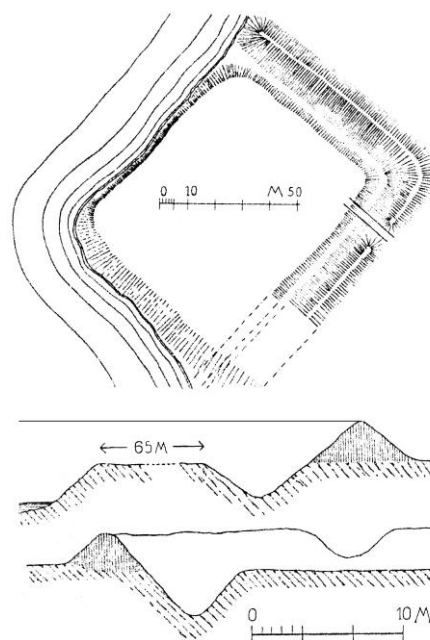
V. **Obr. 29: A; 72 až 81.**

14. Klášter Teplá /Kloster Tepl/, okr. Cheb

valová poloha zvaná Betlém, domnělé „slovanské“ hradiště

I. Ostroh vybíhající z východního okraje rybníka Betlém. Lokalizace: 49.9590036N, 12.8493119E.

II. Starší německé vlastivědné bádání pokládalo areál za pozůstatek sídla velmože Hroznaty, k obdobnému závěru dospěl i A. Sedláček, který nepochyboval, že „tu nacházíme místo nejstarší známé tvrze, na niž bezpochyby nějaký nápravník blahoslaveného Hroznaty seděl.“⁵³² Odlišné stanovisko zaujal A. Gnirs, který lokalitu přímočaře interpretoval jako polní opevnění z třicetileté války, ovšem na základě velmi vágní relace *Annales Teplenses*, která

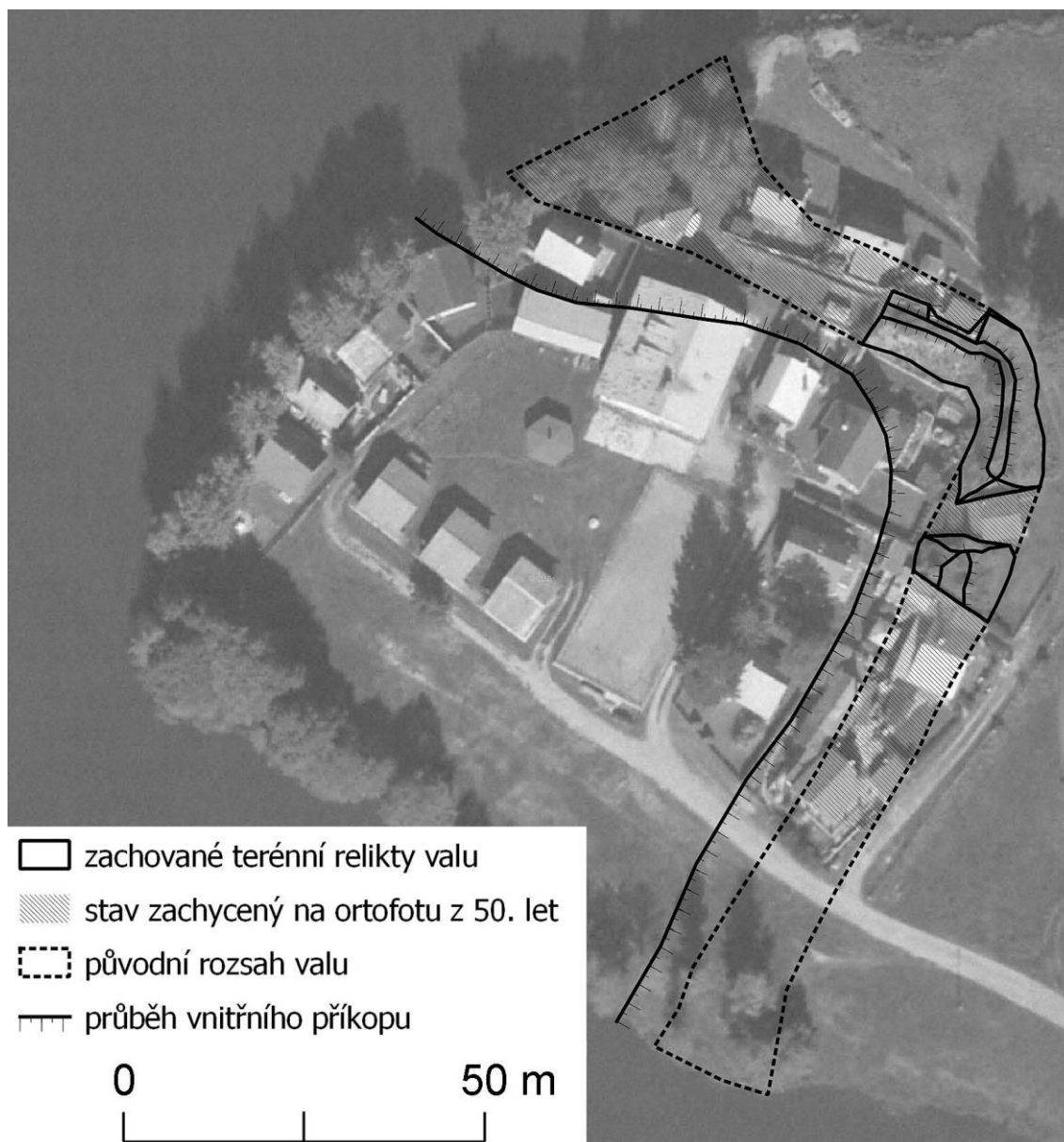

Obr. 83: Terénní skica opevnění na k. ú. Klášter Teplá, okr. Cheb, stav 20. léta 20. století. Podle GNIRS 1927A.

⁵³⁰ Shrnuje LOSERT/PLETERSKI 2003, s. 412–430.

⁵³¹ Srov. např. HÖKE 2013, Taf. 24; 31; 35; 36; 44; 50; LOHWASSER 2013, zejm. Taf. 16; 34.

⁵³² SEDLÁČEK 1905, s. 196.

Obr. 84: Opevněná poloha u rybníka Betlém, k. ú. Klášter Teplá, okr. Cheb. Podle BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014.

naprosto nespécifikuje konkrétní lokalizaci zmiňující „valové opevnění zbudované Švédy, pro ukrývání kořisti, na našich pozemcích“.⁵³³ Roku 1953 hlásil západočeský amatérský archeolog A. Vešta dopisem ArÚ, že „na východní straně slovanského hradiště na ostrohu Betlemského rybníka u kláštera tepelského jsem byl upozorněn dne 16. července, že bylo nalezeno větší množství střepů. Když jsem se dostavil na místo nálezu, tak jsem zjistil, že se jedná o slovanské střepy z 11. století“⁵³⁴; tuto dikci převzala následně ADČ.⁵³⁵ Mladší bádání kolísá mezi oběma interpretacemi; naposledy se L. Hanzl, nezávisle na A. Gnirsovi, dopracoval k teorii o souvislosti této fortifikace s tzv. bitvou u Teplé mezi císařskými a švédskými vojsky v roce

⁵³³ Podle ARUP C-TX-197207478; srov. GNIRS 1932, s. 60.

⁵³⁴ ARUP C-TX-195304555.

⁵³⁵ Srov. záznam ADČ KV/TEPLÁ //980.

1647.⁵³⁶ Ačkoliv ani L. Hanzl nepodporuje svou hypotézu jakýmkoliv přímým pramenným dokladem, akceptují jeho závěry i autoři nejnovější syntetické práce k panským sídlům v regionu.⁵³⁷ Na podzim roku 2013 byla provedena ve spolupráci doktorandů a studentů FF UK (P. Hasilová, J. Hasil, P. Taibl) a M. Čeb (M. Beránek) komplexní revize dostupných pramenů k lokalitě včetně tachymetrického zaměření současné podoby areálu.

III. Souhrnné vyhodnocení dostupných informací k fortifikaci na východním břehu rybníka Betlém nepřineslo žádné objektivní doklady jejího raně středověkého stáří; této tezi odporuje už samotná vnější podoba areálu (viz **obr. 84**), jehož současný stav velmi neblaze ovlivnila památkově jakkoliv neregulovaná výstavba rekreačních objektů v 70. a 80. letech 20. století (srov. skicu stavu z meziválečného období zachyceného na **obr. 83**). Zároveň však bylo vzneseno několik argumentů pro hypotézu, že areál představuje relikt panského sídla z kolonizačního období, kdy krajina tepelské plošiny nabyla značného komunikačního potenciálu.⁵³⁸

IV. BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014; DIETL 1917; HANZL 2009; KAREL/KNOLL/KRČMÁŘ 2009, s. 26–27; KUČA/ZEMAN 2006; ÚLOVEC 1998B; SEDLÁČEK 1905, s. 196; ŠIMEK, J. 2002.

V. **Obr. 83 a 84.**

15. Kynšperk nad Ohří /Königsberg an der Eger/, okr. Cheb

domnělé slovanské hradiště, ojedinělý nálezy raně středověké keramiky

I. Na ostrožně nad nivou Ohře v západní části historického jádra města v poloze Zámecký vrch. Lokalizace: 50.1195675N, 12.5268139E.

II. Ojedinělý střep pozdně raně středověkého či kolonizačního charakteru zjistil výzkum P. Šebesty roku 1972 patrně v druhotné poloze.

III. O Kynšperku nad Ohří uvažoval jako o slovanském hradišti či osadě – bez hlubšího pramenného podkladu – již E. Šimek (úvahy se prolínají s diskusí o nedaleké lokalitě Libavské údolí – Kolová). Možná přítomnost zcela marginálního množství raně středověké keramiky není dostatečným dokladem raně středověkého oídlení (lze ji eventuálně vysvětlit blízkostí komunikační linie podél Ohře) a lokalita bude nadále pokládána pouze za hypotetický sídlištní areál.

IV. JIRÁT/ŠEBESTA 2004; ŠIMEK E. 1955, s. 124–144.

⁵³⁶ HANZL 2009, srov. MATOUŠEK 2006, zvl. s. 21–22.

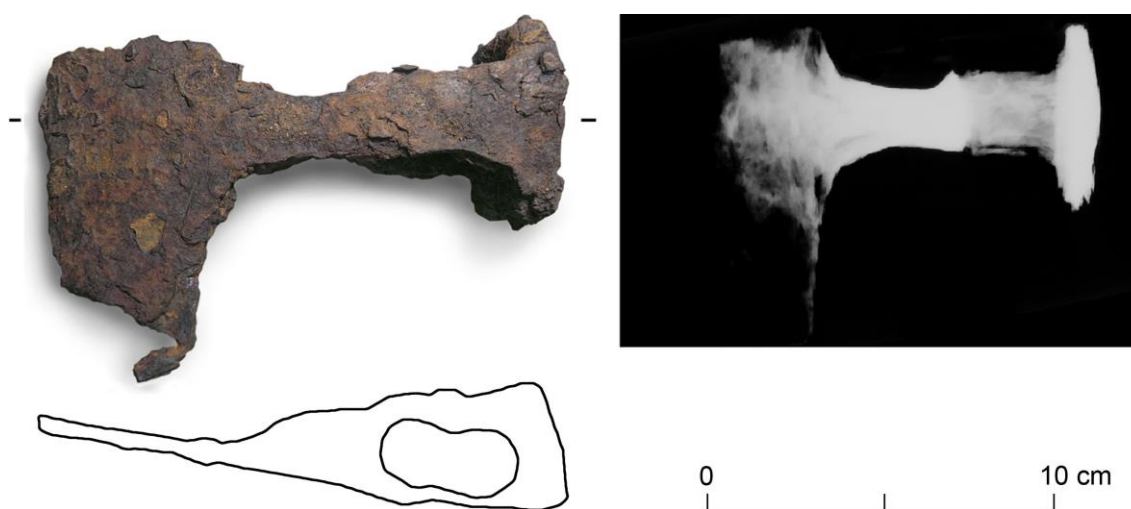
⁵³⁷ KAREL/KNOLL/KRČMÁŘ 2009, s. 26–27.

⁵³⁸ BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014, srov. BOLINA/CENDELÍN 2014.

16. Libá /Liebenstein/, okr. Cheb

ojedinělý nález železné sekery

- I. Pod skalním převisem na katastru obce. Přesná lokalizace neuvedena z důvodů ochrany lokality.
- II. Objev ohlásil a nález předal tzv. detektorář archeologovi chebského muzea M. Beránkovi na jaře 2014. Následná prohlídka místa nálezu nepřinesla žádná další zjištění.
- III. Nález představuje sekerka s protaženým ostřím, tzv. bradatice (M Cheb, inv.

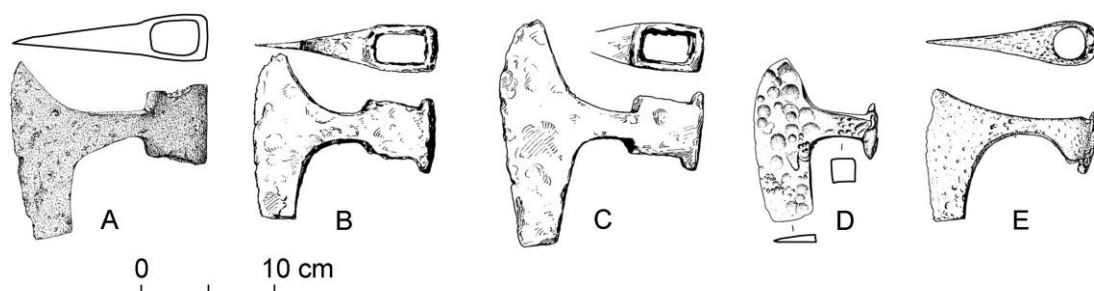
Obr. 85: Sekera z k. ú. Libá, okr. Cheb, stav před konzervací a RTG snímek. M Cheb, inv. č. A 6774. Foto M. Beránek, prozáření spol. TEDIKO.

č. A 6774, viz **obr. 85**), a s výrazně asymetrickou stavbou. RTG prozařování neodhalilo výraznější technologické markanty, eventuální vložený břit sekery patrně zcela podlehl korozi. K nálezu došlo pod skalním převisem, tzv. abri, stranou od známých sídelních areálů či komunikací a lze se tedy domnívat, že se jednalo o záměrnou depozici artefaktu.⁵³⁹ Problematické zůstává typochronologické zařazení sekerky, které může vycházet pouze z morfologické komparace, jíž dále komplikuje skutečnost, že v širším regionu (tedy v Poohří a v severovýchodním Bavorsku) lze spolehlivěji datované nálezy středověkých seker spojit pouze s raně středověkými hrobovými celky a po opuštění zvyku ukládání hrobových výbav pak průkazné chronologické opory v zásadě chybí. Sekerka z Libé nalezne typově blízké paralely v inventáři řadových nekropolí na obou stranách dnešní hranice (viz **obr. 86**). S ohledem na asymetrickou stavbu jí nejbližší stojí sekera z nekropole Wirbenz, Ldkr. Bayreuth (**obr. 86: A**),⁵⁴⁰ jež je víceméně spolehlivě datovatelná do 9. století a která shodou okolností je ze všech uváděných paralel sekerce z Libé nejbližší i geograficky. Pro bezpečné zařazení

⁵³⁹ K problematice depotů na obecné rovině a zvláště s přihlédnutím k chebskému regionu viz BERÁNEK (ED.) 2015.

⁵⁴⁰ HABERSTROH C. 2004, s. 76–77, Taf. 7:15.

nálezu z Libé do karolinského období je však tento argument samozřejmě nedostatečný a lokalita tak bude pokládána za raně středověkou pouze hypoteticky.

Obr. 86: Raně středověké hrobové nálezy bradatic ze severovýchodního Bavorska a z Poohří. A – Wirbenz, Ldkr. Bayreuth; B, C – Luhe, Ldkr. Neustadt an der Waldnaab; D – Liběšovice, okr. Louny; E – Líšňany, okr. Louny. Podle HABERSTROH, C. 2004; STROH 1954; BUBENÍK 1988.

V. Obr. 85.

17. Libavské údolí /Liebauthal/, okr. Sokolov

pravěká soustava valů, neúspěšné kolonizační městské založení a vrcholně středověké tvrziště v poloze zvané Kolová, Altes Schloss, Starý zámek, Kager či Kageravy

I. Lokalita se nalézá na ostrohu nad soutokem Velké a Malé Libavé. Lokalizace 50.1214283N, 12.5537969E.

II. Roku 1926 zkoumal lokalitu A Bergmann, v první polovině 50. let zde prováděl prospekce E. Šimek, roku 1966 sondařovala lokalitu O. Pospíchalová, 1986–1987 zde provedla expozitura ArÚ Most archeologický a geograficko-topografický průzkum (T. Velímský) ve spolupráci s tehdejším okresním muzeem v Chebu (P. Šebesta), prostor tvrze zkoumalo roku 2013 loketské územní odborné pracoviště NPÚ (F. Prekop) ve spolupráci s M Cheb (M. Beránek).

III. Lokalita byla známa jako vrcholně středověké tvrziště již starším regionálním historikům, od výzkumu A. Bergmanna bylo bráno v potaz i starší osídlení a zejména fortifikace. E. Šimek ji na základě tvaru a rozsahu opevnění zařadil do 10. století a počítal jej mezi nejvýznamnější centra Sedličanů, zatímco R. Turek jej pokládal za oporu českého státu proti „slovanskému“ Chebsku. Moderní výzkumy však zjistily situaci značně odlišnou; raně středověký horizont nebyl zjištěn vůbec, opevnění bylo přiznáno mlado- a pozdněbronzovému období, zatímco uvnitř ohrazené plochy bylo zjištěno kolonizační osídlení, pravděpodobně lokační osada. Zda se jednalo o původní založení Kynšperka nad Ohří nebo o paralelní, neúspěšnou fundaci⁵⁴¹ je z hlediska raně středověkého osídlení Chebska v podstatě marginální, neboť je možno na základě listiny Václava I. z roku

⁵⁴¹ Srov. JIRÁT/ŠEBESTA 2004, s. 30; VELÍMSKÝ 1992, s. 141–143.

1232, jíž byla udělena městská práva kynšperskému založení,⁵⁴² tvrdit, že se jednalo o sídelněhistorický proces chronologicky a konečně i právněhistoricky nepříslušný k tématu této studie.

IV. BERGMANN A. 1928; JIRÁT/ŠEBESTA 2004; ŠEBESTA 1978B; ŠIMEK E. 1955, s. 112–117; TUREK 1950, 416; VELÍMSKÝ 1990; týž 1992; týž 1993.

V. plán: VELÍMSKÝ 1992, Abb. 5.

18. Loket /Elbogen/, okr. Sokolov

domnělé „slovanské“ hradiště, ojedinělý nález železného kopí

I. Lokalita se nalézá na homolovité ostrožně obtékané Ohří v prostoru intravilánu města. Lokalizace 50.1210889N, 12.5543056E.

II. Na lokalitě neproběhl žádný archeologický výzkum související s raně středověkými situacemi. Lokalitu zcela neodůvodněně pokládal za raně středověké hradiště E. Šimek a po něm někteří autoři vlastivědných publikací. Ojedinělý nález středověkého kopí byl bez hlubší analýzy dosavadní literaturou spojován s karolinským obdobím.

III. a) **Domnělé „slovanské“ hradiště.** *„Jeho poloha uvnitř velkého oblouku Ohře, do něhož ponechává tok řeky toliko jediný úzký vchod od severu, chráněný nadto ještě skalní výspou, na níž byl někdy kolem roku 1230 (v posledních letech vlády krále Přemysla I. nebo v prvních letech vlády Václava I.) postaven kamenný hrad, byla tak přímo ideálním hradištním terénem, že je zhora nepravděpodobné, že by ho byli buď již staří Sedličané, nebo později, když se Sedličané dostali pod vládu vévodů luckých (Vlastislava) nebo českých (Přemyslovců), tito sami nevyužili ke stavbě hradiště, které mohlo tak opravdu dokonale ovládat tok řeky.“⁵⁴³*

Jen něco málo povšechných úvah starší literatury a v jádru logická sídelně-topografická, nicméně nepodložená úvaha E. Šimka postačila k tomu, aby se na mapě horního Poohří objevilo další hypotetické raně středověké centrální sídliště. Faktem ovšem zůstává, že ani během 60 let, které od publikace kategorických Šimkových tezí uběhly, se nenaplnilo jeho očekávání, že se na konkrétní doklady lokatského „hradiště“ „při přestavbách ve městě i při vykopávkách kanalizačních a jiných podobných pracích v podhradí a v zahradní části v oblouku řeky pod městem určitě přijde.“⁵⁴⁴ Vývoj raně středověkého osídlení Karlovarska, resp. vývoj center v tomto prostoru, ostatně představuje poměrně závažnou otázku, k jejímuž řešení prozatím přispěl nejvíce J. Sláma.⁵⁴⁵ V tomto pozoruhodném sídelně historickém vývoji však hrají klíčovou úlohu jiné lokality, zejména fortifikace na k. ú. Karlových Varů – Tašovic (kat. č. 24) coby starší centrum regionu (vzdálené od Lokte necelých 5 km), jehož úlohu nejpozději ve 12. století převzalo centrum tzv.

⁵⁴² CDB III.1, č. 26, s. 24–25; RBM I, č. 786, s. 370.

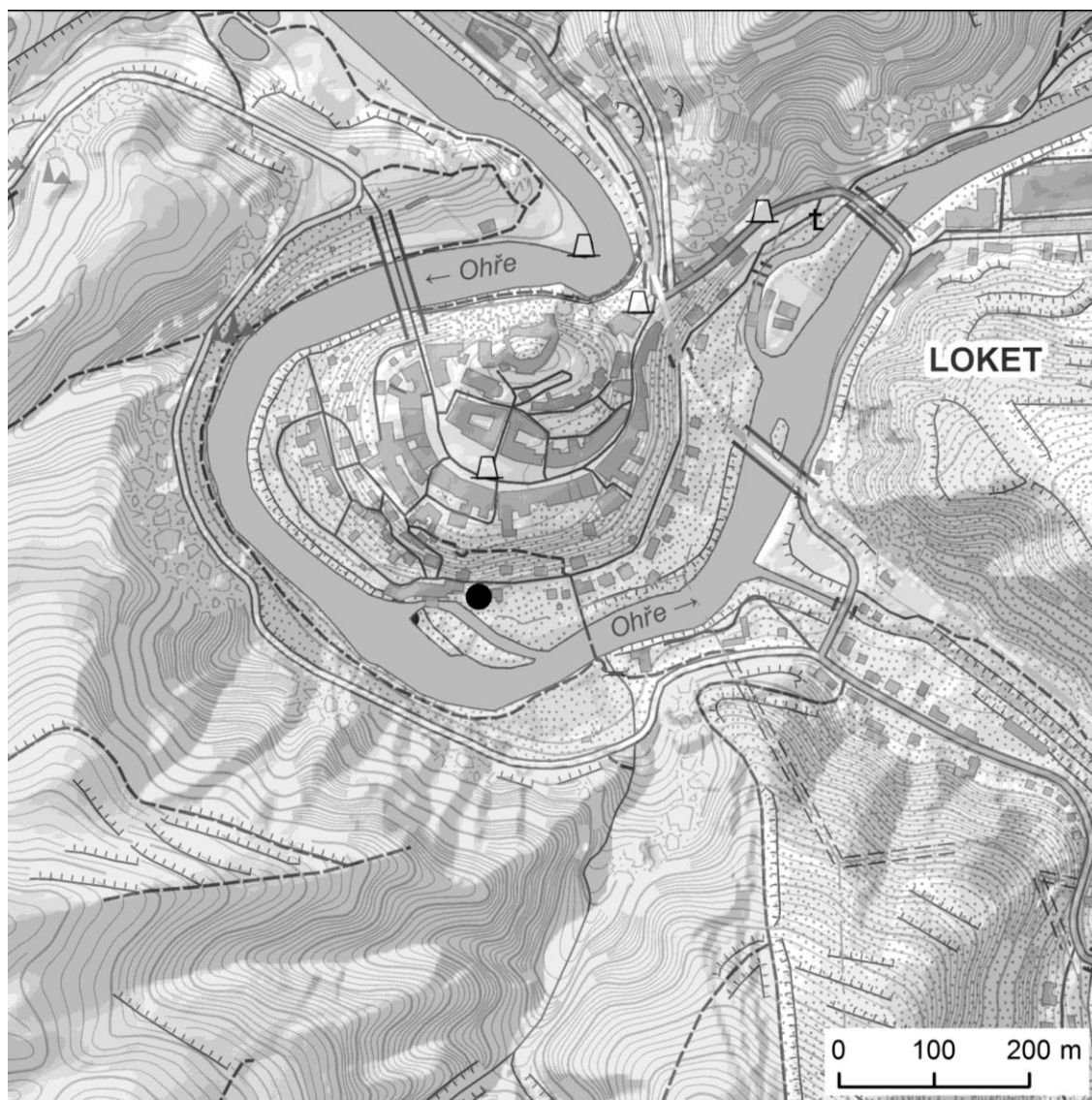
⁵⁴³ ŠIMEK E. 1955, s. 117–118.

⁵⁴⁴ ŠIMEK E. 1955, s. 123.

⁵⁴⁵ SLÁMA 1986, s. 91–92.

sedlecké kastelánie. To je dobře doložené v písemných pramenech,⁵⁴⁶ ale archeologicky se jej doposud nepodařilo identifikovat.⁵⁴⁷ V této době, tedy v poslední čtvrtině 12. století, však již na vrcholu loketského ostrohu zřejmě vznikl románský hrad některého ze štaufských ministeriálů (viz kap. 6). Induktivně lze proto na základě těchto skutečností vyslovit tezi, že v rámci mikroregionu Karlovarska nebylo pro další raně středověké centrum zkrátka opodstatnění.

b) **Nález středověkého kopí.** V dohadech a úvahách poválečných

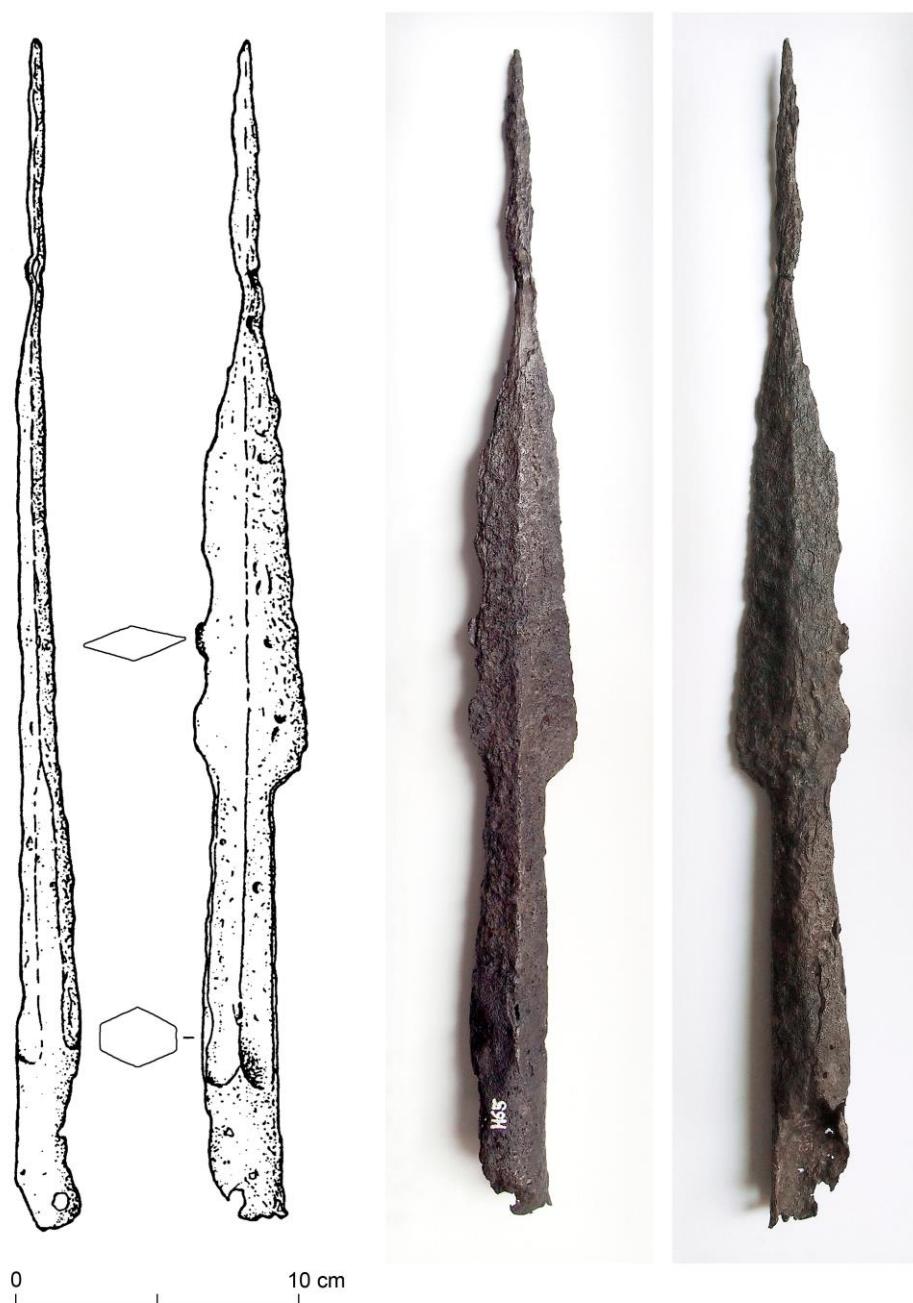
Obr. 87: Lokalizace naleziště na k. ú. Loket, okr. Sokolov. Mapové podklady ČÚZK.

československých badatelů o raně středověké centrální úloze Lokte zdánlivě překvapivě nenalezl své místo artefakt, který jako jediný známý nález z loketské ostrožny mohl svým subjektivním datováním spadat do raně středověké periody.

⁵⁴⁶ Viz zejm. SCHREIBER 1936; KEJŘ 1974 a nejnověji KNOLL/KAREL (EDS.) V TISKU.

⁵⁴⁷ K problematice hledání fyzické podstaty tzv. hradiště Sedlec viz KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980, s. 109–111.

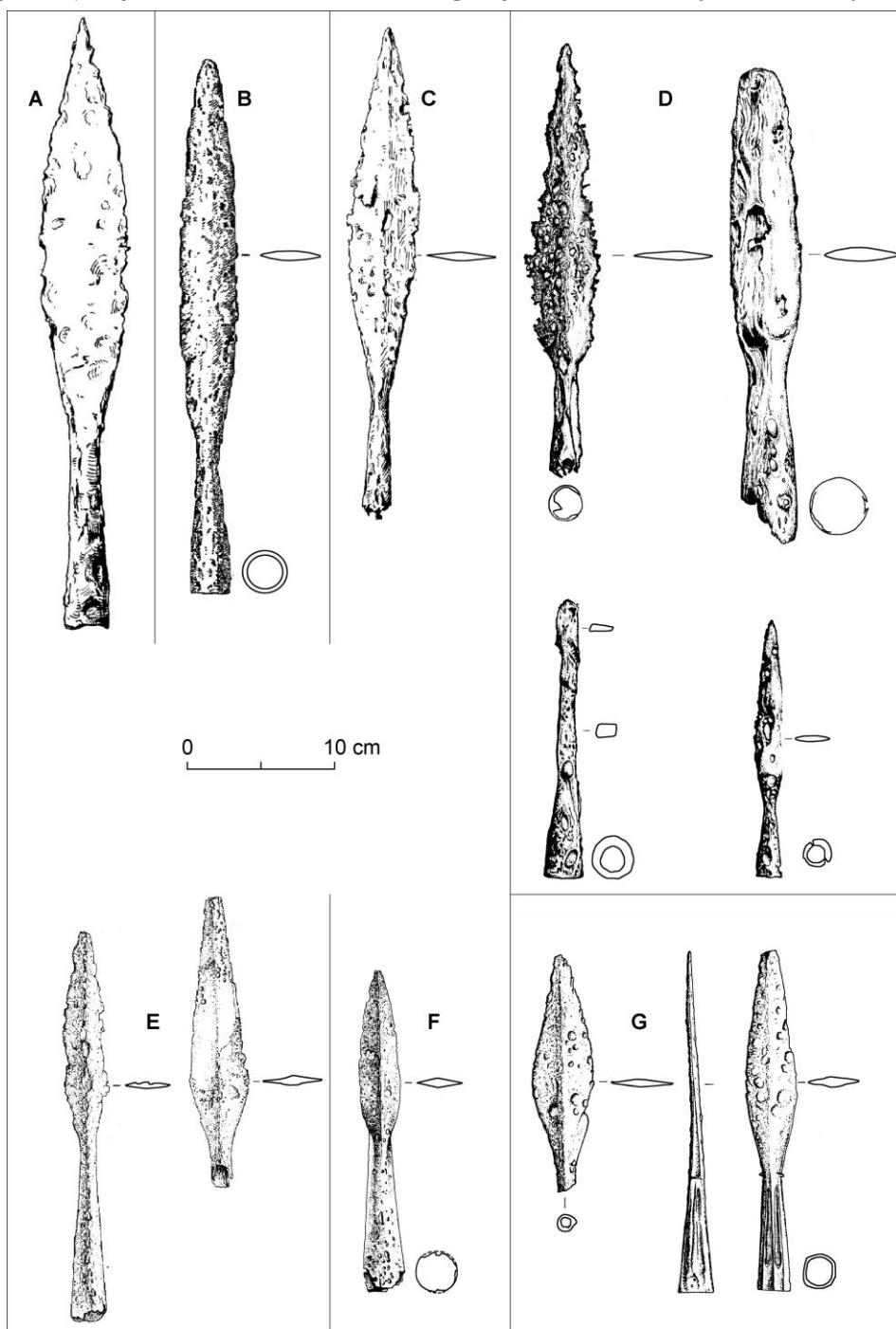
Jedná se o železné kopí dlouhé 44 cm (M. Sokolov, inv. č. H 65, viz **obr. 88**), nalezené roku 1926 při kladení potrubí v blízkosti loketské městské hydroelektrárny (viz **obr. 87**). A. Gnirs jej obratem datoval do karolinského období (naposledy tento názor s jistou opatrností k morfologii předmětu akceptovala N. Profantová), a právě snad toto nevyřčené spojení s vojenskými intervencemi Karlovců v oblasti Čech v 9. století snad vysvětluje relativně malou pozornost, jíž této zbrani věnovalo poválečné bádání.

Obr. 88: Vrcholně středověké kopí z k. ú. Locket, okr. Sokolov. M Sokolov, inv. č. H 65, kresba podle PROFANTOVÁ 1998, foto R. Beranová.

Sohledem na absenci jakýchkoliv nálezových souvislostí nezbyvá, než zaměřit veškerou pozornost k typochronologickému zařazení tohoto artefaktu. V porovnání s karolinskými (a ostatně též merovejskými) kopími z oblasti středního Pohří a severovýchodního Bavorska, která pocházejí ze spolehlivě datovaných kontextů, především z kostrových hrobů, je totiž zřejmé, že loketské kopí vykazuje výrazné množství morfologických odlišností (viz **obr. 89**); zmínit je

Obr. 89: Merovejská a karolinská kopí z oblasti severovýchodního Bavorska a severozápadních Čech. A – Burglengenfeld, Ldkr. Schwandorf; B – Ebensfeld, Ldkr. Lichtenfels; C – Krachenhausen, Ldkr. Regensburg; D – Dolánky, okr. Louny; E – Zlovědice, okr. Louny; F – Liběšovice, okr. Louny; G – Milíčov, okr. Rakovník. Podle BUBENÍK 1988, PÖLLATH 2002; STROH 1954.

třeba rombické nasazení listu kopí, proporci tuleje, výrazně dlouhý, úzký, ale zároveň masivní list, jehož hmota vytváří žebro pokračující po celé délce zbraně, tedy i na tuleji. Souběh těchto morfologických znaků je naopak charakteristický pro slovenská kopí skupiny IV.b podle A. Ruttkaye⁵⁴⁸ či západoruskou skupinu IV, jíž definoval A. H. Кирпичников.⁵⁴⁹ Vnitřní členění a jemnější datování těchto skupin je samozřejmě komplikováno nedostatkem průkazněji datovatelných nálezů, široké intervaly, které zmiňovaní autoři nabízejí, však karolinské období nezahrnují a těžiště výskytu těchto typů kopí leží mezi rokem 1000 až 13. stoletím. V rámci geograficky bližších oblastí se pak samozřejmě ještě výrazněji projevuje nedostatek spolehlivě datovatelných nálezů, v rámci dnešního německy hovořícího Podunají představuje patrně nejlepší archeologickým kontextem datovanou paralelu loketskému kopí exemplář z dolnorakouského hrádku Hausberg bei Geiselberg, Stadt Wieselburg, Bez. Scheibbs, kladený na přelom 12. a 13. století (viz **obr. 90**).⁵⁵⁰

Malebné loketské údolí a tamní výraznou ostrožnu je tedy možno na základě současných znalostí z mapy raně středověkých lokalit horního Poohří vyškrtnout.

IV. GNIRS 1927A, s. 56–179; PLESL ET AL. 1983, s. 85–86; KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980, s. 109–110, PROFANTOVÁ 1998; ŠIMEK E. 1955, s. 117–123.

V. **Obr. 87 a 88.**

19. Mlýnek /Mühlgün/, k. ú. Nový Kostel, okr. Cheb

vrcholně středověké tvrziště typu motte

I. Relikty drobného vrchnostenského sídla v nivě říčky Plesné. Lokalizace 50.1897339N, 12.4505608E.

II. První výzkumy v Mlýnku prováděl okolo roku 1928 A. Bergmann, materiál z tohoto výzkumu, který snad byl

Obr. 90: Hausberg bei Geiselberg, Stadt Wieselburg, Bez. Scheibbs, kopí 12. nebo 13. století. Podle LAUERMANN (ED.) 2014.

⁵⁴⁸ RUTTKAY 1976, s. 301–303, Abb. 36

⁵⁴⁹ КИРПИЧНИКОВ 1966, s. 14, рис 1.

⁵⁵⁰ FELGENHAUER-SCHMIEDT 1977, s. 270–271, Taf. 48:1.

předán J. G. Hierschemu, je dnes ztracen.⁵⁵¹ Ve 30. letech zkoumal prostor motte poněkud bizarní metodou (cíleným vyoráváním nálezů) A. Fuchs, výsledky této činnosti jsou nejasné a nálezy nezvěstné.⁵⁵² Nejrozsáhlejší výzkum provedla roku 1941 neidentifikovaná německá instituce, snad teplický Amt für Vorgeschichte; po materiálu získaném touto kampaní, který měl být uložen u několika institucí i soukromých osob v regionu, neúspěšně pátral již roku 1949 R. Hiersche.⁵⁵³ Dochovány jsou pouze kresby převážně novověkých keramických zlomků.⁵⁵⁴ Lokalitou se nejnověji zabýval F. Laval v rámci specifického záměru UK FF „Středověké osídlení Chebska“.

III. Lokalita v žádném případě nepředstavuje doklad raně středověkého osídlení údolí říčky Plesné, jak se domníval R. Hiersche.⁵⁵⁵ Pravděpodobně na kruhu robený, slídnatý střep z vlnicí z výzkumu A. Bergmanna, jehož kvalitní fotografie je dochována v ARUP a v SokA Cheb (zde i s vlastnoruční poznámkou J. G. Hiersche „Mühlgrün – Burgwallkeramik“ na rubu), toho rozhodně není dokladem. Totožné znaky totiž v regionu horního Poohří běžně vykazuje i materiál příslušný k vrcholně středověkému kolonizačnímu horizontu.

IV. BERGMANN A. 1928; ÚLOVEC 1998A, s. 137–138; HASIL 2010A, s. 39–40.

20. Münchenreuth, Ldkr, Tirschenreuth

zaniklé středověké rurální sídliště a drobné vrchnostenské sídlo

I. Trať Forchheim, v prostoru zaniklého sídla drobné feudální šlechty, k němuž se váže pomístní méno Turmhügel. Lokalizace: 50.0541153N, 12.2869353E.

II. Drobný archeologicko-topografický průzkum F. W. Singera roku 1955.

III. V kontextu kolonizačního či vrcholněstředověkého rurálního sídliště zjistil nálezce pozůstatky dvou keramických jedinců s výzdobným motivem vlnice. To zavdalo A. Hejnovi příčinu ke spekulacím o slavnitě těchto nálezů a potažmo i o jejich příslušnosti do raného středověku. Technologie slabostěnné nádoby však dovoluje uvažovat nejvýše o raně středověké tradici v tektonice a výzdobě keramických nádob. Tomu sekunduje i fyzickogeografická charakteristika lokality a kontext nálezů v areálu kolonizačního, resp. vrcholně středověkého sídla. Nádobka je uložena ve Fichtelgebirgesmuseum Wunsiedel.

IV. HEJNA 1971, s. 512; KINDER 2013, s. 165–168; SINGER 1965, s. 122–124.

V. SINGER 1965, Abb. 1–3.

---

⁵⁵¹ ARUP C-TX-193100269; fotografie materiálu a terénní situace uloženy v SokA Cheb, fond č. 36 *Josef Gustav Hiersche Cheb*, kart. č. 4.

⁵⁵² ARUP C-TX-195102170.

⁵⁵³ SokA Cheb, fond č. 36 *Josef Gustav Hiersche Cheb*, kart. č. 3, inv. č. 20.

⁵⁵⁴ Archiv nálezových zpráv ARUP C-TX-195204570; C-TX-195305045.

⁵⁵⁵ SokA Cheb, fond č. 36 *Josef Gustav Hiersche Cheb*, inv. č. 1, *Zur Findchronologie des Egerlandes*; ARUP C-TX-197804000, *Postup pravěkých nálezů na Chebsku*.

21. Neudürrias - Burgstall, Ldkr. Wunsiedel

ojedinělý nález

- I. V areálu ohrazené lokality v obci Birkenbühl. Lokalizace: 50.099472N, 12.132007E.
- II. Mezi lety 1962–1963.
- III. V areálu ohrazené polohy kolonizačního stáří byly nalezeny fragmenty dvojkónické, vlnicí zdobené nádoby, kterou F. W. Singer připsal 10. století a A. Hejna slovanskému obyvatelstvu. Nejnovější revize nálezu, kterou provedl H. Losert, však zjistila, že se jedná naopak až o pozdněstředověký materiál, takže rozhodně neplatí, že „*lokalita Burgstall v Neudürrias byla jedním ze slovanských hradišť na území historického Chebska.*“⁵⁵⁶
- IV. HEJNA 1971, s. 514; LOSERT 1993A, s. 183; SINGER 1965, s. 127-128; SCHWARZ K. 1955, s. 164.
- V. SINGER 1965, Abb. 10.

22. Pechbrunn - Reichsforst, Ldkr. Tirschenreuth

polykulturní lokalita s domnělou raně středověkou fází

- I. Trať Ruhstatt. Lokalizace: 49.9618644N, 12.1644381E.
- II. Výzkum F. W. Singera roku 1960.
- III. V rámci polykulturní lokality s bezpečně doloženou pravěkou a vrcholněstředověkou fází osídlení zjistil výkopce i zbytky keramických nádob, o nichž soudil, že mohou náležet raně středověkému období. Tuto myšlenku s jistou rezervovaností převzal A. Hejna. Nejnovější literatura zaměřená na raně středověké období lokalitu nereflektuje.
- IV. HEJNA 1971, s. 512; SINGER 1965, s. 126–127.

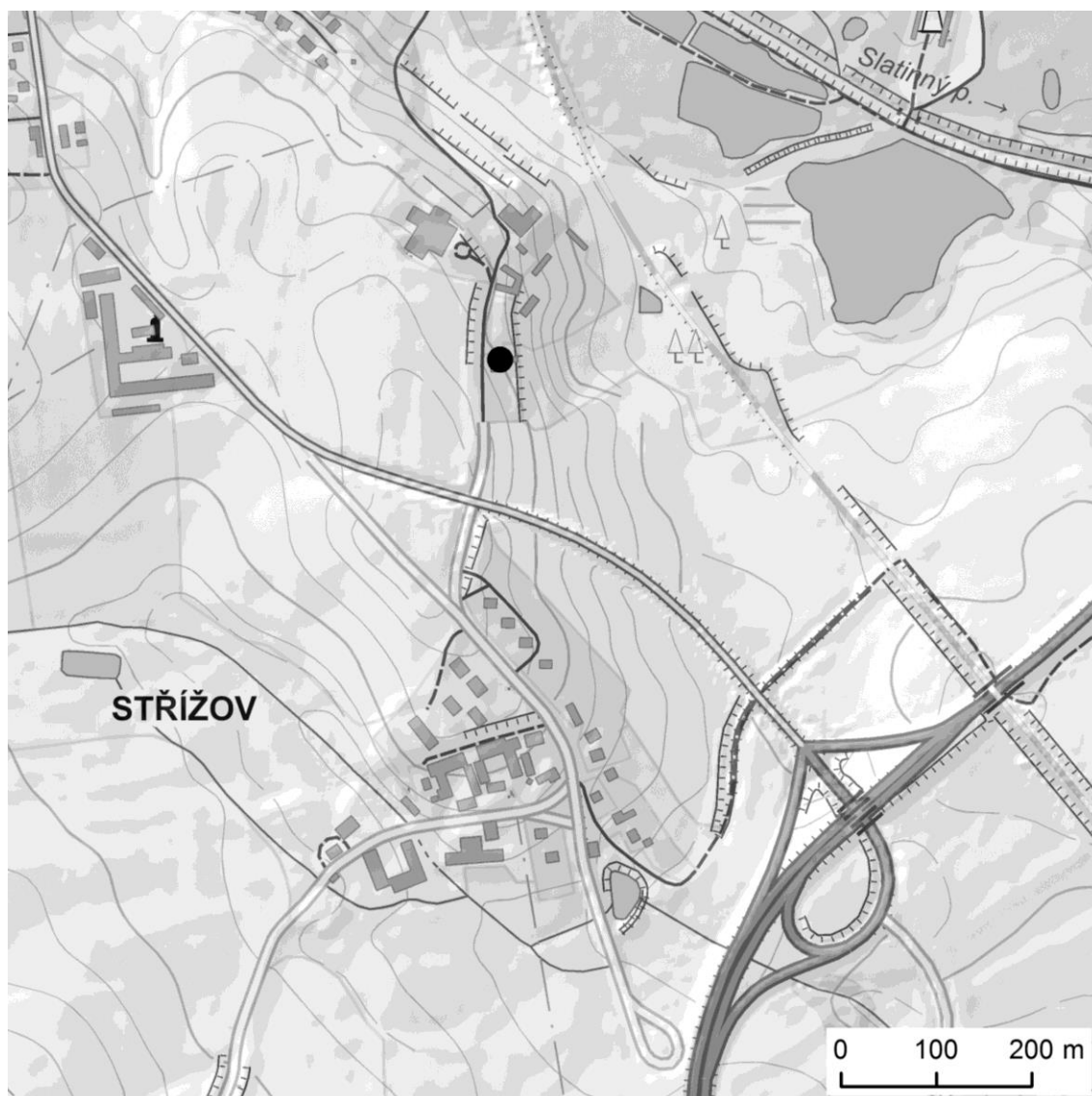
23. Strížov /Triesenhof/, k. ú. Cheb, okr. Cheb

ojedinělý nález raně středověké keramiky

- I. Mezi starou silnicí Cheb – Františkovy Lázně a její odbočkou k lokalitě Na Rozhledně /Salinburg (viz **obr. 91**). Lokalizace: 50.1081894N, 12.3608839E.
- II. Nález byl neodborně vyzvednut při kopání studny na pozemku architekta Prosche v dubnu 1934.
- III. Do své sbírky získal J. G. Hiersche vedle raně středověké nádoby (**obr. 29: C**) po jednom kusu hlazené a vrtané industrie, zjevně pocházející z období zemědělského pravěku. Hrncovitá nádobka je vysoká 14,3 cm (dnes ve sbírce M Cheb, inv. č. A 1851), homogenního, porézního, slídou výrazně ostřené a tvrdě vypáleného střepu hnědé až rudohnědé barvy. Kónické tělo má maximální výduť těsně pod nízkým, rozevírajícím se hrdlem. Dekorace nádoby sestává ze dvou paralelních řad dvojitého kráčivého vpichu na podhrdlí.

---

⁵⁵⁶ HEJNA 1971, s. 514.

Obr. 91: Lokalizace naleziště na k. ú. Strážov, okr. Cheb. Mapové podklady ČÚZK.

Nádobka byla z hlediska etnické příslušnosti pochopitelně diskutována německými i českými nacionalisty, spor se prolínal v literatuře z 40. a 50. let zejména s diskusí o nález z Jindřichova – kat. č. 13. Podložený názor vyslovil až A. Hejna, který ji na základě své znalosti tamnějšího materiálu zařadil do kontextu karolinského horizontu Chebského hradu. Žádný ze starších badatelů však doposud nevystoupil s podezřením, které vyvolávají okolnosti nález v autorovi této práce, kdy se nález může snadno jevit jako zpadělaný v tom smyslu, že stavební dělník zneužil ochoty J. G. Hiersche finančně honorovat předání podobných předmětů, tj. že prodal chebskému badateli soubor nesouvislých nálezů z různých míst (laická nápodoba jindřichovského inventáře se nabízí zcela nepokrytě), což dokládá i nejistota nálezce v otázce, zda předměty ležely pospolu, nebo zvlášť. Nádobka se však výrazněji nevymyká dobové hmotné kultuře Chebska, falešná tedy může být pouze přesná a nikoliv rámcová lokalizace jejího nález, takže není nezbytné vyloučit ji z dalších úvah.

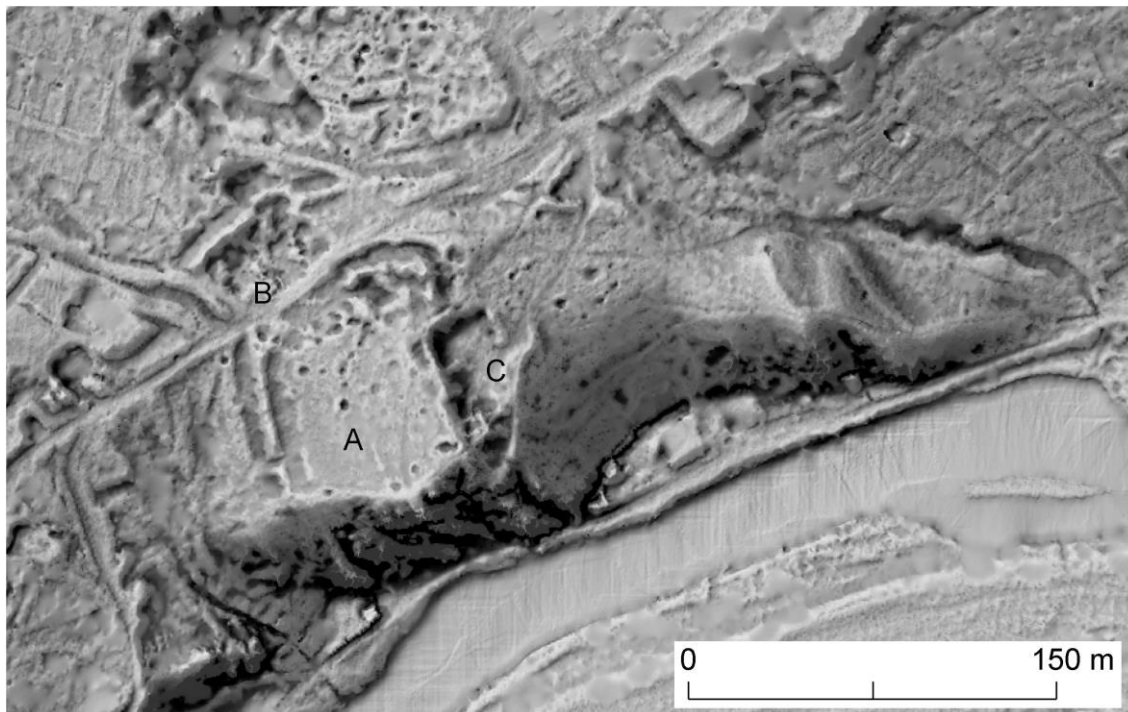
IV. DINKLAGE 1940; FRANZ 1939; týž 1940; HASIL 2010A, s. 41; HEJNA 1971, s. 509–510; ŠIMEK E. 1955, s. 223–229; TUREK 1950, s. 423.

V. **Obr. 29: C a 91.**

24. Tašovice /Taschwitz/, okr. Karlovy Vary

raně středověká fortifikace

I. Skalnatý ostroh nad levým břehem Ohře mezi obcí Tašovice a osadou Hory, k lokalitě se vztahuje novodobé pomístní jméno *Starý Loket*. Lokalizace: 50.2111917N, 12.8083903E.

Obr. 92: Tašovice, okr. Karlovy Vary, areál raně středověké fortifikace vícenásobně porušený mladšími těžebními aktivitami. A – akropole; B – výrazně poškozený prostor předhradí; C – moderní lom. Digitální model reliéfu z dat leteckého laserového skenování poskytl ČÚZK Praha. Interpolace dat metodou Kriging na výstupní rastr 0,5 metru. Vizualizace kombinací metod Sky View Factor, Local Relief Model a stínovaného modelu reliéfu. Zpracování a vizualizace dat O. Malina, NPÚ ú.o.p. v Lokti.

II. První výzkum na lokalitě provedl již ve 20. letech 20. století stodský amatérský archeolog A. Bergmann (viz **obr. 93**), současné znalosti se opírají především o výzkum Archeologického ústavu vedený v letech 1948–1950 F. Proškem a A. Knorem. Část jeho výsledků (řez valem) nově zpracoval L. Kos.

II. Dvojdílná cca dvouhektarová hrazená poloha s dobře zřetelnými reliktami valů (viz **obr. 92**) poutala pozornost vlastivědných romantizujících badatelů již od 18. století, kteří jí přiřkli označení *Starý Loket*. Ještě na plánu lokality publikovaném roku 1878 jsou zřetelné stopy kostelíka s apsidou neznámého stáří a patrocina. Archeologický výzkum A. Knora a F. Proška, zaměřený dílem na hradištní, dílem na mezolitické osídlení ostrožny, zjistil osídlení náležející 9. až první polovině 10. století, které je reprezentováno objektem srubové konstrukce

Obr. 93: Foto místem řezu vnitřním valem na hradišti v Tašovicích, okr. Karlovy Vary, roku 1926 (ARUP C-FT-000004251) a totéž místo roku 2014 (foto Z. Kačerová). Snímek ukazuje postupné uzavírání krajiny horního Poohří pro archeologickou prospekci – srov. **obr. 17**.

a vnitřním dělicím valem komorové konstrukce s paralelním příkopem; tomu odpovídají i zjištění starších, nedokumentovaných výzkumů vnějšího valu, které měly narazit na profil prokládaný zuhelnatělými břevny.⁵⁵⁷ Diskusi o použité stavební technice ukončila analýza L. Kose,⁵⁵⁸ která přesvědčivým způsobem dokládá použití dřevohlinité hradby s čelní kamennou plentou v její klasické podobě. Konec sídelní aktivity na tašovickém hrazeném sídlišti patrně souvisí se vznikem nové, nepochybně opevněné lokality, již je archeologicky neidentifikované

⁵⁵⁷ BERGMANN A. 1928, s. 70.

⁵⁵⁸ KOS 2012, s. 134–136, obr. 10.

centrum stejnojmenné přemyslovské sedlečké kastelánie. S raně středověkým Chebskem však lokalita nemá přímou souvislost, podobné interpretace založené na konstrukci Hbanů – Sedličanů nelze opřít o žádnou pramennou evidenci.

III. BERGMANN A. 1928, s. 70; KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980, s. 109–110; KNOR 1951; KOS 2012, zejm. s. 134–136; PROŠEK 1952; SLÁMA 1986, s. 91–92; ŠIMEK E. 1955, s. 51–112

IV. Plán lokality BERNAU 1878, profil valu KOS 2012, obr. 10, **obr. 92** a **93**.

25. Třebeň /Trebendorf/, okr. Cheb

kostrové pohřebiště

I. V areálu moderního, dnes již neužívaného hřbitova na mírné ostrožně východně od obce (viz foto z období výzkumu – **obr. 94**). Lokalizace: 50.1252978N, 12.4047808E.

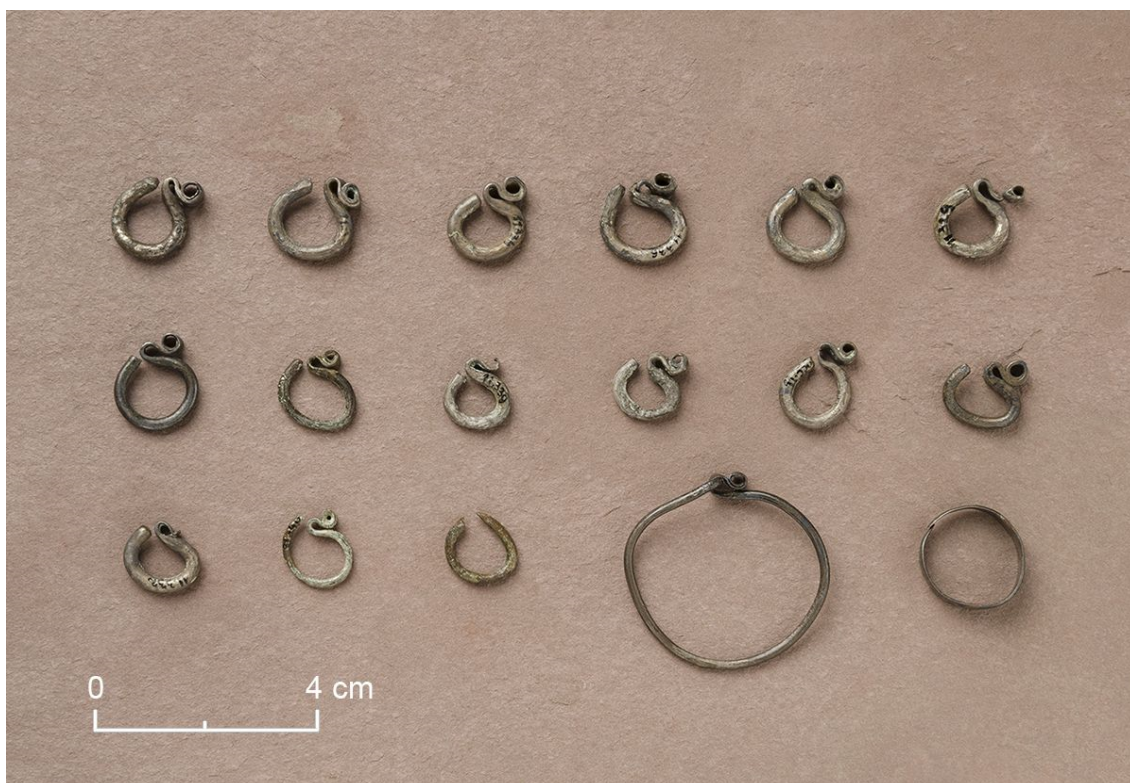

Obr. 94: Foto třebeňského hřbitova z roku 1935, nedlouho po odkrytí raně středověkých hrobů. Mezi stromy probleskují zdi márnice. ARUP C-TX-195005952.

II. V letech 1930–1931 narušili dělníci při výstavbě márnice nezjištěný počet kostrových hrobů, movitý inventář dodatečně zachránil J. G. Hiersche.

III. O počtu, úpravě a vzájemných prostorových vztazích hrobů, které byly v rámci pohřebiště prokopány, není možno říci cokoliv určitého, veškerá diskuse o lokalitě tedy může vycházet pouze z hrobového inventáře. Ten zahrnuje nádobku (inv. č. A 1511 – viz **obr. 29: D**), 20 kusů esovitých záušnic, závěsný kruh s rýhovanou esovitou kličkou a pod ním zaklesnutým háčkem o průměru 36 mm, prostý prsten ze stříbrného pásku (viz **obr. 95, tab. 8**) a dva skleněné korálky

Obr. 95: Řadové pohřebiště na k. ú. Třebeň, okr. Cheb: Esovité záušnice (viz tab. 8) a prsten. M Cheb, inv. č. A 1512–1528, foto Z. Kačerová.

s očky.⁵⁵⁹ Soupis Hierscheho sbírky dále hovoří o *“střepech z místa nálezu stříbrných záušnic”*, resp. *“pazourcích z hřbitovního návrší.”*⁵⁶⁰ Nález štípané industrie by sice mohl svádět k domněnce, že keramický materiál mohl souviset se starší fází osídlení, je však nutno brát do úvahy skutečnost, že pravděpodobně z tohoto keramického materiálu vycházel A. Gnirs, když právě na hřbitovní ostrožnu lokalizoval „slovanské“ opevněné sídliště.⁵⁶¹ V současné době je však možno vycházet pouze z těch nálezů, které poprvé publikoval L. Franz;⁵⁶² tento materiál se váže výhradně k hrobovému kontextu. Starší bádání se k třebeňskému pohřebišti vyjádřilo v podstatě shodně, L. Franz, R. Turek i E. Šimek zařazují nádobku do 10. věku, toto časové zařazení pak přebírá i A. Hejna. Z hlediska technologie i morfologie je její zařazení k mladšímu (otonskému) horizontu chebské raně středověké keramiky nepochybně správné. Tomu odpovídá i většina kolekce drobného šperku, která se sestává převážně z drobných exemplářů typu SR2a, resp. z jediného zástupce jeho specifické varianty s široce roztepanou kličkou, typu SR2c. Excentricky tak působí pouze přítomnost jedné záušnice SR1, tedy varianty o vyšším průměru s protilehlým háčkem. Jeho přítomnost lze však

⁵⁵⁹ Podle záznamu v kartotéce někdejšího Amt für Vorgeschichte v Teplicích – Šanově se v sokolovském muzeu měla nacházet malá esovitá záušnice z Třebně (ARUP C-TX-195005950). Informaci se však nepodařilo ověřit, předmět byl patrně ztracen po roce 1945.

⁵⁶⁰ Soka Cheb, fond č. 36 *Josef Gustav Hiersche Cheb*, kart. 4., inv. č. 24, fol. 34, č. 243, resp. fol. 25, č. 190

⁵⁶¹ GNIRS 1995.

⁵⁶² FRANZ 1941.

vysvětlit buď přetrvávající produkcí tohoto typu v regionu horního Poohří, nebo naopak „dlouhou“ chronologií konkrétního artefaktu, který byl vyřazen z živé kultury se spožděním jedné či dvou generací. Specifickým problémem se ukázal nález obou korálků, o nichž se někteří badatelé vyjádřili jako o nálezu příslušném halštatské periodě;⁵⁶³ z hlediska časového zařazení třebeňského pohřebiště je však důležitější samotná jejich přítomnost v hrobovém inventáři než subjektivní stáří těchto artefaktů.⁵⁶⁴ Dochovaný materiál je uložen v M Cheb.

IV. FRANZ 1941; GNIRS 1995; HASIL 2010A, s. 41–42; HEJNA 1971, s. 510–511; ŠIMEK E. 1955, s. 210–222; TUREK 1950, s. 423–430.

V. obr. 29: D, 43: B; 94 a 95.

inv. č.	materiál ⁵⁶⁵	průměr [mm]	drát [mm]	klička [mm]
A 1513	Ag	36	1,6	3,7; rýhované
A 1514	bronz	15	2	2,2
A 1515	Ag	14	3	4
A 1516	Ag	14	2,5	3,5
A 1517	Ag	13	2,1	3,8
A 1518	Ag	14	2,8	4,2
A 1519	Ag	14	2,8	2,8; poškozeno
A 1520	Ag	15	3	4,2
A 1521	Ag	16	2,2	3,8
A 1522	Ag	15,5	2,8	4,7
A 1523	Ag	16	2,8	4,1; poškozeno
A 1524	Ag	15	2,2	3,1
A 1525	Ag	13	2,3	3,1
A 1526	Ag	13	2,5	3; poškozeno
A 1527	bronz	14	1,5	3
A 1528	bronz	13	2,3	chybí
bez*	Ag	13	2,4	-
bez*	Ag	14,5	2,8	-
bez*	Ag	14	2,8	4
bez*	Ag	16	2,8	-

Tab. 8: Esovité záušnice z k. ú. Třebeň, okr. Cheb. Sběrka M Cheb (* ztraceno).

5.3 Chebsko v merovejském období

Hledání počátků středověkého osídlení Chebska představovalo prestižní otázku již pro romantické regionální dějepisectví 19. století, jemuž se však nedostávalo konkrétních pramenných východisek. Na řadu tak přišly více či méně sofistikované úvahy jednak o efemérním Vogastisburku, jednak byly různé kombinovány historické údaje o dalších pochodech franských vojsk proti Slovanům. S úvahou, že vojska Dagoberta I. podlehl Sámovým bojovníkům kdesi

⁵⁶³ Např. ŠIMEK E. 1955, s. 220.

⁵⁶⁴ Srov. FROLÍK ET AL. 2014, s. 131–132.

⁵⁶⁵ Podle SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013, resp. FRANZ 1941 (u ztracených kusů).

na Ohři, poprvé vystoupil Johann Kaspar Zeuss a do širšího povědomí ji uvedl ve své edici tzv. Fredegarovy kroniky Bruno Krusch.⁵⁶⁶ V souvislosti s konkrétními lokalitami ji později rozvinuli Hermann Leopold Krause, který Vogastisburg situoval do úchvatné terénní scenérie, na které později vyrostl hrad a město Loket,⁵⁶⁷ a A. Gnirs, který ztotožnil Vogastisburg dokonce s vrcholně středověkým tvrzištěm v nivě Ohře nedaleko osady Vokov, okr. Cheb.⁵⁶⁸ Vogastisburg nebyl bez zajímavosti ani pro generaci českých poválečných badatelů, kteří však zdůrazňovali zejména domnělou tradici slovanského osídlení, a sice na základě nálezů silnostěnné, technologicky nepřilíš kvalitní keramiky z lokalit Dolní Lomany (kat. č. 4) a Chocovice (kat. č. 12b). Zejména E. Šimek v ní spatřoval tzv. keramiku pražského typu, která byla ve druhé polovině 20. století přímočaře spojována s nejstarším slovanským obyvatelstvem střední Evropy. Jedná se však nepochybně o mladší, zřejmě vrcholně středověkou technologickou keramiku, která sloužila k vaření smoly, což ostatně dokládají i pozůstatky černé organické připečeniny uvnitř těchto nádob.

Konkrétní pramenné doklady předkarolinského osídlení horního Poohří byly rozpoznány teprve při analýze staršího materiálu provedené v posledních letech.⁵⁶⁹ Nejdůležitější argumentační položku představují v tomto případě lokality Cetnov (kat. č. 1) a Jindřichov (kat. č. 13). Jakkoliv stav jejich poznání zdaleka nelze pokládat za vyčerpávající, lze v obou případech velmi seriózně uvažovat o pohřebních areálech. Obě lokality spojuje hned několik výrazných pojmů. Prvním z nich je samozřejmě okruh nálezů, které z nich pocházejí. Jedná se především o celistvě dochované, nepoškozené keramické nádoby, jež se v sídlištních kontextech v takto dobrém stavu zachovávají jen velmi vzácně (právě poškození keramiky představuje nejlogičtější důvod k jejímu vyřazení z užívání, keramické zlomky jsou pak velmi často opakovaně fragmentovány pokračující sídelní aktivitou na lokalitě). Jsou to proto především hrobové kontexty, do nichž jsou z rituálních důvodů deponovány neporušené keramické nádoby, kde mohou přežít bez dalších rušivých zásahů cestu staletími. Rovněž ženské šperky či naopak zbraně mužů nebývají běžným nálezem v sídlištních situacích, neboť na rozdíl od masově produkované keramiky představovaly cenné a mnohdy importované artefakty, které – pokud přeci dosloužily – si podržely alespoň hodnotu materiálu, který mohl být a také často býval znovu využit. Do archeologických situací proto opět vstupují zpravidla intencionálně a v tomto případě zjevně jako součást hrobové výbavy, která odrážela transcendentální představy pohřbívající komunity či společenský status zemřelého.

---

⁵⁶⁶ ZEUSS 1837, s. 637–638; SS RER. MEROV. II, s. 155, pozn. č. 2.

⁵⁶⁷ KRAUSE 1884, k domnělé raně středověké centrální úloze lokality viz kat. č. 18a.

⁵⁶⁸ Posmrtně GNIRS 1995.

⁵⁶⁹ Merovejskou fázi osídlení proto dosavadní syntetická zpracování nepřipouštějí – srov. HEJNA 1971, HASIL 2010A.

Druhým výrazným pojítkem nálezů z těchto lokalit je jejich chronologické zařazení, které v obojím případě indikuje delší období užívání těchto pohřebních areálů. V případě Cetnova i Jindřichova se na základě typochronologie jednotlivých nálezů v zásadě pohybujeme v období druhé poloviny 7. až první poloviny 8. století, přičemž v případě obou nekropolí lze rozpoznat i předměty raně karolinské (cetnovská záušnice a jindřichovská nádobka), což otevírá možnost seriózně uvažovat o tom, že se zde pohřbívalo po dobu několika generací. V Chebské pánvi je tak možno důvodně předpokládat existenci dvojice řadových nekropolí mladého či pozdního merovejského a raného karolinského období.

Třetím výrazným společným znakem, který vzájemně spojuje pohřebiště 7. a 8. století nejen v horním Poohří, ale v širším regionu, který zahrnuje zejména Ponábí a horní Pomohání, je umístění těchto nekropolí v krajině. Z fyzickogeografického hlediska se jedná zejména o úzkou prostorovou vazbu na vodoteče vyšších řádů; pohřebiště tohoto období se ve sledované oblasti vyskytují maximálně 500 m od významných vodních toků, velmi často v inundacích či na první terase nad ní. Charakteristické je i to, že pohřebiště nesledují celou délku těchto vodotečí, nýbrž že se shlukují tam, kde krajina vytváří širší údolí či pánve (viz **obr. 20**). Nápadná je též koncentrace těchto lokalit do prostoru širšího zázemí raně středověkých centrálních míst, jejichž existenci však lze v mnoha případech doložit teprve pro období mladší; pravděpodobně se však jedná o jistou formu dokladu sídelní kontinuity, byť dokládané pro různá období různými typy areálů. Tato skutečnost pak samozřejmě uvozuje otázku po sídlištích komunit, které merovejské nekropole v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku užívaly; bohužel je třeba přiznat, že současná archeologie při jejím řešení selhává. Sídliště, která by bylo možno datovat do merovejského období, jsou obecně velmi vzácná a navíc bývají sotva zachytitelná běžnými postupy archeologické prospekce, zejména snad proto, že v tomto období dominovaly v Podunají a v jižním Německu sídlištní stavby a jiná zařízení, která nezanechávají stopy v podobě zahloubených objektů.⁵⁷⁰ Není proto příliš udivující, že žádný merovejský sídlištní areál z oblasti horního Poohří archeologie doposud neviduje a že tak v principu ani není možno prezentovat hypotetickou či alespoň modelovou rekonstrukci sídelní struktury merovejského a časně karolinského Chebska. Pozornost je tedy nezbytné obrátit k jiné poznávací kategorii, k onomastice, a konkrétně k rozboru jmen vodních toků, který nedávno pro oblast severovýchodního Bavorska provedl T. Klír, podle něhož lze v oblasti jihovýchodního podhůří Smrčín vysledovat skupinu hydronym germánského jazykového původu, jíž je možno datovat do období karolinského či starších.⁵⁷¹

---

⁵⁷⁰ Srov. situaci na lokalitách Eggolsheim, Ldkr. Forchheim (HABERSTROH J. 2000A, s. 170-185), a Dietsätt, Ldkr. Schwandorf (LOSERT/SZAMEIT 2002).

⁵⁷¹ KLÍR 2014, s. 186–188.

Kombinace hmotných a lingvistických dokladů se tedy vzájemně doplňuje v tom smyslu, že patrně není třeba pochybovat o kontinuální přítomnosti osídlení v Chebské pánvi, které zřejmě mělo trvalejší povahu a význam, než jen „komunikační“, jak se bylo možné ještě nedávno domnívat.⁵⁷² Zvláště přítomnost bojovníckého hrobu i geografická odloučenost pak vedou k úvahám o regionálním centru. Zda by se však jeho podoba blížila nejstarším hradištím v západoslovanském prostředí (a zda by s ním bylo možno nějakým způsobem spojovat mladší centrum, tedy Chebský hrad), nebo zda by se jednalo spíše o nějakou formu panovnického dvorce, jak je známe z území říše⁵⁷³ či z regionů pod jejím intenzivním vlivem,⁵⁷⁴ musí zůstat v rovině spekulací. Neřešitelná je pak samozřejmě i otázka komunitních identit populace, která v horním Poohří v době merovejské sídlila, jakkoliv je „západní“ vliv velmi výrazný jak v hmotném, tak i v hydronymickém svědectví. S tímto vlivem totiž nelze spojovat žádný konkrétní význam v myšlenkových kategoriích, jako jsou etnicita, (proto)nacionální příslušnost či v intencích konkrétního učeneckého modelu uspořádání raně středověké společnosti. Nejvýše je možno konstatovat, že přinejmenším část obyvatelstva horního Poohří v 7. – 8. století užívala germánský jazyk, že alespoň některé komunity pěstovaly intenzivní výměnu s oblastí Podunají, pod jejímž vlivem přešly již v tomto období ke kostrovému pohřbívání na řadových nekropolích, jejichž inventář lze – alespoň na základě torzovitého svědectví – spojovat se soudobou hmotnou kulturou na východním okraji říše.

Merovejské osídlení Chebské kotliny představuje i přes širokou paletu nevyřešených badatelských otázek, které jsou s ním v současné době spojeny, naprosto unikátní fenomén v rámci archeologického dědictví České republiky. Pro samotný region horního Poohří představuje doklad dlouhého trvání jeho kulturní a dějinné svébytnosti, která je prokazatelně již od 7. století charakterizována intenzivními kontakty k prostoru dnešního německy hovořícího Podunají. Na obecné rovině snad nebude nadbytečné podtrhnout někdy opomíjený význam studia hmotné kultury a opakovaných badatelských návratů k již dávno a mnohokrát interpretovanému a publikovanému materiálu. Bez širšího nadregionálního pohledu a moderních analýz by podobné vynikající nálezy mohly zůstat pouhými rekviziami relativně nedávného nacionalistického hašteření.

5.4 Karolinské a otonské období: Chebská raně středověká sídelní komora

Druhá polovina osmého století, tedy počátek karolinského období, je v dostupných pramenech doposud zastoupena jen minimálně, vedle vyznívajících lokalit merovejského období spadá do staršího karolinského období patrně jen

---

⁵⁷² HASIL 2008; týž 2010A, s. 44.

⁵⁷³ Shrnuje MEDUNA 2009.

⁵⁷⁴ Srov. EICHERT 2012, s. 122–177.

ojedinělý nález dvojice drobných nádobek z Dlouhých Mostů (kat. č. 2). Zůstává tedy neřešitelnou otázkou, zda sídelní struktura merovejského období, k níž nelze říci mnoho určitého, byla archeologicky mnohem lépe poznanou karolinskou vystřídána plynule, nebo zda naopak došlo v horním Poohří k diskontinuitě osídlení a příchodu nové populace se svébytnou hmotnou kulturou a a možná i jazykem.

Rozvinutému karolinskému období lze v rámci Chebské pánve připisat s větší měrou opatrnosti sedm lokalit. Mezi nimi přirozeně dominuje fortifikované centrální sídliště v Chebu (kat. č. 11) a řadové pohřebiště z k. ú. Horních Loman (kat. č. 9), stopy sídlištních aktivit pak pocházejí z Dolních Loman (kat. č. 4 a 12a) a pravděpodobně též z Dolnice a Kynšperka nad Ohří (kat. č. 3 a 15). Ke karolinskému horizontu dále náleží solitérní nádobka ze Střížova (kat. č. 24) a o karolinském zařazení pak lze uvažovat i v případě snad záměrně deponované sekerky z k. ú. Libé (kat. č. 16). V průběhu 9. století tak vznikla sídelní struktura, jíž lze popsat modelem *chebské raně středověké sídelní komory*.⁵⁷⁵ Osídlení Chebské kotliny v průběhu karolinského a v otonském období doplnily další areály, především řadová nekropole v Třebni (kat. č. 25), sídlištní areál v Chocovicích (kat. č. 12a) a přinejmenší úzký prostorový vztah k němu má i nález otonského šperku bezprostředně za dnešní státní hranicí v Hohenbergu an der Eger (kat. č. 8).

Geografická charakteristika *chebské raně středověké sídelní komory* může být podána v mnohem jasnějších konturách než v případě merovejské sídelní fáze, a to díky pestřejší škále evidovaných areálů i jejich vyššímu počtu. Především je možno jednoznačně pojmenovat regionální centrální místo, jímž je někdejší hradiště na ostrožně Chebského hradu. Osu osídlení Chebska v 9. – 11. století představoval tok Ohře, k němuž se vztahují všechna doposud známá archeologická naleziště tohoto období. Hmotné doklady raně středověké sídelní aktivity na Chebsku se váží výhradně na říční nivu Ohře⁵⁷⁶ a převážně jižní svahy nad ní. V žádném případě se nevyskytují v oblastech s vyšší nadmořskou výškou, než je 450 m. n. m., a ve větší než cca kilometrové vzdálenosti od dnešních vodních toků druhého a třetího řádu. Specifikum představuje samozřejmě centrální lokalita, jež je jednak vázána na krajinně dominantní polohu kontrolující všechny důležité komunikace procházející Chebskou kotlinou (tok Ohře, předpokládáný brod přes něj v bezprostřední blízkosti opevněného sídliště, jihozápadní vstupy do údolí Ohře), jednak na terénní útvar přirozeně posilující umělou fortifikaci.

Výraznou proměnou prošlo umístění pohřebních areálů v krajině. Na rozdíl od nekropolí s merovejskou komponentou, karolinská a otonská pohřebiště na Chebsku se přesouvají z nivy Ohře do vrchních partií svahů nad ní. Nacházejí se

---

⁵⁷⁵ HASIL 2008, týž 2010A, s. 44–50.

⁵⁷⁶ Sídelní a ojedinělé keramické nálezy se nevyskytují ve vyšší vzdálenosti od hranice nivního gleje (srov. Půdní mapa ČR : List 11 – 14 Cheb) než 0,3 km.

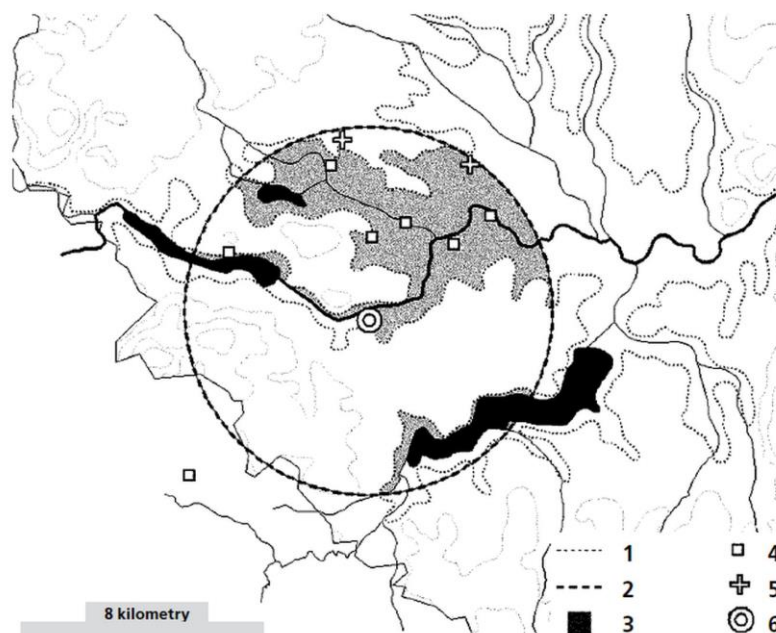
tedy na okraji doložitelné sídelní oikumeny, snad na rozhraní světa živých a „mrtvé“, neosídlené krajiny. Prostorový vztah mezi centrální lokalitou a venkovskými pohřebišti tak patrně naznačuje přibližný rozsah raně středověkého osídlení Chebska. Nekropole Třebeň a Horní Lomany leží na obvodu kružnice o poloměru cca 5,8 km, jejíž střed leží na ostrožně Chebského hradu. Přibližně do severovýchodního kvadrantu této kružnice se soustřeďuje většina známých lokalit karolinsko-otonského období na Chebsku. Jistě nebude překvapujícím poznatkem, že prakticky tentýž prostor vykazuje v rámci Chebské kotliny nejlepší dostupné sídelní podmínky, a to jak klimaticky, tak množstvím srážek či bonitou půd.⁵⁷⁷ Dominují zde relativně humózní půdní typy (histosol a redzina), jež v ostatních částech Chebské kotliny podlehly podzolizaci, v porovnání zejména se severovýchodními partiemi Chebské pánve je v okolí Chebu o již poměrně výrazné 2 – 4 °C vyšší průměrná roční teplota a o 200 až 300 mm méně srážek.

Mimo tuto oblast se vyskytují v horním Poohří raně středověké lokality jen sporadicky a vesměs se jedná jen o ojedinělé nálezy, jako například v případě hohenberské zlaté apliky (kat. č. 8) či naopak sporých nálezů raně středověké keramiky z Kynšperka nad Ohří (kat. č. 15). Obě lokality se nacházejí v bezprostřední blízkosti toku Ohře a snad bezděčně ukazují na obecný směr západo-východní komunikace procházející Chebskou pánví. Otevřená patrně zůstane otázka poodravské větve osídlení. Pro jeho existenci je možno uvést celou řadu indicií: značná část toku Odavy probíhá v nižší vzdálenosti od chebského opevněného sídla, než je 5,8 km, a s výjimkou jižní svažitosti by byly naplněny i rámcové přírodní podmínky. Bezpečné doklady však nelze v dohledné době očekávat, neboť převažující část stěžejní pasáže svahů nad původním korytem Odavy je od 60. let 20. století znepřístupněna pro jakékoliv zkoumání stavbou jesenické vodní nádrže, zatímco od Chebu vzdálenější části toku jsou do značné míry kryty lesním porostem. Zúsné způsoby modelace chebské sídelní komory zachycují obr. 96 a 97, srov. obr. 22.

---

⁵⁷⁷ Srov. Půdně interpretační mapa ČR : List 11 – 14 Cheb.

Zatímco sídelní struktura karolinsko-otonského období na Chebsku může být rekonstruována poměrně přesvědčivým způsobem, závažnější interpretační problém představuje rozklíčování základních složek komunitních identit populace, která v Chebské pánvi v tomto období sídlila. V první řadě je nezbytné si položit otázku, zda

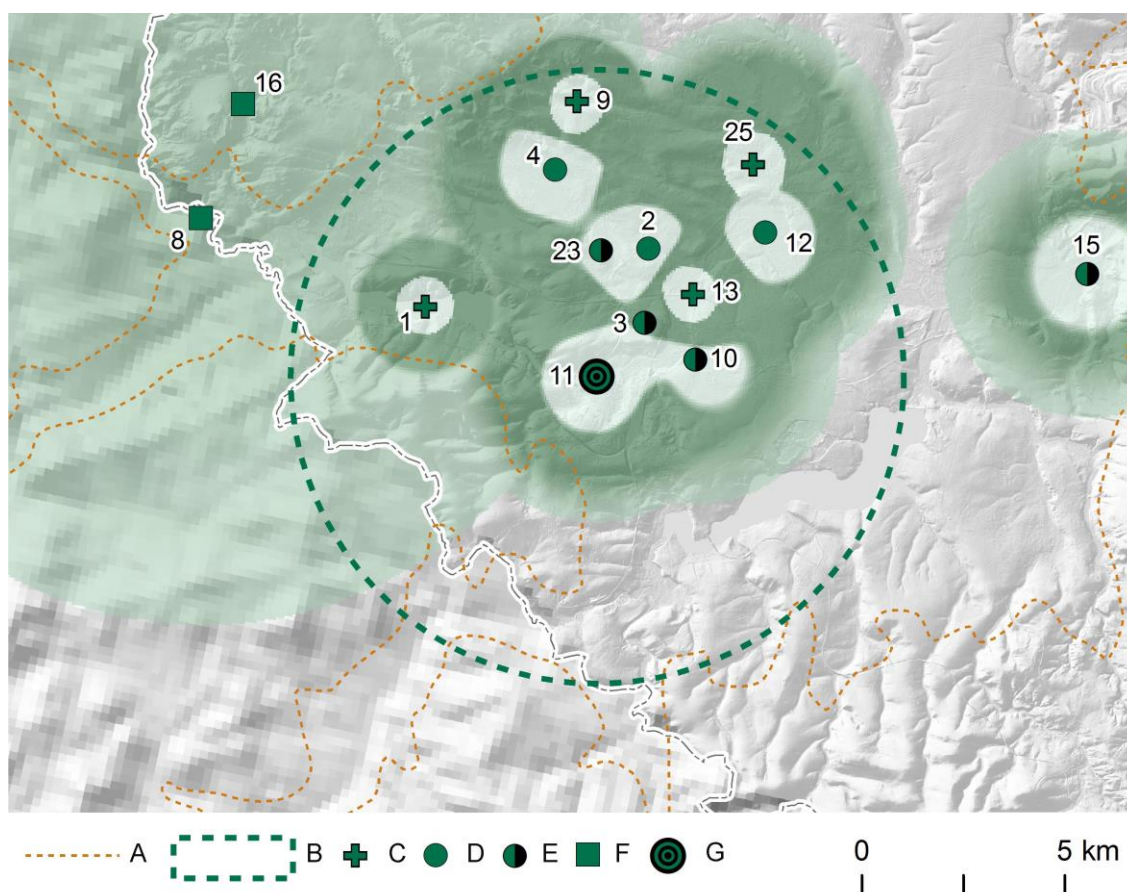
Obr. 96: Deduktivní model chebské raně středověké sídelní komory (převzato z HASIL 2010A): 1 – vrstevnice 450 m n. m.; 2 – perimetr 5,8 km; 3 – plochy s převážně jižní svažitostí; 4 – ojedinělý nález; 5 – řadové pohřebiště; 6 – chebské hradiště. Model je založen na mapování jevů, které jsou pro většinu lokalit společné (nadmořská výška, vzdálenost od chebského hradiště, převažující jižní svažitost) – srov. **obr. 97**.

v 9. – 11. století můžeme očekávat výraznější sociální stratifikaci obyvatelstva Chebské kotliny. Z argumentačního hlediska je paradoxně náročnější dokládat přítomnost té části populace, která se zabývala zejména výrobními aktivitami, tedy především zemědělstvím a eventuálně dalšími neagrární produkcí, a to již jen proto, že v podstatě nedisponujeme žádnými přímými doklady agrárních či neagrárních produkčních aktivit. Přesto je však modelově sotva představitelná existence podobné sídelní komory bez podílu autarktní, zejména zemědělské výroby. Tou se zabývali zřejmě nejen obyvatelé rurálních sídel podél nivy Ohře, ale patrně též i část obyvatelstva fortifikovaného sídliště, mezi jehož centrálními funkcemi lze opět odůvodněně předpokládat provozování řemesel alespoň pro vnitřní potřeby obyvatelstva sídelní komory. Předpoklad zemědělské produkce pak zároveň implikuje trvale usazené obyvatelstvo spjaté s půdou.

Druhou sociální skupinou, jíž lze na Chebsku předpokládat, byla posádka hradiště. Ta zřejmě nebyla nikterak početná,⁵⁷⁸ přesto však musela významně přispívat ke kulturnímu profilu obyvatelstva chebské sídelní komory, neboť na rozdíl od lokální populace se v tomto případě patrně nejednalo nutně o osoby, které z regionu pocházely, a zároveň lze u této vrstvy předpokládat výrazně vyšší mobilitu, než u usazeného obyvatelstva. Vrcholem společenské hierarchie pak byla

⁵⁷⁸ K četnosti příslušníků družin v Čechách 10. století srov. ŠTEFAN/KRUTINA 2009, zvl. s. 190–193.; KALHOUS 2012, s. 11–45.

Obr. 97: Induktivní model chebské raně středověké sídelní komory – srov. **obr. 94.** A – vrstevnice 500 m n. m.; B - perimetr o poloměru 6 km okolo chebského hradiště; C – pohřebiště; D – sídliště; E – neurčený areál (chápaný jako sídliště); F – pravděpodobný depot; G – hradiště (chápano jako sídliště). Čísla odpovídají katalogu (kap. 5.2). Mapové podklady ČUZK a BKD.

Intenzita zelené barvy indikuje pravděpodobnost výskytu dalších sídlišť v krajině. Model vychází z předpokladu stability sítě areálů a tedy vzájemného vyloučení jejich funkčního překrytí. Jako východiska je použito průměrné vzdálenosti mezi doloženými pohřebišti a nejbližšími sídlišti, v případě depotů je uvažována existence sídliště v polovině půldenní pochodové vzdálenosti (modelově 10 km). Predikční model verifikuje starší deduktivní pojetí chebské sídelní komory (srov. HASIL 2008; týž 2010A, **obr. 96**).

elita ovládající pevnost i její zázemí. Její bližší charakteristika zůstává skryta za mlčením pramenů, a to zejména písemných, které fyzickou přítomnost konkrétních příslušníků společensky nejvyšších vrstev dokládají v Chebu až v souvislosti se svatbou Fridricha I. Barbarossy s Adélou z Vohburka v polovině 12. století. Jedná se pochopitelně o negativní informaci, již samozřejmě nelze číst v tom smyslu, že Cheb do té doby stál zcela mimo zájem mocných tohoto světa. Je však nutno ji chápat jako důrazné memento faktu, že do úlohy zakladatelů či vládců chebského hradiště a jeho zázemí nelze induktivně projektovat, alespoň ne bez další rozvahy, libovolné modelové představy, které se opírají o analogie postavené na jiných regionech či regionálně nepříslušných pramenech.⁵⁷⁹ Zároveň je ale možno s přiměřenou mírou obezřetnosti tvrdit, že vzhledem k tomu, že Cheb a Chebsko 9. – 11. století zůstalo za horizontem soudobých zpráv, nebyla zde vrcholná elita

⁵⁷⁹ Srov. LOSERT 2008, s. 72–74; ŠEBESTA 2013, s. 292.

přítomna pravidelněji a už vůbec ne trvale. Její zájmy zde patrně zastupovaly osoby nižšího ranku, které udržovaly s vrcholnou elitou pravidelný kontakt. Zbývá si tedy položit otázku, či zájmy mohli chebsští předáci reprezentovat.

Hypoteticky lze samozřejmě zvažovat přítomnost lokálních vládců, kteří by snad někdy v první polovině 9. století zkonsolidovali pod svou mocí sídelní komory na rozvodí Ohře, Náby, Sály a Dunaje, tedy zejména Chebsko, ale patrně také kraj Flednitz na severovýchodě Horní Falce a dost možná i osídlení v prostoru dnešních Karlových Varů s centrem na hradišti v Tašovicích (kat. č. 24). Zejména pro období 9. století, kdy situace za východním pomezím říše byla patrně dosti dynamická a tím pádem i pro soudobé literáty nesnadno uchopitelná,⁵⁸⁰ si lze existenci podobné antropogeografické struktury představit. Zároveň je však třeba přiznat, že na politické mapě střední Evropy nejpozději od 10. století pro podobné útvary nebylo místo. Geografická oblast, již měl obývat fiktivní kmen *Chebanů* či *Hbanů*, nikdy nebyla spojována s územím, které se postupně sjednocovalo pod vládou českých Přemyslovců, jejichž zájmy v inkriminovaném období patrně nedosáhly v Poohří dále, než do oblasti Sedlecka.⁵⁸¹ Oblast Chebské kotliny se tak nejpozději v 10. století dostala do mocenské sféry říše, která, jak bylo ukázáno výše, však v nárazníkové oblasti vně svého východního limitu již od počátku 9. století neoponechávala volný prostor pro existenci lokálních elit.

Na základě této úvahy tak lze naznačený problém zúžit na otázku, zda se Chebsko od merovejského či raně karolinského období vyvíjelo jako antropogeografický celek, který si udržoval svébytnou každodenní a ceremoniální sociální interakci na takové úrovni komplexnosti, že vedla k formulování svébytné komunitní identity, a zda se zde vyskytovala elita, jež ji prezentoval navenek a garantovala vnitřně. Pokud ano, mohlo dojít v průběhu 9. století nebo nejpozději na počátku 10. století buď k integraci chebské populace včetně její elity do struktury severovýchodobavorského federátního útvaru, anebo tito regionální vládcí byli za více či méně dramatických okolností vytěsněni ze svých sociálních úloh říšskými úředníky a dřívější komunitní identita pak podlehla více či méně postupné erozi. Stejně tak je ovšem možné, že se Chebsko vyvíjelo již od svého počátku v pozdním merovejském období jako integrální součást *terry slavorum*, tedy že zde není namístě předpokládat existenci vyšší, „charismatické“ elity (*duces*), ale právě a pouze osob nižšího ranku, *županů*, kteří zde zastupovali linii určenou zpočátku říšskými úředníky (s titulaturou *duces*), kteří měli spravovat východní, dienedhofenskou hranici karlovské říše, a kteří se v neklidných dobách po pádu *limitu sorabici* transformovali v regionálně hegemonní šlechtu.

Oba nastíněné modely pochopitelně nelze zaměňovat s historickou realitou, jejíž konkrétní peripetie zřejmě navždy zmizely v mlčení těch pramenných

---

⁵⁸⁰ Srov. GRAUS 1980; NOVÝ 1968, s. 131–149.

⁵⁸¹ KEJŘ 1973, HOLÝ 1968; KNOLL/KAREL (EDS.) V TISKU.

kategorií, které dovedou reflektovat kauzální souvislosti, tedy narativ. Zůstává zde však možnost volby, podložená především nepřímými indiciemi, ale i potřebou dalšího a pokud možno přehledného rozvoje interpretujícího diskurzu, který do sebe musí nutně spojovat nejen prameny podložené realie, ale i další induktivní momenty vycházející z jiných regionů, pramenů či modelů. Proto bude dále zvažován výrazně jednodušší model druhý, který předpokládá integrální vývoj raně středověkého Chebska v rámci regionu *terry slavorum*. Již od pozdně merovejského období totiž vykazuje tato oblast, třebaže jen na základě sporých dostupných pramenů, neoddiskutovatelnou míru kulturní homogenity, zatímco víceméně absentují výrazné konkrétní doklady regionalizace a diverzity.

V oblasti chebské raně středověké sídelní komory se tedy bylo možno setkat s pestřeji strukturovanou societou, která se rozpadala do dnes již nerekonstruovatelného, avšak jistě nehomogenního portfolia komunitních identit. Každá z nich měla samozřejmě možnost zanechat svou stopu v různých segmentech pramenné báze, a to odraz symbolické komunikace v artefaktuálním záznamu, každodenní komunikace v utváření místních a pomístních jmen, a ty, které nebyly determinovány úzce regionálně, mohou být a patrně i jsou zaznamenány i prostřednictvím médií nesoucích narativ. Opomenout pak samozřejmě nelze ani oprávněný předpoklad společenské dynamiky v průběhu více než dvou set let trvání chebské raně středověké sídelní komory. Je tedy patrné, že ani v rámci povšechné, generalizující interpretace není snadné vystačit s paušálními kategoriemi, které nabízejí nacionálně orientované historiografické či jednostranně lingvisticky orientované diskurzy.

Měřeno akcenty moderního bádání, představuje jednu z klíčových otázek spojenou s komunitními identitami raně středověkého Chebska postup a charakter christianizace jednotlivých skupin jeho obyvatelstva. Bráno od špiček hierarchie, lze předpokládat, že v 9. století by již asi bylo těžké hledat ve střední Evropě osoby, které by své sociální postavení odvozovaly od říšské panovnické moci, ale zároveň by se nepodílely na jednom z jejích fundamentálních diskurzů – křesťanské víře. Jaké byly možnosti reálné účasti na symbolické, tedy rituální složce tohoto diskurzu v rámci raně středověkého Chebska, ponechme nyní stranou. Složitější je otázka v případě bojovnické vrstvy, u které lze předpokládat velmi heterogenní složení individuálních identit,⁵⁸² nicméně ani v případě této skupiny nelze výrazněji pochybovat o její – alespoň formální – christianizaci. Klíčovou otázkou je však christianizace lokálního obyvatelstva, pro kterou je stěžejní argumentační rovinou významný vývoj pohřebních areálů v regionu.

---

⁵⁸² Srov. např. složení jmen družiníků rugilandského vévody Josepha z počátku 10. Století (THF, č. 1037, s. 781–783) či analýzu personálních identit legendárního Tunny a Gommona (TŘEŠTÍK 1997, s. 369–374).

Vývoj nekropolí v rámci chebské sídelní komory je možno rozdělit do dvou horizontů; první z nich představují nevelká řadová pohřebiště na okraji sídelní oikumeny v Horních Lomanech a Třebni (kat. č. 9 a 25), druhý z nich potom poměrně rozsáhlá, zřejmě kostelní nekropole na centrální lokalitě (kat. č. 11c). V případech starší vrstvy pohřebišť se setkáváme s milodary, mrtvé z chebského kostelního hřbitova doprovázejí už pouze takové artefakty, které je nutno pokládat za součást kroje (s jedinou výjimkou pohřbu s nožem a ostruhou). Třebaže celková skladba artefaktů, které z těchto nekropolí pocházejí, je poměrně dosti pestrá, drtivou převahu mají závěsné kruhy s esovitou kličkou, které reprezentují v nestejně míře všechny výše zmíněné základní subtypy, což je klíčové pro chronologické ukotvení proměny pohřebních zvyklostí populace na horní Ohři. Nevelké řadové nekropole při okraji sídelní oikumeny tak představují fenomén 9. a zejména v případě třebeňské nekropole též 10. století. Zůstává otázkou, které složky obyvatelstva chebské sídelní komory zde pohřbívaly, vedle autarkního obyvatelstva totiž nelze vyloučit ani vrstvu bojovnickou; pro tuto hypotézu se zdá svědčit jak typově pestrá skladba esovitých záušnic, jež dokládá nadregionální kontakty alespoň části pohřbívací komunity, tak neověřitelné zprávy o nálezů meče na hornolomanské nekropoli. Usazení části bojovnické elity ve venkovských komunitách je v rámci střední Evropy běžně pozorovaným jevem.⁵⁸³

Někdy před rokem 1000 potom dochází ke zřetelné proměně funerálních aktivit v regionu. Venkovská pohřebiště jsou opuštěna, zatímco vzniká nekropole na plošině Chebského hradu. S poměrně vysokou mírou pravděpodobnosti je možno klást tento proces do souvislosti se vznikem některé ze starších fází hradní kaple, což ovšem nutně nemusí znamenat, že venkovské obyvatelstvo začalo pohřbívat právě na nejvýznačnější části ostrožny. V úvahu samozřejmě připadají i složitější modely, ačkoliv územně omezený rozsah chebské sídelní komory patrně dovoluje uvažovat o farní úloze chebského svatostánku pro všechna sídliště v Chebské kotlině.⁵⁸⁴ Na pohřebišti u prvního kostela na Chebsku se tak po smrti zřejmě setkávají příslušníci všech komunit. O přítomnosti bojovnické vrstvy svědčí nález mužského pohřbu se statusovým reziduem bojovnické výbavy (pohřeb s ostruhou), lokální elitu lze hypoteticky spojovat s pohřby pod kamennými náhrobníky,⁵⁸⁵ a běžnému obyvatelstvu pak zřejmě odpovídá masa ostatních etážovitě ukládaných hrobů, které obsahují nanejvýše jednoduché součásti kroje či jednoduchý ženský šperk. V zásadě je tedy možno tvrdit, že okolo roku 1000 byla prakticky veškerému obyvatelstvu chebské kotliny přístupná základní pastorační péče, mělo přístup k základním křesťanským svátostem a upravilo své pohřební

---

⁵⁸³ Např. v Čechách (BARTOŠKOVÁ 2014, 77–84) či na Moravě (ŠTEFAN 2011A, s. 336–337, Fig. 2 a 3).

⁵⁸⁴ Srov. FIALA 1967; ŠTEFAN/VARADZIN 2014.

⁵⁸⁵ Kamenné stély se v Čechách vyskytují často na mlado- a pozdněhradištních lokalitách, kde lze předpokládat přítomnost pohřbů nobility – např. Libice nad Cidlinou, okr. Nymburk (KRUMPHANZLOVÁ 1966, s. 304–305) či v Radomyšli, okr. Strakonice (NECHVÁTAL 1997).

zvyklosti v duchu nového náboženství; christianizace Chebska tím byla v základních aspektech završena.

lokality	Cetnov	Jindřichov	Horní Lomany	Wirbenz	Mockersdorf	Eichelberg	Třebeň	Barbaraberg	Chebský hrad
počet jedinců	?	?	27	31	42	13+	?	300+	500+
nádobka/vědro	1/0	1/0	-	0/3	-	1/0	1/0	-	-
záušnice SR 1	1	-	1	24	22	-	1	2	-
ocílka	-	1	-	1	-	-	-	-	-
sekera/kopí/ sax	-	0/0/1	0/0/?	1/0/0	2/1/0	-	-	-	-
nůž	-	-	1	13	1	2	-	-	1
záušnice SR 2	-	-	6	-	-	2	19	49	57
šíp	-	-	-	11	-	-	-	1	-
ostruha (dlouhý bodec)	-	-	-	-	1	2	-	-	1
horizont	pozdně merovejský		karolinsko-otonská řadová pohřebiště					kostelní nekropole	

Tab. 9: Schematizovaná charakteristika horizontů pohřebišť na Chebsku a ve Flednitz.

Znatelně méně jasné jsou poměry, které panovaly v 9.–11. století ve východní části Horního Poohří, tedy v údolí Ohře mezi Krušnými horami a Slavkovským lesem a zejména v Karlovarské pánvi. Tato problematika není moderně zpracována; souhrnně a obšírně se jí v přímé souvislosti s Chebskem zabýval E. Šimek,⁵⁸⁶ jehož závěry v zásadě přebírá a dílčím způsobem aktualizuje drobný příspěvek F. Kašičky a B. Nechvátala.⁵⁸⁷ Jedinou archeologicky podchycenou lokalitu v oblasti představuje opevněné sídliště na k. ú. Tašovice (kat. č. 24), jež v 9. a 10. století plnilo zřejmě úlohu centra podobné sídelní komory, jaká se nacházela na Chebsku, či které jsou signifikantní pro tehdejší severovýchodní Bavorsko. Konec sídelní aktivity na tašovickém hrazeném sídlišti patrně souvisí se vznikem nové, nepochybně opevněné lokality, jíž je pozdější centrum stejnojmenné přemyslovské sedlecké kastelánie. To se pravděpodobně nalézalo

⁵⁸⁶ ŠIMEK E. 1955, s. 87–124, s. 324–335.

⁵⁸⁷ KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980.

cca 5 km východně po proudu Ohře na k. ú. Sedlec, okr. Karlovy Vary. Přesná lokalizace tohoto hradu není jasná,⁵⁸⁸ takže vývoj lokality je možno postihnout pouze na základě písemných pramenů. Sedlecko se poprvé objevuje v písemných pramenech k roku 1086, kdy císař Jindřich IV. potvrzuje hranice pražské diecéze.⁵⁸⁹ Význam této listiny zmíněné již v souvislosti s Chamskou markou tkví v tom, že horní tok Ohře včetně Chebska nezahrnuje do diecéze pražské, nýbrž řezenské, k níž Chebsko náleželo až do roku 1787.⁵⁹⁰ Jako západní mez české církevní provincie potom určuje právě území Sedlecka, takže zřejmě i na Karlovarsku – podobně jako v jiných regionech Čech a Moravy – zaznamenáváme jev, kdy po připojení území pod přemyslovskou svrchovanost vzniká nové hradské centrum. Rovněž další dějiny Sedlecka v 11. a na počátku 12. století jasně ukazují, že politický limit českého státu v tomto údobí nikdy nepřekročil chebsko-sedlecké pomezí. V 80. letech 12. století dokonce přešlo Sedlecko, do té doby řadová přemyslovská kastelánie, na několik let do držení Fridricha I. Barbarossy,⁵⁹¹ který i zde začal budovat – po vzoru ostatních štaufských držav na východním pomezí říše⁵⁹² – ministeriální správní systém a i po návratu Sedlecka pod pravomoc českého panovníka přetrvávala po jistou dobu určitá exkluzivita v postavení oblasti. Český vliv v horním Pooohří potom byl od 90. let 12. století systematicky posilován, až se roku 1232 posunula chebsko-sedlecká – a tedy říšsko-česká – hranice do oblasti služebních lén chebské ministeriality v Chebské kotlině,⁵⁹³ a geopoliticky (nikoliv však z hlediska právního, správního a obecně kulturního vývoje) definitivně zanikla po zastavení Chebska České koruně.

---

⁵⁸⁸ Literatura se nejčastěji kloní k táhlému návrší nad říčkou Rolavou s pomístním jménem Gobes (nejnověji SLÁMA 1986, s. 88). Lokalizací Sedlece se obšírně zabýval TUREK 1950, s. 88–91, na další potenciální raně středověké fortifikace na k. ú. Velichov a k. ú. Radošov (obě okr. Karlovy Vary) poukazují KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980. Na obou těchto lokalitách jsou sice patrné relikty valů, z první z nich – vedle stěpů knovízských – jsou ze sběrů doloženy i středo- a mladohradištní keramické fragmenty; na základě takto vágní pramenné báze však není možno hovořit ani v jednom případě o raně středověkém opevněném sídlišti (srov. SMRŽ 1991).

⁵⁸⁹ CDB I, č. 86, s. 92–95; DD H IV, č. 390, s. 515–518; další verze FRB II, s. 115–117.

⁵⁹⁰ STURM 1964, s. 124–125

⁵⁹¹ KEJŘ 1973, zejm. s. 13–23.

⁵⁹² Srov. KUBŮ 1997, s. 15–19.

⁵⁹³ Srov. KUBŮ 1997, s. 74; VELÍMSKÝ 1992; týž 1993.

6. TEMPORA MUTANTUR – VRCHOLNĚ STŘEDOVĚKÁ TRANSFORMACE

Zatímco nástup raně středověké periody se na základě současných pohledů jeví jako postupná syntéza pozdně antického a barbarského dědictví, představuje zvláště ve východní části střední Evropy počátek vrcholného středověku zřetelnou proměnu společnosti, krajiny, technologií i hmotné kultury. V rámci proměny spektra artefaktů i lokalit snese toto období v rámci tzv. „historické“ archeologie srovnání snad jen s počátkem industriální krajiny a nástupem masové produkce typizovaných výrobků na přelomu 18. a 19. století. Proměna se však samozřejmě dotkla i společenských forem, mizí instituce *gentes* a jejich charismatických vládců, a v říši a později i v českém království samotné dojde k procesu, který je někdy označován jako „privatizace“ vlády.⁵⁹⁴ Na dějinném jevišti střední Evropy se tak objevují nové entity, jako je pozemková šlechta, emancipované církevní instituce a města. Jejich působení je v principu univerzální, v důsledku procesu, který je někdy nepřilíš šťastně nazýván *kolonizací*, postupně mizí někdejší raně středověká kulturní regionalizace.⁵⁹⁵ Vrcholně středověké sídelní formy i kulturní krajina stanovují dodnes základní souřadnice prostředí, v němž žijeme. Společenské fenomény zděděné z období rozkvětu středověku nabídly podobnou možnost sebereferece moderní společnosti; zatímco k některým z nich (církvi či univerzitám) se dnes hlásíme jako k součásti vlastní kulturní identity, jiné (člověčenství či naopak dědičné výsady) stejně principiálně odmítáme.⁵⁹⁶ Na rozdíl od „temného“ raného středověku, který, jak již bylo na příkladě Chebska ukázáno, mnohokrát posloužil jako ne-významový rámeček zcela moderním ideovým konstruktům, vrcholný středověk představuje v mnoha ohledech dobré východisko rozumění, neboť jeho struktury (krajinné, společenské, mentální) jsou již pro střeoevropský prostor alespoň ve vybraných segmentech v úplnosti pochopitelné. Vrcholně středověká proměna je proto v posledních desetiletích jedním z klíčových témat medievistiky⁵⁹⁷ a nezdá se, že by toto výsadní postavení měla v dohledné době ztratit. Tato obecná tvrzení jsou v plné míře platná i pro region Chebska. Raně středověkou periodu, již jsme dnes schopni se přiblížit jen prostřednictvím podobných modelů a schémat, které jsou dílem moderního bádání, již počátkem 12. století střídá období vrcholně středověké, tedy řádově o jedno století dříve, než v jiných oblastech dnešního českého státu. A proměny jsou více než markantní.

Poprvé dovedeme pojmenovat a společensky zařadit místní mocné, Vohburky a Štaufy. Samotní příslušníci těchto rodů, pokud lze z jejich itinerářů

---

⁵⁹⁴ K pojmu ŽEMLIČKA 2003, s. 509–513.

⁵⁹⁵ K přetrvávání jejich vnímání viz KLÁPŠTĚ 2005, s. 9–12.

⁵⁹⁶ Srov. NODL 2015.

⁵⁹⁷ Z hlediska archeologie viz souhrnně KLÁPŠTĚ 1994; týž 2005, současný stav bádání mapuje např. BIERMANN/KERSTING/KLAMMT (EDS.) 2012; DALLMER/KLÁPŠTĚ/HASIL (EDS.) 2014.

soudit, Cheb a Chebsko patrně příliš často osobně nenavštěvovali. Mužští příslušníci vohburského rodu v Chebu výslovně doloženi nejsou vůbec,⁵⁹⁸ takže jedinou bezpečně přítomnou Vohburkovnou v Chebu zůstává Adéla, která zde měla vstoupit do manželského svazku s Fridrichem I. Barbarossou. Událost je nadto doložena jen jediným, poměrně problematickým a pozdním pramenem, jímž je vyprávění o počátcích kláštera ve Waldsassenu.⁵⁹⁹ Změnu v tomto směru přinesl teprve závěr Barbarosovy vlády, který Chebský hrad začal využívat nejen jako zeměpanské centrum a eventuálně jako privátní rezidenci, ale rovněž k významným veřejným událostem.⁶⁰⁰ Příímý osobní vztah nejvyšších elit k Chebu se tak v prvních třech čtvrtinách 12. století patrně příliš neodlišoval od starších období a zahrnoval nejvýše nepravidelné návštěvy, o nichž nemáme pramenné zmínky. Výrazná kvalitativní změna se však udála o stupeň níže v lokální společenské hierarchii, kdy schématickou figuru chebského župana střídají konkrétní postavy ministeriálů markrabat z Vohburku,⁶⁰¹ resp. Štaufů.⁶⁰²

Jejich působení bylo vesměs doposud chápáno prismatem vazalského vztahu ke konkrétní vrchnosti, resp. v souvislosti s titulární držbou *předštaufského*, resp. *štaufského Chebska* Vohburky nebo Štaufy.⁶⁰³ Tento obraz bude platit potud, pokud se nevzdáme ahistorického pojetí Chebska a spolu s poslední literaturou nenahlédneme ministeriály působící v Horním Poohří, resp. při východní hranici říše 12. století, jako imanentní společenskou skupinu. Jestliže se ale od této optiky oprostíme, procesy, jež byly doposud chápány jako rodové soupeření, se budou jevit spíše jako utilitárně založená kooperace nebo jako mozaika různých strategií při naplňování patrně nevyřčeného, ale mimořádně ambiciózního záměru sídelního a hospodářského využití krajiny česko-bavorského pomezí. Na tomto projektu se vedle již jmenovaných Vohburků a Štaufů podíleli i další hráči, jako například hrabata ze Sulzbachu, hrabata Andechs-Meranská, hrabata z Bogenu, fojtové z Veidy, ale i čeští Přemyslovci. Vztah k určitému rodu představoval pouze dílčí aspekt identity konkrétních ministeriálů,⁶⁰⁴ neboť zřejmě není neopodstatněné uvažovat o personální kontinuitě při řešení konkrétních dílčích úkolů, nebo naopak o jejich duplicitní či multiplicitní vazalitě.⁶⁰⁵

Ve strategiích projektů osidlování česko-bavorského pohraničí lze samozřejmě vysledovat u konkrétních rodů určitá schémata. Štaufové vytvořili ve

---

⁵⁹⁸ Viz vohburský listinář – UGD.

⁵⁹⁹ SS XV/II, s. 1092. Srov. KUBŮ 1997, s. 21 a pozn. č. 35.

⁶⁰⁰ Viz OPLL 1978.

⁶⁰¹ K vohburské ministerialitě obecně KÜSS 2013, s. 287–314, ve vztahu k Chebsku pak NEUBAUER/THIESER 2003 a nejnověji VELIČKA V TISKU.

⁶⁰² KUBŮ 1997.

⁶⁰³ Přejednost Chebska do štaufské držby je tradičně chápán v intencích klasické práce DOEBERL 1894, s. 77–90.

⁶⁰⁴ Srov. DENDORFER 2004, s. 239–246; KÜSS 2013, s. 292–333.

⁶⁰⁵ Tak VELIČKA V TISKU, srov. KUBŮ 1997, s. 24–26 v konkrétním případě ministeriálních rodů z Liebensteinu, z Lohmy a z Falkenbergu. Na obecné rovině k dvojí vazalitě viz DEUTINGER 2002.

druhé polovině 12. století model spletité struktury roztržité lenní držby a mnohočetných závislostí vázaných na vlastní rod a jeho vazaly. Ten se ukázal jako životaschopný mimo jiné na Chebsku, v 80. letech 12. století s ním zkoušeli expandovat i dále podél toku Ohře do Sedlecka.⁶⁰⁶ Detailní představu o stovkách lenních vztahů v krajině vrcholně a pozdně středověkého Chebska, Loketska a Horní Falce poskytuje zejména zvláštní diplomatická kategorie, tzv. lenní knihy.⁶⁰⁷ Ty jsou v podobě ucelené řady dochovány z období 14. a 15. století pro rod markrabat z Leuchtenberka, jež měla s rodem Štaufů četné vazby,⁶⁰⁸ a pak v jednom exempláři i pro zřejmě nejproslulejší rod štaufských ministeriálů, Nothafty.⁶⁰⁹ Naznačují tak dlouhodobou životaschopnost někdejší štaufské strategie. Poněkud odlišnou cestou se vydali Vohburkové, kteří ve velké míře spoléhali na zakládání domovních klášterů vybavených nemalým majetkem, přičemž všestranný potenciál těchto klášterství pak nesporně přispíval k dalším osidlovacím aktivitám.⁶¹⁰ Jeden z nejúspěšnějších projektů tohoto typu se v podobě fundace waldsassenského cisterciáckého kláštera, jenž byl založen Děpoitem III. z Vohburka roku 1133, odehrál i v horním Poohří, v bezprostřední blízkosti Chebu. Samozřejmě i tento model našel své epigony, v souvislosti s Chebskem nelze na tomto místě nepřipomenout založení kláštera v Teplé českým velmožem, blahoslaveným Hroznatou.⁶¹¹ Snad právě jeho osoba, českému publiku poměrně dobře známá, může posloužit pro vytvoření modelové představy dobového *manažera* riskantních osidlovacích podniků, které vyžadovaly politickou obratnost, hospodářskou prozíravost i vizi budovaných sídelních struktur i právních vztahů. Z podobného kadlubu byli nepochybně i čelní mužové kolonizačního Chebska či Sedlecka.

O konkrétních proměnách sídelní sítě však není snadné si udělat jasnější představu. Opuštěním diskurzu *historického Chebska* a jeho gradlovského *Minderung* se přirozeně dostává chápání vzniku vrcholněstředověké sídelní sítě v zázemí Chebu do významového vakua. Řešení této otázky naprosto přesahuje rámec předkládané publikace a spíše představuje generační úkol pro širší okruh badatelů z řad archeologů, kastelologů, historiků, genealogů, historických geografů i lingvistů. Svůj obsah ztratily představy o „raně středověkých“ sídlech se slovanskými názvy, jež byly „odnárodněny“ či „germanizovány“,⁶¹² a nově zakládaných „kolonizačních sídlech“ s německými názvy. V konkrétních a ne zcela

---

⁶⁰⁶ Viz zejm. SCHREIBER 1936; KEJŘ 1973; srov. ŠIMÁK 1938, s. 544–647; KNOLL/KAREL (EDS.) V TISKU.

⁶⁰⁷ Genezi a základní charakteristiku tohoto fenoménu podává VELIČKA 2014.

⁶⁰⁸ Lenní knihy jsou dochovány ve Staatsarchiv Amberg, nejstarší z nich je pak rovněž vydána v podobě kritické edice (LLB). Ke vztahům rodu k chebskému a českému prostředí viz VELIČKA 2014.

⁶⁰⁹ NLB; k rodu Nothaftů souhrnně viz HALLA/DITTMAR 2006.

⁶¹⁰ Viz např. STURM 1964, s. 71–86.

⁶¹¹ K jeho osobě viz KLÁPŠTĚ 2005, s. 70–77; k vývoji tepelského klášterství viz CHARVÁTOVÁ 1995.

⁶¹² Srov. ŠIMÁK 1938, s. 541; KUBŮ 1997, explicitně tabulka na s. 45.

výjimečných případech bude tento model patrně správný, např. u sídel se sufixem „-grün“ či „-reuth“,⁶¹³ rozhodně jej však nelze použít paušálně a dokonce statisticky.⁶¹⁴ Opuštěna pak samozřejmě byla i vize starších slovanských a mladších německých sídelních a pluzinných forem.⁶¹⁵ Rovněž archeologické poznávání krajiny horního Poohří doposud nenabízí ucelený obraz. Možnosti krajinné prospekce jsou zvláště v posledním desetiletí výrazně omezeny poklesem výměry oraných ploch, limitujícím faktorem je samozřejmě i nedostatečná znalost chronologie chebské vrcholně středověké keramiky, a i postupy dálkového průzkumu země zde zatím neměly možnost být soustavněji uplatněny.⁶¹⁶ Stěžejní úlohu proto hraje i dnes zejména diplomatický materiál, který na straně jedné poskytuje základní, byť ne zcela spolehlivý chronologický rámec jednotlivým sídlům, na který dodnes spoléhá regionální kastelologické či vlastivědné bádání, a na druhou stranu odráží alespoň základní obrysy procesu utváření vrcholně středověké sídelní sítě. Je však výpověď listinného materiálu dostatečná k tomu, aby alespoň naznačila, kdy a jakou formou překonalo osídlení horního Poohří rámec chebské sídelní komory?

S doposud nejkompexnější hypotézou vystoupil F. Kubů.⁶¹⁷ Ta je sice stále zatížena optikou historického Chebska a jeho slovanské fáze, přesto však nabízí – díky pečlivé analytické práci – určité východisko. *„Po přechodu Chebska z rukou Vohburků do majetku vládnoucí říšské dynastie Štaufů v roce 1146 se okrajová území historického Chebska dostala do rukou sousedních dynastií. Jednalo se snad o svévolnou usurpaci (sousedé využili zmatků kolem změny majitele), pravděpodobná je i domněnka, že Štaufové tato území sami rozdali, aby smířili mocné v oblasti s právně nepřilíš čistým ovládnutím Chebska.“*⁶¹⁸ F. Kubů správně postřehl, že v prostoru rozvodí Sály, Náby, Mohanu a Ohře se ve 12. století vytvořilo několik enkláv, do kterých se soustřeďovaly zájmy významných společenských entit té doby; tzv. Lubský újezd se dostal do držení přemyslovského knížete,⁶¹⁹ nejjižnější výběžek Chebska na horním toku Lesní Náby byla zájmovou oblastí hrabat ze Sulzbachu, Ašsko s okolím drželi vogtlandští fojtové z Weidy a jižní předhůří Smrčin vévodové z Merana. Počátek tohoto procesu je samozřejmě velmi složité datovat, proslulá Otnantova donace z roku 1061⁶²⁰ poskytuje jen hrubé orientační datum, k němuž lze předpokládat alespoň počátky počátků vrcholného středověku v regionu. Důležitou skutečností však je, že se v krajině, do které tyto vrchnosti

---

⁶¹³ SCHWARZ E. 1960, s. 103–104, srov též astralony 5 a 9.

⁶¹⁴ Srov. KUBŮ 1997, tabulka na str. 45.

⁶¹⁵ Srov. např. KÄUBLER 1935; KRÜGER 1967 či ETTTEL E. 2004. Poslední ze jmenovaných děl je posthumní vydání disertace obhájené na pražské německé univerzitě r. 1940 a vedené J. Pfitznerem. Rukopis je uložen v Ústavu dějin a archivu Univerzity Karlovy v Praze.

⁶¹⁶ Srov. MALINA 2015.

⁶¹⁷ KUBŮ 1997, s. 19–22; TÝŽ 2006, s. 33–34.

⁶¹⁸ KUBŮ 2006, s. 34.

⁶¹⁹ Srov. ŠIMÁK 1938, s. 544–546; HOLÝ 1968.

⁶²⁰ CDB I, č. 58, s. 60–61.

přicházely, dodnes nepodařilo jakýmkoliv způsobem prokázat výraznější přítomnost osídlení, rozhodně ji nepokrývala žádná rozvinutá sídelní síť a neexistuje žádný důvod předpokládat, že tato území spolu tvořila uzavřený celek. Vymezují však „zbytkové“ území, které se okolo čtvrtiny 12. století dostalo do držení Vohburků; jmenovitě se jedná o vlastní území Chebské kotliny s tamní sídelní buňkou, komunikačně důležité údolí Ohře mezi dnešním Marktredwitzem a Arzbergem a oblast v té době zřejmě neosídlené tirschenreuthské vrchoviny. Markrabě Děpold III. zřejmě velmi záhy po nabytí těchto území rozhodl o jejich rozdělení. Hypoteticky lze předpokládat, že tam, kde již existovaly sídelní, společenské a právní struktury, pokračoval v jejich rozvoji prostřednictvím ministeriality, zatímco v oblasti do té doby neosídlené tirschenreuthské pahorkatiny se od roku 1133 formovala doména waldsassenského klátera.⁶²¹ Ta se průběžně zkonsolidovala jako historický region Stiftland a zůstala v portfoliu „zprostředkované“ vohburské držby až do vymření vohbursko-chamské větve rodu roku 1204 a teprve následně (před rokem 1214) se waldsassenský klášter stal říšským opatstvím.⁶²²

Hlavním teritoriím působení vohburských a štaufských ministeriálů, i prostorem, kam se soustředily přímé držby Vohburků, tak bylo území ne nepodobné tomu, z něhož byla později, od 14. století, vybírána tzv. zemská berně a pro které F. Kubů zavedl přílehlavé označení *Chebský městský stát*.⁶²³ V krajině rozsah této domény naznačují i nejstarší vrchnostenská sídla.⁶²⁴ Vznik prvních drobných fortifikovaných sídel na Chebsku, která se nalézají výhradně v bezprostřední blízkosti raně středověké sídelní komory, je předpokládán již okolo roku 1150.⁶²⁵ Výraznou kvalitativní změnu je možno zaznamenat na přelomu 12. a 13. století, kdy vznikají na perimetru rodící se vrcholněstředověké sídelní oikumeny, tj. zhruba podél vrstevnice 500 m. n. m., nejstarší hrady vnitřního Chebska – na západě Seeberg, na jihu dnešní Starý Hrozňatov, na Severu Skalná – Vildštejn a Plesná, na západě pak Kynšperk nad Ohří. V této době je tedy možno zcela bezpečně hovořit minimálně o počátcích sídelního využívání prakticky celé sníženiny Chebské pánve, což dokládá i průběžné zahušťování sítě tvrzí a hrádků, ke kterému dochází v průběhu první

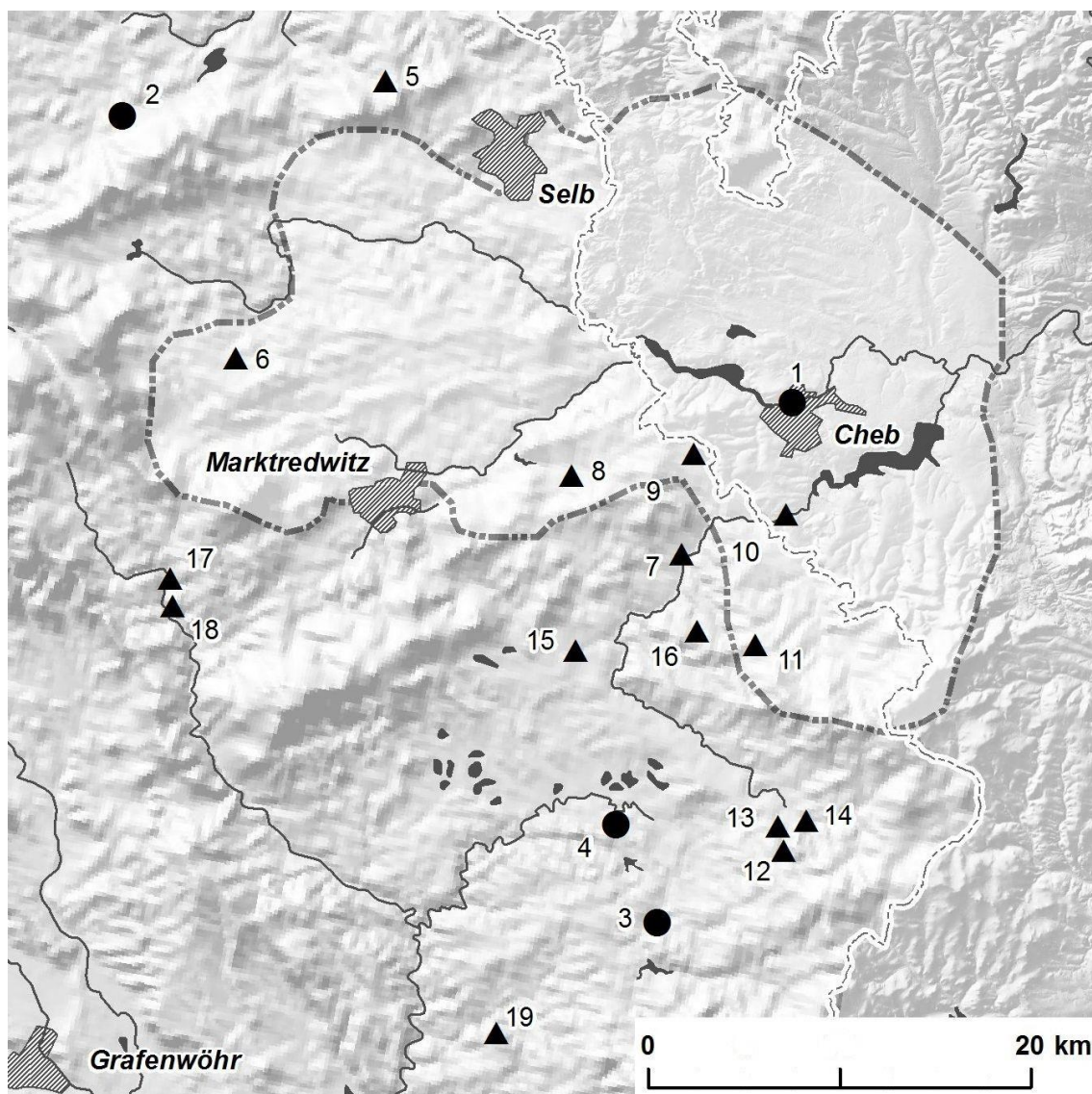
⁶²¹ KUBŮ 1997, zejm. mapa 6.

⁶²² Pozvolnou proměnu domovního v říšský klášter mapuje STURM 1964, s. 81–86.

⁶²³ K pojmu a jeho obsahu srov též NOVOTNÝ L. 2007.

⁶²⁴ Pro sledovaný prostor jsou klíčové soupisové práce ÚLOVEC 1998A a KINDER 2013, podstatné jsou též příspěvky k jednotlivým objektům – např. KAREL/KNOLL 2000; tíž 2004; tíž 2006A; tíž 2006B; ŠEBESTA 1981.

⁶²⁵ ÚLOVEC 1998A, s. 24, s. 34–35.

Obr. 98: Pravděpodobný rozsah vohburské državy v horním Poohří: území Chebského městského státu (k r. 1392) a doložená vohburská držba: ministeriálové (kruh) a alod (trojúhelník). Koncentrace v oblasti tirschenreuthské vrchoviny dala záhy vzniknout sesterskému historickému regionu, Stiftlandu. Podle VELIČKA /V TISKU/, mapové podklady ČUZK a BKG, sestavil autor.

1 – Cheb; 2 – Sparneck; 3 – Liebenstein (in Oberpfalz); 4 – Hohenwald; 5 – Schönwalder Wald; 6 – Gopersgrün; 7 Waldsassen; 8 – Netzstahl; 9 – Pechtnersreuth; 10 – Slapany; 11 – Wernersreuth; 12 – Dippersreuth; 13 – Frauenreuth; 14 – Großkonreuth; 15 – Mitterteich; 16 – Pfaffenreuth; 17 – Ebnath; 18 – Hölzlshof; 19 – Ebernreuth, Brunn, Kleinkonreuth, Lengenfeld, Harshaney, Rachswunsreuth.

poloviny 13. století.⁶²⁶ Teprve na závěr tohoto procesu, v pokročilém 13. a ve 14. století, kdy se regionálním hegemonelem i nejvýznamnějším feudálem v oblasti stává chebský patriciát, vznikají vrchnostenská sídla i v bezprostředním okolí Chebu (např. tvrze v Hradišti u Chebu, Vokovu, či Skalce), v prostoru někdejší raně středověké sídelní komory, který si nepochybně podržel i v kolonizačním období úlohu bezprostředního zázemí Chebu.

⁶²⁶ Viz HASIL 2010A, obr. 7.

„Sídla mocných“ v horním Poohří ukazují – podobně jako v celé Evropě⁶²⁷ – nekonečnou variabilitu těchto areálů, a to zejména díky šťastné okolnosti, že se jich do moderní doby dochovalo v relativně autentické podobě velmi pestré spektrum. Naproti tomu představa o podobě venkovských sídlišť ve 12. a 13. století zůstává naprosto mlhavá, protože valná většina jich je v současné době skryta pod žijícími vesnicemi a osadami, jejichž strukturu poprvé zachycují teprve novověká mapování. Vzhledem k dlouhé tradici osídlení chebské krajiny a četným dokladům roztržité držby lze předpokládat obdobný model jako v sousední Horní Falci, kde existují doklady rozptýleného osídlení, jež bylo teprve v mladších obdobích vrchnostmi koncentrováno do nově zakládaných lokačních sídel, aby byl vnesen řád do sídelních i právních struktur v krajině.⁶²⁸ Archeologie však měla prozatím možnost zkoumat pouze zaniklá rurální sídliště vzniklá i opuštěná až v pozdně středověkém období, kdy byly zasidlovány i sídelně málo příhodné polohy ve výše položených oblastech horního Poohří.⁶²⁹

Období 12. století pak samozřejmě přineslo i výrazné proměny samotného Chebu, protože i centrum regionu pochopitelně musí svou fyzickou podstatou reflektovat dějinné změny. Z akropole někdejšího hradiště se stává kamenný románský hrad, zatímco na jeho předpolí, jehož opevnění již není udržováno a jehož destrukce překrývá starší sídelní horizonty, žije komunita řemeslníků a obchodníků. Po celé 12. století budeme její přítomnost vlastně jen tušit, ale s počátkem 13. věku se náhle objeví na scéně jako hrdé měšťanstvo říšského města. To se jako kolektivní činitel záhy stalo hegemonem oblasti a během 14. a 15. století ovládlo chebskou krajinu, sociální i geografickou; část ministeriality se integrovala do městského patriciátu, část přesídlila a zbytek upadl do bezvýznamnosti. Chebští postupně penězi či silou systematicky ovládali hrady a tvrze v okolí svého města. Podobně jako v případě velké části středověkých metropolí, například Prahy, Bamberku či Vratislavi, došlo i k úplnému ekonomickému ovládnutí zázemí, v němž se neseťkáváme s jinými významnějšími sídly městského typu.

Počátek vrcholně středověkých proměn Chebu klade lokální historiografická konvence k roku 1100, archeologie a stavební historie posouvá toto datum zhruba do druhé či třetí dekády 12. století.⁶³⁰ Dalším dějinným mezníkem má být ovládnutí Štaufy na sklonku 40. let 12. století. Tato – výsostně politickohistorická – událost bývá často přímo spojována s ukončením vývoje tzv. vohburského, resp. románského hradu a počátkem výstavby dodnes relativně dobře dochované štaufské falce, jejíž (alespoň převažující) dokončení je kladeno –

---

⁶²⁷ Viz KLÁPŠTĚ 2005, s. 150–166.

⁶²⁸ Viz modelovou studii NEUBAUER/THIESER 2008. Jedním z produktů tohoto procesu je i pravidelný lokační půdorys městečka Neustadt am Kuhl – viz **obr. 23**.

⁶²⁹ Viz KLÍR 2010; KLÍR/KENZLER 2009.

⁶³⁰ Viz kat. č. 11c; MERHAUTOVÁ 1971, s. 130.

opět na základě chronologického rámce událostních dějin – do období po smrti Fridricha z Rothenburgu (+ 1167), kdy Cheb přímo držel a užíval Fridrich I. Barbarossa, tedy do 70. a 80. let 12. století. Ke konvenční chronologii stavebního vývoje Chebského hradu se jen z českých poválečných autorů vyslovili – samozřejmě vedle P. Šebesty a A. Hejny – například A. Merhautová⁶³¹ a historik F. Kubů.⁶³² Pozoruhodné je v tomto kontextu stanovisko D. Menclové, která předpokládá dalekosáhlou proměnu prostorového schématu severního výběžku chebské ostrožny mezi tzv. románskou a štaufskou fází hradu a relativně dynamický vývoj jednotlivých stavebních komponent falce.⁶³³ Je však namísto předeslat, že to byl naposledy ve 30. letech 20. století O. Schürer, jehož texty měly adekvátní komparativní záběr.⁶³⁴ Chebská situace, na území Československa, resp. České republiky zcela solitérní, je tak po generace nahlížena bez jakéhokoliv jiného, než obecně historického kontextu. To samozřejmě zužuje horizonty kladených otázek i možnosti alternativních chronologických schémat stavebně- a sídelněhistorického vývoje.

Pro poznání stavební podoby nejstarší fáze Chebského hradu (literatura ji nepřesně označuje jako románskou či vohburskou) byl zásadní výzkum, který v letech 1932–1933 prováděl nejprve O. Schürer a od podzimu 1933 A. Gnirs. Jeho výsledky však nemohly být výkopcem ani náležitým způsobem zdokumentovány, natož zpracovány, zběžná terénní dokumentace a nálezová zpráva tak byly vyhotoveny z pokynu Státního archeologického ústavu A. Knorem. Z tohoto materiálu se dozvídáme, že O. Schürerovi a A. Gnirsovi se podařilo zjistit – krom raně středověkých hrobů a kulturní vrstvy – systém opevnění doplněného dvěma věžovitými stavbami, který areál hradu rozdělával v severojižním směru zhruba v úrovni tzv. černé věže,⁶³⁵ a který jednoznačně předcházal štaufské stavební fázi. Výsledky Schürerova a Gnirsova výzkumu měl opakovaně možností dílčím způsobem revidovat P. Šebesta.⁶³⁶ Mezi jeho nejzásadnější zjištění patří skutečnost, že obě zaniklé věže, tedy tzv. jižní, která se v půdoryse částečně překrývá se základy dodnes stojícího bosovaného bergfritu, i severní, jež stála v prostoru mladšího Kuchelhausu, měly pravidelný oktogonální půdorys o průměru 10, resp. 8 m.⁶³⁷

Pomyslnou pravlastí oktogonálních bergfritů je oblast francouzsko-švýcarsko-německého pomezí, kde se vyskytují již hluboko v 11. století, z kvalitně

---

⁶³¹ MERHAUTOVÁ 1971, s. 130–131.

⁶³² KUBŮ 1997, s. 21.

⁶³³ MENCLOVÁ 1972, s. 88–89; s. 96.

⁶³⁴ Zejm. ve studii SCHÜRER 1929B.

⁶³⁵ ARUP C-TX-193302546. Terénní dokumentace kampaně roku 1932 vedené O. Schürerem se nedochovala, základní informace lze však získat ze série jeho studií z roku 1934.

⁶³⁶ ARUP C-TX-200104177. Srov. starší vyobrazení na základě Schürerových a Knorových zpráv (MENCLOVÁ 1972, s. 88, obr. 97) se situační skicou revidované superpozice oktogonální a tzv. černé věže (ŠEBESTA 1999, obr. na s. 6).

⁶³⁷ ŠEBESTA 2007, s. 52; srov. týž 2006, s. 170; ARUP C-TX-200201383.

dokumentovaných lokalit jmenujme alespoň Merburg, Ldkr. Saarpfalz, který vznikl okolo roku 1050⁶³⁸ a Eguisheim (Egisheim), dép. Haut-Rhin.⁶³⁹ Oktogonální bergfrity se však vyskytují i v jiných částech dnešního Německa, Francie, Beneluxu a Itálie.⁶⁴⁰ Z hlediska chebské situace je nejpodstatnější srovnání s lokalitou Neuenburg, Ldkr. Burgenlandkreis, která se nachází cca 30 km jihozápadně od Lipska,⁶⁴¹ jež představuje bezpečně doloženou paralelu obdobného uspořádání hradby jištěné dvojicí oktogonálních věží. Předštaufská fáze Neuenburgu je však pravděpodobně o několik dekád starší, její vznik bývá kladen k roku 1090. Naopak o něco mladšího data je oktogonální bergfrit na hradě Dornburg, Ldkr. Saale – Holzland.⁶⁴² Geograficky i sídelním vývojem nejbližší paralelu představuje hrad Sulzbach, Ldkr. Amberg-Sulzbach, konkrétně jeho pátá stavební fáze podle M. Hensche (viz **obr. 26**).⁶⁴³ Zde byla zjištěna v rámci staršího hradu (s tradicí sahající až do karolinského období) obdobná oktogonální věž o průměru 12,5 m, jíž je možno datovat do poloviny 12. století; výčet paralel s Chebským hradem tím však zdaleka nekončí, terénní konfigurace, stejně jako přeměna raně románské rezidence ve středověké město s citadelou a v neposlední řadě hmotná kultura⁶⁴⁴ poukazují na zřetelnou souvislost obou lokalit. Další památkou tohoto druhu, jednou z mála doposud zachovalou v podobě stojícího zdiva, je hrádek Ebermannsdorf, jinak též Eberburg, Ldkr. Amberg-Sulzbach, který se nachází cca 15 km jihovýchodně od Sulzbachu.⁶⁴⁵ Vznik oktogonální věže o průměru 9 m a síle zdiva až 2,5 m lze klást do období okolo poloviny či spíše po polovině 12. století, stavebníky byli i v tomto případě hrabata ze Sulzbachu, příp. některý z jejich leníků.

Dále podél toku Dunaje představuje důležitou paralelu hrad v Garsu am Kamp. Tamní osmiboký bergfrit byl před nedávnem dendrochronologicky datován do období krátce po roce 1090.⁶⁴⁶ To otevírá možnost pokládat též tzv. Loupežnickou věž znojemského hradu, jež se bohužel zřítla roku 1898, za součást výstavby prvního znojemského kamenného hradu za vlády údělníků Litolda Znojemského (+ 1112) nebo jeho syna Konráda II. Znojemského (+ 1161).⁶⁴⁷

Z regionu Horních Frank je potom třeba zmínit na tomto místě ještě osmibokou patrovou kapli při starém bamberském dómu, tzv. Andreaskapelle, jejíž

---

⁶³⁸ ULRICH/BERNARD 2003, s. 157–165;

⁶³⁹ BILLER/METZ 2007.

⁶⁴⁰ Souhrnně AARTS 2014.

⁶⁴¹ SCHMITT 1999, s. 247–268; týž 2007, zvl. s. 112–114.

⁶⁴² KOCH A. 1994, s. 77–89.

⁶⁴³ HENSCH 2005, zvl. s. 405, Taf. 29.

⁶⁴⁴ Signifikantní je například výskyt zdobených poklic – srov. HENSCH 2005, Taf. 134: 3; 157: 3; HEJNA 1967A, obr. 20.

⁶⁴⁵ ZEUNE 1992, s. 222–225, Abb. 28–29. Srov. posun názoru na dataci této památky v reakci na výzkum v Sulzbachu u téhož autora – ZEUNE 2002, s. 32–33, Abb. 4.

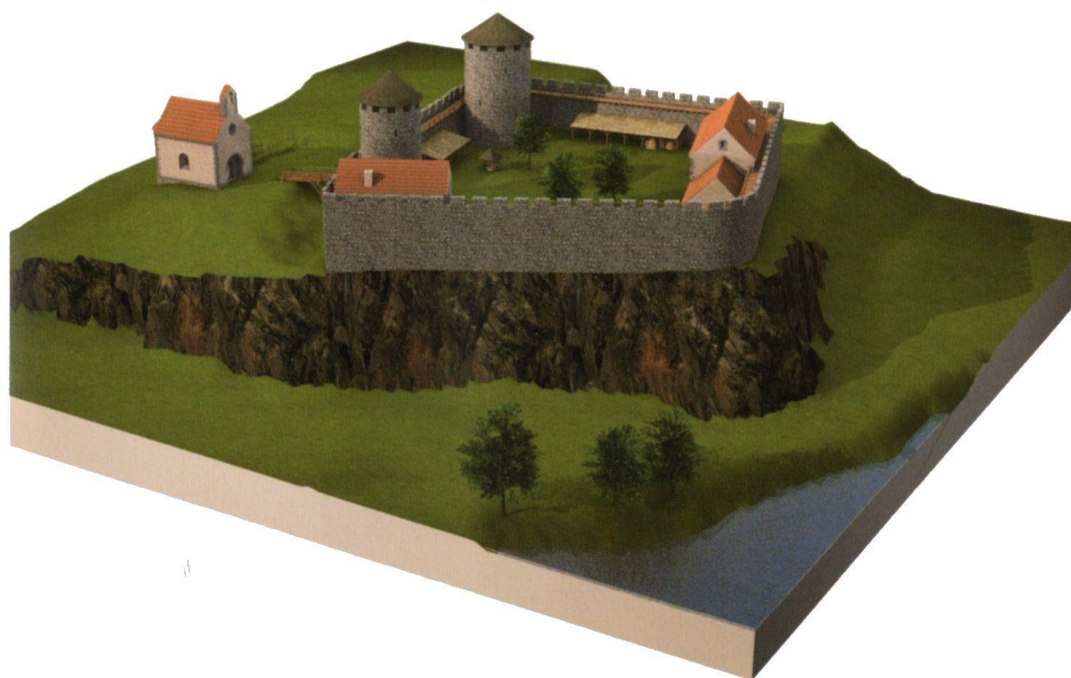
⁶⁴⁶ FRIES/SALZER 2015, s. 79–82.

⁶⁴⁷ Srov. PLAČEK 2001, s. 724–725.

zdivo se částečně zachovalo ve hmotě jihovýchodního křídla tzv. staré biskupské rezidence na návrší Domberg v Bamberku.⁶⁴⁸ Někteří autoři uvažují o této *nota bene* sakrální stavbě, kterou lze spolehlivě datovat již do poloviny 11. století, jako o ideovém východisku východobavorských oktogonálních bergfritů. O této hypotéze však lze úspěšně pochybovat, oktogonální fortifikační prvky lze se stejnou a možná vyšší mírou pravděpodobnosti odvozovat např. z pozdněantické tradice či prokazatelně starších předloh z okruhu hradní architektury.

Okolo čtvrtiny 12. století začal v západní části ostrožny Chebského hradu vznikat fortifikovaný rezidenční areál, který v podobě dvojice oktogonálních věží odkazuje na podobná sídla, jež si stavěly špičky tehdejší středoevropské společnosti. Završení první stavební fáze románského hradu lze očekávat na základě jeho paralel zejména z oblasti Horní Falce někdy okolo roku 1150. Bohužel archeologický výzkum této části Chebského hradu doposud nepřinesl žádné poznatky zejména k palácové stavbě, jež byla nesporně součástí vohburského stavebního záměru (viz **obr. 99**). Vrcholně románská fáze, jenž je zpravidla

Obr. 99: Vizualizace Chebského hradu cca v polovině 12. století. Vnitřní zástavba opevněné plochy představuje autorskou fantazii, podobně jako pojetí obou věží. Podle DOSTÁL/PLEVNÝ 2015.

označována jako štaufská, se naopak soustředila na prostor východní poloviny ostrožny. Zde ve druhé polovině 12. století stál kamenný kostelík s přiléhajícím pohřebištěm, na které mohly být možná i v tomto období ještě ukládána k odpočinku těla zemřelých, jež však již nedoprovázela vůbec žádná výbava. Revizní výzkum M. Beránka roku 2015 pak přinesl důležité zjištění k přirozené

⁶⁴⁸ Srov. HUBEL 2011, s. 31, Abb. 20-21; BURANDT 1998, s. 83-85, 142-144, 183-187; SAGE 2002, s. 100, Abb. 82.

geomorfologické konfiguraci terénu, když ukázal, že prostor štaufského hradního paláce, který se v podobě obvodových zdí dochoval až do dnešních dní, je pouze v jižní části přirozenou skalní terasou, zatímco severní část je tvořena čtyřmetrovou vrstvou navážky jištěné severní stěnou paláce. Štaufskou stavební fází je tak třeba chápat spíše jako stavbu „druhého“ hradního areálu, neboť do prostoru původního jádra hradu nemusely – s výjimkou odstranění severojižní fronty opevnění a oktogonálních bergfritů – štaufské stavební aktivity výrazněji zasáhnout.

Chebská regionální tradice, reprezentovaná v posledních letech zejména Pavlem Šebestou, pokládá bez jakékoliv opory v pramenech za stavebníka vrcholně románské dostavby Chebského hradu Fridricha I. Barbarossu.⁶⁴⁹ Provázání této prvořadě památky s osobou jednoho z největších mužů chebských i evropských dějin vrcholného středověku je samozřejmě velmi lákavé, nicméně s ohledem na celou řadu argumentů neúnosné. Prvý z nich poskytla teprve nedávno archeologie, když ve vrstvách navážek, které přiléhají k severní stěně palácové stavby, zjistila vyspělou kolonizační keramiku pozdního 12. století a některé tvary, jež je možno na základě analogií zejména z Norimberku spojovat s vrcholně středověkou produkcí 13. století.⁶⁵⁰ Druhým argumentem je pak superpozice jižní oktogonální věže s bosovaným bergfritem, Černou věží. Zde je samozřejmě třeba odhlédnout od již zcela antikvovaného názoru B. Grubera,⁶⁵¹ který ji poprvé – v diskusi s romantickými představami, že by se snad mělo jednat dokonce o stavbu antickou – na základě vědecké argumentace zařadil do středověkého období, nicméně již do 10. století. Jinde v okolních regionech se obdobné bosované věže objevují výrazně později, na tomto místě vezměme do úvahy dvě z nich, které jsou Černé věži nejbližší geograficky i dějinnými souvislostmi. V první řadě se jedná o bergfrit se zřejmě sekundárně použitými bosovanými kvádry, jenž stojí rovněž nad vodami Ohře, ovšem východně od Chebu na hradě v Lokti. Stavbou se zabývala celá řada badatelů, jejichž názory naposledy revidoval J. Varhaník, jenž se přiklonil k názoru, že loketský bergfrit je třeba datovat před polovinu 13. století, jakkoliv zřejmě odráží starší stavební tradici štaufského Chebska.⁶⁵² Druhou blízkou paralelou je pak hrad Chameregg, Ldkr. Cham, který se nachází cca 2,5 km východně od města Chamu. Jeho datování se stalo předmětem polemiky. S. Codreanu-Windauer datuje jeho vznik nálezem mince v požárovém horizontu předchozí fáze hradu obecně do

---

⁶⁴⁹ Srov. odlišná mínění, jež klade vznik chebské falce až do počátku 13. století: MERHAUTOVÁ 1971, s. 132; MENCLOVÁ 1972, s. 96; LÍBAL 2003, s. 156 či ÚLOVEC 1998a, s. 78–88.

⁶⁵⁰ BERÁNEK/HASIL V PŘÍPRAVĚ.

⁶⁵¹ GRUBER 1863, s. 3–8.

⁶⁵² VARHANÍK 1999. Tento názor významně podporuje skutečnost, že oblast Loketska/Sedlecka byla po jistou dobu pod přímým Barbarossovým vlivem, zřetelně tendujícím k ustavení ministeriální správy (viz KEJŘ 1973, srov. stanovisko německé vlastivědy k původu loketského hradu – SCHREIBER 1936, s. 11–15) a že bosované zdivo se vyskytuje i na prokazatelném štaufském ministeriálním hrádku ve Skalné (KAREL/KNOLL 2000, tíž 2004).

druhé poloviny 12. století,⁶⁵³ což však může být a patrně také je pouze hrubé datum *post quem*. Přesvědčivější je proto stavebněhistorická argumentace B. Ernsta, který věž typologicky řadí teprve na počátek 13. století.⁶⁵⁴ Je tedy neopodstatněné předpokládat, že jižní osmiboká věž Chebského hradu byla vystřídána bosovaným bergfritem po nějakých 20 či 30 letech své existence, ale spíše až po roce 1200.

Nejzávažnější argument proti dataci chebské falce do 70. či 80. let 12. století však poskytuje chronologie chebských svatostánků. Jak bylo podotknuto výše, již v raně středověkém Chebu se nacházel kostel, který lze s přiměřenou mírou jistoty situovat do prostoru dodnes stojící patrové hradní kaple. Stržení této sakrální stavby lze s jistou mírou zdrženlivosti datovat do pokročilých 80. let 12. století; dendrochronologická analýza pozůstatků jedlového lešení ve zdivu horní kaple ukázala na smýcení použitého dřeva v letech 1187/1188.⁶⁵⁵ Jedná se však o poměrně extenzivní výklad situace, která mohla být samozřejmě mnohem složitější, například v případě, že by pro tyto – v zásadě provizorní – účely bylo využito součástí starší konstrukce.⁶⁵⁶ Uvedené datum tak bude lépe chápat jako *post quem* pokročilé, ale nikoliv finální etapy výstavby nové hradní kaple a teprve její počátek lze pokládat za datum *ante quem* zániku kaple původní. O Vánocích roku 1188, které před odjezdem na osudnou křížovou výpravu trávil Fridrich I. Barbarossa v Chebu, tedy kaple stála nejvýše v podobě hrubé stavby, bez zaklenutí a umělecké výzdoby.

O složitější genezi této stavby svědčí skutečnost, že zřejmě prodělala jistou změnu komunikačního schématu. Srovnáme-li chebskou hradní kapli s její nejbližší paralelou, tedy s hradní kaplí norimberského Císařského hradu, zjistíme, že původní komunikační schéma obou budov bylo shodné; spodní kaple byla přístupná na úrovni přízemí, horní potom přímo z prvního patra přilehlé palácové budovy.⁶⁵⁷ V Chebu byl tento přístup realizován dnes zazděným vstupem v západní stěně po dřevěném ochozu, jehož přítomnost dokládají krakorce na jižní a právě východní stěně, jakož i archeologickým výzkumem roku 1911 zdokumentované kamenné základy jeho dřevěných opor po obvodu stavby.⁶⁵⁸ Dnešní přístup do horní kaple, tj. schodiště v severovýchodním rohu stavby, lze z několika důvodů

---

⁶⁵³ CODREANU-WINDAUER 1992, s. 77–80.

⁶⁵⁴ ERNST 2003, s. 53–58. Zde je třeba upozornit na podstatný konstrukční rozdíl mezi chameregským a chebským bergfritem, který spočívá v zaklenutí vnitřních prostor, se kterým se v Chebu nesetkáváme. Tento konstrukční znak v rámci sálské hradní architektury na jihovýchodě Německa však nedovoluje přímočarý evolucionistický výklad (ZEUNE 192, s. 221–223).

⁶⁵⁵ Podle *Dendrochronologie. Databáze datovaných objektů*. [online], [cit. 6. 6. 2013]. URL: <<http://www.dendrochronologie.cz/databaze?stext=Cheb&kde=1&search=filtr>>. Datování provedli J. a T. Kynclovi.

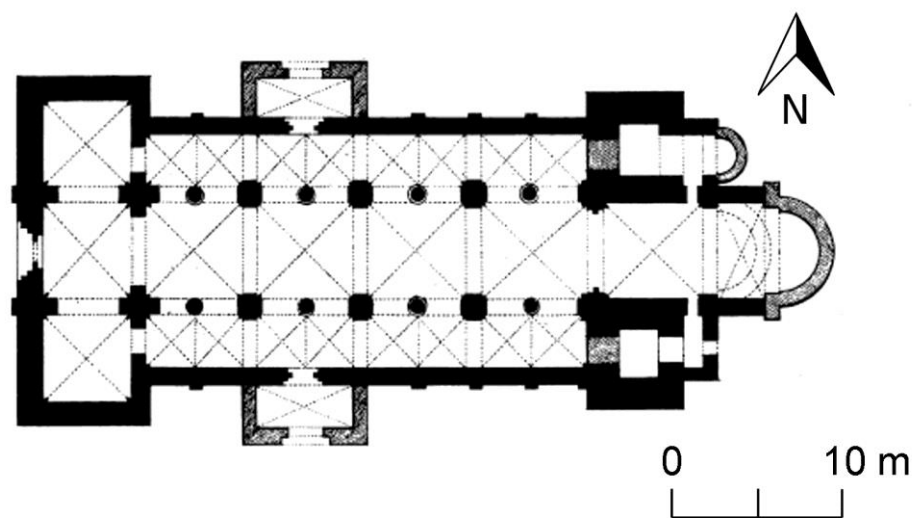
⁶⁵⁶ Srov. snahu argumentovat, že se jedná v zásadě o datum *ad quem* – ŠEBESTA 2013, s. 294; ŠEBESTA 2014.

⁶⁵⁷ Viz FRIEDEL/GROßMANN 1999, obr. na s. 44, 51 a 54

⁶⁵⁸ JONAS 1911, s. 7–12.

pokládat za sekundární. Zaprvé je třeba si povšimnout zcela odlišného zdiva tohoto schodiště a odsazení vnitřní fronty zdiva severní stěny, které zřejmě vzniklo jeho dodatečným otesáním.⁶⁵⁹ Protiargument P. Šebesty, že jak k obvodovým stěnám, tak k tělesu schodiště přiléhá jednolitá maltová podlaha,⁶⁶⁰ je ze stratigrafického hlediska nemožný, neboť žádným způsobem neřeší vzájemný vztah stratigrafických jednotek, které jsou starší než tato podlaha – *in extremo* by ani neodporoval absurdnímu tvrzení, že naopak schodiště je starší než samotná kaple. Prakticky identické původní pojetí norimberské a chebské hradní kaple otevírá prostor úvaze o jejich obdobné ceremoniálně-reprezentační funkci a tedy o jejich víceméně současném vzniku.⁶⁶¹ Otázka datace je v případě norimberské kaple a vlastně celé falce – podobně jako v Chebu – předmětem dlouholeté diskuse,⁶⁶² nejnovější zpracování se pak přiklání ke vzniku kaple i palácové stavby na počátku 13. století.⁶⁶³

Alternativní možnost datace kamenosochařské výzdoby chebské hradní kaple nabízí komparace jejího stylu s jinými památkami v širším regionu. V této souvislosti nelze opomenout zejména nejstarší stavební prvky chebského farního kostela sv. Mikuláše a sv. Alžběty. Ten sice doznal v rámci svého vývoje mnohých změn (viz **obr. 100**), z původní stavby, která je poprvé bezpečně zmiňována k roku

Obr. 100: Rekonstrukce půdorysu baziliky sv. Mikuláše v Chebu před rokem 1270. Podle GRUBER 1864.

⁶⁵⁹ Shodně např. GRUBER 1864, s. 28; MERHAUTOVÁ 1971, s. 129 a naposledy DOSTÁL/PLEVNÝ 2015, s. 27–56.

⁶⁶⁰ ARUP C-TX-200104175, s. 6; ŠEBESTA 2013, s. 295.

⁶⁶¹ Úvahy starší německé literatury, že norimberská hradní kaple vznikala v několika stavebních fázích s využitím již stojících zdív, které přebírá mj. MENCLOVÁ 1972, s. 96, jež by implikovaly prioritu Norimberku, přesvědčivě vyvrací FRIEDEL/GROßMANN 1999, s. 39.

⁶⁶² Srov. např. ESSENWEIN 1878; MUMMENHOFF 1893; SCHÜRER 1929B, PFEIFFER 1959; ARENS 1986; BINDING 1996, s. 304-317.

⁶⁶³ FRIEDEL/GROßMANN 1999, s. 39; FRIEDEL 1999 s. 110.

1258,⁶⁶⁴ zůstaly zachovány pouze nižší partie obou věží (viz **obr. 104**), západní portál (viz **obr. 101**), dnes poněkud zastíněný neogotickou předsíní, několik dalších kamenosochařských prvků, dnes sekundárně užitých v severní stěně chrámu,⁶⁶⁵ a románská hlavice a patka vyzvednutá B. Gruberem v kryptě kostela a dnes uložená v chebském muzeu (viz **obr. 102**). Zejména ve ztvárnění reliéfních masek, které se vyskytují jak ve vliscích fasády obou věží, tak ve výzdobě západního portálu, jako sekundárně užitě prvky na severní stěně pozdně středověké halové stavby i na vyzvednuté hlavici, nelze nepozorovat zřetelnou stylovou shodu s výzdobou hlavic sloupů horního prostoru hradní kaple (viz **obr. 103**). Utváření fasády obou věží i kamenické tvarosloví chebského sv. Mikuláše (viz **obr. 104**) je možno bez většího váhání vřadit do horizontu biskupského kostela v Bamberku (srov. **obr. 105**), sv. Sebalda v Norimberku (srov. **obr. 106**) a klášterního kostela v hornofranském Ebrachu,⁶⁶⁶ tj. staveb, jejichž vznik je spolehlivě datován do počátku 13. století, zejména jeho druhé a třetí dekády. Vznik nejstarších dochovaných stavebních částí chebského farního kostela je proto třeba na základě uvedené úvahy klást zhruba do rozmezí let 1210–1220, přičemž je třeba mít na

Obr. 101: Západní portál farního kostela sv. Mikuláše v Chebu. Podle GRUBER 1864.

paměti, že vznik finální podoby hradní kaple by neměl být nijak dramaticky odlišný. Tomu ostatně nepřímou nasvědčuje i první listinná zmínka chebské hradní kaple, podle které byla alespoň částečně schopna reprezentačního provozu k 12. červenci 1213.⁶⁶⁷ Jakékoliv starší datum stavby kostela sv. Mikuláše by ostatně mělo zásadní konsekvence pro vývoj města jako celku (poprvé explicitně zmiňováno 1203⁶⁶⁸); stavba farního kostela musela mít zásadní vliv např. na utváření městského komunikačního schématu a uliční sítě, jejíž fixaci hlouběji ve 12. století lze jen těžko předpokládat.⁶⁶⁹

Bylo to tedy období vlády druhého z velkých Štaufů, kteří patřili k časným návštěvníkům Chebska, a jež z Chebu učinili místo nejvýznamnějších politických setkání, Fridricha II. (vládl 1212–1250),

⁶⁶⁴ MEG, č. 232, s. 83–84.

⁶⁶⁵ Dodnes nepřekonanou dokumentaci této památky předkládá GRUBER 1864.

⁶⁶⁶ Viz též GROßMANN/FRIEDEL/REINECKE-KARG 1999, s. 136–147.

⁶⁶⁷ DD FII, č. 206, s. 81–82.

⁶⁶⁸ MEG, č. 119, s. 41.

⁶⁶⁹ K problematice ustavení středověké a potažmo současné chebské uliční sítě viz SOKOL 1965; POSTRÁNECKÁ 2003.

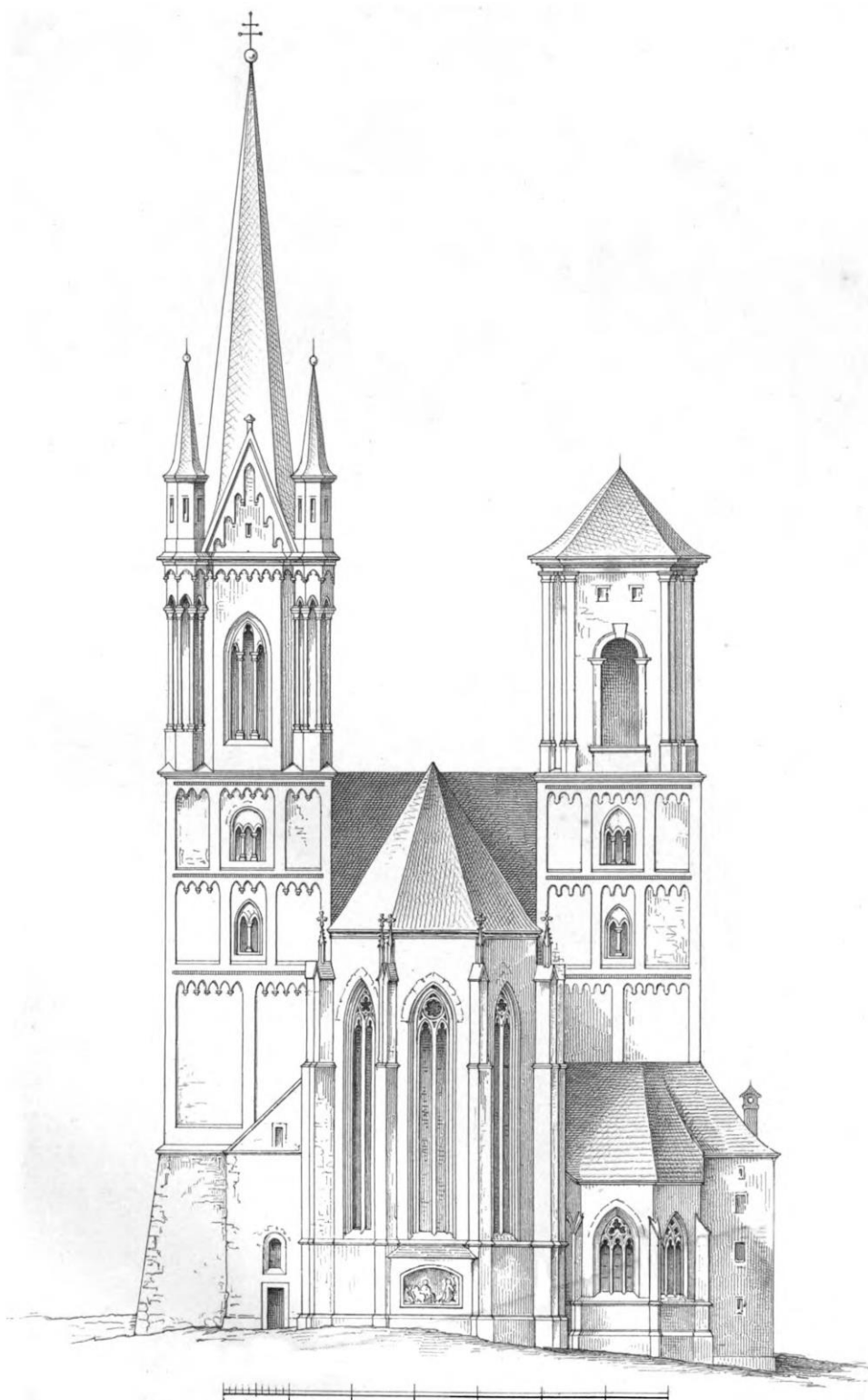
Obr. 102: Hlavice sloupu z románské fáze farního kostela sv. Mikuláše v Chebu. M Cheb, inv. č. RS 22, foto Z. Kačerová.

kdy se završila vrcholně středověká proměna chebského hradu, města (viz **obr. 107**) i regionu. Když tento učenec na trůnu v polovině 13. věku umíral, nezbylo z někdejšího raně středověkého Chebska již nic. Jeho obyvatelstvo bylo integrováno do společenských struktur říše, mapa osídlení chebské pánve se již velmi podobala dnešní, v regionu se nacházelo několik farností a hranic regionu již dávno nebyl neprostupný a neosídlený hraniční hvozď. Vždyť již nedaleko po proudu Ohře, v Lokti, stál kamenný „klíč ku Království českému“, mohutný hrad českého krále. A byl to právě český král Václav I., který symbolicky před historií demonstroval, že *časy se změnily*: když roku 1232 povolil klášteru v Doksech založit

Obr. 103: Pohled do lodi prvního podlaží chebské hradní kaple. Podle DOSTÁL./PLEVNÝ 2015.

v Chebské pánvi či na jejím bezprostředním okraji, v místě zvaném „Králova hora“ dnešní Kynšperk nad Ohří, zpečetil spolu s listinou i osudy raně středověkého Chebska.

Obr. 104: Západní pohled na chrám sv. Mikuláše ukazuje vrcholně románskou fasádu spodních pater obou věží. Podle GRUBER 1864.

Obr. 105: Bamberký dóm na rytině F. K. Rupprechta, 1819.

Obr. 106: Fasáda jihozápadní věže kostela sv. Sebald v Norimberku. Podle FRIEDEL/FRIESER (EDS.) 1999.

Obr. 107: Vrcholně středověká proměna Chebu. A – sakrální stavba v areálu Chebského hradu; B – sakrální stavba na Jánském náměstí; C – zahloubený obytný objekt v prostoru pozdějšího františkánského kláštera; D – Černá věž; E – hradní palác štaufské fáze; F – bazilika sv. Mikuláše; G – předpokládaný rozsah trhové osady v prostoru staršího hradiště; H – areál vohburské fáze románského hradu; I – hřbitovy; J – stavby štaufské huti; K – vrcholně středověké až raně novověké domovní bloky podle evidence SÚRPMO; L – domovní bloky neevidované SÚRPMO; M – gotické opevnění Chebu.

7. ZÁVĚREM: DĚJINY NEPATŘÍ NÁM, NÝBRŽ MY PATŘÍME DĚJINÁM!

Teze H.-G. Gadamera, uvedená v záhlaví této kapitoly, byla poprvé publikována již roku 1960 v rámci stěžejní studie postmoderní hermeneutiky, spisu *Wahrheit und Methode (Pravda a metoda)*.⁶⁷⁰ Je proto paradoxní, že občas bývá vykládána čistě gramaticky,⁶⁷¹ a nikoliv v původním významu seberelativizujícího „vřazení se“ do procesu vzniku významu minulosti. Poznávání této relativity a kritice historizující a psychologizující hermeneutiky, která vkládá do minulosti současnou či transhistorickou racionalitu, se pak věnovali zvláště francouzští filosofové jako Paul Ricoeur, Jean-François Lyotard a především Michael Foucault.⁶⁷² Na rozdíl od svých souputníků, kteří se orientovali na teorii komunikace a lingvistiku, mohl M. Foucault jako praktikující historik rozvíjet teorii diskurzu v historické vědě velmi konkrétně, v mnohém vlastně nevyřčeně a jen praktickým příkladem svého historiografického díla.⁶⁷³ Na hnutí *Nové kulturní historie* se již pro svůj předčasný skon roku 1984 podílet nemohl, přispěl jí však do vínku tím, že pro účely dějepisectví zkonkretizoval uvedený Gadamerův výrok v tom smyslu, že namísto přibližování-se historické realitě, ke které směřuje gadamerovský dialog s pramenem, pokládá otevřeně za objekt historického studia vlastní badatelův diskurs: „*Je to tedy kniha, která tomu, kdo ji píše, a stejně tak tomu, kdo ji čte, slouží jako zkušenost, mnohem spíše než zjištění historické pravdy. Aby bylo možno takovou zkušenost učinit, musí to, co v ní stojí, být z akademického hlediska pravdivé, to znamená historicky ověřitelné.*“⁶⁷⁴ Na jiném místě Foucault konstatuje následující: „*Neprovádím své analýzy proto, abych řekl: hleďte, věc se má tak a tak, byla polapena, nýbrž protože se domnívám, že to, co říkám, je schopno věc měnit.*“⁶⁷⁵ Předmět studia je tedy výsledkem badatelova úsilí a nikoliv jeho objektem; vzpomeňme v této souvislosti H. Gradla a jeho *Egergau*, Turkovo a Šimkovo *slovanské Chebsko* a ničím jiným ani nemůže být v předcházejících kapitolách nastíněný *model chebské raně středověké sídelní komory*.

Naléhavě se tedy ozývá otázka, jakým způsobem verifikovat různé modely vzešlé z různých oborových paradigmat a badatelských tradic a komunit, u nichž lze předpokládat, že jsou k současnému datu více či méně foucaultovsky „akademicky korektní“. Řešení zjevně nemůže spočívat v teorii a v metodě, neboť obě podléhají témuž nároku na aktuální „akademickou platnost“ ze své podstaty, ale v principu se jedná jen o diskurzivní regulativy, které mohou být rozličné

---

⁶⁷⁰ GADAMER 2010, s. 245.

⁶⁷¹ Srov. např. FROMMER 2007.

⁶⁷² DANIEL 2005, s. 167–178.

⁶⁷³ DANIEL 2005, s. 170–171, s. 174–178.

⁶⁷⁴ FOUCAULT 1997, s. 24.

⁶⁷⁵ FOUCAULT 1997, s. 117.

a běžně se též skutečně různí. Řešení tak musí být založeno dialekticky, tedy na komparaci a diskusi na úrovni významů. Ty však nelze zaměňovat s historickými fakty, jak je chápe tradiční, na kauzálních vztazích založená historiografie,⁶⁷⁶ nýbrž jako potenciální fyzické či mentální struktury, jež mohou být vůči sobě paralelní či komplementární, a nikoliv pouze totožné nebo kontradiktorické. Podobný přístup vyjadřuje princip imaginativnosti *Nové kulturní historie*, a je pouze zdánlivě méně precizní než standardní přístupy, které bazírují na více či méně současném (ahistorickém) *ratiu*, na jehož základě se snaží provázat často zcela torzální data v monolit jediné významové konstrukce.

V principu je možno předpokládat, že jeden význam (struktura), vymezený badatelem a jím popsaný prostřednictvím vybraných parametrů, nalezne své analogie i alternativy. Jinak lze tvrdit, že konstrukt, který bude podobný příliš mnoha dalším, je banální, protože příliš schématický; bude-li se naopak vyskytovat pouze soliterně, bude nutné znovu přehlédnout jeho „akademickou pravdivost“ – teoretický a metodický základ. Podobný přístup je paradoxní pouze zdánlivě, neboť předmětem testování není objektivně nepodchytitelná minulá realita, nýbrž způsob, jímž je jí rozuměno. Na základě badatelem zvolené pramenné materie (náhodná volba diskurzivního regulativu) jsou komparovány diskurzivní formativy (konkrétní teoretické východisko a aplikovaná metoda). Pokud jsou potom dosažené výsledky přiměřenou měrou nenáhodné, ale zároveň diferencované, lze dosažený model pokládat za validní v tom smyslu, že je rozumějící i srozumitelný, tj. že vznikla nová významová kvalita.

V předmluvě této studii byl vytčen program, který měl směřovat k rozbití dlouhodobé regionální izolovanosti studia raně středověkého Chebska. Cílem bylo dosáhnout i pro raně středověkou periodu podobné komparativní analýzy, jako vytvořil F. Kubů pro období vrcholného a pozdního středověku. V rámci tohoto úsilí se podařilo najít regiony např. s obdobnou strategií sídelního využití krajiny, s podobným vývojem kroje, s analogickou proměnou pohřebních areálů, a zároveň se podařilo i vymežit regionální ohraničení těchto jednotlivých jevů. Jiné zavedené významy se však s dosaženými poznatky neprotnuly.

Již mnohokrát bylo zdokumentováno, že poznávání a rozumění zmizelým komunitním identitám je v mnohém odvislé od toho, zda se s nimi později ztotožnil některý z moderních národů.⁶⁷⁷ V případě prostoru Čech a Bavorska tak došlo k „zabrání“ bajuvarské a „bohemanské“ historické stopy moderními národními diskurzí, a to v zásadě na půdorysu někdejších zemských a dnešních státních hranic; pouze ponábským, mohanským a regnitzským Venedům zůstal úděl všestranně ostrakizovaných a opomíjených. Toto zjištění se může jevit na první pohled jako banální, je však třeba si uvědomit nesmírný dosah důsledků tohoto

---

⁶⁷⁶ TŘEŠTÍK 2001b.

⁶⁷⁷ Tak např. POHL 2002, s. 1–4.

předsudku (něm. *Vorurteil*, tedy induktivního východiska rozumění, jak jej definoval H.-G. Gadamer⁶⁷⁸) na převážnou část moderních a postmoderních odborných i veřejných diskurzů. Historická sebereflexe moderních národů například v otázce studia raně středověkého osídlení česko-bavorského pomezí hraje dodnes klíčovou úlohu v kladení badatelských otázek či stavu zpracování a způsobu publikace a přístupnosti pramenné báze. Problematika *hranic, kontaktních* (tedy hraničních) *zón a země nikoho* se ostatně stala zcela přirozeným východiskem nejnovější tematizace raně středověkého vývoje moravsko-dolnorakouského pomezí.⁶⁷⁹ Předcházející stránky se pokusily naznačit hned dvojí, vzájemně se doplňující alternativu diskurzivních formativů. Pouze na nevelké výseči pramenné báze byly nastíněny možnosti využití neprávem opomíjeného významu *říšský jihovýchod*, který umožňuje uchopit např. problematiku kulturních dějin raně středověkého česko-bavorského nebo naopak moravsko-dolnorakouského pomezí jako celek, nebo ji naopak regionalizovat podle „mikroskopických“ významových rámců. Právě tato druhá možnost pak byla zevrubně využita analýzou *diskurzu chebské regionalistiky*.

Chebský regionalistický diskurz je pouze zdánlivě veteší 19. století, která by se měla uplatnit nejvýše jako kuriozita v dějinách historiografie a archeologie. Jak bylo ukázáno, sahají jeho kořeny do období, které stále ještě formovala svébytnost regionu, jež se zrodila v období raného středověku. Toto tvrzení by bylo jistě možné vyargumentovat na základě obvykle vystavěných kauzalit, je však podstatnější si uvědomit, že se jedná o kabinetní ukázkou foucaultovské iterace významu,⁶⁸⁰ jehož počátky leží ve studovaném období a jeho současná forma prezentovaná dnes „akademicky korektně“ jistě nebude jeho definitivní podobou. Přednost podobného nativního významového rámce nespočívá ani tak v tom, že by vnější či třeba ahistorický *předsudek* překonával vymezením zdánlivě původního smyslu, nýbrž v tom, že diskurz nepřetěžuje neorganickým balastem. Charakteristicky je možno tento fakt demonstrovat na úsilí, které vydala historiografie, resp. archeologie při řešení otázky *národní a státní*⁶⁸¹ příslušnosti Chebska, aniž by si uvědomila, že tento regulativ byl do regionalistického diskurzu zavlečen dodatečně a nemůže mít tedy dost dobře jiné, než zase jen induktivní východisko.

Raně středověké Chebsko je možno pokládat za vzácný příklad dobové regionalizace, která je díky geografické izolovanosti i perifernímu postavení tohoto regionu na politické mapě raně středověké Evropy velmi dobře patrná. Odráží se například ve specifickém vývoji typochronologického schématu některých artefaktů či vůbec výskytem některých prvků hmotné kultury, které požívají např.

---

⁶⁷⁸ GADAMER 2010, s. 245–248.

⁶⁷⁹ Viz např. EICHERT/WEßLING 2015; srov. HARDT 2000; týž 2001.

⁶⁸⁰ FOUCAULT 2002, zvl. s. 28–36.

⁶⁸¹ Srov. mj. i texty autora této studie – HASIL 2008; týž 2010, s. 63–64.

v rámci nálezového fondu z území ČR exkluzivní či dokonce výlučné postavení. *Master narrative* počátků Chebska je potom vzácně dochovaným příkladem *archeologie vědění*; minula jej utváření raně středověkých gentilních identit a středověká i novověká historická líčení, takže lokální tradice se mohla přirozeně vyvíjet do té doby, než byla srozumitelně zaznamenána – a teprve potom *archeologizovala* pod vrstvami univerzálně konstruovaných nacionalistických diskurzů. Příklad Chebska tak může fungovat jako model atomického regionu, jakých by bylo snadné si představit v prostoru karolinských Čech, Moravy, Bavorska, Rakouska, Slovinska či Slovenska celou řadu.

V artefaktuální rovině lze spolu se S. Bratherem konstatovat, že západoslovanská sídelní a kulturní oikumena víceméně sdílela základní portfolio jevů a že pro vymezení užších antropogeografických celků je třeba sledovat diferenciaci založenou na drobných odchylkách od tohoto rámcového standardu.⁶⁸² Významový rámeček pro současné bádání však stále ještě představují vymezení gentilních identit vázaných na nejstarší historická líčení, takže poměrně rozsáhlé územní celky (Bavorsko, Morava, Čechy) budí dojem kompaktnosti – a jako takový je pak primárně vnímán i jejich obraz v poznání archeologie. Je však třeba si uvědomit, že právě v oblasti říšského jihovýchodu nastupují tato vyprávění relativně pozdě; neznáme žádné autentické líčení gentilního původu Moravanů a Karantánců,⁶⁸³ naopak jsou v poslední době stále častěji rozpoznávány indicie poukazující na úzké provázání tamních elit s říšskou hierarchií. Že by snad zde ležel klíč k pochopení charismatu *mocných náčelníků od řeky Moravy*?⁶⁸⁴ Českému etnogenetickému mýtu věnoval zevrubnou pozornost D. Třeštík, ale přes veškeré úsilí pochopitelně nemohl odlišit jednoznačně identifikovatelný diskurz identity Čechů od jeho archetypu dříve, než ve druhé polovině 10. století⁶⁸⁵ a tedy zrodem struktury, jíž podle zvyku označujeme jako raný přemyslovský stát. Paradoxně nejmladší *origo gentis* pak reprezentuje líčení o příchodu Bavorů odkudsi z Arménie pod vedením Herkulova syna Norixe (nebo alternativně eponymního vévody Bawara), které klade A. Plassmann až do období 11. a počátku 12. století.⁶⁸⁶ Jakkoliv již současná historiografie a archeologie nepodléhá puzení k *pátrání po původu*⁶⁸⁷ moderních národů, nerada se vzdává *předsudku* vžitého regionálního členění, do něhož si ráda promítne třeba vizi státnosti s prvky blízkými byrokratickému státu raně novověkého stříhu,⁶⁸⁸ nebo je vykreslí jako kolébku té evropské civilizace, o jejíž podstatě dovedeme zároveň vést mimořádně aktuální

---

⁶⁸² BRATHER 2008A, s. 44–50.

⁶⁸³ Viz ŠTIH 2007.

⁶⁸⁴ Srov. ŠEFAN 2014.

⁶⁸⁵ Srov. TŘEŠTÍK 2003, PLASSMANN 2006, zvl. s. 324–239.

⁶⁸⁶ PLASSMANN 2012.

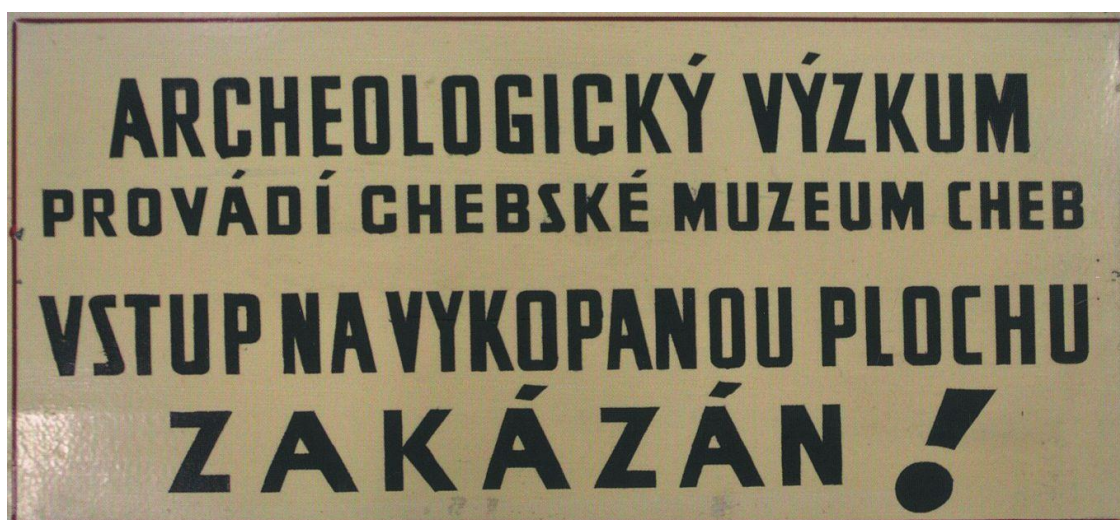
⁶⁸⁷ Srov. POHL (ED.) 2004; ŠTEFAN 2011B.

⁶⁸⁸ Srov. např. ŠTEFAN 2014; KALHOUS 2014.

společenskou debatu. Zdá se tedy, že míra *přebytku významu*⁶⁸⁹ je zjevně přímo úměrná pozornosti, kterou literáti, ideologové i kritické bádání věnovalo konkrétnímu tradičnímu problému či tématu. Raně středověké severovýchodní Bavorsko či Chebsko, dodnes geograficky kontrastující, kdysi i dnes svým způsobem periferní oblasti, tak mohou být užitečnými laboratořemi při kultivaci naší vlastní schopnosti rozumět minulosti. Konec konců, nejen v odborném, ale i ve veřejném diskurzu se bude dále odvíjet příběh *temných období* či *zlatého věku*, příběh vyprávění počátků Chebska, který více než o čem jiném vypovídá o naší přítomnosti a o nás samých. Ostatně i řádky, které se právě uzavírají, již *patří jeho dějinám*.

*Minulost není nikdy mrtvá,
není dokonce ani minulostí.*

W. FAULKNER, *Rekviem za jeptišku*

---

⁶⁸⁹ Viz RICOEUR 1997.

8. SEZNAM ZKRATEK

ADC	Archeologická databáze Čech
AMČR	Archeologická mapa České republiky
ArÚ	viz ARUP
ARUP	Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i., resp. organizační předchůdci, Státní archeologický ústav 1919-1952 (StAÚ) a Archeologický ústav ČSAV Praha 1953-1992 (ArÚ)
BKG	Bundesamt für Kartographie und Geodäsie
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris Regni bohemiae
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
DD	Diplomata regum et imperatorum Germaniae
f.	fond
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
GA UK	Grantová agentura Univerzity Karlovy
Gde.	Gemeinde (obec)
IADK OFU	Institut für Archäologie, Denkmalkunde und Kunstgeschichte Otto-Friedrich-Universität Bamberg
KAR FF ZČU	Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni
KFI FF ZČU	Katedra filozofie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni
Ldkr.	Landkreis (nižší jednotka územněsprávního členění v SRN)
M [místo]	zjednodušené označení městského/okresního muzea v daném místě
MGH	Monumenta Germaniae Historica
NPÚ	Národní památkový ústav
okr.	okres (jednotka územního členění v ČR)
PřF UK	Přírodovědná fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
RGA	Reallexikon der germanischen Altertumskunde
SOkA Cheb	Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Státní okresní archiv Cheb, resp. organizační předchůdci
SS rer. Germ.	Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi
SS rer Merov.	Scriptores rerum Merovingicarum
StAÚ	viz ARUP
SÚRPMO	Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
ÚAM FF MU	Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně
ÚPA FF UK	Ústav pro archeologii (do roku 2012 Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou) Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

9. PRAMENY A LITERATURA

Nepublikované prameny jsou in extenso citovány průběžně v poznámkovém aparátu. Textové a obrazové dokumenty uložené v ARUP jsou citovány odkazem na čtrnáctimístný perzistentní identifikátor, který dovoluje vyhledat dokument v digitálních repozitářích ARUP či v páteřním informačním systému archeologie v ČR, v AMČR.

CAPIT. I

Capitularia Regum Francorum I, MGH, Leges, ed. Alfred Boretius, Hannover 1883.

CDB I

Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae I, ed. Gustav Friedrich, Praha 1907.

CDB III.1

Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae III. Fasciculus primus, ed. Gustav Friedrich, Praha 1942.

CBC

Conversio Bagoariorum et Carantanorum, ed. Herwig Wolfram, Wien 1979.

DD ARN

Die Urkunden Arnolfs, MGH, DD, ed. Paul Fridolin Kehr, Berlin 1940.

DD FII

Friderici II. Diplomata, MGH, DD, ed. Walter Koch et al., Hannover 2007.

DD Hiv

Die Urkunden Heinrichs IV., MGH, DD, ed. Dietrich von Gladis – Alfred Gawlik, Hannover – Weimar – Berlin 1941–1978.

DD KAR. I

Die Urkunden Pippins, Karlmanns und Karls des Grossen, MGH, DD, ed. Engelbert Mühlbacher, Hannover 1906.

DD LD

Die Urkunden Ludwigs des Deutschen, Karlmanns und Ludwigs des Jüngeren, MGH, DD, ed. Paul Fridolin Kehr, Berlin 1934.

DD LK

Die Urkunden Zwentibolds und Ludwigs des Kindes, MGH, DD, ed. Theodor Schieffer, Berlin 1960.

FORM

Formulae Merovingici et Karolini Aevi, MGH, Leges, ed. Karl Zeumer, Hannover 1886.

FRB II

Fontes rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český s pokračovateli, ed. Josef Emler, Praha 1874.

CHSE

Die Chroniken der Stadt Eger, Deutsche Chroniken aus Böhmen 3, ed. Heinrich Gradl, Prag 1884.

LLB

Das älteste Leuchtenburger Lehenbuch, ed. Georg Völkl, Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 96, s. 277-404.

MBA

Monumenta Bambergensia, ed. Philipp Jaffé, Berlin 1869.

MEG

Monumenta Egrana I, ed. Heinrich Gradl, Eger 1883.

MMFH III

Magnae Moraviae fontes historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii, ed. Daša Bartoňková kol., Brno 1969.

MZ0 4

Monumenta Zollerana. Urkunden-Buch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern 4, ed. Rudolf Maria Bernhard von Stillfried-Alcantara, Berlin 1859.

NLB

Das Nothaftische Lehensbuch von 1360, ed. Friedrich Wilhelm Singer, Arzberg – Hohenberg 1996.

RBM I

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I, ed. Karel Jaromír Erben, Praha 1855.

RPS

Die Urkundenregesten des Prämonstratenserklosters Speinshart 1163-1557, ed. Hermann Lickleder, Pressath 1995.

SSI

Annales et Chronica aevi Carolini, MGH, Scriptorum I, ed. Georg Heinrich Pertz, Hannover 1826.

SSXV/II

Supplementum tomorum I-XII, MGH, Scriptorum XV, fasc. 2, ed. Oswald Holder-Egger, Hannover 1888.

SSXX

Supplementum tomorum I-XII, MGH, Scrip-

- tores XX, ed. Georg Heinrich Pertz, Hannover 1868.
- SS NS IX
Thietmari Mersenburgensis Episcopi Chronicon, MGH, *Scriptores Nova Seria IX*, ed. Robert Holtzmann, Berlin 1935.
- SS RER. GERM. VII
Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis, MGH, SS rer. Germ. VII, ed. Friedrich Kurze, Hannover 1891.
- SS RER. GERM. XII
Annales Xantenses et Annales Vedastini, MGH, SS rer. Germ. XII, ed. Bertrand de Simson, Hannover – Leipzig 1909.
- SS RER. GERM. XXV
Einhardi Vita Caroli Magni, MGH, SS rer. Germ. XXV, ed. Oswald Holder-Egger, Hannover – Leipzig 1911.
- SS RER. GERM. L
Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Trevensis, MGH, SS rer. Germ. L, ed. Friedrich Kurze, Hannover 1890.
- SS RER. MEROV. II
Fredegarii et aliorum Chronica, Vitae Sanctorum, MGH, SS rer. Merov. II, Ed. Bruno Krusch, Hannover 1888.
- SS RER. MEROV. IV
Passiones Vitaeque Sanctorum aevi Merovingici II, ed. Bruno Krusch, Hannover – Leipzig 1892.
- SS RER. MEROV. V
Passiones Vitaeque Sanctorum aevi Merovingici III, MGH, SS rer. Merov. V, ed. Bruno Krusch - Wilhelm Levison, Hannover – Leipzig 1904.
- THF
Die Traditionen des Hochstifts Freising I, Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, Neue Folge 4, ed. Theodor Bitterauf, München 1905.
- THR
Die Traditionen des Hochstifts Regensburg und des Klosters St. Emmeram, Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, Neue Folge 8, ed. Josef Widemann, München 1943.
- UGD
Regesten und Urkunden zur Geschichte der Diepoldingen Markgrafen auf dem Nordgau, ed. M. Doeberl, München 1883.
- ŽUJ
Arbeo z Freisingu. Život a umučení sv. Jimrama, mučedníka, ed. Josef Förster - Jiří Hošna, Praha 2007.
- AARTS 2014
 Bas Aarts, *Het achthoekige Heusden en de symboliek. Het kasteel in zijn context*, Het brabantse kasteel 34 (2014), s. 3–79.
- ABELS 1986
 Björn-Uwe Abels, *Archäologischer Führer Oberfranken*, Stuttgart 1986.
- ALBERTI 1904
 Karl Alberti, *Alte Ringwallinseln im Egerlande*, Unser Egerland 8 (1904), s. 50–53.
- ALBERTI 1933
 Karl Alberti, *Die Rommersreuther römischen Funde des Pfarrers Ant. Marius*, Unser Egerland 37 (1933), s. 92.
- AMMON (ED.) 1992
 Hermann Ammon (ed.), *Die Entwicklung Forchheims im frühen Mittelalter*, Forchheim 1992.
- ANDERSON 1974
 Perry Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, London, 1974.
- ANGERER/WANDERWITZ (EDS.) 1995
 Martin Angerer – Heinrich Wanderwitz (eds.), *Regensburg im Mittelalter. Beiträge zur Stadtgeschichte vom frühen Mittelalter bis zum Beginn der Neuzeit 1*, Regensburg 1995.
- ANKER 1999
 Dieter Anker, *Ergebnisse der Röntgenuntersuchungen der Schwerter*, in: WEIS 1999, s. 229–230.
- ARENS 1986
 Franz Arens, *Die staufische Burg zu Nürnberg*, Jahrbuch für fränkische Landesforschung 46/1986, s. 1–26.
- AURIG/BUTZ/GRÄBLER/THIEME (EDS.) 2007
 Rainer Aurig - Reinhardt Butz - Ingolf Gräßler - André Thieme, *Burg – Straße – Siedlung – Herrschaft. Studien zum Mittelalter in Sachsen und Mitteldeutschland. Festschrift für Gerhard Billig zum 80. Geburtstag*, Beucha 2007.
- BACHMANN 1925
 Margarete Bachmann, *Die Verbreitung der slavischen Siedlungen in Nordostbayern*, Erlangen 1925.
- BAK/HASIL/VAN RENSSVOUDE/RYSCHTEROVÁ 2017
 János Bak - Jan Hasil - Irene van Rensvoude - Pavlína Rychterová, *Introduction*, in: Cosmas of Prague: *Chronica Bohemorum*. Budapest – New York 2016, (= Central European Medieval Texts 6).
- BANASZKIEWICZ 1982
 Jacek Banaszkiwicz, *Königliche Karrieren von Hirten, Gärtnern und Pflügnern*, Saeculum 33/1982, s. 65–86.

- BARFORD 2011
Paul Barford, *Pochopit neznámé: Archeologie a šíření slovanských jazyků*, in: URBAŇCZYK (ED.) 2001, s. 63–89.
- BARTOŠKOVÁ 2014
Andrea Bartošková, *Budeč. Významné mocenské centrum prvních přemyslovců*, Praha 2014.
- BAŠTA/BAŠTOVÁ 1990
Jaroslav Bašta - Dara Baštová, *Neznámý slovanský kmen na Domažlicku?*, *Minulostí západočeského kraje* 36/1990, s. 7–23.
- BECKER/ERICSSON (EDS.) 2004
Hans Becker - Ingolf Ericsson (eds.), *Mittelalterliche Wüstungen im Steigerwald*, Bamberg 2004.
- BEDNAŘÍKOVÁ 2009
Jarmila Bednaříková, *Frankové a Evropa*, Praha 2009.
- BEER/SEEWANN (EDS.) 2004
Mathias Beer - Gerhard Seewann (eds.), *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, München 2004.
- BECHER 1998
Matthias Becher, *Ingelheim 788. Der Prozeß gegen Herzog Tassilo III.*, in: Karl der Große in Ingelheim, Ingelheim 1998, s. 60–68.
- BENEŠ 1980
Antonín Beneš, *Horní Pootaví v Pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů*, in: HORPENIAK (ED.) 1980, s. 7–58.
- BENEŠ (ED.) 2014
Zdeněk Beneš (ed.), *Od Skandzy k Dunaji, od Rýna k Paslece. Sborník k 70. narozeninám Lubomíra Košnara*, *Praehistorica* 32/2, Praha 2014.
- BERÁNEK 2014
Michal Beránek, *PhDr. Evžen Plesl, CSc.*, *Sborník muzea karlovarského kraje* 22/2014, s. 308–310.
- BERÁNEK (ED.) 2015
Michal Beránek (ed.), *Poklady Chebska - Schätze des Egerlandes*, Cheb 2015.
- BERÁNEK/HASIL 2014
Michal Beránek - Jan Hasil, *Esovité záušnice západního typu z k. ú. Cetnov, okr. Cheb*, *Archeologie západních Čech* 8/2014, s. 83–91.
- BERÁNEK/HASIL V PŘÍPRAVĚ
Michal Beránek - Jan Hasil, *Nástin vývoje keramiky v horním Poohří 7.–12. století*, *Sborník muzea karlovarského kraje*.
- BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014
M. Beránek - P. Taibl - P. Hasilová - J. Hasil, *Valová poloha „Betlém“, k. ú. Klášter Teplá, okr. Cheb: revize stávajícího poznání*, *Castelologica Bohemica* 14/2014, s. 77–84.
- BERANOVÁ/LUTOVSKÝ 2009
Magdalena Beranová - Michal Lutovský, *Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století*, Praha 2009.
- BERGMANN A. 1928
Albin Bergmann, *Vorläufiger Bericht über Wallgrabungen in Westböhmen*, *Sudeta* 4/1928, s. 69–72.
- BERGMANN ET AL. 2008
Rolf Bergmann et al., *Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet*. Bamberg 2008.
- BERNAU 1878
Franz Bernau, *Burg und die Stadt Elbogen von der ältesten Zeit bis zum Jahre 1547*. Komotau 1878.
- BIERBAUER 2004
Volker Bierbauer, *Zur ethnischen Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie*, in: POHL (ED.) 2004, s. 45–84.
- BIERMANN 2009
Felix Biermann, *Kommentar zum Aufsatz von Florin Curta: Utváření Slovanů (se zvláštním zřetelem k Čechám a Moravě)*, *Archeologické rozhledy* 61/2009, s. 337–349.
- BIERMANN/KERSTING/KLAMMT (EDS.) 2012
Felix Biermann - Thomas Kersting - Anne Klammt (eds.), *Transformationen und Umbrüche des 12./13. Jahrhunderts, Beiträge der Sektion zur Slawischen Frühgeschichte der 19. Jahrestagung des Mittel- und Ostdeutschen Verbandes für Altertumforschung in Görlitz, 01. bis 03. März 2010*, Langenweissbach 2012.
- BILLER/METZ 2007
Thomad Biller - Bernhard Metz, *Der spätromanische Burgenbau im Elsaß (1200-1250). Die Burgen des Elsaß, Architektur und Geschichte 2*, München - Berlin 2007.
- BINDING 1996
Günther Binding, *Deutsche Königspfalzen von Karl dem Großen bis Friedrich II. (765-1240)*, Darmstadt 1996.
- BITENC/KNIFIC (EDS.) 2001
Polona Bitenc - Timotej Knific (eds.), *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*, Ljubljana 2001.
- BLÁHOVÁ 2001
Marie Bláhová M, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- BLÁHOVÁ/FROLÍK/PROFANTOVÁ 1999

- Marie Bláhová - Jan Frolík - Nad'a Profantová, *Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1179*, Litomyšl – Praha 1999.
- BOHÁČ 2007
Jaromír Boháč, *Zmizelé Chebsko. Zničené obce a osady okresu Cheb po roce 1945*, Cheb 2007.
- BOHÁČOVÁ/SOMMER (EDS.) 2015
Ivana Boháčová - Petr Sommer (eds.), *Středověká Evropa v pohybu. K počtě Jana Klápště*, Praha 2015.
- BÖHME (ED.) 1992
Horst-Wolfgang Böhme (ed.), *Burgen der Salierzeit. Teil 2: In den südlichen Landschaften des Reiches*, Sigmaringen 1992.
- BOLINA/CENDELÍN 2014
Pavel Bolina - Dušan Cendelín, „Ausgangspunkte“. Zur Methode der Altstraßenforschung, GRINGMUTH-DALLMER/KLÁPŠTĚ/HASIL (EDS.) 2014, s. 751–764.
- BORKOVSKÝ 1956
Ivan Borkovský, *Esovité záušnice, jejich původ a význam*, Referáty Liblice 1955/1956, s. 148–158.
- BORST 1957/63
Arno Borst, *Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker 1-4*, Stuttgart 1957–1963.
- BOSL 1965
Karl Bosl, *Handbuch der historischen Stätten Deutschlands VII. Bayern*, Stuttgart 1965.
- BRACHMANN 1991
Hansjürgen Brachmann, *Der Limes Sorabicus – Geschichte und Wirkung*, Zeitschrift für Archäologie 25/1991, s. 177–207.
- BRATHER 2004
Sebastian Brather, *Etnische Interpretation in der frühgeschichtlichen Archäologie. Geschichte, Grundlagen und Alternative*, Berlin – New York 2004.
- BRATHER 2008A
Sebastian Brather, *Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im früh- und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa*, Berlin – New York 2008.
- BRATHER 2008B
Sebastian Brather, *Kleidung, Bestattung, Identität. Die Präsentation sozialer Rollen im frühen Mittelalter*, Zwischen Spätantike und Frühmittelalter 57/2008, s. 237–273.
- BRATHER 2008C
Sebastian Brather, *Archaeology and Identity. Central and East Central Europe in the Earlier Middle Ages*, Bucuresti 2008.
- BRATHER 2011
Sebastian Brather, *Ethnizität und Mittelalterarchäologie. Eine Antwort auf Florin Curta*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 39/2011, s. 161–172.
- BRATHER/GEUENISCH/HUTH (EDS.) 2004
Sebastian Brather - Dieter Geuenich - Christoph Huth (eds.), *Historia archaeologica. Festschrift für Heiko Steuer zum 70. Geburtstag*, Berlin – New York 2004.
- BRAUN 1938
Hermann Braun, *Geschichte des Egerlandes*, Halle 1938.
- BREIBERT 2005
Wolfgang Breibert, *Das karolingerzeitliche Hügelgräberfeld von Wimm, MG Maria Taferl, VB Melk, Niederösterreich. Untersuchungen zur Problematik frühmittelalterlicher Bestattungssitten im niederösterreichischen Donaauraum*, Archeološki vestnik 56/2005, s. 391–433.
- BRETHOLZ 1912
Bertold Bretholz, *Geschichte Böhmens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912.
- BRUNDKE 2013
Nina Brundke, *Das mittelalterliche Gräberfeld Mockersdorf. Archäologie im Schatten des Rauhen Kulm*, Pressath 2013.
- BRUNNER 1979
Karl Brunner, *Oppositionelle Gruppen in Karolingerreich*. Wien – Köln – Graz 1979.
- BRUNNER/MERTA (EDS.) 1994
Karl Brunner - Brigitte Merta (eds.), *Ethnogenese und Überlieferung. Angewandte Methoden der Frühmittelalterforschung*, München 1994.
- BŘICHÁČEK/METLIČKA 1999
Pavel Břicháček - Milan Metlička, *Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku*, Archeologie ve středních Čechách 3/1999, s. 259–282.
- BRZEZIŃSKI/PIOTROWSKI (EDS.) 1997
Wojciech Brzeziński - Wojciech Piotrowski, *Proceedings of the First International Symposium on Wood Tar and Pitch*, Warszawa 1997.
- BUBENÍK 1988
Josef Bubeník, *Slovanské osídlení středního Poohří*, Praha 1988.
- BUBENÍK 1994

- Josef Bubeník, *K problému periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách*, Archeologické rozhledy 46, s. 54–64.
- BUBENÍK/MEDUNA 1994
Josef Bubeník - Petr Meduna, *Zur frühmittelalterliche Keramik in Nord-West-Böhmen*, in: STAŇA (ED.) 1994, s. 183–192.
- BÜNZ 2004/05
Enno Bünz, *Bamberg - Regensburg - Naumburg. Das Vogtland im Spannungsfeld mittelalterlich Kirchengeschichte*, Jahrbuch für deutsche Kirchengeschichte 28/29/2004/05, s. 27–53.
- BURACHOVIČ 2003
Stanislav Burachovič, *Knihy Antona Gnirše o Karlovarském kraji*, in: HORČIČKA (ED.) 2003, s. 22–28.
- BURANDT 1998
Walter Burandt, *Die Baugeschichte der Alten Hofhaltung in Bamberg*, Bamberg 1998.
- BURKE 2005
Peter Burke, *Variety kulturních dějin*, Brno 2005.
- BURKE 2011
Peter Burke, *Co je to kulturní historie?*, Praha 2011.
- BUTZEN 1989
Rainer Butzen, *Mainfranken im Reich der Merowinger und frühen Karolinger*, in: ERICHSEN ET AL. 1989, s. 247–256.
- CASTRITIUS ET AL. 2009
Helmut Castritius et al., *Die frühzeit der Thüringer*, Berlin - New York 2009.
- CODREANU-WINDAUER 1992
Silvia Codreanu-Windauer, *Die Ausgrabungen am Ödenturm, Landkreis Cham*, in: CODREANU-WINDAUER/OSTERHAUS (EDS.) 1992, s. 77–80.
- CODREANU-WINDAUER/OSTERHAUS (EDS.) 1992
Silvia Codreanu-Windauer - Udo Osterhaus (eds.), *Auf Spurensuche. Archäologische und baugeschichtliche Forschungen in der Oberpfalz*, Regensburg 1992.
- COLLINS 2007
Roger Collins, *Die Fredeggar-Chroniken*, Hannover 2007.
- CURTA 2001
Florin Curta, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, C. 500-700*, Cambridge 2001.
- CURTA 2007
Florin Curta, *Some remarks on ethnicity in mediaeval archaeology*, Early medieval Europe 15/2007, s. 159–185.
- CURTA 2008
Florin Curta, *Utváření Slovanů (se zvláštním zřetelem k Čechám a Moravě)*, Archeologické rozhledy 60/2008, s. 643–694.
- ČERMÁK 1994
František Čermák, *Jazyk a jazykověda*, Praha 1994.
- DANIEL 2005
Ute Daniel, *Kompendium Kulturgeschichte. Theorien, Praxis, Schlüsselwörter*, Frankfurt am Main 2005.
- DANIELISOVÁ 2010
Bětko Danielisová, *Oppidum České Lhotice a jeho sídelní zázemí*, Praha 2010.
- DENDORFER 2004
Jürgen Dendorfer, *Adelige Gruppenbildung und Königsherrschaft. Die Grafen von Sulzbach und ihr Beziehungsgeflecht im 12. Jahrhundert*, München 2004.
- DEUTINGER 2002
Roman Deutinger, *Seit wann gibt es die Mehrfachvasallität?*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung 119/2002, s. 78–105.
- DÍAZ-ANDREU/CHAMPION (EDS.) 1996
Margarita Díaz-Andreu - Timothy Champion (eds.), *Nationalism and archaeology in Europe*, London 1996.
- DIETEL 1965
Karl Dietel, *Frühmittelalterliche Metallfunde vom Großen Waldstein*, Kulturwarte 11/1965, s. 134–136.
- DIETEL 1966
Karl Dietel, *Der Waldstein im Spiegel seiner Geschichte und im Lichte neuer Ausgrabungen*, Heimatbeilage zum Amtlichen Schulanzeiger des Regierungsbezirks Oberfranken 25/1966.
- DIETL 1917
Hroznata Dietl, *Der selige Hroznata und die Anfänge der Abtei Tepl. Zum 700jährigen Todestage des seligen Hroznata des Gründers der Klöster Tepl und Chotieschau*, Marienbad 1917.
- DINKLAGE 1937
Karl Dinklage, *Cham im Frühmittelalter*, Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 87/1937, s. 162–184.
- DINKLAGE 1938

- Karl Dinklage, *Zur ältesten Besiedlungsgeschichte des Egerlandes*, Heimat und Volkstum 14/1938, s. 329–336.
- DINKLAGE 1940
Karl Dinklage, *Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens*, Südostforschungen 5/1940, s. 158–198.
- DOEBERL 1894
Michael Doeberl, *Die Markgrafschaft und die Markgrafen auf dem bayerischen Nordgau*, München 1894.
- DOBIÁŠ 1963
Josef Dobiáš, *Seit wann bilden die natürliche Grenzen von Böhmen auch seine politische Landesgrenze?*, Historica 6/1963, s. 5–44.
- DOSTÁL/VIGNATIOVÁ (EDS.) 1978
Bořivoj Dostál - Jana Vignatiová (eds.), *Slované 6. – 10. století. Sborník referátů ze symposia Břeclav – Pohansko 1978*, Brno 1978.
- DOSTÁL/PLEVNÝ 2015
Tomáš Dostál - Martin Plevný, *Chebský hrad a vybrané studie z dějin města Chebu a Chebska*, Cheb 2015.
- DRESLER 2011
Petr Dresler, *Opevnění Pohanska u Břeclavi*, Praha – Brno 2011.
- DRIWOK 1875
P.[?] Driwok, *Ältere Geschichte der deutschen Reichstadt Eger und des Reichsgebietes Egerlandes*, Leipzig 1875.
- DUŠEK/BACH 1971
Sigrid Dušek - Herbert Bach, *Slawen in Thüringen. Geschichte, Kultur und Anthropologie im 10. bis 12. Jahrhundert nach den Ausgrabungen bei Espenfeld*, Weimar 1971.
- EHRENBERGER/FRIES/SALZER (EDS.) 2015
Anton Ehrenberger - Oliver Fries - Ronald Kurt Salzer, *Garser Burgen. Herrschaftsmittelpunkte vom Frühmittelalter bis zum Neuzzeit*, Gars am Kamp 2015.
- EIDAM 1931
Heinrich Eidam, *Die Slawen in Nordbayern*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 4/1931, s. 147–174.
- EIGNER 2013
Jan Eigner, *Pozdně paleolitické a mezolitické osídlení česko-bavorského příhraničí na příkladu vybraných regionů*, nepublikovaná diplomová práce na ÚAM FF MU, Brno 2013.
- EICHERT 2010
Stefan Eichert, *Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens. Die materielle Kultur Karantaniens anhand der Grabfunde vom Ende der Spätantike bis ins 11. Jahrhundert*, Klagenfurt am Wörthersee 2010.
- EICHERT 2012
Stefan Eichert, *Frühmittelalterliche Strukturen im Ostalpenraum. Studien zur Geschichte und Archäologie Karantaniens*, Klagenfurt am Wörthersee 2012.
- EICHERT/WEßLING 2015
Stefan Eichert - Ronny Weßling, *Möglichkeiten der digitalen Dokumentation und Präsentation am Beispiel frühmittelalterlicher Buntmetallfunde aus der March-Thaya Grenzregion*, Archäologie Österreichs 26/2015, s. 29–34.
- EICHINGER/LOSERT 2004
Wolfgang Eichinger - Hans Losert, *Ein merowingerzeitliches Gräberfeld östlich-donauländischer Prägung bei Großprüfening, Stadt Regensburg, Oberpfalz*, Das archäologische Jahr in Bayern 2003/2004, s. 98–102.
- EICHLER ET AL. 2001
Ernst Eichler et al., *Siedlungsnamen im oberfränkischen Stadt- und Landkreis Bamberg. Beiträge zur slavisch – deutschen Sprachkontakten I*, Heidelberg 2001.
- EICHLER ET AL. 2006
Ernst Eichler et al., *Siedlungsnamen im oberfränkischen Stadt- und Landkreis Bayreuth. Beiträge zur slavisch – deutschen Sprachkontakten II*, Heidelberg 2006.
- EISNER 1952
Jan Eisner, *Devínská Nová ves. Slovanské pohřebiště*, Bratislava 1952.
- EISNER 1966
Jan Eisner, *Rukověť slovanské archeologie*, Praha 1966.
- ERICHSSEN ET AL. 1989
Johannes Erichsen et al., *Kilian. Mönch aus Irland aller Franken Patron*, Veröffentlichungen zur bayerischen Geschichte und Kultur 19, München 1989.
- ERICSSON/LOSERT (EDS.) 2003
Ingolf Ericsson - Hans Losert, *Aspekte der Archäologie des Mittelalters und der Neuzzeit. Festschrift für Walter Sage*, Bonn 2003.
- ERNÉE 2008
Michal Ernée, *Pravěké souvrství jako archeologický pramen*, Praha 2008.
- ERNST 2003
Bernhard Ernst, *Burgenbau in der südöstlichen Oberpfalz vom Frühmittelalter bis zur frühen Neuzzeit*, Büchenbach 2003.

- ESSENWEIN 1878
August von Essenwein, *Die Doppelkapelle der Kaiserburg zu Nürnberg und ihre Bedeutung als Mausoleum der Burggrafen*, Anzeiger für die Kunde der deutschen Vorzeit 25, s. 265–298.
- ETTEL E. 2004
Ernst Ettel, *Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Egerer Kreises unter besonderer Berücksichtigung der Orts- und Flurformen*, Pressath 2004.
- ETTEL P. 2001
Peter Ettel, *Karlbürg – Rosstal – Oberammerthal. Studien zum frühmittelalterlichen Burgenbau in Nordbayern*, Rahden 2001.
- ETTEL/WERTHER (EDS.) 2013
Peter Ettel - Lukas Werther (eds.), *Zentrale Orte und zentrale Räume des Frühmittelalters in Süddeutschland*, Mainz 2013.
- FAJT (ED.) 2003
Jiří Fajt (ed.), *Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration*, Prague 2003.
- FEHR/HEITMEIER (EDS.) 2012
Hubert Fehr - Irmtraut Heitmeier (eds.), *Die Anfänge Bayerns. Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*, St. Ottilien 2012.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT 1977
Sabine Felgenhauer-Schmiedt, *Das Fundmaterial des Hausbergs zu Gaiselberg, N. Ö.*, *Archaeologia Austriaca* 61/62/1977, s. 209–336.
- FIALA 1967
Zdeněk Fiala, *Die Organisation der Kirche im Přemyslidenstaat des 10. - 13. Jhs.*, in: GRAUS/LUDAT (EDS.) 1967, s. 133–143.
- FISCHER 1940
Rudolf Fischer, *Zur Namenkunde des Egerlandes. Die slawischen Ortsnamen des Egerlandes und ihre Auswertung für die Lautlehre und Siedlungsgeschichte*, Reichenberg – Leipzig 1940.
- FOUCAULT 1997
Michael Foucault, *Der Mensch ist ein Erfahrungstier. Gespräch mit Duccio Trombadori*, Frankfurt am Main 1997.
- FOUCAULT 2002
Michael Foucault, *Archeologie vědění*, Praha 2002.
- FRANZ 1939
Leonhard Franz, *Ein frühdeutscher Fund aus dem Egerland*, in: HESCH/SPANNAUS (EDS.), s. 76–79.
- FRAZ 1940
Leonhard Fraz, *Ein frühdeutscher Fund aus dem Egerland*, *Unser Egerland* 44/1940, s. 78–79.
- FRANZ 1941
Leonhard Franz, *Der Fund von Trebendorf*, *Unser Egerland* 45/1941, s. 68–73.
- FREEDEN 1983
Uta von Freeden, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Grafendobrach in Oberfranken*, *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission* 64/1983, s. 417–507.
- FRIESINGER 1971/74
Herwig Friesinger, *Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich*, *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 15–16/1971/74.
- FRIESINGER 1976
Herwig Friesinger, *Die Slawen in Niederösterreich*, St. Pölten 1976.
- FREUND 1995
Stephan Freund, *Vom hl. Erhard bis zu Konrad II. Die Regensburger Bischöfe bis 1180/85*, in: ANGERER/WANDERWITZ (EDS.) 1995, s. 71–88.
- FRIEDEL B. (1999)
Brigit Friedel, *Zur Baugeschichte der Nürnberger Kaiserburg*, in: FRIEDEL/FRIESER (EDS.) 1999, s. 107–110.
- FRIEDEL/FRIESER (EDS.) 1999
Brigit Friedel - Claudia Frieser (EDS.), *Nürnberg. Archäologie und Kulturgeschichte*, Büchenbach 1999.
- FRIEDEL/GROßMANN 1999
Brigit Friedel - Ulrich Grossman, *Die Kaiserpfalz Nürnberg*, Ragnsburg 1999.
- FRIES/SALZER 2015
Oliver Fries - Ronald Kurt Salzer, *Burgen und abgekommene Adelsitze auf dem Gebiet der Marktgemeinde Gars am Kamp*, in: EHRENBERGER/FRIES/SALZER (EDS.) 2015, s. 65–115.
- FROMMER 2007
Sören Frommer, *Historische Archäologie. Versuch einer methodologischen Grundlegung der Archäologie als Geschichtswissenschaft*, Büchenbach 2007.
- FROLÍK/SMETÁNKA 2014
Jan Frolík et al., *Pohřebišť v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. Díl I. Katalog*, Praha 2014.
- FROLÍK ET AL. 2014

- Jan Frolík et al., *Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. Díl II. Studie*, Praha 2014.
- FRÝDA 2014
František Frýda, *PhDr. Pavel Šebesta (* 5. 12. 1943)*, *Archeologie západních Čech* 8/2014, s. 7–10
- GADAMER 2010
Hans-Georg Gadamer, *Pravda a metoda I. Nárýs filosofické hermeneutiky*, Praha 2010.
- GALUŠKA 1996
Luděk Galuška, *Uherské Hradiště – Sady. Křesťanské centrum říše velkomoravské*, Brno 1996.
- GATZ 1967
Bodo Gatz, *Weltalter, goldene Zeit und sinnverwandte Vorstellungen*, Hildesheim 1967.
- GEARY 1983
Patrick J. Geary, *Ethnic Identity as a Situational Construct in the Early Middle Ages*, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien* 113/1983, s. 15–26.
- GEISENHAINER 2002
Katja Geisenhainer, *Rasse ist Schicksal. Otto Reche (1879–1966). Ein Leben als Anthropologe und Völkerkundler*, *Beiträge zur Leipziger Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, Reihe A 1*, Leipzig 2002.
- GELDNER 1986
Ferdinand Geldner, *Das Problem der vierzehn Slavenkirchen Karls des Großen*, *Deutsches Archiv für durchforschung des Mittelalters* 42/1986, s. 192–205.
- GNIRS 1927A
Anton Gnirs, *Topographie der historischen und Kunst-denkmale der politische Bezirk Elbogen*, Prag 1927.
- GNIRS 1927B
Anton Gnirs, *Zur Frage vorgeschichtlicher Siedlungen in Franzenbader Moorland und in seiner Umgebung*, *Sudeta* 3/1927, s. 77–87.
- GNIRS 1932
Anton Gnirs, *Topographie der historischen und kunsthistorischen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*. Augsburg 1932.
- GNIRS 1995
Anton Gnirs, *Wogastisburg, Bohemia* 36/1995, s. 113–117.
- GNIRS 1996
Anton Gnirs, *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*, München 1996.
- GOTTAS 1997/98
Friedrich Gottas, *Vierzog Jahre Südostdeutsche Historische Kommission. Rückblick und Ausblick*, *Südostdeutsches Archiv* 40/41/1997/98, s. 1 – 11.
- GRADL 1883
Heinrich Gradl, *Die Minderung des Egerlandes*, *Archiv für Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken* 15/1883, s. 1–89.
- GRADL 1893
Heinrich Gradl, *Geschichte des Egerlandes*, Prag 1893.
- GRANSCHKE 2013
Gunnar Gransche, *Zwischen Präzision und Improvisation - eine schmiedetechnische Analyse der Spathen und Saxe von Pfakofen*, in LOHWASSER 2013, s. 315–337.
- GRAUS 1957
František Graus, *O poměru mezi archeologií a historií. K výkladu nožů na slovanských pohřebištích*, *Archeologické rozhledy* 9/1957, s. 546–552.
- GRAUS 1965
František Graus, *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*, Praha 1965.
- GRAUS 1980
František Graus, *Die Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter*. Sigmaringen 1980.
- GRAUS 1988
František Graus, *Goldenes Zeitalter. Zeitschelte, Lob der guten alten Zeit – Nostalgische Strömungen im Spätmittelalter*, in: WEBER 1988, s. 187–223.
- GRAUS/LUDAT (EDS.) 1967
František Graus - Heribert Ludat (eds.), *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Wiesbaden 1967.
- GREULE 2004
Albrecht Greule, *Archäologie und Namenforschung – ein schwieriges Verhältnis*, in: BRATHER/GEUENISCH/HUTH (EDS.) 2004, s. 687–696.
- GREULE/SPRINGER (EDS.) 2009
Albrecht Greule - Matthias Springer (eds.), *Namen des Frühmittelalters als sprachliche Zeugnisse und als Geschichtsquellen*, Berlin – New York 2009.
- GRINGMUTH-DALLMER 1989

- Eike Gringmuth-Dallmer, *Vorformen der Stadtentwicklung im östlichen Mecklenburg und in der Uckermark*, Zeitschrift für Archäologie 23/1989, s. 61–77.
- GRINGMUTH-DALLMER 1999
Eike Gringmuth-Dallmer, *Methodische Überlegungen zur Erforschung zentraler Orte in ur- und frühgeschichtlicher Zeit*, in: MOŹDZIOCH (ED.) 1999, s. 9–20.
- GRINGMUTH-DALLMER/KLÁPŠTĚ/HASIL (EDS.) 2014
Eike Gringmuth-Dallmer - Jan Klápště - Jan Hasil (eds.), *Tradition - Umgestaltung - Innovation : Transformationsprozesse im hohen Mittelalter*, Praehistorica 31/2, Praha 2014.
- GROßMANN/FRIEDEL/REINECKE-KARG 1999
Ulrich Großmann - Brigitte Friedel - Bettina Reinecke-Karg, *St. Sebald – Beobachtungen zu den Türmen, dem Westchor und der Krypta*, in: FRIEDEL/FRIESER (EDS.) 1999, s. 136–147.
- GRUBER 1863
Bernhard Gruber, *Der schwarze Thurm auf der Kaiserburg zu Eger*, Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 4/1863, s. 3–8.
- GRUBER 1864
Bernhard Gruber, *Die Kaiserburg zu Eger und die an dieses Bauwerk sich anschliessenden Denkmale*, Prag – Leipzig 1864.
- GUMPEZ 1982
John Gumpertz, *Discourse Strategies*. Cambridge 1982.
- HABERSTROH C. 2004
Claudia Haberstroh, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Ldkr. Bayreuth*, München 2004.
- HABERSTROH J. 2000A
Jochen Haberstroh, *Germanische Funde der Kaiser- und Völkerwanderungszeit aus Oberfranken*, Kallmünz/Opf. 2000.
- HABERSTROH J. 2000B
Jochen Haberstroh, *Die merowingischen Grabfunde von Kleinbardorf, Gde. Sulzfeld, Lkr. Rhön-Grabfeld*, Beiträge zur Archäologie in Unterfranken 2000, s. 245–263.
- HABERSTROH, J. 2000C
Jochen Haberstroh, *Ausgrabungen in der Krypta von St. Sigismund in Seussling*, Archäologisches Jahr in Bayern 1999/2000, s. 96–99.
- HABERSTROH J. 2000D
Jochen Haberstroh, *Slawische Siedlung in Nordostbayern*, in: WIECZOREK/HINZ 2000, s. 713–717.
- HABERSTROH J. 2001
Jochen Haberstroh, *Neues aus dem fiscus dominicus Halazestat: Stadt Hallstadt, Landkreis Bamberg, Oberfranken*, Das archäologische Jahr in Bayern 2001, s. 121–123.
- HABERSTROH J. 2004
Jochen Haberstroh, *Radiokarbonanalysen am Skelettmaterial frühmittelalterlicher Grabfunde Oberfrankens. Zur Chronologie des 7. bis 11. Jahrhunderts in Nordostbayern*, in: HABERSTROH C. 2004, s. 29–39.
- HALLA 2006
Karel Halla, *Geografická definice Chebska*, in: HALLA/DITTMAR (EDS.) 2006, s. 79–82.
- HALLA/DITTMAR (EDS.) 2006
Karel Halla - Volker Dittmar (eds.), *Po stopách šlechtického rodu Notthafftů – Notthafftů v Čechách a v Bavorsku – Auf den Spuren eines Adelsgeschlechts – Die Notthaffe in Böhmen und Bayern*, Cheb 2006.
- HANNING 2003
Rita Hanning, *S-Schleifenringe in frühmittelalterlichen Gräberfeldern Nordostbayern*, in: ERICSSON/LOSERT (EDS.) 2003, s. 174–185.
- HANZL 2009
Lukáš Hanzl, *Bitva u Teplé*, Hláska 2/2009, s. 21–22.
- HARDT 2000
Matthias Hardt: *Linien und Säume, Zonen und Räume an der Ostgrenze des Reiches im frühen und hohen Mittelalter*, in: POHL/REIMITZ (EDS.) 2000, s. 39–56.
- HARDT 2001
Matthias Hardt: *Hesse, Elbe, Saale and the Frontiers of the Carolingian Empire*, in: POHL/WOOD/REIMITZ (EDS.) 2001, s. 219–232.
- HASIL 2008
Jan Hasil, *Chebsko a Horní Franky – kontaktní region Franské říše a západních Slovanů*, in: ŠIMŮNEK (ED.) 2008, s. 77–97.
- HASIL 2010A
Jan Hasil, *Raně středověké osídlení Chebska*, Studia Mediaevalia Pragensia 9/2010, s. 7–73.
- HASIL 2010B
Jan Hasil, *Problém chronologické synchronizace raně středověkých kostrových pohřebišť v Čechách a v severovýchodním*

- Bavorsku, *Archaeologia Historica* 35/2010, s. 159–168.
- HASIL 2010C
Jan Hasil, *Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku*, nepublikovaná diplomová práce ÚPA FF UK, Praha 2010.
- HASIL 2011A
Jan Hasil, *Les élites franques de l'ouest comme des chefs de clans dans l'environnement slave?*, *Etudes Medievales Université de Picardie Amiens* 50/2011, s. 50–61.
- HASIL 2011B
Jan Hasil, *Recenze: Stefan Eichert, Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens. Die materielle Kultur Karantaniens anhand der Grabfunde von der Spätantike bis ins 11. Jahrhundert, Klagenfurt am Wörthersee 2010*, *Archeologické rozhledy* 63/2011, s. 348–353.
- HASIL 2012
Jan Hasil, *Recenze: Zdeňka Schejbalová, Raně středověká řadová pohřebiště v Plzeňském kraji - Frühmittelalterliche Reihengräberfelder in Pilsner Region, Plzeň 2011*, *Archeologické rozhledy* 64/2012, s. 573–577.
- HASIL 2013A
Jan Hasil, *Historické Chebsko - uměle zkonstruovaný historický region?*, *Sborník muzea karlovarského kraje* 2013, s. 7–28.
- HASIL 2013B
Jan Hasil, *Recenze: Felix Biermann - Thomas Kersting - Anne Klammt (eds.), Transformationen und Umbrüche des 12./13. Jahrhunderts, Beiträge der Sektion zur Slawischen Frühgeschichte der 19. Jahrestagung des Mittel- und Ostdeutschen Verbandes für Altertumforschung in Görlitz, 01. bis 03. März 2010, Langenweissbach 2012*, *Archeologické rozhledy* 65/2015, s. 646–648.
- HASIL 2014A
Jan Hasil, *Das sogenannte Historische Egerland - zwischen dem mittelalterlichen Landesausbau und dem Ausbau der modernen Gemeindeidentität*, in: GRINGMUTH-DALLMER/KLÁPŠTĚ/HASIL (EDS.) 2014, s. 209–219.
- HASIL 2014B
Jan Hasil, *Nádobka mladšího merovejského období z Cetnova (Zettendorf)*, okr. Cheb: pokus o kulturněhistorickou interpretaci, in: BENEŠ (ED.) 2014, s. 67–74.
- HASIL 2014C
Jan Hasil, *Tasnovice, okr. Domažlice, Plzeňský kraj. Raně středověké hradiště*, in: KUNA ET AL. 2014, s. 371–373.
- HASIL 2014D
Jan Hasil, *Tašovice, okr. Karlovy Vary, Karlovarský kraj. Raně středověké hradiště Starý Loket*, in: KUNA ET AL. 2014, s. 374–376.
- HASIL 2015
Jan Hasil, *Recenze: Hubert Fehr - Irmtraut Heitmeier (eds.), Die Anfänge Bayerns. Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiouaria, St. Ottilien 2012*, *Archeologické rozhledy* 67/2015, s. 312–315.
- HASIL 2016
Jan Hasil, *Recenze: Nina Brundke, Das mittelalterliche Gräberfeld Mockersdorf. Archäologie im Schatten des Rauhen Kulm, Pressath 2013*, *Archeologické rozhledy* 68/2016.
- HASILOVÁ/HASIL 2015
Pavla Hasilová - Jan Hasil, *Hradba jako kulturněhistorický problém, Barokní fortifikace pražského levobřeží v písemnostech fortifikační komise Českého místopředsedství*, *Archaeologia Historica* 41/2016, s. 353–367.
- HAUBRICHS 2009
Wolfgang Haubrichs, *Der „Name“ der Thüringer*, in: CASTRITIUS ET AL. 2009, s. 83–102.
- HÄUSLER 2004
Ines Häusler, *Der Beitrag des slavischen Siedlungsträgers zur Raumer schließung in der Oberpfalz - eine historisch geographische Analyse*, *Regensburger Beiträge zur Regionalgeographie und Raumplanung* 9/2004, s. 1–175.
- HAVLÍK 1996
Lubomír E. Havlík, *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů*, *Moravský historický sborník* 1995/1996, s. 85–230.
- HEIDENREICH A. 1996
Anja Heidenreich, *Ein slawischer Friedhof mit Kirche auf dem Barbaraberg*, *Das Archäologische Jahr in Bayern* 1996, s. 152–155.
- HEIDENREICH 1997
Anja Heidenreich, *Ein Hochmittelalterlicher Bestattungsplatz mit Schläfenringen auf dem Barbaraberg (Gde. Speinshart, Lkr. Neustadt a. d. Waldnaab)*, *Beiträge zu der Archäologie in der Oberpfalz* 1997, s. 322–333.
- HEIDENREICH A. 1998
Anja Heidenreich, *Ein slawischer Friedhof mit Kirche auf dem Barbaraberg im Lankreis Neustadt/Waldnaab*, *Bamberg - Pressath* 1998.
- HEINRICH A. 2003

- Angelika Heinrich, *Josef Szombathy (1853–1943)*, Mitteilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien 133/2003, s. 2–45.
- HEINRICH W. 2001
Wolfgang Heinrich, Zwentendorf, Ein Gräberfeld aus dem 10. – 11. Jahrhundert, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 42, Wien 2001.
- HEJNA 1964
Antonín Hejna, *Archeologický výzkum v Chebu v roce 1962–1963*, Archeologické rozhledy 16/1964, s. 664, s. 685–690.
- HEJNA 1965
Antonín Hejna, *Zbytek opevnění slovanského hradiště v Chebu*, Archeologické rozhledy 17/1965, s. 825–830.
- HEJNA 1967A
Antonín Hejna, *Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska*, Památky archeologické 58/1967, s. 169–271.
- HEJNA 1967B
Antonín Hejna, *K některým otázkám slovanského osídlení Chebu a Chebska*, Minulostí Západočeského kraje 5/1967, s. 204–219.
- HEJNA 1968
Antonín Hejna, *Zur Problematik der slawischen Besiedlung von Cheb (Eger) und des Egerlandes*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 18/1968, s. 363–388.
- HEJNA 1971
Antonín Hejna, *Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II*, Památky archeologické 62/1971, s. 488–550.
- HENSCH 2005
Mathias Hensch, *Burg Sulzbach in der Oberpfalz. Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrum des 8. bis 14. Jahrhunderts in Nordbayern*, Neustadt/Aisch 2005.
- HENSCH 2011A
Mathias Hensch, *Herrschaft, Wirtschaft und Verkehr, Zur Struktur herrschaftlicher Kernräume zwischen Regensburg und Forchheim in karolingisch-ottonischer Zeit*, in: 911 König Konrad I. Herrschaft und Alltag. Begleitband zur Ausstellung im Vonderau-Museum Fulda, Petersberg 2011, s. 143–168.
- HENSCH 2011B
Mathias Hensch, *Das wahre historische Gesicht Nabburgs – 1300 Jahre Geschichte unter dem Kindergarten*, Schwandorf 2011.
- HENSCH 2012
Mathias Hensch, *Das ware historische Geschichte Nabburgs – 1300 Jahre Geschichte unter Kindergarten*, Das archäologische Jahr in Bayern 2011, s. 123–126.
- HERRMANN 1965
Erwin Herrmann, *Slawisch-germanische Beziehungen im südostdeutschen Raum von der Spätantike bis zum Ungarnsturm. Ein Quellenbuch mit Erläuterungen*, München 1965.
- HERRMANN 1968
Erwin Herrmann, *Zur Assimilierung der Slawen in Ostfranken im Hochmittelalter*, Archiv für Geschichte von Oberfranken 48/1968, s. 87–110.
- HESCH/SPANNAUS (EDS.) 1939
Michael Hesch - Günther Spannaus, *Kultur und Rasse. Otto Reche zum 60. Geburtstag*, München – Berlin 1939.
- HIERSCHE 1932
Josef Gustav Hiersche, *Das Urnenfeld bei Sirmitz*, Unser Egerland 36/1932, s. 105.
- HIERSCHE ET AL. 1932
Josef Gustav Hiersche et al., *Das bronzezeitliche, an 3000 Jahre alte Urnenfeld samt Siedlungsstätte bei Sirmitz im Egerlande*, Eghalanda Bundeszeitung 11/1932, s. 2–4.
- HLAVÁČEK I. 1997
Ivan Hlaváček, *Nástin historiografie města Chebu a Chebska*, Sborník Chebského muzea 1997, s. 132–140.
- HLAVÁČEK P. 2004
Petr Hlaváček, *Historik Heribert Sturm († 1981) a jeho bádání ke kulturním dějinám severozápadních Čech*, in: SOUKUP (ED.) 2004, s. 381–392.
- HÖKE 2013
Benjamin Höke, *Der spätmerowingische Bestattungsort von Neuburg a.d. Donau*, Kallmünz/Opf. 2013.
- HOLÝ 1968
Vladimír Holý, *Připojení Chebska k německé říši*, Minulostí západočeského kraje 6/1968, s. 223–252.
- HORČIČKA 2003
Karel Horčíčka, *PhDr. Anton Gnirs. Stručný životopis*, in: HORČIČKA (ED.) 2003, s. 5–8.
- HORČIČKA (ED.) 2003
Karel Horčíčka (ed.), *Pocta Antonu Gnirsovi*, Loket 2003.
- HORPENIAK (ED.) 1980

- Vladimír Horpeniak (ed.), *Sborník vlastivědných prací o Šumavě. K 650. výročí města Kašperské Hory*, Kašperské Hory 1980.
- HUBEL 2011
Achim Hubel, *Überlegungen zum Grabmal des Papstes Clemens II. im Bamberger Dom*, in: HUBEL (ED.) 2011, s. 11–49.
- HUBEL (ED.) 2011
Achim Hubel (ed.) 2011, *Neue Forschungen zur mittelalterlichen Bau- und Kunstgeschichte in Franken. Vorträge der Ringvorlesung des Zentrums für Mittelalterstudien der Otto-Friedrich-Universität Bamberg im Sommersemester 2010*, Bamberg 2011.
- HÜBENER 1989
Wolfgang Hübener, *Die Orte des Diedenhofener Kapitulars von 805 in archäologischer Sicht*, Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 7/1989. s. 251–266.
- HUNDT 1953
Max Hundt, *Das karolingische Reihengräberfeld von Felkendorf-Kleetzhöfe im Landkreis Kulmbach*, Kulmbach 1953.
- CHARVÁTOVÁ 1995
Kateřina Charvátová, *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století*, Historická geografie 28/1995, s. 71–91.
- CHRISTALLER 1968
Walter Christalle, *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, Darmstadt 1968.
- IRSIGLER 1995
Franz Irsigler, *Mittelalterarchäologie aus sicht eines Historikers*, in: *Mittelalterarchäologie in Zentraleuropa. Zum Wandel der Aufgaben und Zielsetzungen*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 9/1995, s. 217–224.
- JACOB 1982
Hans Jacob, *Zur Gentilaristokratie der Main- und Regnitzwenden*, Archiv für Geschichte von Oberfranken 62/1982, s. 13–20.
- JANKA 2008
Wolfgang Janka, *Ortsnamenforschung im Raum Kemnath. Ergebnisse und Perspektiven*, in: NEUBAUER/SCHÖN/THIESER (EDS.) 2008, s. 95–106.
- JARNUT 2004
Jörg Jarnut, *Langobardische Identität(en). Eine Skizze*, in: BRATHER/GEUENICH/HUTH (EDS.) 2004, s. 353–362.
- JIRÁT/ŠEBESTA 2004
Tomáš Jirát - Pavel Šebesta, *K počátkům historie Kynšperka*, Sborník Chebského muzea 2004, s. 16–31.
- JOHN 1903
Alois John, *Oberlohma: Geschichte und Volkskunde eines egerländer Dorfes*, Prag 1903.
- JOHN 1908
Alois John, *Adolf Czernicki †*, Unser Egerland 12/1908, s. 87.
- JOHN 1911
Alois John, *Weitere Beiträge zur Geschichte des Egerländer Dorfes Oberlohma. Die Gräberfunde bei Oberlohma*, Unser Egerland 15/1911, s. 10–11.
- JONAS 1912
Julius Ernst Jonas, *Bericht über die Ausgrabungsarbeiten auf der Kaiserburg zu Eger im Jahre 1911*, Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege, Beiheft 6/1912.
- JUSTOVÁ 1990
Jarmila Justová, *Dolnorakouské Podunají v raném středověku. Slovanská archeologie k jeho osídlení v 6.–11. století*, Praha 1990.
- KAHL 2006
Hans-Dietrich Kahl, *Alladorf und die Slawen. Eine Ortschaft der nördlichen Frankenalb als Brennpunkt von Rundproblemen des ostfränkischen Frühmittelalters*, Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte 69/2006, s. 809–841.
- KAHL 2007
Hans-Dietrich Kahl, *Das Würzburger Sendersendrecht für christianisierte Slawen und sonstige Nichtfranken. Ein Rechtstext aus der Zeit König Konrads I (918?). Einführung, Edition und deutsche Übersetzung*, Archiv für Geschichte von Oberfranken 87, 2007, s. 7–32.
- KALHOUS 2012
David Kalhous, *Anatomy of a Duchy. The political and ecclesiastical structures of early Přemyslid Bohemia*, Leiden 2012.
- KALHOUS 2012
David Kalhous, *Náčelnictví, nebo stát? Několik poznámek k článku Jiřího Macháčka o charakteru Velké Moravy*, Archeologické rozhledy 66/2014, s. 177–180.
- KAREL/KNOLL 2000
Tomáš Karel - Vilém Knoll, *Románská fáze hradu ve Skalné*, Průzkumy památek 2/2000, s. 15–22.

- KAREL/KNOLL 2004
Tomáš Karel - Vilém Knoll, *Stavební a historický vývoj hradu Vildštejn ve Skalné a jeho srovnání s vybranými hrady chebských ministeriálů*, Castellologica bohemia 9/2004, s. 27–62.
- KAREL/KNOLL 2006A
Tomáš Karel - Vilém Knoll, *Bylo v Dřenicí panské sídlo? Možnosti interpretace jedné fortifikace*, Dějiny staveb 2006, s. 153–170.
- KAREL/KNOLL 2006B
Tomáš Karel - Vilém Knoll, *Felsbaustellen als ein beeindruckender Faktor der Ministerialenburgen des Egerlandes*, Castrum bene 9/2006, s. 181–200.
- KAREL/KNOLL/KRČMÁŘ 2009
Tomáš Karel - Vilém Knoll - Rudolf Krčmář, *Panská sídla západních Čech: Karlovarsko, České Budějovice* 2009.
- KARWOWSKI/SALAČ/SIEVERS (EDS.) 2015
Maciej Karwowski - Vladimír Salač - Susanne Sievers (eds.), *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013*, Bonn 2015.
- KAŠIČKA/NECHVÁTAL 1980
František Kašička - Bořivoj Nechvátal, *Slovanská hradiště v povodí Ohře na Loketsku*, in: DOSTÁL/VIGNATIOVÁ (EDS.) 1978, s. 107–112.
- KATER 1974
Michael H. Kater, *Das „Ahnenerbe“ der SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches*, Stuttgart 1974.
- KÄUBLER 1935
Rudolf Käubler, *Die ländlichen Siedlungen des Egerlandes*. Leipzig 1935.
- KAVÁNOVÁ 1976
Blanka Kavánová, *Slovanské ostruhy na území Československa*, Praha 1976.
- KAZDOVÁ/MĚŘÍNSKÝ/ŠABATOVÁ (EDS.) 2004
Eliška Kazdová - Zdeněk Měřínský - Klára Šabatová (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*, Brno 2004.
- KEJŘ 1973
Kejř J. (1973): *Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie Sedlecké (Loketské)*, in: MALÝ (ED.) 1973, s. 11–27.
- KINDER 2013
Ulrich Kinder (2013): *Der Befestigungsbau im Landkreis Tirschenreuth*, Büchenbach 2013.
- КИРПИЧНИКОВ 1966
Анатолий Николаевич Кирпичников, *Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени. IX - XIII вв.*, Москва 1966.
- KLAMMT/BIERMANN/KERSTING (EDS.) 1999
Anne Klammt - Felix Biermann - Thomas Kersting (eds.), *Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum*, Langenweissbach 2009.
- KLÁPŠTĚ 1994
Jan Klápště, *Změna - středověká transformace a její předpoklady*, Památky archeologické - Supplementum 2/1994, s. 9–59.
- KLÁPŠTĚ 2003
Jan Klápště, *Dějepis a archeologie. Příbuzenství jak se patří*, in: KLÁPŠTĚ/PLEŠKOVÁ/ŽEMLIČKA (EDS.) 2003, s. 96–109.
- KLÁPŠTĚ 2005
Jan Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.
- KLÁPŠTĚ/PLEŠKOVÁ/ŽEMLIČKA (EDS.) 2003
Jan Klápště - Eva Plešková - Josef Žemlička (eds.), *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003.
- KLÍR 2008
Tomáš Klír, *Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku*, Praha - Brno 2008.
- KLÍR 2010
Tomáš Klír, *Osídlení horských oblastí Čech ve středověku a raném novověku - východiska interdisciplinárního výzkumu*, Archaeologia Historica 35/2010, s. 373–391.
- KLÍR 2014
Tomáš Klír, *Hydronymie Chebska v kontextu severovýchodního Bavorska. K otázce jazykových poměrů v raném středověku*, in: BENEŠ (ED.) 2014, s. 173–223.
- KLÍR/KENZLER 2009
Tomáš Klír - Hauke Kenzler, *Srovnávací studium areálů zaniklých středověkých vesnic na základě analýz fosforečnanů. Zaniklá středověká vesnice Schwarzenbach u Chebu*. Archaeologia Historica 34/2009, s. 657–680.
- KLSÁK 2003
Jiří Klsák, *Gnirs a archeologie v regionu*, in: HORČIČKA (ED.) 2003, s. 32–39.
- KNOLL/KAREL (EDS.) V TISKU
Vilém Knoll - Tomáš Karel (eds.), *Chebsko a Sedlecko (Loketsko) v časech předštaufských a štaufských*, Plzeň /v tisku/.
- KNOR 1951

- Antonín Knor, *Slovanské hradisko v Jenišově – Tašovicích*, *Archeologické rozhledy* 3/1951, s. 16, s. 25–26.
- KOCH A. 1994
Anette Koch, *Der Nordflügel des Alten Schlosses in Dornburg/Saale. Ergebnisse der Bauforschung*, Burgen und Schlösser 35/1994, s. 77–89.
- KOCH U. 1977
Ursula Koch, *Das Reihengräberfeld bei Schretzheim*, Berlin 1977.
- KOCH U. 1993/94
Ursula Koch, *Drei Langsaxe aus Ostbayern*, Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 34/35/1993/94, s. 181–201.
- KOS L. 2013
Luděk Kos, *Raně středověké fortifikace s čelní kamennou plentou ve střední Evropě*, *Studia Mediaevalia Pragensia* 11/2013, s. 117–176.
- KOŠTA/HOŠEK 2012
Jiří Košta - Jiří Hošek, *Meč z hrobu 120 ze Staré Kouřimi: doklad raně středověké zbraně vyrobené z kelímkové oceli?*, *Archeologické rozhledy* 64/2012, s. 157–175.
- KOVANDOVÁ/MATOUŠEK 2005
Marie Kovandová - Václav Matoušek, *Terénní dokumentace švédské šance nad hradem Kynžvartem: Historický rámec, problematika terénního studia*, Sborník Chebského Muzea 2005, s. 61–66.
- KOZOK (ed.) 1999
Maike Kozok, *Architektur – Struktur – Symbol. Streifzüge durch die Architekturgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart. Festschrift für Cord Meckseper zum 65. Geburtstag*, Petersberg 1999.
- KRAUSE 1884
Hermann Leopold Krause, *Forschungen auf dem Gebiete der deutsch-slavischer Geschichte in der ersten Hälfte des Mittelalters: Zur Kritik des Cosmas von Prag und der ältesten Geschichte Böhmens I*, Jahresbericht des Gymnasiums zu Schrimm, Beilage, Schrimm 1884.
- KRÜGER 1967
Rainer Krüger, *Typologie des Waldhufendorfes nach Einzelformen und deren Verbreitungsmustern*, Göttingen 1967.
- KRUMPHANZLOVÁ 1966
Zdenka Krumphanzlová, *Der Ritus der slawischen Skelettfriedhöfe der mittleren und jüngeren Burgwallzeit in Böhmen*, *Památky archeologické* 57/1966, s. 277–327.
- KRUMPHANZLOVÁ 1974
Zdenka Krumphanzlová, *Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. – 11. věku v Čechách*, *Památky archeologické* 65/1974, s. 34–110.
- KRZEMIEŃSKÁ 1979
Barbara KrzemieŃská, *Boj knížete Břetislava I. O upevnění českého státu (1039 – 1041)*, *Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd* 89/5. Praha 1979.
- KRZEMIEŃSKÁ/TŘEŠTÍK 1960
Barbara KrzemieŃská - Dušan Třeštík, *O dokumencie praskim z roku 1086*, *Studie źródloznawcze - Commentationes* 5/1960, s. 79–102.
- KŘÍŽOVÁ 2011
Markéta Křížová, *Recenze: Peter Burke, Co je to kulturní historie?*, *Praha 2011*, *Dějiny a současnost* 33/2011, č. 10, s. 44.
- KUBŮ 1983
František Kubů, Heinrich Gradl, *Zprávy chebského muzea a okresního archívu* 2/1983, s. 83–85.
- KUBŮ 1997
František Kubů, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997.
- KUBŮ 2006
František Kubů, *Chebský městský stát, České Budějovice* 2006.
- KUČA/ZEMAN 2006
Karel Kuča - Lubomír Zeman, *Památky Karlovarského kraje: Koncepce památkové péče v Karlovarském kraji*, Karlovy Vary 2006.
- KUNA ET AL. 2007
Martin Kuna et al., *Pravěký svět a jeho poznání*, *Archeologie pravěkých Čech I*, Praha 2007.
- KUNA ET AL. 2014
Martin Kuna et al., *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*, Praha 2014.
- KUNA ET AL. 2015
Martin Kuna et al., *Structuring Archaeological Evidence. Archaeological Map of the Czech Republic*, Praha 2015.
- KUNA/PROFANTOVÁ 2005
Martin Kuna - Nad'a Profantová, *Počátky raného středověku v Čechách. Archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách*, Praha 2005.
- KUNA/KŘIVÁNKOVÁ/HASIL/NOVÁK 2015
Martin Kuna - Dana Křivánková - Jan Hasil - David Novák, *Archeologická mapa České republiky (AMČR) jako páteří infrastruktura*

- české archeologie, in: Seminář o digitálních zdrojích a službách ve společenských a humanitních vědách, s. 78–82. Praha 2015.
- KUNSTMANN 1983
Heinrich Kunstmann, *Noch einmal Samo und Wogastisburg*, Die Welt der Slawen 29/1983, s. 354–363.
- KUNSTMANN 1994
Heinrich Kunstmann, *Die Bedeutung der Cham-Further Senke für die Einwanderung der Slaven in der Oberpfalz im Spiegel der Namen Cham/Kamp, Osser, Domažlice, Tugast/Taus u. a.*, Die Welt der Slawen 29/1994, s. 42–71.
- KÜSS 2013
Tobias Küss, *Die ältere Diepoldingen als Markgrafen in Bayern (1077–1204)*. München 2013.
- KUTNAR 1997
František Kutnar, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997.
- LAMPL/LOSERT/LOZIC/SZAMEIT 2014
Raphael Lampl - Hans Losert - Cornelia Lozic - Erik Szameit, *Die Nekropole von Iffelsdorf an der Naab. Ein frühmittelalterliches Gräberfeld mit einigen Besonderheiten*, Archäologie Österreichs 25/2014, s. 45–50.
- LAUERMANN (ED.) 2014
Ernst Lauer mann (ed.), *Schatz-Reich Asparn. Ur- und Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie in Niederösterreich*, Asparn/Zaya 2014.
- LEINTHALER 1989/90
Beate Leinthal er, *Der karolingisch-ottonische Ortsfriedhof Allendorf, Ldkr. Kulmbach. Grabungskampagne 1984*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 16/17/1989/90, s. 7–122.
- LENSSSEN/WAMSER (EDS.) 1992
Jürgen Lenssen - Ludwig Wamser (eds.), *1250 Jahre Bistum Würzburg. Archäologisch-historische Zeugnisse der Frühzeit*, Würzburg 1992.
- LÍBAL 2003
Dobroslav Líbal, *Palace Chapels of the High and Late Middle Ages in Bohemia*, in: FAJT (ED.) 2003, s. 156–161.
- LOHWASSER 2013
Nelo Lohwasser, *Das frühmittelalterliche Reihengräberfeld von Pfakofen*, Kallmünz/Opf. 2013.
- LOHWASSER/LOSERT 2001
Nelo Lohwasser - Hans Losert, *Frühmittelalterlichen Siedlungsspuren unter dem ehemaligen Wasserschloss zu Pfreimd*, Das archäologische Jahr in Bayern 2001, s. 125–128.
- LORENČIČ/HASIL 2014
Črtomir Lorenčič - Jan Hasil, *Recenze: Stefan Eichert, Frühmittelalterliche Strukturen im Ostalpenraum. Studien zur Geschichte und Archäologie Karantaniens, Klagenfurt am Wörthersee 2012*, Archeologické rozhledy 66/2014, s. 736–741.
- LOSERT 1993A
Hans Losert, *Die früh- bis hochmittelalterliche Keramik in Oberfranken*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft VIII, Köln 1993.
- LOSERT 1993B
Hans Losert, *Die slawische Besiedlung Nordostbayerns*, in: Vorträge des 11. Niederbayerischen Archäologentages, s. 207–270. Deggendorf 1993.
- LOSERT 2003A
Hans Losert, *Bajuwaren und Slawen im frühen Mittelalter in der mittleren und nördlichen Oberpfalz*, Schriftenreihe des Stadtmuseums und Stadtarchivs Sulzbach-Rosenberg 19/2003, s. 155–162.
- LOSERT 2003B
Hans Losert, *Eine Wüstung unbekanntes Namens bei Dietstätt in der mittleren Oberpfalz*, in: ERICSSON/LOSERT (EDS.) 2003, s. 279–291.
- LOSERT 2004
Hans Losert, *Zur mittelalterlichen Siedlungsgeschichte im Steigerwald aus archäologischer Sicht*, in: Becker/Ericsson (eds.) 2004, s. 1–46.
- LOSERT 2005
Hans Losert, *Kirchenarchäologie und mittelalterliche Siedlungsgeschichte in Nordbayern*, Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 21/2005, s. 107–118.
- LOSERT 2007
Hans Losert, *Neue Forschungen am „Rauhen Kulm“: Teil 2: Archäologische Untersuchungen zur Kenntnis von Besiedlung und Befestigung im frühen Mittelalter*, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 18/2007, s. 119–126.
- LOSERT 2007/08
Hans Losert, *Slawen in der Oberpfalz – eine Bestandsaufnahme*, Acta Archaeologica Carpathica 42-43/2007/08, s. 301–370.
- LOSERT 2008
Hans Losert, *Archäologische Untersuchungen am Rauhen Kulm in der Flednitz*, in:

- NEUBAUER/SCHÖN/THIESER (EDS.) 2008, s. 65–107.
- LOSERT 2009
Hans Losert, Moinivini, Radanzvini und Nabavini. Geschichte und Archäologie der Slawen in Bayern, in: KLAMMT/BIERMANN/KERSTING (EDS.) 1999, s. 219–294.
- LOSERT/PLETERSKI 2003
Hans Losert - Andrej Pleterski, *Altenerding in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und „Ethnogenese“ der Bajuwaren*, Berlin - Bamberg - Ljubljana 2003.
- LOSERT/SZAMEIT 2002
Hans Losert - Erik Szameit, *Österreichisch-deutsche Ausgrabungen in einer Wüstung des frühen Mittelalters bei Dietstätt*, Das archäologische Jahr in Bayern 2002, s. 102–104.
- LOSERT/SZAMEIT 2004
Hans Losert - Erik Szameit, E. 2004: *Archäologische Untersuchungen im wieder Entdeckten frühmittelalterlichen Gräberfeld von Mockersdorf, Stadt Neustadt am Kulm, Landkreis Neustadt an der Waldnaab, Oberpfalz*, Archäologisches Jahr Bayern 2004, s. 101–103.
- LOSERT/SZAMEIT 2013
Hans Loser - Erik Szameit, *Eine awarische Gürtelgarnitur aus der slawischen Nekropole bei Iffelsdorf*, Das archäologische Jahr in Bayern 2013, s. 127–129.
- LUTOVSKÝ/PROFANTOVÁ 1995
Michal Lutovský - Naďa Profantová, *Sámova říše*, Praha 1995.
- LUTOVSKÝ/TOMKOVÁ 1994
Michal Lutovský - Kateřina Tomková, *K problematice nejmladších raně středověkých mohyl v Čechách – pohřebiště u Hlohoviček*, Památky archeologické - Supplementum 2/1994, s. 86–106.
- LYOTARD 1984
Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition*, Manchester 1984.
- MÄHL 1965
Hans-Joachim Mähl, *Die Idee des goldenen Zeitalters im Werk des Novalis*, Heidelberg 1965.
- MACHÁČEK 2012
Jiří Macháček, „Velkomoravský stát“ – kontroverze střeoevropské medievistiky, Archeologické rozhledy 64/2012, s. 775–787.
- MACHÁČEK 2015
Jiří Macháček, *O Velké Moravě, archeologii raného středověku i o nás samých*, Archeologické rozhledy 67/2015, s. 464–494.
- MACHÁČEK/UNGERMAN (EDS.) 2011
Jiří Macháček - Šimon Ungerman (eds.), *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*, Bonn 2011.
- MALINA 2015
Ondřej Malina, *Hledání neviditelného. Relikty pluziny zaniklých středověkých vsí a možnosti jejich detekce a interpretace na datech LLS*, Zprávy památkové péče 75/2015, s. 513–520.
- MALÝ (ED.) 1973
Karel Malý (ed.), *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1973.
- MANSKE 2008
Dietrich Manske, *Der Raum Kemnath, ein mittelalterlicher Kreuzungsbereich bedeutender Altfernwege*, in: NEUBAUER/SCHÖN/THIESER (EDS.) 2008, s. 107–160.
- MARKOVÁ 2008
Markéta Marková, *Vymezování hranic a jejich značení v přírodě ve středověku*, in: ŠIMŮNEK (ED.) 2008, s. 98–106.
- MAŘÍK 2009
Jan Mařík, *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*, Praha 2009.
- MATOUŠEK 2006
Václav Matoušek, *Třebel. Obraz krajiny s bitvou*, Praha 2006.
- MAUR 2001
Eduard Maur, *Řezenská cesta a zemské cesty na Domažlicku*, Západočeský historický 7/2001, s. 7–40.
- MEDUNA 2009
Petr Meduna, *K stavební podobě raně středověkých „curtes“*, in: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007, Most 2009, s. 269–276.
- MENCLOVÁ 1972
Dobroslava Menclová, *České hrady I*, Praha 1972.
- MERHAUTOVÁ 1971
Anežka Merhautová, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971.
- MĚŘÍNSKÝ 1997
Zdeněk Měřínský, *K problematice nekropolí druhé pol. 10. až počátku 13. století na Moravě*, in: NEKUDA/UNGER (EDS.) 1997, s. 87–94.
- MĚŘÍNSKÝ 2006

- Zdeněk Měřinský, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, Praha 2006.
- MITTERAUER 1960
Michael Mitterauer: *Slawischer und bayrischer Adel am Ausgang der Karolingerzeit*, Carinthia 150/1960, s. 693–726.
- MITTERAUER 1963
Michael Mitterauer, *Karolingische Markgrafen im Südosten. Fränkische Reichsaristokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum*, Archiv für österreichische Geschichte 123, Wien 1963.
- MÖRTL 1996
Mörtl, A. 1996: Die Wallfahrtskirche Barbaraberg, in: SCHUSTER/REIDEL (EDS.) 1996, s. 63–66.
- MOŹDZIOCH (ED.) 1999
Sławomir Moździoch (ed.), *Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie środkowej*, Spotkania Bytomskie 3, Wrocław 1999.
- MÜLLER (ED.) 2002
Heinz Müller (ed.), *Wohntürme. Kolloquium vom 28. bis 30. September auf Burg Kriebstein/Sachsen*, Langenweißbach 2002.
- MÜLLER 1923
Michael Müller, *Die Slavengräber bei Oberlohma und die Slaven im Egerlande*, Egerer Jahrbuch 53/1923, s. 57–65.
- MUMMENHOFF 1893
Ernst Mummenhoff, *Die Burg zu Nürnberg. Geschichtlicher Führer für Einheimische und Fremde*, Nürnberg 1893, reprint 1997.
- MUSCHAL 2002
Brigitte Muschal, *Ein slawisches Brandgräberfeld in Lauriacum/Enns, Oberösterreich*, Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 18/2002, s. 153–163.
- MUSIANOWICZ 1949
Krystyna Musianowicz, *Kablaczki skroniowe – próba typologii i chronologii*, Światowit 10/1949, s. 115–232.
- NECHVÁTAL 1997
Bořivoj Nechvátal, *K nálezové problematice mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonice*, Archaeologia Historica 22/1997, s. 61–96.
- NEISCHL 1912
Adalbert Neischl, *Die vor- und frühgeschichtlichen Befestigungen am Rauher Kulm bei Neustadt am Kulm (Oberpfalz)*, Paris 1912.
- NEKUDA/UNGER (EDS.) 1997
Rostislav Nekuda - Josef Unger, *Z Právěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*, Brno 1997.
- NEUBAUER/SCHÖN/THIESER (EDS.) 2008
Michael Neubauer - Robert Schön - Bernd Thieser (eds.), *Kemnath : 1000 Jahre und mehr*, Pressath 2008.
- NEUBAUER/THIESER 1998
Michael Neubauer - Bernd Thieser, *Aspekte der Siedlungsgeschichte – Die permanente Ethnogenese, Heimat Landkreis Tirschenreuth 10/1998*, s. 46–57.
- NEUBAUER/THIESER 2001
Michael Neubauer - Bernd Thieser, *Cheb – (Redwitz) – Kemnath – Creußen. Místa na staré dálkové cestě*. Sborník Chebského Muzea 2001, s. 71–76.
- NEUBAUER/THIESER 2003
Michael Neubauer - Bernd Thieser, *Sálská ministerialita mezi Creussenem a Chebem – Otnant a území na horním toku Náby*, Sborník Chebského muzea 2003, s. 20–33.
- NEUBAUER/THIESER 2003
Michael Neubauer - Bernd Thieser, *Von der alten Kemnath zum neuen Markt*, in: NEUBAUER/SCHÖN/THIESER (EDS.) 2008, s. 191–180.
- NEUSTUPNÝ 2007A
Evžen Neustupný, *Metoda archeologie*, Plzeň 2007.
- NEUSTUPNÝ 2007B
Evžen Neustupný, *Vymezení archeologie*, in: KUNA ET AL. 2007, s. 11–22.
- NIEDERLE 1909
Lubor Niederle, *Příspěvky k počátkům českých dějin: Jak daleko seděli Čechové na jih?*, Český časopis historický 15/1909, s. 72–78.
- NIEDERLE 1913
Lubor Niederle, *Život starých Slovanů I*, Praha 1913.
- NODL 2015
Martin Nodl, *Středověk v nás*, Praha 2015.
- NOVOTNÝ L. 2007
Lukáš Novotný, *Recenze: František Kubů, Chebský městský stát, České Budějovice 2006*, Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2007, s. 329.
- NOVOTNÝ V. 1912
Václav Novotný: *České dějiny I./1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912.
- NOVÝ 1968

- Rostislav Nový, *Die Anfänge des Böhmisches Staates*, Praha 1968.
- NOVÝ 1990
Rostislav Nový, *Boiohaemum – Bohemia – Čechy*, *Dějiny a současnost* 12/1990, s. 2–4.
- OBENAU 2006
Obenaus, M. 2006: *Arpadenzeitliche Grabfunde des 10. bis 12. Jahrhunderts in Ostösterreich. Fundmaterialien des Burgenländischen und Niederösterreichischen Landesmuseums*, nepublikovaná diplomová práce, Universität Wien 2006.
- OBST 2006
Ralf Obst, *Untersuchungen zu zwei durch Lesefunde erschlossenen Wüstungen des frühen Mittelalters bei Zellingen, Lkr. Main-Spessart*, *Beiträge zur Archäologie in Unterfranken* 2006, s. 147–205.
- ODSTRČIL 2015
Štěpán Karel Odstrčil, *Politická krajina historického Chebska 1897 – 1907. Regionální příspěvek k dějinám Němců v Předlitavsku*, *Sborník Muzea Karlovarského kraje* 2015, s. 7–85.
- OPLL 1978
Ferdinand Opll, *Das Itinerar Kaiser Friedrich Barbarossas (1152–1190)*, Wien – Köln – Graz 1978.
- PALACKÝ 1939
František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě I*. Praha 1939.
- PASDA 2005
Kerstin Pasda, *Hochadelige Bestattungen und menschliche Einzelknochen aus der Burgengrabung Sulzbach*, in: HENSCH 2005, Bd. 2, s. 227–243.
- PFEIFFER 1959
Gerhard Pfeiffer, *Studien zur Geschichte der Pfalz Nürnberg*, *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 19/1959, s. 303–366.
- PIETRZAK 2012
Sławomir Pietrzak, *Wood Tar in the Dnieper and Elbe Communities: VI–II Millenium BC*, Poznań 2012.
- PLAČEK 2001
Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.
- PLASSMANN 2006
Alheydis Plassmann, *Origo gentis: Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Berlin 2006.
- PLASSMANN 2012
Alheydis Plassmann, *Zur Origo Problematik unter besonderer Berücksichtigung der Baiern*, in: FEHR/HEITMEIER (EDS.) 2012, s. 163–182.
- PLESL 1961
Evžen Plesl, *Lužická kultura v severo-západních Čechách*, Praha 1961.
- PLESL/PROŠEK 1958
Evžen Plesl – František Prošek, *Horní Poohří v pravěku*, *Karlovarsko* 2/1958, s. 5–32.
- PLESL ET AL. 1983
Evžen Plesl et al., *Pravěk Karlovarska a Sokolovska*, *Karlovy Vary* 1983.
- PLETERSKI 1996
Andrej Pleterski, *Über Ort und Entstehungszeit der Freisinger Denkmäler aus archäologischer Sicht*, *Mitteilungen des Institutes für Österreichische Geschichtsforschung* 104/1996, s. 41–57.
- PLETERSKI 2009
Andrej Pleterski, *The inventing of Slavs or inventive Slavs?. O ideovém světě a způsobu bydlení starých Slovanů*, *Archeologické rozhledy* 61/2009, s. 331–336.
- PLETERSKI 2013
Andrej Pleterski, *The Invisible Slavs*, Ljubljana 2013.
- POHL 2002
Walter Pohl, *Die Awaren: ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 - 822 n. Chr.*, München 2002.
- POHL (ED.) 2004
Walter Pohl (ed.), *Suche nach der Ursprünge. Von den Bedeutung des frühen Mittelalters*, Wien 2004.
- POHL/DIESENBERGER (EDS.) 2002
Walter Pohl - Max Diesenberger (eds.), *Integration und Herrschaft. Ethnische Identitäten und soziale Organisation im Frühmittelalter*, Wien 2002.
- POHL/MEHOFFER (EDS.) 2010
Walter Pohl - Matthias Mehofer (eds.), *Archäologie der Identität*, Wien 2010.
- POHL/REIMITZ (EDS.) 2000
Walter Pohl - Helmut Reimitz (eds.), *Grenze und Differenz im frühen Mittelalter*, *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* 1, Wien 2000.
- POHL/WOOD/REIMITZ (EDS.) 2001
Walter Pohl - Ian N. Wood - Helmut Reimitz (eds.), *The Transformation of Frontiers. From Antiquity to the Carolingians*, *The Transformation of the Roman World* 10, Leiden – Boston – Köln 2001.
- POLANSKÝ/TOMKOVÁ 2006.

- Luboš Polanský - Kateřina Tomková, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21/2006, s. 83–124.
- PÖLLATH 1998
 Ralph Pöllath, *Ein Gräberfeld des 8. Jahrhunderts aus der Cham-Further Senke*, Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz 1998, s. 355–360.
- PÖLLATH 2002
 Ralph Pöllath, *Karolingerzeitliche Gräberfelder in Nordostbayern. Eine archäologisch-historische Interpretation mit der Vorlage der Ausgrabungen von K. Schwarz in Weismain und Thurnau-Allendorf*, München 2002.
- POSTRÁNECKÁ 2003
 Kateřina Postránecká, *Komunikační síť a veřejné plochy středověkého Chebu*, Sborník Chebského muzea 2003, s. 56–60.
- PRÖCKL 1835
 Vinzenz Pröckl, *Chronik der Stadt Eger und des Egerlandes*, Eger 1835.
- PRÖCKL 1845
 Vinzenz Pröckl, *Eger und das Egerland. Historisch, statistisch und topographisch dargestellt*, Prag – Eger 1845.
- PROFANTOVÁ 1998
 Nad'a Profantová 1998: *Problém importů a rekonstrukce cest v 8.–9.století*, Archaeologia historica 23/1998, s. 79–88.
- PROFANTOVÁ 2000
 Nad'a Profantová, *Slovanské výšinné sídliště z Třebovle, okr. Kolín. K problému napodobení cizích předloh v keramice*, Archeologické rozhledy 52/2002, s. 647–664.
- PROFANTOVÁ 2009
 Nad'a Profantová, *Kultura s keramikou pražského typu a problém šíření slavinity do střední Evropy: K článku Florina Curty*, Archeologické rozhledy 61/2009, s. 303–330.
- PROFANTOVÁ/PROFANT 2003
 Nad'a Profantová - Martin Profant, *Archeologie a historie aneb „jak vykopávat“ dějiny?*, in: KLÁPŠTĚ/PLEŠKOVÁ/ŽEMLIČKA (EDS.) 2003, s. 239–250.
- PROFANTOVÁ 2013
 Nad'a Profantová, *Archeologický doklad kulturních styků Bavorska a Čech v 10. století*, Archeologie ve středních Čechách 17, s. 207–214.
- PROCHÁZKA 2009
 Rudolf Procházka, *Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku*. Brno 2009.
- PROŠEK 1952
 František Prošek, *Zbytky slovanského srubu na Starém Lokti u Jenišova – Tašovic*, Archeologické rozhledy 4/1952, s. 426, s. 452–453.
- REINECKE 1927/28
 Paul Reinecke, *Die Slaven in Nordostbayern*, Bayerischer Vorgeschichtsfreund 7/1927/28, s. 17–37.
- REINECKE 1928
 Paul Reinecke: *Slavisch oder Karolingisch*, Prähistorische Zeitschrift 19/1928, s. 268–279.
- REINECKE 1931
 Paul Reinecke, *Die Westgrenze vorgeschichtlicher Besiedlung in Böhmen, Sudeta* 7/1931, s. 26–38.
- RENFREW 1987
 Colin Renfrew, *Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins*, London 1987.
- RIEGER 1936
 Kurt Rieger, *Grenzbürgen in Nordgau*, Leipzig 1936.
- RICOEUR 1981
 Paul Ricoeur, *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation*, Cambridge 1981.
- RICOEUR 1997
 Paul Ricoeur, *Teória interpretácie. Diskurz a prebytok významu*, Bratislava 1997.
- RIEGEROVÁ 2012
 Romana Riegerová, *Vztah společnosti ke kulturnímu dědictví v padesátých letech 20. století znázorněný na příkladě města Chebu*, nepublikovaná diplomová práce na KFI FF ZČU, Plzeň 2012.
- RIECKHOFF-PAULI/TORBRÜGGE 1984
 Sabine Rieckhoff-Pauli - Walter Torbrügge, *Regensburg, Kelheim, Straubing, Archäologische und historische Denkmäler Deutschlands* 6, Stuttgart 1984.
- RIMPL 1933
 Herbert Rimpl, *Eger – Die stadtbauliche Entwicklung einer deutschen Stadt*, Berlin 1933.
- RÖHRER-ERTL 1999
 Olav Röhrer-Ertl, *Slawen – Deutsche. Beiträge zum ethnischen Wandel aus anthropologischer Sicht*, Pressath 1999.

- RÖHRER-ERTL 2002
Olav Röhrer-Ertl, *Zwei anthropologische Beiträgen zu den Gräberfeldern von Alladorf und Weismain*, in: PÖLLATH 2002, s. 197–258.
- ROSENSTOCK 1992
Dirk Rosenstock, *Zur Genealogie des mainländisch-thüringischen Herzoghauses*, in: LENSSEN/WAMSER 1992, s. 31–34.
- ROSENSTRAUCH 2012
Hazel Rosenstrauch, *Karl Huß, der empfindsame Henker. Eine böhmische Miniatur*, Berlin 2012.
- RUTTKAY 1976
Alexander Ruttkay, *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei*, Slovenská archeológia 24/1976, s. 245–395.
- SAGE 2002
Walter Sage, *Die Ausgrabung im Bamberger Dom*, in: Kaiser Heinrich II. 1002–1024. Bayerische Landesausstellung 2002 in Bamberg, s. 93–109, Stuttgart 2002.
- SEDLÁČEK 1905
August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého XIII. Plzeňsko a Loketsko*, Praha 1905 (reprint 1998).
- SEGL 1996
Peter Segl, *Kloster Speinshart 1145 –1557 – Die Stifter des Klosters*, in: SCHUSTER/REIDEL (EDS.) 1996, s. 23–25.
- SEMOTANOVÁ 2008
Eva Semotánová, *K problematice regionů – časoprostorových průsečíků*, in: ŠIMŮNEK (ED.) 2008, s. 7–25.
- SEYLER 1896
E. Seyler, *Bericht auf der Versammlung nordbayerischer Anthropologen und Prähistoriker in Nürnberg, 30. Mai 1896*, Prähistorische Blätter 8/1896, s. 12–14.
- SCHEJBALOVÁ 2011
Zdeňka Schejbalová, *Raně středověká řadová pohřebiště v Plzeňském kraji*, Plzeň 2011.
- SCHEJBALOVÁ 2013
Zdeňka Schejbalová, *Vztahy Českých zemí a jihovýchodního Německa (Horní Falc, Horní Franky) v raném středověku na základě archeologických nálezů*, nepublikovaná disertační práce KAR FF ZČU Plzeň 2013.
- SCHEJBALOVÁ/GREGOR/FIKRLE 2013
Zdeňka Schejbalová - Tomáš Gregor - Marek Fikrle, *Nové výsledky rentgenové fluorescenční analýzy souboru kovových šperků z Chebska*, Archaeologia historica 38/2013, s. 631–642.
- SCHEUFLER/SOUKUPOVÁ 1981
Vladimír Scheufler - Eva Soukupová, *Chebská keramika*, Cheb 1981.
- SCHMIDT 1961
Berthold Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland*, Halle/Saale 1961.
- SCHMIDT 1966
Berthold Schmidt, *Zur Keramik des 7. Jahrhunderts zwischen Main und Havel*, Prähistorische Zeitschrift 43/44/1966, s. 167–235.
- SCHMIDT 1970
Berthold Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog, Südteil*, Berlin 1970.
- SCHMIDT 1976
Berthold Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog, Nord – Ostteil*, Berlin 1976.
- SCHMITT 1999
Reinhard Schmitt, *Zu den achteckigen Türmen im Schloß Neuenburg bei Freyburg an der Unstrut*, in: KOZOK (ED.) 1999, s. 247–268.
- SCHMITT 2007
Reinhard Schmitt, *Hochmittelalterliche Bergfriede – Wehrbauten oder adliges Standessymbol?*, in: AURIG/BUTZ/GRÄBLER/THIEME (EDS.) 2007, s. 105–142.
- SCHÖLLER 1970
Peter Schöller, *Entwicklung und Akzente der Zentralitätforschung*, in: SCHÖLLER (ED.) 1970, s. IX–XXI.
- SCHÖLLER (ED.) 1970
Peter Schöller (ed.), *Zentralitätforschung – Wege der Forschung*, Darmstadt 1970.
- SCHREIBER 1936
Rudolf Schreiber, *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 74/1936, s. 1–28; s. 81–103.
- SCHÜRER 1929A
Oskar Schürer, *Die Doppelkapelle der Kaiserpfalz Eger: Eine baugeschichtliche Untersuchung*, Eger – Kassel 1929.
- SCHÜRER 1929B
Oskar Schürer, *Romanische Doppelkapellen*, Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft 5/1929, s. 1–94.
- SCHÜRER 1934A
Oskar Schürer, *Die Kaiserpfalz Eger*, Berlin 1934.

- SCHÜRER 1934B
Oskar Schürer, *Geschichte von Burg und Pfalz Eger*, München 1934.
- SCHÜRER 1934C
Oskar Schürer, *Die Kaiserpfalz Eger. Ihr politisches und künstlerisches Schicksal*, Prag 1934.
- SCHUSTER/REIDEL (EDS.) 1996
Benedikt Schuster - Hermann Reidel, *850 Prämonstratenserabtei Speinshart – 75 Jahre Widerbesiedlung durch Stift Tepl*, Regensburg 1996.
- SCHWARZ E. 1931
Ernst Schwarz, *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*, München – Berlin 1931.
- SCHWARZ E. 1960
Ernst Schwarz, *Sprache und Siedlung in Nordostbayern*, Nürnberg 1960.
- SCHWARZ E. 1967
Ernst Schwarz, *Die Mainwenden und Wogastisburg*, Zeitschrift für Ostforschung 16/1967, 1–17.
- SCHWARZ K. 1955
Klaus Schwarz, *Die vor- und frühgeschichtlichen Geländedenkmäler Oberfrankens*, Kallmünz/Opf. 1955.
- SCHWARZ K. 1971
Klaus Schwarz, *Die Ausgrabungen im Niedermünster zu Regensburg*, Kallmünz/Opf. 1971.
- SCHWARZ K. 1984
Klaus Schwarz, *Frühmittelalterliche Landesausbau im östlichen Franken zwischen Steigerwald, Frankensteinwald und Oberpfälzer Wald*, Mainz 1984.
- SCHWARZMAIER 1972
Hansmartin Schwarzmaier, *Ein Brief des Markgrafen Aribon an König Arnulf über die Verhältnisse in Mähren*, Frühmittelalterliche Studien 6/1972, s. 55–66.
- SIEGL 1909
Karl Siegl, *Die Egerer Zunftordnungen – Ein Beitrag zur Geschichte des Zunftwesens*, Prag 1909.
- SIEGL 1912
Karl Siegl, *Die Ausgrabungen auf der Kaiserburg in Eger*, Mittheilungen des Vereins für Geschichte Deutscher in Böhmen 50/1912, s. 358–372.
- SINGER 1958
Friedrich Wilhelm Singer, *Ein spätkarolingischer Goldschmuck von Hohenberg an der Eger*, Siebenstern 27/1958, s. 97–99.
- SINGER 1965
Friedrich Wilhelm Singer, *Mittelalterliche Keramik aus dem Fichtelgebirge*, Kulturwarte 11/1965, s. 122–133.
- SLÁMA 1957
Jiří Sláma, *K chronologické průkaznosti náušnice s několikanásobnou esovitou smyčkou*, Archeologické rozhledy 9, s. 250–268.
- SLÁMA 1973
Jiří Sláma, *Civitas Wistrachi ducis*, Historická geografie 11/1973, s. 3–30.
- SLÁMA 1977
Jiří Sláma, *Mittelböhmen in Frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde*, Praehistorica 5, Praha 1977.
- SLÁMA 1985
Jiří Sláma, *K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 37/1985, s. 334–342.
- SLÁMA 1986
Jiří Sláma, *Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu*, Praehistorica 11, Praha 1986.
- SLAVÍK 1948
Jaroslav Radmil Slavík, *Cheb – křižovatka světa*, Cheb 1948.
- SLAVÍK 1949
Jaroslav Radmil Slavík, *Slované na Chebsku*, Cheb 1949.
- SLAVÍK 1950
Jaroslav Radmil Slavík, *Chebský průvodce*, Cheb 1950.
- SMETÁNKA 2015
Zdeněk Smetánka, *Dva domy v jiřské ulici a jeden v podhradí. Ze vzpomínek a rozpomínek na proměny archeologie středověku*, in: BOHÁČOVÁ/SOMMER (EDS.) 2015, s. 503–521.
- SMRŽ 1991
Zdeněk Smrž, *Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách. Pokus o sídelně historické hodnocení*, Archeologické rozhledy 43/1991, s. 63–89.
- SOKOL 1965
Jan Sokol, *Vznik a vývoj chebského plánu*, Památková péče 25/1965, s. 105–113.
- SOMMER 2001

- Petr Sommer, *Začátky křesťanství v Čechách. Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha 2001.
- SOUKUP (ED.) 2004
Pavel Soukup, *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945*, Praha 2004.
- STAŇA (ED.) 1994
Čeněk Staňa (ed.), *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert*, Brno 1994.
- STAŇA 2006
Čeněk Staňa, *Velkomoravská pohřebiště v Rajhradě a Rajhradcích*, Brno 2006.
- STEINACHER 2004
Roland Steinacher, *Wenden, Slawen, Vandalen. Eine frühmittelalterliche pseudologische Gleichsetzung und ihre Nachwirkungen*, in: POHL (ED.) 2004, s. 329-353.
- STEINACHER 2012
Roland Steinacher, *Zur Identitätsbildung frühmittelalterlichen Gemeinschaften. Überblick über den historischen Forschungsstand*, in: FEHR/HEITMEIER (EDS.) 2012, s. 73-123.
- STEINACHER 2015
Roland Steinacher, *Ethnische Identität und die Meistererzählung von der Wanderung. Probleme der Frühgeschichte in Geschichtswissenschaft und Archäologie*, in: KARWOWSKI/SALAČ/SIEVERS (EDS.) 2015, s. 3-14.
- STEJSKAL 1918
František Xaver Stejskal, *Sv. Lidmila, její doba a úcta*. Praha 1918.
- STIELDORF 2012
Andrea Stieldorf, *Marken und Markgrafen. Studien zur Grenzsicherung durch die fränkisch-deutschen Herrscher*, Hannover 2012.
- STLOUKAL/SZILVÁSSY/ŠEBESTA 1988
Milan Stloukal - Johann Szilvássy - Pavel Šebesta, *Die slawische Gräberstätte auf der Kaiserburg in Cheb (Eger)*, Památky archeologické 79/1988, s. 390-423.
- STROH 1954
Armin Stroh, *Die Reihengräber der karolingisch-ottonischen Zeit in der Oberpfalz, Kallmünz/Opf.* 1954.
- STURM 1935
Heribert Sturm, *Das franzensbader Museum*, Eger 1935.
- STURM 1964
Heribert Sturm, *Oberpfalz und Egerland: Ausgewählte Worträge*, Geislingen 1964.
- SUCHÁNEK/DRŠKA 2013
Drahomír Suchánek - Václav Drška, *Církevní Dějiny. Antika a středověk*, Praha 2013.
- SVOBODA ET AL. 1998
Ladislav Svoboda, *Encyklopedie českých tvrzí I (A-J)*, Praha 1998.
- SZAMEIT 1987
Erik Szameit, *Karolingerzeitliche Waffenfunde aus Österreich. Teil II: Die Saxe und Lanzenspitzen*, Archaeologia Austriaca 71/1987, s. 155-171.
- ŠAUEROVÁ 2003
Lenka Šauerová, *Antropologický výzkum kosterních pozůstatků ze slovanského pohřebiště na Chebském hradě*, Sborník Chebského muzea 2003, s. 57-63.
- ŠEBESTA 1978A
Pavel Šebesta, *Dřenice, o. Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1975/1978, č. 5, s. 41.
- ŠEBESTA 1978B
Pavel Šebesta, *Kolová, o. Libavské Údolí, okr. Sokolov*, Výzkumy v Čechách 1975/1978, č. 106, s. 75.
- ŠEBESTA 1978C
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1975/1978, č. 76, s. 30.
- ŠEBESTA 1981
Pavel Šebesta, *Výzkum hradů vnitřního Chebska*, Archeologia historica 6/1981, s. 79-88.
- ŠEBESTA 1982
Pavel Šebesta, *Zaniklé středověké vesnice v západní části Slavkovského lesa*, Archeologia historica 7/1982, s. 203-209.
- ŠEBESTA 1984
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1980/81/1984, č. 118, s. 38
- ŠEBESTA 1989A
Pavel Šebesta, *Nové příspěvky ke stavebnímu vývoji Chebu*, Archeologia historica 14/1989, s. 123-130.
- ŠEBESTA 1989B
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1986/87/1989, č. 155, s. 62
- ŠEBESTA 1990
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1986/87/1990, č. 155, s. 62.
- ŠEBESTA 1995
Pavel Šebesta, *Cetnov, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 1990/1995, č. 179, s. 43.

- ŠEBESTA 1997
Pavel Šebesta, *Archäologische Forschung der Kaiserburg zu Eger*, in: NEKUDA/UNGER (eds.) 1997, s. 197–203.
- ŠEBESTA 1999A
Pavel Šebesta, *Der frühmittelalterliche Betattungsplatz von Cheb (Eger)*, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 8/1999, s. 193–200.
- ŠEBESTA 1999B
Pavel Šebesta, *Sbírka archeologie*, Sborník Chebského muzea 1999, s. 64–66.
- ŠEBESTA 1999C
Pavel Šebesta, *Střížov, nově objevené pravěké sídliště*, Sborník Chebského muzea 1999, s. 9–17.
- ŠEBESTA 2000
Pavel Šebesta, *Štaufská hradní kaple v Chebu*, Sborník Chebského muzea 2000, s. 9–15.
- ŠEBESTA 2001
Pavel Šebesta, *První slovanská obydlí v Chebu*, Sborník Chebského muzea 2001, s. 5–10.
- ŠEBESTA 2002A
Pavel Šebesta, *Die älteste Spuren der Kolonisation in Cheb/Eger*, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 12/2002, s. 204–210.
- ŠEBESTA 2002B
Pavel Šebesta, *Přerušení vývoje osídlení v pravěku historického Chebska*, Sborník Chebského muzea 2002, s. 10–19.
- ŠEBESTA 2004A
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 2002/2004, č. 363, s. 82.
- ŠEBESTA 2004B
Pavel Šebesta, *Cheb, okr. Cheb*, Výzkumy v Čechách 2002/2004, č. 364, s. 83.
- ŠEBESTA 2005
Pavel Šebesta, *Před 40 lety zemřel Julius Ernst Jonas*, Sborník Chebského muzea 2005, s. 246–247.
- ŠEBESTA 2006A
Pavel Šebesta, *Nejstarší opevnění v Chebu*, Sborník Krajského muzea Cheb 2006, s. 168–175.
- ŠEBESTA 2006B
Pavel Šebesta, *Teorie o počátcích Chebu*, Archaeologia historica 31/2006, s. 101–107.
- ŠEBESTA 2007
Pavel Šebesta, *Císařská falc v Chebu – Kaiserpfalz in Eger*, in: Archäologische Begleitung der Sanierung Oberes Schloss in Kooperation mit der Kaiserpfalz Cheb, s. 52–62, Greiz 2007.
- ŠEBESTA 2013
Pavel Šebesta, *Geneze nejstarších kostelů v Chebu*, Archaeologia Historica 38/2013, s. 291–308.
- ŠEBESTA 2014
Pavel Šebesta, *Holz als Datierungsmittel für Baubefunde in Eger*, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 23/2014, s. 115–123.
- ŠEDIVÝ 2007
Martin Šedivý, *Zaniklé středověké vesnice v západní části Slavkovského lesa*, nepublikovaná bakalářská práce KAR FF ZČU Plzeň 2007.
- ŠIKULOVÁ 1958/59
Vlasta Šikulová, *Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní*, Pravěk východní Moravy I/1958/59, s. 88–162.
- ŠILAR 1999
Jan Šilar, *Zpráva o radiouhlíkovém datování vzorků organických hmot z Chebského hradu*, nepublikovaný rukopis PŘF UK, Praha 1999.
- ŠIMÁK 1938
Josef Vítězslav Šimák, *Středověká kolonisace v zemích Českých*, Praha 1938.
- ŠIMEK E. 1955
Emanuel Šimek, *Chebsko – dnešní nejzápadnější slovanské území – v staré době*, Brno 1955.
- ŠIMEK J. 2002
Jan Šimek, *Bitva u Třebele v Theatru Europaeu*, Minulostí Západočeského kraje 37/2002, s. 87–108.
- ŠIMŮNEK (ED.) 2008
Robert Šimůnek (ed.), *Regiony – časoprostorové průsečíky?*, Historická geografie, Supplementum 2, Praha 2008.
- ŠMILAUER 1960
Vladimír Šmilauer, *Osídlení Čech ve světle místních jmen*, Praha 1960.
- ŠOLLE 1966
Miloš Šole, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.
- ŠTEFAN 2010
Ivo Štefan, *Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic*, Studia Mediaevalia Pragensia 9/2010, s. 171–205.
- ŠTEFAN 2011A

- Ivo Štefan, Great Moravia, Statehood and Archaeology. The 'Decline and Fall' of One Early Medieval Polity, in: MACHÁČEK/UNGERMAN (EDS.) 2011, s. 333–354.
- ŠTEFAN 2011B
Ivo Štefan, *Etnicita v raném středověku aneb pátrání po původu kabátu, který už se nenosí*, in: URBAŇCZYK (ED.) 2001, s. 103–110.
- ŠTEFAN 2014
Ivo Štefan, *Mocní náčelníci od řeky Moravy? Poznámky ke struktuře raných států*, Archeologické rozhledy 66, s. 141–176.
- ŠTEFAN/HASIL 2014
Ivo Štefan - Jan Hasil, *Raně středověké hradiště v Praze-Královicích Výsledky výzkumu vnějšího opevnění*, Archeologické rozhledy 66/2014, s. 453–492.
- ŠTEFAN/KRUTINA 2009
Ivo Štefan - Ivan Krutina, *Raně středověké sídliště, hromadný hrob a pohřebiště na Budči (poloha Na Týnici). Ke vztahu archeologie a "událostní historie"*, Památky archeologické 100/2009, s. 119–212.
- ŠTEFAN/VARADZIN 2014
Ivo Štefan - Ladislav Varadzin, *Super altare in ecclesia tua. Die Anfänge der Pfarrorganisation in den böhmischen Ländern aus archäologischer Sicht*, in: GRINGMUTH-DALLMER/KLÁPŠTĚ/HASIL (EDS.) 2014, s. 357–372.
- ŠTIH 1994
Peter Štih, *Priwina: slawischer Fürst oder fränkischer Graf?*, in: BRUNNER/MERTA (EDS.) 1994, s. 209–222.
- ŠTIH 2007
Peter Štih, *Die Nationswerdung der Slowenen und damit verknüpfte Geschichtsvorstellungen und Geschichtsmymen*, Carinthia 197/2014, s. 365–381.
- ŠTIH 2014
Peter Štih, *Die Intergration der Karantanen und anderer Alpenlawen in das fränkisch-ottonische Reich*, Carinthia 204/2014, s. 43–59.
- TOMKOVÁ ET AL. 2012
Kateřina Tomková a kol., *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště I*, Praha 2012.
- TOŠNEROVÁ 2010
Marie Tošnerová, *Kroniky českých měst z předbělohorského období*, Praha 2010.
- TRÄGER 1985
Angelika Träger, *Die Verbreitung der Stempelverzierung auf der Keramik des 5. – 8. Jh. zwischen Oder/Neiße und Weser*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 29/1985, s. 159–225.
- TŘEŠTÍK 1997
Dušan Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997.
- TŘEŠTÍK 2001A
Dušan Třeštík, *Vznik Velké Moravy*, Praha 2002.
- TŘEŠTÍK 2001B
Dušan Třeštík, *K poměru archeologie a historie*, Archeologické rozhledy 53/2001, s. 537–361.
- TŘEŠTÍK 2003
Dušan Třeštík, *Mýty kmene Čechů (7. – 10. století). Tři studie ke „starým pověstem českým“*, Praha 2003.
- TUREK 1950
Rudolf Turek, *Slovanské osídlení Chebska*, Obzor prehistorický 14/1950, s. 401–440.
- TUREK 1948
Rudolf Turek, *České hradištní nálezy datované mincemi*, Slavia Antiqua 1, s. 485–535.
- TUREK 1957
Rudolf Turek, *Die frühmittelalterlichen Stämmegebiete in Böhmen*, Praha 1957.
- TUREK 1975
Rudolf Turek, *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 a její teritoria*, Slavia Antiqua 20/1975, s. 69–122.
- TUREK 1982
Rudolf Turek, *Čechy v raném středověku*, Praha 1982.
- TYROLLER 1955
Ferdinand Tyroller, *Die Ahnen der Wittelsbacher zum anderen Male*, Jahrbuch für fränkische Landesforschung 15/1955, s. 129–156.
- ÚLOVEC 1998A
Jiří Úlovec, *Hrady, zámky a tvrze na Chebsku*, Cheb 1998.
- ÚLOVEC 1998B
Jiří Úlovec, *Betlém, okr. Karlovy Vary*, in: SVOBODA ET AL. 1998, s. 22.
- ULRICH/BERNARD 2003
Stefan Ulrich - Christel Bernard, *Die Burgruine Merburg in Homburg, Burgen und Schlösser* 3/2003, s. 157–165.
- UNGER 1841
Johannes Unger, *Vorurkundliche Geschichte der böhmischen Kronlebensgüter Asch und Fleissen und ihrer Umgebung*, Eger 1841.

- UNGERMAN 2005
Šimon Ungerman, *Recenze: Claudia Haberstroh, Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Ldkr. Bayreuth, München 2004*, Archeologické rozhledy 57/2005, s. 422–428.
- URBAN (ED.) 2006
Josef Urban (ed.), *Das Bistum Bamberg um 1007. Festgabe zum Millennium*, Bamberg 2006.
- URBAŃCZYK (ED.) 2001
Przemysław Urbańczyk (ed.), *„Neslované“ o počátcích Slovanů*, Praha 2011.
- VÁŇA 1958
Zdeněk Váňa, *Slované v Bavorsku podle archeologických dokladů*, Vznik a počátky Slovanů 2/1958, s. 138–209.
- VANĚČEK 1949
Václav Vaněček, *Prvních tisíc let.. Předstátní společenská organizace a vznik státu u českých Slovanů*, Praha 1949.
- VARHANÍK/ZAVŘEL 1989
Jiří Varhaník - Jan Zavřel, *K petrografické skladbě zdiva chebského hradu*, Památky a příroda 14/1989, s. 15–16.
- VARHANÍK 1999
Jiří Varhaník, *Chebská černá věž a počátky hradu v Lokti*, Sborník Chebského muzea 1999, s. 12–18.
- VÁVRA 1973
Ivan Vávra, *Řezenská a Norimberská cesta*, Historická geografie 2/1973, s. 31–100.
- VELIČKA 2014
Tomáš Velička, *Lantkrabata z Leuchtenberka v politice lucemburských králů a jejich lenní knihy s ohledem na majetky na Chebsku a Loketsku*, Sborník Muzea Karlovarského kraje 22 (2014), s. 169–196.
- VELIČKA V TISKU
Tomáš Velička, *Markrabata z Vohburku a české země ve 12. století*, *Studia Mediaevalia Bohemica*.
- VELÍMSKÝ 1990
Tomáš Velímský, *Libavské údolí, o. Kolová, okr. Sokolov*, Výzkumy v Čechách 1986/87/1990, č. 243, s. 99.
- VELÍMSKÝ 1992
Tomáš Velímský, *Zur Problematik der Stadtgründung des 13. Jahrhunderts in Kynšperk nad Ohří (Königsberg)*, Památky archeologické 83/1992, s. 105–148.
- VELÍMSKÝ 1993
Tomáš Velímský, *Die Stadtgründung des 13. Jahrhunderts in Kynšperk nad Ohří (Königsberg) im Lichte neuer Archäologischer Forschungen*, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 3/1993, s. 57–60.
- VENCL 2004
Slavomil Vencl, *Dřevěná sakrální architektura a archeologie : Ecclesia lignea jako zvláštní případ archeologických pozůstatků snížené viditelnosti*, in: KAZDOVÁ/MĚŘÍNSKÝ/ŠABATOVÁ (EDS.) 2004, s. 517–524.
- VEŠTA 1953
Alois Vešta, *Slovanské osídlení západních Čech*, Život Plzeňska 3/1953, s. 182–184.
- WAGNER 1952
Illuminatus Wagner, *Geschichte der Landgrafen von Leuchtenberg. 1. Teil: Älteste Geschichte ca. 1100-ca. 1300*, Kallmünz/Opf. 1952.
- WAMSER 1984
Ludwig Wamser, *Merowingerzeitliche Bergstationen in Mainfranken – Stützpunkte der Machausübung gentiler Gruppen*, Archäologisches Jahrbuch in Bayern 1983/1984, s. 136–140.
- WEBER (ED.) 1988
Wolfgang Weber (ed.), *Idee, Gestalt, Geschichte. Festschrift Klaus von See*, Odense 1988.
- WEGER 2011
Tobias Weger, *Bolko Freiherr von Richthofen a Helmut Preidel – dvojí případová studie o roli prehistoriků a archeologů ve vysídleňeckých organizacích po roce 1945*, Archeologické rozhledy 62/2011, s. 696–711.
- WEIS 1999
Matthias Weis, *Ein Gräberfeld der späten Merowingerzeit bei Stetten an der Donau*, Stuttgart 1999.
- WEIß 2007A
Wolfgang Weiß, *Linien der Missionierungs- und Christianisierungsgeschichte Frankens*, in: BERGMANN ET AL. 2008, s. 119–136.
- WERNARD 1998
Jo Wernard, *Hic scramasaxi loquuntur. Typologisch-chronologische Studie zum einschneidigen Schwert der Merowingerzeit in Süddeutschland*, in: Germania 76/1998, s. 747–787.
- WIECZOREK/HINZ (EDS.) 2000
Alfried Wieczorek - Hainz-Martin Hinz, *Europas Mitte um 1000*, Stuttgart 2000.
- WICKHAM 1998

- Chris Wickham, *The Inheritance of Rome. A History of Europe from 400 to 1000*, London 2009.
- WILHELM 1911
Franz Wilhelm, *Die Grabungen auf der Egerer Kaiserburg*, Unser Egerland 15/1911, s. 103–106, s. 128–132.
- WIWJORRA 1996
Ingo Wiwjorra, *German archaeology and its relation to nationalism and racism*, in: DÍAZ-ANDREU/CHAMPION (EDS.) 1996, s. 164–188.
- WOLDŘICH 1882/84
Jan Nepomuk Woldřich, *Dvě česká pohřebiště z XI. století*, Památky archeologické 12, s. 13–26.
- WOLFRAM 1987
Herwig Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung 378-907*, Wien 1987.
- ZAPF 1885/86
Ludwig Zapf, *Ein Burgwall auf dem Waldstein im Fichtelgebirge*, Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns 6/1885/86, s. 1–16.
- ZAPF 1887
Ludwig Zapf, *Die wendische Wallstelle auf dem Waldstein in Fichtelgebirge*, Archiv für Geschichte von Oberfranken 17/1887, s. 237–251.
- ZEUNE 1992
Joachim Zeune, *Salierzeitliche Burgen in Bayern*, in: BÖHME (ED.) 1992, s. 177–234.
- ZEUNE 2002
Joachim Zeune, *Wohntürme in Bayern*, in: MÜLLER (ED.) 2002, s. 29–40.
- ZEUSS 1837
[Johann] Kaspar Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München 1837.
- ŽEMLIČKA 1989
Josef Žemlička, „*Duces Boemanorum*“ a vznik přemyslovské monarchie, Československý časopis historický 37/1989, s. 697–721.
- ŽEMLIČKA 2003
Josef Žemlička, *České 13. století: "privatizace" státu*, Český časopis historický 101/2003, s. 509–541.

10. SOUHRN/ SUMMARY

ČESKO-BAVORSKÉ KULTURNÍ KONTAKTY V RANÉM STŘEDOVĚKU

Disertační práce na téma *Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku* byla zadána v roce 2010 s cílem rozvinutí autorovy diplomové práce, která byla chápána jako sonda pramenné báze a programová studie,⁶⁹⁰ do podoby prvního uceleného monografického zpracování této doposud oborově i regionálně roztržité problematiky. Zadání práce tehdy předpokládalo „rozhodnout, zda existuje objektivní historický význam tohoto pojmu, nebo jestli (a jakým způsobem) se smysl tohoto termínu posouval a jakým způsobem je třeba v připravované práci s tímto dědictvím zacházet“. Dále pak byla definována pětice materiálově orientovaných témat, které měly celkový teoretický koncept testovat na výsečích jinak nezvládnutelně obsáhlé pramenné báze: (i) studie k výpovědním možnostem lang saxu v kontextu řadových pohřebišť, (ii) pokus o užší regionalizaci výskytu esovitých záušnic v návaznosti na sídelní kontext, (iii) revize nálezového fondu z Chebského hradu, (iv) kapitola k problematice elit raně středověkého severovýchodního Bavorska a konečně (v) diskuse s dosavadními koncepcemi toponomastického bádání o fenoménu Slovanstva na česko-bavorském pomezí.

Výzkumné aktivity se soustředily zejména okolo projektů GA UK „*Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku (1)*“⁶⁹¹ a navazujícího záměru „*Česko-bavorské kulturní kontakty 2*“⁶⁹² vnitřního výzkumného záměru FF UK „*Komunikační souvislosti vybraných mikroregionů na česko-bavorském pomezí*“⁶⁹³ a okrajově též projektu GA ČR „*Archeologie přemyslovských Čech*“.⁶⁹⁴ Zároveň bylo potřebné zorientovat připravovanou studii v širších souvislostech současné jihoněmecké a rakouské archeologie; výsledkem tohoto úsilí je konvolut recenzí na stránkách časopisu *Archeologické rozhledy*.⁶⁹⁵ Rozhodující impuls, který významným způsobem rozhodl o tematické stavbě textu i jeho formální podobě, pak přišel na jaře roku 2014 ze strany profesora P. Sommera a Nakladatelství Lidové noviny, s.r.o., a to v podobě nabídky publikace v edici *Archeologica*.

Výsledkem rozvahy o podobě připravovaného souhrnného textu byl záměr formulovat dosažené badatelské výsledky jako širěji založený komparativní text, který by však byl orientován na jediný (mikro)region, na Chebsko. Jak totiž ukázaly praktické zkušenosti spojené s uvedením výstavy *Archäologie ohne Grenzen* -

---

⁶⁹⁰ HASIL 2010C.

⁶⁹¹ HASIL 2010A; týž 2010B.

⁶⁹² HASIL 2013A; týž 2013B; týž 2014A; týž 2014B; týž/V TISKU/A; týž /V TISKU/B; BERÁNEK/HASIL 2014; týž /V PŘÍPRAVĚ/.

⁶⁹³ BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014; HASIL 2014C; týž 2014D.

⁶⁹⁴ HASIL 2011A.

⁶⁹⁵ HASIL 2011B; týž 2012; týž 2013B; týž 2015; týž 2016; LORENCIČ/HASIL 2014.

Slawen in der Oberpfalz und im Egerland českému publiku,⁶⁹⁶ i konkrétní příklad disertační práce předložené na obdobné téma,⁶⁹⁷ není doposud český a německý veřejný ani odborný diskurz natolik kompatibilní, aby bylo smysluplné podobné téma pojmut frontálně. Případová studie zaměřená intenzivně na region, k němuž jako jedinému mají obě badatelské tradice vybudovaný dlouhodobý vztah, dává naopak naději, že v budoucnu bude možno i k extenzivnímu uchopení problematiky česko-bavorských raně středověkých vztahů smysluplně přistoupit. Dílčí proponovaná materiálová témata, vesměs samostatně publikovaná v podobě přípravných studií (či alespoň k publikaci předložená), proto nejsou v textu situována „souřadně“ a v prvním plánu, nýbrž jako součásti kapitol reflektujících konkrétní aspekty problematiky vývoje raně středověkého Chebska. Předkládaná práce tedy odpovídá dílčím způsobem redakčně upravenému rukopisu studie *Chebsko v raném středověku: archeologie střeoevropského regionu v 7. – 12. století*.

Publikace je členěna do sedmi kapitol. První z nich shrnuje vznik *master narrative* nejstarších dějin Chebska v osvícenském a romantickém období (s. 11–16). Následující kapitola (s. 17–35) sleduje vývoj této myšlenkové koncepce v rámci kritického dějepisectví a archeologického bádání, zejména s ohledem na nacionalistické diskurzy druhé poloviny 19. a 20. století. Třetí kapitola (s. 37–52) stanovuje aktuální badatelské otázky, přináší základní charakteristiku výpovědní kompetence užívaných pramenných kategorií a vyjadřuje se k dvojici základních teoretických problémů. V intencích paradigmatu *nové kulturní historie*⁶⁹⁸ otevírá otázku vztahu mezi písemnou a archeologickou evidencí a z hlediska freiburské (zvl. S. Brather) a vídeňské školy (W. Pohl, R. Steinacher a jiní) nastiňuje aplikované řešení v otázce etnické interpretace v protohistorické archeologii. Čtvrtá kapitola prezentuje oblast horního Poohří jako vnitřní periferii raně středověké Evropy (s. 53–95), jejíž vývoj byl úzce provázán s kulturně imanentní oblastí severovýchodního Bavorska. Jádrem publikace představuje pátá kapitola (s. 97–205), která se zabývá vývojem Chebska v období pozdně merovejském, karolinském a otonském; jádrem této kapitoly představuje katalog lokalit (s. 114–193), který přináší komplexní rozbor pramenné báze i její dokumentaci reflektující současný stav lokalit a nálezových souborů. Závěr práce je tvořen dvojicí samostatných esejí. První z nich se zabývá problematikou vrcholně středověké transformace v horním Poohří (s. 207–224), druhá se zamýšlí nad významem studia (mikro)regionů vzhledem k „velkým“ tématům současné medievistiky (s. 225–229).

---

⁶⁹⁶ V rámci výstavy byly prezentovány též dílčí výsledky disertace, resp. souvisejících badatelských aktivit. Výstava byla uvedena v letech 2011 (Neustadt am Kulm), 2012 (Historisches Museum der Stadt Regensburg), 2013 (Regionální muzeum v Kolíně – Muzeum Kouřimska v Kouřimi) a 2014 (Muzeum Cheb).

⁶⁹⁷ SCHEJBALOVÁ 2013.

⁶⁹⁸ Srov. BURKE 2005; týž 2011; DANIEL 2005.

EARLY MEDIEVAL CULTURAL CONTACTS BETWEEN BAVARIA AND BOHEMIA

The Ph.D. thesis focusing on the topic of Czech-Bavarian cultural contacts in the Early Middle Ages was assigned in 2010 to develop the author's MA thesis, which was conceived as a probe into sources and a program study⁶⁹⁹ as well in order to form the first comprehensive monograph of this date of these professionally and regionally fragmented issues. In those times, the assignment of the thesis assumed “*to decide whether there is an objective historical significance of this concept, or whether (and how) the meaning of this term has shifted in time, and how should this legacy be treated in the prepared thesis.*” Furthermore, five material-oriented topics were defined in order to test the overall theoretical concept on parts of otherwise too broadly conceived sources: (i) a study focusing on interpretative possibilities of langaxes in the context of Early Medieval row-grave cemeteries; (ii) an attempt to narrow the regionalization of the s-shaped temple rings occurrence in connection with the settlement context; (iii) revision of archaeological evidence from the Cheb (Eger) castle; (iv) a chapter focusing on the issue of Early Medieval elites in north-eastern Bavaria; and finally (v) a discussions on the current concepts of toponomastic research on the phenomenon of Slavs on the Czech-Bavarian borders.

Research activities concentrated mainly on the project *Czech-Bavarian cultural contacts in the Early Middle Ages (1)*,⁷⁰⁰ the following research project *Czech-Bavarian cultural contacts 2*,⁷⁰¹ and the internal research plan of the Faculty of Arts of the Charles University in Prague *Communication connections of the selected micro-regions on the Czech-Bavarian borders*,⁷⁰² and marginally also the project *The archaeology of Přemyslid Bohemia*.⁷⁰³ Simultaneously, it was also necessary to anchor the planned study in a broader context of the contemporary South German and Austrian archaeology; this effort resulted in a series of reviews published in the *Archeologické rozhledy* journal.⁷⁰⁴ The decisive impulse that significantly influenced the thematic construction of the text and its formal form came in spring 2014 when Professor P. Sommer and the *Nakladatelství Lidové noviny, Ltd.*, offered publication in the *Archeologica* edition.

When the general intention of the prepared thesis had been considered, a decision was achieved to articulate the research results as a broadly based comparative text, which would, however, focus only on one (micro) region, the Egerland. As practical experience gained by presentation of the exhibition

---

⁶⁹⁹ HASIL 2010C.

⁷⁰⁰ Grant Agency of the Charles University. HASIL 2010A; idem 2010B.

⁷⁰¹ HASIL 2013A; idem 2013B; idem 2014A; idem 2014B; idem/IN PRESS/A; idem /IN PRESS/B; BERÁNEK/HASIL 2014; eadem /IN PREP/.

⁷⁰² BERÁNEK/TAIBL/HASILOVÁ/HASIL 2014; HASIL 2014C; idem 2014D.

⁷⁰³ HASIL 2011A.

⁷⁰⁴ HASIL 2011B; idem 2012; idem 2013B; idem 2015; idem 2016; LORENČIČ/HASIL 2014.

Archäologie ohne Grenzen – Slawen in der Oberpfalz und im Egerland/Archaeology without borders – Slavs in Upper Palatinate and Egerland to the Czech audience⁷⁰⁵ as well as a previously submitted Ph.D. thesis on a similar subject,⁷⁰⁶ has already demonstrated, neither Czech nor German public or scholarly audience is sufficiently compatible to be meaningful to seize and evaluate such topic generally. On the other hand, a case study intensely focusing on the region to which both research traditions (Czech as well as Bavarian/German) have built a long-term relationship gives hope that there is a future possibility to meaningfully grasp the issue of the Early Medieval Czech-Bavarian relations. Partial themes focusing on archaeological evidence that were mostly published separately in the form of preparatory studies (or, at least, were submitted for publication) are, therefore, not included independently in the text, but rather as a part of the chapters that reflect particular aspects of the development of the Early Medieval Egerland. The presented thesis partially corresponds to the editorially modified manuscript of the study *Egerland in the Early Middle Ages: Archaeology of the Central European Region in 7th to 12th centuries*.

The thesis is divided into seven main chapters. The first chapter summarizes creation of the *master narrative* of the earliest Early Medieval history of the Egerland that was created in the times of the Enlightenment and Romanticism (**pp. 11–16**). Next chapter (**pp. 17–35**) follows development of this concept in times of the critique historiography and archaeological research, focusing mainly on the nationalistic discourses of the second half of the 19th and 20th century. The third chapter (**pp. 37–52**) discusses the topical research issues, provides basic characteristics of the interpretative possibilities of various source categories, and, last but not least, comments the two main theoretic problems. It focuses on the issue of the relationship between written sources and archaeological evidence, in the sense of the paradigm of new cultural history,⁷⁰⁷ and, from the viewpoint of Freiburg (mainly S. Brather) and Vienna (W. Pohl, R. Steinacher, etc.) schools, outlines methods applied for solving the issue of ethnic interpretation in the protohistoric archaeology. The fourth chapter presents the region of Upper Eger (Ohře) River as an inner periphery of the Early Medieval Europe (**pp. 53–95**), with its development closely linked to the culturally immanent region of the northeast Bavaria. The core of the publication is the fifth chapter (**pp. 97–205**) dealing with the development of the Egerland in the course of late Merovingian, Carolingian and Ottonian periods. This chapter focuses on a

---

⁷⁰⁵ Partial results of this Ph.D. thesis as well as other related research activities formed part of this exhibition. The exhibition was held in 2011 (Neustadt am Kulm), 2012 (Historisches Museum der Stadt Regensburg), 2013 (Regional Museum in Kolín – Museum of the Kouřim region in Kouřim), and 2014 (Museum of the City Cheb/Eger).

⁷⁰⁶ SCHEJBALOVÁ 2013.

⁷⁰⁷ See BURKE 2005; idem 2011; DANIEL 2005.

catalogue of sites (**pp. 114–193**), which provides a comprehensive analysis of sources, evidence, its documentation, and it reflects the current state of preservation of the sites and appropriate find collections. Two independent essays are attached at the end of the thesis. The first pursues the issue of High Medieval transformation in the region of Upper Eger River (**pp. 207–224**); and the second one deals with the significance of studies of (micro) regions in connection with the “major” themes of the current Medieval studies (**pp. 225–229**).

English by P. Maříková - Vlčková